

ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ
УНИВЕРЗИТЕТА УНИОН
У БЕОГРАДУ

**ОДРЖАВАЊЕ ЛИЧНИХ КОНТАКАТА РОДИТЕЉА И СРОДНИКА
СА ДЕТЕТОМ**

докторска дисертација

Кандидат: Александра Јанковић

Ментор: проф. др Небојша Шаркић

Београд, 2020.

ОДРЖАВАЊЕ ЛИЧНИХ КОНТАКАТА РОДИТЕЉА И СРОДНИКА СА ДЕТЕТОМ

Резиме

Предмет докторске дисертације је анализа права на одржавање личних контаката родитеља и сродника са дететом. Основни циљ који се жели постићи је евентуални допринос који ова докторска дисертација може дати у наредном периоду у циљу што ефикаснијег остваривања права на одржавање личних контаката родитеља и сродника са дететом.

У уводу се наводе разлози за изучавање ове теме, затим методолошки приступ (употреба историјског метода, позитивноправног метода, упоредног метода, анализе садржаја, социолошког метода, статистичког метода, индуктивног метода), хипотезе од којих се полази и очекивани научни допринос докторске дисертације.

У општем делу, у првој глави, применом историјске методе извршен је историјски приказ регулисања односа родитеља и деце у Србији од 1844. године до данас. Посматран је настанак и постојање права на контакт кроз различите историјске периоде.

У другој глави општег дела извршена је анализа међународних аката и упоредно-правна анализа права на одржавање личних контаката родитеља и сродника са дететом у петнаест других земаља.

У посебном делу прве главе извршена је анализа домаћих прописа којима се регулише право на контакт детета са родитељима, сродницима и блиским лицима (Устав, Породични закон, Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, Закон о извршењу и обезбеђењу, Закон о социјалној заштити, Правилник о организацији, нормативима и стандардима рада центра за социјални рад).

У посебном делу друге главе извршен је приказ и анализа права детета (начело најбољег интереса детета, право детета да зна своје порекло, право детета на одржавање контаката са родитељем са којим не живи и са другим блиским лицима, право детета да не буде одвојено од својих родитеља, право детета на сопствено мишљење и право на уважавање његовог мишљења, право детета на заштиту од насиља, запостављања или немарног поступања) са аспекта права детета на одржавање личних контаката са родитељима, сродницима и блиским лицима.

У трећој глави разматрају се неки од фактора који утичу на квалитет и квантитет контаката са дететом. Разматра се утицај синдрома „отуђења” и међусобни сукоби родитеља, географска удаљеност, материјална ситуација родитеља, плаћање, односно неплаћање алиментације, дискриминација родитеља по питању остваривања права на контакт, као фактори који утичу на квалитет и квантитет контаката.

У четвртој глави извршена је анализа и истраживање права на контакт у случајевима одрастања детета са једним родитељем, и то у случају: развода родитеља, права на контакт невенчаних очева, права на контакт са родитељем који је у затвору, право на истину о очинству и право на контакт са биолошким оцем.

У петој глави извршена је анализа и истраживање остваривања права на контакт у случајевима одвајања детета од биолошке породице. У овој глави извршена је подела на две целине, и то: први део који се односи на децу смештену у хранитељским породицама и домовима, док се други део односи на право на контакт деце која се налазе у васпитним, васпитно-поправним установама и у затвору за малолетнике.

У шестој глави приказано је право детета на контакте са сродницима и блиским лицима. У овој глави анализирани су законски прописи права на контакт детета са братом и сестром, бабом и дедом и осталим сродницима и блиским лицима, анализирана је судска пракса остваривања права на контакт детета са братом и сестром, бабом и дедом и осталим сродницима и блиским лицима, као и подаци појединих центара за социјални рад о смештају браће и сестара у исте несродничке хранитељске породице, односно о проценту нераздвајања браће и сестара приликом смештаја у несродничке хранитељске породице.

У седмој глави је извршен приказ неких посебних поступака у остваривању права на одржавање личних контаката родитеља и сродника са дететом, и то: лишавање родитељског права, модели контаката и међународне отмице детета са аспекта остваривања права на контакт.

Глава осам анализира поступање центара за социјални рад у поступцима остваривања права на контакт, као и податке појединих центара за социјални рад и Дома за децу и младе „Душко Радовић” у Нишу. У овој глави врши се и анализа резултата анкетирања запослених у појединим центрима за социјални рад и Дома за децу и младе „Душко Радовић” у Нишу, њихови лични ставови о питањима битним за тему докторске дисертације.

У деветој глави је извршена анализа и приказ примене медијације и саветовања као начина решавања спорова у вези са остваривањем права на контакт детета. Вансудско решавање ове врсте спорова је изузетно значајно, не само због растерећења судова, већ и због елиминисања могућих компликација у фази извршења, а до којих најчешће не долази када је решење постигнуто уз договор страна.

У десетој глави је извршена анализа и приказ поступања судова у споровима у којима се одлучује о остваривању права на контакт, као и подаци за поједине општине и градове о томе у ком проценту су деца након развода додељена мајци, оцу, мајци и оцу или другим лицима, односно установи. У овој глави су анализирани и поједини критеријуми за доношење пресуде када се одлучује о томе са којим ће родитељем дете живети и како ће одржавати контакт са другим, и то: критеријум нераздвајања деце, споразум родитеља и мишљење детета, као и анализа изрицања привремених мера у парници.

У једанаестој глави је извршена анализа поступања појединих судова у поступцима извршења права на контакт, анализирана је судска пракса и подаци појединих судова о броју поднетих предлога за извршење пресуда о праву на контакт, као и просечно трајање поступака извршења у појединим судовима.

Саставни део свих глава у раду је и приказ судске праксе (домаће, стране и међународне), у споровима који се конкретно односе на питања која се анализирају у појединим главама, а која су битна са аспекта остваривања права на контакт са дететом.

У закључку су сумирани резултати и дати предлози за евентуалне измене које би допринеле ефикаснијем остваривању права на контакт. До сада о овој теми није било озбиљнијих радова.

Кључне речи: право на контакт, права детета, родитељи, сродници и блиска лица, деца под старатељством државе, хранитељске породице, домови за децу, лишавање родитељског права, међународне отмице детета, центар за социјални рад, поступање судова, поступак извршења.

Научна област: Право

Ужа научна област: Грађанскоправна ужа научна област

САДРЖАЈ

УВОД	7
1. ПРОБЛЕМ И ПРЕДМЕТ ИСТРАЖИВАЊА	7
2. ЦИЉ И ЗАДАТАК ИСТРАЖИВАЊА	10
3. ХИПОТЕТИЧКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА.....	12
4. МЕТОДЕ, ТЕХНИКЕ И ИНСТРУМЕНТИ ИСТРАЖИВАЊА.....	12
4.1. Анкета.....	12
4.2. Статистички метод	13
4.3. Позитивно правни метод	13
4.4. Историјски метод	14
4.5. Социолошки метод.....	14
4.6. Упоредни метод.....	14
4.7. Метода анализе садржаја.....	15
4.8. Индуктивна метода	15
5. НАУЧНА И ДРУШТВЕНА ОПРАВДАНОСТ ИСТРАЖИВАЊА.....	15

ОПШТИ ДЕО

ГЛАВА I

ИСТОРИЈСКИ ПРИКАЗ РЕГУЛИСАЊА ОДНОСА РОДИТЕЉА И ДЕЦЕ У СРБИЈИ ОД 1844. ГОДИНЕ ДО ДАНАС.....

1. ОПШТИ ПОЈАМ ОДНОСА РОДИТЕЉА И ДЕЦЕ КРОЗ ИСТОРИЈУ	17
2. ОДНОСИ РОДИТЕЉА И ДЕЦЕ У ПЕРИОДУ ОД 1844. ГОДИНЕ ДО 1945. ГОДИНЕ	19
3. ОДНОСИ РОДИТЕЉА И ДЕЦЕ У ПЕРИОДУ ОД 1946. ГОДИНЕ ДО 1974. ГОДИНЕ	25
4. ОДНОСИ РОДИТЕЉА И ДЕЦЕ У ПЕРИОДУ ОД 1974. ГОДИНЕ ДО 1980. ГОДИНЕ	26
5. ОДНОСИ РОДИТЕЉА И ДЕЦЕ У ПЕРИОДУ ОД 1980. ГОДИНЕ ДО 2005. ГОДИНЕ	27
6. ОДНОСИ РОДИТЕЉА И ДЕЦЕ У ПЕРИОДУ ОД 2005. ГОДИНЕ ДО ДАНАС	30

ГЛАВА II

МЕЂУНАРОДНО-ПРАВНО РЕГУЛИСАЊЕ ПРАВА НА КОНТАКТ ДЕТЕТА СА РОДИТЕЉИМА И СРОДНИЦИМА 32

1. ИНСТРУМЕНТИ МЕЂУНАРОДНИХ ОРГАНИЗАЦИЈА	32
1.1. Конвенција Уједињених нација о правима детета	32
1.2. Конвенција о грађанскоправним аспектима међународне отмице деце	42
1.3. Конвенција за заштиту људских права и основних слобода.....	46
1.4. Европска конвенција о остваривању права деце.....	49
1.5. Европска конвенција о признању и извршењу одлука о старању о деци и поновном успостављању односа старања	50
1.6. Конвенција Савета Европе о контактима који се односе на децу	52
1.7. Уредба Већа (ЕЗ) бр. 2201/2003 од 27. новембра 2003. године о надлежности, признавању и извршавању судских одлука у брачним споровима и стварима повезаним с родитељском одговорношћу	55
2. УПОРЕДНО-ПРАВНА АНАЛИЗА ПРАВА НА ОДРЖАВАЊЕ ЛИЧНИХ КОНТАКАТА РОДИТЕЉА И СРОДНИКА СА ДЕТЕТОМ.....	58
2.1. Северна Македонија.....	58
2.2. Босна и Херцеговина.....	62
2.3. Република Српска.....	63
2.4. Хрватска	64
2.5. Словенија.....	68
2.6. Мађарска	70
2.7. Русија	74
2.8. Француска	76
2.9. Холандија (Низоземска)	78
2.10. Немачка	82
2.11. Шведска.....	84
2.12. Велика Британија.....	85

2.13. Аустрија.....	88
2.14. Белгија	91
2.15. Данска.....	92

ПОСЕБНИ ДЕО

ГЛАВА I

ДОМАЋИ ПРОПИСИ КОЈИМА СЕ РЕГУЛИШЕ ПРАВО ДЕТЕТА НА КОНТАКТ СА РОДИТЕЉИМА И СРОДНИЦИМА 93

1. УСТАВ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ	93
2. ПОРОДИЧНИ ЗАКОН	95
3. ЗАКОН О МАЛОЛЕТНИМ УЧИНИОЦИМА КРИВИЧНИХ ДЕЛА И КРИВИЧНОПРАВНОЈ ЗАШТИТИ МАЛОЛЕТНИХ ЛИЦА	112
4. ЗАКОН О ИЗВРШЕЊУ И ОБЕЗБЕЂЕЊУ	115
5. ЗАКОН О СОЦИЈАЛНОЈ ЗАШТИТИ.....	117
6. ПРАВИЛНИК О ОРГАНИЗАЦИЈИ, НОРМАТИВИМА И СТАНДАРДИМА РАДА ЦЕНТРА ЗА СОЦИЈАЛНИ РАД.....	119

ГЛАВА II

ПОЈЕДИНА ПРАВА ДЕТЕТА СА АСПЕКТА ПРАВА НА ОДРЖАВАЊЕ ЛИЧНИХ КОНТАКАТА ДЕТЕТА СА РОДИТЕЉЕМ И СРОДНИКОМ.127

1. НАЧЕЛО НАЈБОЉЕГ ИНТЕРЕСА ДЕТЕТА	127
2. ПРАВО ДЕТЕТА ДА ЗНА СВОЈЕ ПОРЕКЛО	130
3. ПРАВО ДЕТЕТА НА ОДРЖАВАЊЕ КОНТАКАТА СА РОДИТЕЉЕМ СА КОЈИМ НЕ ЖИВИ И СА ДРУГИМ БЛИСКИМ ЛИЦИМА	136
4. ПРАВО ДЕТЕТА НА ЖИВОТ СА СВОЈИМ РОДИТЕЉИМА.....	139
5. ПРАВО ДЕТЕТА НА СОПСТВЕНО МИШЉЕЊЕ И ПРАВО УВАЖАВАЊА ЊЕГОВОГ МИШЉЕЊА.....	142
6. ПРАВО ДЕТЕТА НА ЗАШТИТУ ОД НАСИЉА, ЗЛОУПОТРЕБА ИЛИ ЗАНЕМАРИВАЊА.....	148

ГЛАВА III

ФАКТОРИ КОЈИ УТИЧУ НА КВАЛИТЕТ И КВАНТИТЕТ КОНТАКАТА СА ДЕТЕТОМ 151

1. КВАЛИТЕТ И КВАНТИТЕТ КОНТАКАТА.....	151
2. СИНДРОМ “ОТУЂЕЊА” И МЕЂУСОБНИ СУКОБИ РОДИТЕЉА	154
3. ГЕОГРАФСКА УДАЉЕНОСТ.....	162
4. МАТЕРИЈАЛНА СИТУАЦИЈА РОДИТЕЉА	165

5. УТИЦАЈ АЛИМЕНТАЦИЈЕ НА ОДРЖАВАЊЕ КОНТАКАТА СА ДЕТЕТОМ	166
6. ДИСКРИМИНАЦИЈА РОДИТЕЉА ПО ПИТАЊУ ОСТВАРИВАЊА ПРАВА НА КОНТАКТ	168

ГЛАВА IV

ПРАВО НА КОНТАКТ У СЛУЧАЈЕВИМА ОДРАСТАЊА ДЕТЕТА СА ЈЕДНИМ РОДИТЕЉЕМ.....178

1. РАЗВОД РОДИТЕЉА	178
1.1. Споразум о вршењу родитељског права	182
1.2. Начини вршења родитељског права и његов утицај на одржавање личних контаката	185
1.2.1. Заједничко вршење родитељског права.....	186
1.2.2. Самостално вршење родитељског права	190
2. ПРАВО НА КОНТАКТ НЕВЕНЧАНИХ ОЧЕВА	194
3. ПРАВО НА КОНТАКТ СА РОДИТЕЉЕМ КОЈИ ЈЕ У ЗАТВОРУ.....	196
4. ПРАВО НА ИСТИНУ О ОЧИНСТВУ И ПРАВО НА КОНТАКТ КАДА МАЈКА ОСПОРАВА ОЧИНСТВО ОСОБИ КОЈА ТВРДИ ДА ЈЕ ОТАЦ ДЕТЕТА	202

ГЛАВА V

ПРАВО НА КОНТАКТ У СЛУЧАЈЕВИМА ОДВАЈАЊА ДЕТЕТА ОД БИОЛОШКЕ ПОРОДИЦЕ .....

1. ПРАВО ДЕТЕТА СМЕШТЕНОГ У ХРАНИТЕЉСКОЈ ПОРОДИЦИ ИЛИ ДОМУ НА ОДРЖАВАЊЕ КОНТАКАТА	207
2. ПРАВО ДЕТЕТА У ВАСПИТНОЈ, ВАСПИТНО-ПОПРАВНОЈ УСТАНОВИ И КАЗНЕНО-ПОПРАВНОМ ЗАВОДУ ЗА МАЛОЛЕТНИКЕ НА ОДРЖАВАЊЕ КОНТАКАТА.....	216
3. ПРАВО НА КОНТАКТ У СЛУЧАЈЕВИМА УСВОЈЕНЕ ДЕЦЕ.....	218
4. УТИЦАЈ КОНТАКАТА НА ПОВРАТАК ДЕТЕТА У ПОРОДИЦУ	222

ГЛАВА VI

ПРАВО ДЕТЕТА ДА РЕДОВНО ОДРЖАВА КОНТАКТЕ СА СРОДНИЦИМА И ДРУГИМ ЛИЦИМА .....

1. ПРАВО ДЕТЕТА НА КОНТАКТЕ СА БРАТОМ И СЕСТРОМ.....	226
2. ПРАВО ДЕТЕТА НА КОНТАКТЕ СА БАБОМ И ДЕДОМ.....	228
3. ПРАВО ДЕТЕТА НА КОНТАКТЕ СА ОСТАЛИМ СРОДНИЦИМА И БЛИСКИМ ЛИЦИМА	241

ГЛАВА VII

НЕКИ ПОСЕБНИ ПОСТУПЦИ У ОСТВАРИВАЊУ ПРАВА НА ОДРЖАВАЊЕ ЛИЧНИХ КОНТАКАТА ДЕТЕТА СА РОДИТЕЉИМА И СРОДНИЦИМА 244

1. ЛИШАВАЊЕ РОДИТЕЉСКОГ ПРАВА И ЊЕГОВ УТИЦАЈ НА КОНТАКТЕ СА ДЕТЕТОМ.....244

1.2. Потпуно лишење родитељског права 245

1.2. Делимично лишење родитељског права 249

2. МОДЕЛИ КОНТАКАТА.....253

2.1. Контролисани контакти 254

2.2. Контакти у породицама где је било насиља 258

3. МЕЂУНАРОДНЕ ОТМИЦЕ ДЕТЕТА СА АПСЕКТА ОСТВАРИВАЊА ПРАВА НА КОНТАКТ 270

ГЛАВА VIII

ПОСТУПАЊЕ И УЛОГА ЦЕНТРА ЗА СОЦИЈАЛНИ РАД У ПОСТУПЦИМА ОСТВАРИВАЊА ПРАВА НА КОНТАКТ 280

ГЛАВА IX

ПРИМЕНА МЕДИЈАЦИЈЕ И САВЕТОВАЊА КАО НАЧИН ПОСТИЗАЊА СПОРАЗУМА У ПОСТУПЦИМА ОСТВАРИВАЊА ПРАВА НА КОНТАКТ 293

1. ПРИМЕНА МЕДИЈАЦИЈЕ У ПОРОДИЧНИМ СПОРОВИМА 293

ГЛАВА X

ПОСТУПАЊЕ И УЛОГА СУДОВА У ПОСТУПЦИМА ОДЛУЧИВАЊА О ПРАВУ НА КОНТАКТ 306

1. НЕКИ ОД КРИТЕРИЈУМА ЗА ДОНОШЕЊЕ ОДЛУКЕ СУДА У ПОСТУПЦИМА ОСТВАРИВАЊА ПРАВА НА КОНТАКТ 312

1.1. Нераздвајање деце 313

1.2. Споразум родитеља 315

1.3. Мишљење детета 316

2. ПРИВРЕМЕНЕ МЕРЕ У ПОСТУПЦИМА ОСТВАРИВАЊА ПРАВА НА КОНТАКТ.....319

ГЛАВА XI

ИЗВРШЕЊЕ ОДЛУКА О ПРАВУ НА КОНТАКТ 322

1. ПРИВРЕМЕНЕ МЕРЕ У ПОСТУПЦИМА ИЗВРШЕЊА ОСТВАРИВАЊА ПРАВА НА КОНТАКТ	334
ЗАКЉУЧАК.....	342
1. НОРМАТИВНА РЕГУЛАТИВА	342
1.1. Породични закон	342
1.2. Закон о извршењу и обезбеђењу.....	344
1.3. Закон о раду	345
1.4. Закон о наслеђивању	345
2. ПРАВО НА КОНТАКТ ДЕЦЕ ПОД СТАРАТЕЉСТВОМ ДРЖАВЕ.....	348
3. КОНТРОЛИСАНИ КОНТАКТ.....	352
4. ПОСТУПАЊЕ И УЛОГА ЦЕНТРА ЗА СОЦИЈАЛНИ РАД.....	353
5. ПРЕВЕНЦИЈА СПОРОВА И ЊИХОВО РЕШАВАЊЕ САВЕТОВАЊИМА ИЛИ МЕДИЈАЦИЈОМ	358
6. ПОСТУПАЊЕ СУДА.....	358
7. ИЗВРШЕЊЕ ОДЛУКА О ПРАВУ НА КОНТАКТ	363
ЛИТЕРАТУРА.....	367
ПРАВНИ ИЗВОРИ.....	379
СУДСКА ПРАКСА	383
ТАБЕЛЕ И ГРАФИКОНИ	388

УВОД

1. ПРОБЛЕМ И ПРЕДМЕТ ИСТРАЖИВАЊА

Једно од најзначајнијих питања након престанка заједнице живота брачних, односно ванбрачних партнера, јесте питање остваривања права на контакт детета са родитељем, сродником и блиским лицем, са којима дете не живи. Исто питање постоји и у ситуацијама регулисања и одржавања контаката са дететом у случајевима његовог измештања из биолошке породице, контаката са родитељем који се налази у затвору и у другим ситуацијама одвојености детета од родитеља, сродника и блиских лица. Разлози издвајања детета из биолошке породице могу бити различити (злостављање и занемаривање детета, болест родитеља, болест детета или други разлог због којег су биолошки родитељи спречени да детету обезбеде адекватне услове за одрастање). Издвајање детета из биолошке породице представља за дете велику промену и у таквим случајевима неопходно је детету пружити потребну подршку. Подршку детету у таквим случајевима пружају специјализоване надлежне установе. Издвајање детета подразумева ограничавање или укидање појединих родитељских права, пре свих права на чување, подизање, васпитавање и образовање детета. Уколико судском одлуком није забрањен лични контакт родитеља и детета, сматра се да родитељ има право на лични контакт са дететом које је под старатељством државе.

Породични закон Републике Србије¹ у члану 61. прописује право детета да одржава личне односе са родитељем са којим не живи, као и да то право може бити ограничено само судском одлуком, када је то у најбољем интересу детета. Иако је одржавање личних односа код нас право детета и родитеља, али и обавеза родитеља, приликом доношења одлуке води се рачуна пре свега о најбољем интересу детета. Породични закон Републике Србије користи термин „лични односи”, ми смо се у овој докторској дисертацији одлучили за термин „лични контакт”, који се користи у литератури на енглеском језику, а и у нашој домаћој литератури велики број аутора у својим радовима користи термин

---

¹ Породични закон, *Сл. гласник РС*, бр. 18/05, 72/11 - др. закон и 6/15.

„контакт”. Раније је у међународним инструментима² коришћен термин *access* (приступ), али с обзиром на то да право на личне контакте „обухвата не само право детета да виђа свог родитеља, већ и право да са њим одржава односе на сваки могући начин (телефоном, писмима итд.). Отуда се и у литератури на енглеском језику за означавање овог права више не употребљава израз *access* (приступ), него *contact* (контакт)”.³ Као и у међународним инструментима и Европски суд за људска права је у својим пресудама у ранијем периоду, деведесетих година, користио термин *access* (приступ), да би га од две хиљадитих година заменио термином *contact* (контакт).⁴

Доношење одлуке о остваривању права на контакт, а још у већој мери извршење исте, често наилази на тешкоће. Процес доношења и извршења одлуке о праву на контакт, може за дете представљати тежак период и често је праћен међусобним сукобима родитеља или сукобима родитеља и блиских лица. Последице погрешно донетих, закаснелих или неизвршених одлука о

---

² Видети члан 1. б) Конвенције о грађанскоправним аспектима међународне отмице деце од 1980. године, *Сл. лист СФРЈ – Међународни уговори, број 7/91* (Convention on the Civil Aspects of International Child Abduction, 25/10/1980). Видети члан 1. ц) Европске конвенције о признању и извршењу одлука о старању о деци и о поновном успостављању односа старања, *Сл. лист СРЈ – Међународни уговори”, бр. 1/2011* (European Convention on Recognition and Enforcement of Decisions concerning Custody of Children and on Restoration of Custody of Children, ETS No.105, Luxembourg 20/05/1980). Видети члан 1. став 3. Европске конвенције о остваривању права деце из 1996 (European Convention on the Exercise of Children's Rights, ETS No.160, Strasbourg 25/01/1996).

³ Драшкић, М., 2006, Усклађеност домаћег права са стандардима Европског суда за људска права у односу на члан 8. Европске конвенције о људским правима, пројекат Правни капацитети Србије за Европске интеграције, ур. Лалић, С., књига 1, Правни факултет Универзитета у Београду, Министарство науке и заштите животне средине, Београд, 2006, стр. 84.

⁴ ECtHR, *Hokkanen v. Finland*, no 19823/92, Judgment of 23 September 1994. para. 52. „*They had allowed the grandparents to keep Sini in their care and prevent his **access** to her in defiance of court decisions and had transferred custody to them*”, para. 54. „*Since 1985 he has continuously sought to have **access** to her and to have her returned to him*”. Упореди. ECtHR, *Ribić v. Croatia*, no 27148/12, Judgment of 2 April 2015. „*A. Civil proceedings for divorce, child custody and **contact rights***”. ECtHR, *Grujić v. Serbia*, no. 203/07, Judgment of 28 August 2018. „*A. Civil proceedings (child custody and maintenance, including adoption of an interim **contact order**)*”.

контактима, остављају трајне последице на дете, родитеље и друге учеснике у поступку.

Питање регулисања и остваривања личних контаката са дететом је мултидисциплинарно питање, због чега је приликом доношења одлуке о начину контаката са дететом, укључен велики број лица различитих професија (психолози, социјални радници, педагози, психијатри, правници).⁵ На основу тога можемо закључити да су многобројни фактори који утичу на доношење и спровођење одлуке о контакту са дететом, као што је поступање запослених у центрима за социјални рад, поступање судова у поступцима доношења одлуке, као и у поступцима извршења одлуке, а у појединим поступцима и поступање других установа (породична саветовалишта, и друге установе специјализоване за посредовање у породичним односима).

Предмет овог рада је анализа права на одржавање контаката детета са родитељем/родитељима, сродницима и блиским лицима из угла:

а) Права детета на одржавање контаката са родитељем и сродницима у случајевима одрастања детета са једним родитељем:

1. Развода брака или престанка ванбрачне заједнице.
2. Случајеви оспоравања очинства од стране мајке или оца.
3. Када је један од родитеља у затвору, односно у казнено-поправном заводу.

б) Права детета на одржавање контаката са родитељем/родитељима и сродницима у случајевима деце под старатељством државе:

1. Деца смештена у хранитељску породицу.
2. Деца смештена у дом (дом за децу без родитељског старања, дом за децу ометену у развоју).

---

⁵ „Мултидисциплинарни тим у овим ситуацијама има могућност отворене размене информација о породици, координисања мера породичноправне, социјалне и здравствене заштите деце и планирања адекватног третмана“. Жегарац, Н., 2001а, Изградња мултидисциплинарних тимова – садржај и процес рада, у: Срна, Ј. (уредник) Од групе до тима-Мултидисциплинарно усавршавање стручњака у систему заштите деце од злостављања и занемаривања, Центар за брак и породицу, Београд, стр. 324.

2. ЦИЉ И ЗАДАТАК ИСТРАЖИВАЊА

Циљ ове докторске дисертације је покушај да се да допринос решавању постојећих проблема, који постоје у вези са остваривањем права на контакт детета са родитељима, сродницима и блиским лицима. Да се на основу проучавања досадашње праксе и нормативне регулативе, регулисања и остваривања права на одржавање контаката родитеља, сродника и блиских лица са дететом, као и приказа упоредноправних решења, пронађу одговори на кључна питања и то:

- Које су добре, а које лоше стране, досадашњег начина регулисања контаката са дететом? Прво је питање да ли важећи законски прописи на адекватан начин регулишу питање одржавања личних контаката или су потребне измене и допуне, а што ћемо покушати да утврдимо анализом прописа, како код нас, тако и у другим земљама и анализом међународних инструмената.

- Који су недостаци у поступку остваривања права на одржавање контаката са дететом? Поред евентуалних проблема узрокованих нормативном регулативом, проблем може настати и због неадекватног поступања запослених у установама социјалне заштите. Узрок неадекватног поступања може представљати недостатак потребног знања запослених (курикулум наставног плана и програма на основним студијама за образовање социјалних радника, надоградња стеченог знања и стицање новог кроз усавршавање запослених), али и недостатак потребних финансија и људства у установама надлежним за поступање. Истраживање начина рада појединих центара за социјални рад биће спроведено и кроз анализе случајева из судске праксе, а у чијим пресудама су садржани налази и мишљења центара за социјални рад на која се позивају судови у пресудама. У складу са чланом 270. Породичног закона суд је у обавези да пре него што донесе одлуку о заштити права детета или о вршењу, односно лишењу родитељског права, затражи налаз и мишљење органа старатељства или породичног саветовалишта или друге установе специјализоване за посредовање у породичним споровима. Уколико је налаз непотпун или када мишљење противречи налазу, обавеза је суда да саслуша овлашћена лица и да отклони све нејасноће. „Стручни налаз и мишљење ових установа морају садржати све

*елементе процене најбољег интереса детета, о чему суд води рачуна по службеној дужности”.*⁶

- Да ли би и на који начин требало изменити нормативну регулативу или поступање надлежних у циљу што ефикаснијег остваривања права на контакт са дететом?

Одговори на наведена питања, поред осталог, требало би да омогуће и извођење закључака о потреби измена и допуна у законској регулативи и начина поступања запослених у установама у будућности.

Некада се и поред законских гаранција за остваривање права у пракси дешава да се контакт са дететом не остварује, отежано се остварује или се остварује на начин којим се не остварује циљ овог права, а то је пре свега добробит детета.⁷ Један од проблема представља и знатно дуже трајање поступка од оног који прописује закон. У великом броју случајева реализација пресуде о начину одржавања личних контаката са дететом наилази на опструкцију и зато је извршење одлуке о праву на контакт са дететом једно од најважнијих и најтежих у поступку остваривања права на контакт.

Потребно је истражити и начин регулисања права на контакт у другим земљама, и на тај начин, у случају потребе и могућности, предложити измене и допуне у нашем праву, водећи рачуна о томе да поједина решења која су дала позитивне резултате у једној земљи не морају имати исте ефекте и у другој земљи.

Уколико контакт са дететом није у најбољем интересу детета, може се ограничити или забранити то право родитељу или другом лицу. Породични

---

⁶ Делибашић, З., 2012, Права детета у спору за заштиту права детета и у спору за вршење односно лишење родитељског права, стр. 6, (<http://www.bg.ap.sud.rs/cr/articles/sudska-praksa/strucni-radovi-i-izlaganja/>, 12.11.2020.).

⁷ Права добробити представљају предуслов за остваривање свих осталих људских права. У области права деце, „права добробити“ требају омогућити простор за вршење осталих права. Влашковић, В., 2014, Начело најбољег интереса детета у породичном праву, докторска дисертација, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, стр. 36.

закон у члану 61. тачка 3. наводи случајеве у којима суд може донети одлуку да се ограничи право детета да има контакте са родитељем са којим не живи, и то: ако постоје разлози да се тај родитељ потуно или делимично лиши родитељског права или у случају насиља у породици

3. ХИПОТЕТИЧКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА

Хипотезе од којих се у овом раду пошло постављене су на следећи начин:

1. Основна хипотеза на којој се истраживање заснива јесте да су у досадашњем нормативном регулисању овог питања постојали недостаци, односно правне празнине.

2. Друга хипотеза је да у поступању надлежних органа постоје пропусти настали кривицом система (колективна кривица) или пропусти настали услед поступања појединаца запослених у органима надлежним за поступање (индивидуална кривица).

3. Трећа хипотеза је да се повреде права на одржавање личних контаката родитеља, сродника и блиских лица са дететом најчешће дешавају због неизвршења донетих пресуда о контактима.

4. МЕТОДЕ, ТЕХНИКЕ И ИНСТРУМЕНТИ ИСТРАЖИВАЊА

У овом делу докторске дисертације представићемо методе научног истраживања које ћемо користити, а које су опредељене предметом који се истражује и које би требало да омогуће што потпунију анализу предмета истраживања, и то:

4.1. Анкета

Анкета као метода прикупљања података ће се користити приликом утврђивања:

1. Личних ставова запослених у центрима за социјални рад, домовима за децу. Испитивање ће бити засновано на упитнику. Упитником ћемо настојати да утврдимо ставове испитаника о: прилагођености високог образовања стручних радника (педагога, психолога социјалних радника и других) потребама праксе, квалитету усавршавања стручних радника, усклађености одобрених финансијских средстава са потребама рада центара, колики број

запослених одговара потребама центра, о утицају забране запошљавања на квалитет услуга у Центрима за социјални рад, о квалитету сарадње са другим установама/органима (суд, полиција, тужилаштво) у поступцима остваривања права родитеља и блиских лица на контакт са дететом и вршења родитељског права.

2. Планирано анкетирање лица лишених слободе о одржавању личних контаката са децом, током њиховог боравка у казнено-поправном заводу, није спроведено, јер нисмо добили дозволу директора Управе за извршење кривичних санкција.

4.2. Статистички метод

Статистички метод ће се користити за приказивање података везаних за:

1. Број развода, број пресуда у којима су очеви добили самостално старатељство, број пресуда у којима су мајке добиле самостално старатељство, број пресуда о заједничком вршењу родитељског права, податке о броју поднетих предлога за извршење пресуде о праву на контакт и просечно трајање поступка извршења у овим поступцима за поједине судове.
2. Подаци о броју деце у хранитељским породицама и податке о остваривању права на контакт са њима за поједине центре за социјални рад, разлоге измештања деце из биолошке породице на нивоу Републике Србије и појединачно разлоге измештања деце из биолошке породице за поједине центре, број деце у Дому за децу и омладину „Душко Радовић” у Нишу, разлог смештаја деце у Дому, остваривање њиховог права на контакт са родитељима, сродницима и блиским лицима, број деце враћене биолошким родитељима за поједине центре, број одлука о забранама контаката за поједине центре и др.

4.3. Позитивно правни метод

Применом овог метода извршићемо анализу прописа којима је на непосредан или посредан начин регулисана материја одржавања личних контаката детета са родитељима, сродницима и блиским лицима, односно његове различите варијанте у виду нормативног и догматичког (егзегетичког) метода. Нормативни метод користићемо приликом анализе општих правних појмова и института које се односе на право на одржавање личних контаката родитеља, сродника и блиских лица са дететом, а догматички метод при анализи

појединачних правних норми којима се уређује питање одржавања личних контаката родитеља и сродника са дететом.

4.4. Историјски метод

Историјски метод ћемо применити за анализу ранијих законских прописа који су регулисали питање права на одржавање личних контаката родитеља, сродника и блиских лица са дететом. Примена историјског метода омогућиће нам да утврдимо настанак и еволутивни ток института одржавања личних контаката родитеља и сродника са дететом. То ћемо учинити комбиновањем нормативног и социолошког метода, тако што ћемо садржину прописа регулисања права на контакт истражити помоћу нормативног метода, а утицај друштва на настанак и остваривање права на контакт применом социолошког метода.

4.5. Социолошки метод

Истраживање односа у породици и права њених чланова немогуће је без примене социолошког метода. Социолошки метод је примењен у делу проучавања односа родитеља и деце кроз историју и утицаја друштва на остваривање права на контакт у појединим периодима. Социолошки метод је примењен и у трећој глави под насловом „Фактори који утичу на квалитет и квантитет контаката са дететом”. У тој глави се истражује утицај појединих појава на квалитет и квантитет контаката, као што је материјално стање родитеља, географска удаљеност и родна равноправност.

4.6. Упоредни метод

Упоредни метод ће се користити кроз анализу права на одржавање личних контаката родитеља, сродника и блиских лица са дететом у петнаест других земаља (Северна Македонија, Босна и Херцеговина, Република Српска, Хрватска, Словенија, Мађарска, Русија, Француска, Холандија, Немачка, Шведска, Велика Британија, Аустрија, Белгија и Данска). Примена овог метода омогућиће утврђивање сличности и разлике у појединим правним системима по питању регулисања права на одржавање личних контаката родитеља, сродника и блиских лица са дететом, као и ради извођења закључака о томе која би се решења других земаља могла применити код нас.

4.7. Метода анализе садржаја

Метода анализе садржаја користиће се у највећем делу рада и то за:

1. Анализу судске праксе апелационих судова у Нишу, Београду и Новом Саду у поступцима регулисања права на контакт са дететом.
2. Анализу пресуда Европског суда за људска права у Стразбуру, у поступцима поводом повреде права на контакт, односно повреда члана 8. Конвенције о људским права.
3. Анализа судске праксе других земаља у поступцима регулисања права на контакт са дететом.

4.8. Индуктивна метода

Индуктивна метода за доношење општих закључака на основу анализе појединачних случајева из судске праксе, домаће, стране и међународне у поступцима остваривања права на одржавање контаката родитеља, сродника и блиских лица са дететом.

5. НАУЧНА И ДРУШТВЕНА ОПРАВДАНОСТ ИСТРАЖИВАЊА

Научна и друштвена оправданост овог истраживања огледа се у значају који има остваривања права на одржавање контаката родитеља, сродника и блиских лица са дететом. У прилог томе говори и чињеница да велики број деце живи са једним родитељем и да је повреда права детета на контакт једно од најчешћих кршења права са којима се суочавају како деца, тако и родитељи и друга лица која имају право на контакт са дететом. Анализа судске праксе, како домаће тако и стране, још један је показатељ о размерама овог проблема. Веома често након развода, када су односи између бивших партнера поремећени, један од родитеља спречава да до контакта дође, под изговором да контакт није у најбољем интересу детета или да контакт угрожава дете, психички или физички. Уколико су контакти са дететом неосновано онемогућени, није у питању заштита детета, већ повреда права детета и права родитеља или других лица која имају право на контакт.

Последице погрешно донетих, закаснелих или неизвршених одлука о контактима, остављају трајне последице на дете, родитеље и друге учеснике у поступку и често доводе до повреде права на породични живот. Резултати овог

истраживања могу дати допринос унапређењу судске праксе, као и допринос отклањању постојећих недостатака у поступањима запослених у центрима за социјални рад и другима органима и установама, пред којима се поставља питање остваривања права на контакт са дететом, као и допринос за евентуалне измене законске регулативе.

ОПШТИ ДЕО

ГЛАВА I

ИСТОРИЈСКИ ПРИКАЗ РЕГУЛИСАЊА ОДНОСА РОДИТЕЉА И ДЕЦЕ У СРБИЈИ ОД 1844. ГОДИНЕ ДО ДАНАС

1. ОПШТИ ПОЈАМ ОДНОСА РОДИТЕЉА И ДЕЦЕ КРОЗ ИСТОРИЈУ

Породица је биолошка, али и друштвена група. Како наводе неки аутори, она је пре свега друштвена група, јер је одређена друштвеним правилима и прописима одређеног друштва и има одређене циљеве и функције у датом друштву. Свака друштвена група може у већој или мањој мери да занемари индивидуалне потребе својих чланова, али то није случај са породицом, која уколико занемари потребе својих чланова, губи једну од најважнијих функција, а то је функција правилног развоја личности њених чланова. Породица има значајну улогу у развоју личности детета - у зависности од односа у породици, породица за дете може представљати извор менталног здравља, али и извор болести.⁸

Ако се односи у породици посматрају кроз историју, може се закључити да су ти односи у ранијем периоду сматрани делом приватног права, изузети од интервенције државне власти, односи у којима држава није могла да интервенише. Временом је преовладао став да односи, када је у питању остваривање неког од права деце, нису приватна ствар једне породице, већ да су део и јавног права и да држава не само да може, већ и мора да интервенише у циљу заштите права деце.⁹ Улога државе је двојака - за остваривање појединих права из групе права на породични и приватни живот је потребно не мешање

---

⁸ Голубовић, З., 1996, Породица као људска заједница : између еманципације и прилагођавања, Реформа породичног законодавства, Зборник радова за научни скуп 25. и 26. септембар 1996, Београд, Правни факултет у Београду & Удружење правника Србије за социјално право, стр. 11-22, стр. 21.

⁹ Породица има различите положаје, и то као установа грађанског права, као установа природног права или као установа јавног права. Јањић Комар, М., 1996, Трансформација породичног права - криза концепта породице, Реформа породичног законодавства, Зборник радова за научни скуп 25. и 26. септембар 1996., Београд, Правни факултет у Београду & Удружење правника Србије за социјално право, стр. 39-49, стр. 40.

државе у породични живот и поштовање права на приватност породице, а за остваривање неких права, у које спада и право на контакт, у неким случајевима потребно је предузимање мера од стране државе, односно у неким породичним односима потребна је активна улога државе, предузимање мера, како би се остварила права загарантована законом.¹⁰

Рани и средњи век карактерише доминација оца у породици и његова апсолутна власт над члановима породице. У том периоду не бисмо могли говорити о праву на одржавање личних контаката са дететом, јер је аутономија породице била неприкосновена, као и апсолутна власт оца. Римско породично право дели се на право *pater familias* и на брачно право. Временом се смањивала моћ *pater familias*. Положај жене временом се мења, тако да она од подређеног положаја постепено добија равноправну улогу у браку, а самим тим и у односу родитељских права.¹¹ У периоду римског права регулисање брака и односи у породици били су у надлежности друштва. Касније је под притиском цркве та област односа прешла у надлежност цркве, која је својим прописима регулисала ту област,¹² а и судска надлежност по питању личних породичних односа била је у надлежности црквени судова.¹³

---

¹⁰ “Већина прописа Породичног права је принудне природе, тако да се не могу заменити ни искључити споразумом странака. Али када се погледа садржина породичних односа, види се да су то односи интимне, личне природе и да по томе морају долазити у приватне односе. Ти су односи по својој нежности и усрдности несумњиво ближи оном кругу, који представља приватно - правну сферу, него ли јавном праву. Та околност пак, што су многи прописи Породичног права принудне природе, објашњује се врло лако и просто значајем који породица има за друштвени живот”. Марковић, Л., 1920, Грађанско право II-Породично право, Београд, Геца Кон, стр. 1.

¹¹ Економска еманципација жена, погодовала је и сватању о правима детета. Видети Вучковић Шаховић, Н., 2001, Права детета и Конвенција о правима детета, Београд, Југословенски центар за права детета, стр. 18.

¹² Породично право било је углавном једнообразно канонско право. Састојало се од два одвојена система, католичког и православног, који су у ствари били врло слични. Antokolskaia, M., 2000, The Process of Modernisation of Family Law in Eastern and Western Europe: Difference in Timing, Resemblance in Substance, Electronic Journal of Comparative Law, vol. 4.2, p.1, (<http://www.ejcl.org>, 13.12.2018.).

¹³ Митић, М., 1983, Римско статусно и породично право са елементима процедуре, Београд, Светозар Марковић, стр. 173.

2. ОДНОСИ РОДИТЕЉА И ДЕЦЕ У ПЕРИОДУ ОД 1844. ГОДИНЕ ДО 1945. ГОДИНЕ

Српски грађански законик (у даљем тексту: СГЗ) донет је 1844. године, а његов творац Јован Хацић је многа решења преузео из аустријског Грађанског законика, али је у области наследног и породичног права утицај обичаја допринео да положај жене буде много гори од положаја жене у аустријском Грађанском законнику.¹⁴ Жена је према СГЗ имала ограничену пословну способност. *„Положај жене није био сјајан ни према слову Наполеоновог законика, а ни по аустријском праву, али је српски Грађански законик отишао корак даље, у складу са нашим обичајним правом”*.¹⁵ Такав положај жене имао је утицаја и на одлучивање о старатељству над децом након развода. Закон је најпре предвидео могућност да се „супружници” договоре, како ће поделити дужности око деце. У случају да не постоји договор, закон прописује да се деца привремено поверавају мајци и то девојчице до седме, а дечаки до четврте године, а након тог узраста се поверавају оцу, осим ако разлози дечје среће нису упућивали на другачије решење.¹⁶

Како наводи Лазар Марковић, духовни суд одлуку о томе да ли ће деца након развода остати код оца или код мајке, доноси водећи рачуна о интересима

---

¹⁴ „Српски грађански законик (СГЗ) из 1844. године се у литератури најчешће третира као скраћена верзија аустријске кодификације из 1811. године, а његов творац Јован Хацић се у најбољу руку квалификује као учени компилатор или чак „кописта”. Уз то, приговара му се што је својом кодификацијом допринео распаду породичне задруге, ускратио наследно право ћеркама, женама ограничио пословну способност, итд”. Аврамовић, С, 2014, Српски грађански законик (1844) и правни трансплати – копија аустријског узора или више од тога? Српски грађански законик – 170 година, Београд, ур: Полојац, М., Мирковић З., Ђурђевић, М., Београд, Правни факултет Универзитета у Београду, стр. 13.

¹⁵ Станимировић, В., 2014, Снага обичаја – породица у Српском грађанском законнику између старог и новог, у: Српски Грађански законик – 170 година, ур: Полојац, М., Мирковић З., Ђурђевић, М., Београд, Правни факултет Универзитета у Београду, стр. 145.

¹⁶ Члан 118. *„Расправа супружничка или и сам развод не ослободњава родитеље од њихове дужности спрам деце. Само у том случају потреба је исте дужности на оба родитеља разведена сразмерно поделити, тако, да ако се сами поравнали и сложили не би, закон уређује, да деца мушка до навршене четврте, а женска до навршене седме године под материну храну и негу спадају, а остали под очину бригу долазе; ако не би особите околности среће ради дечије другу наредбу изискивале”*. Српски грађански законик, 1844.

деце, али уколико и један и други родитељ могу вршити родитељска права у интересу деце, деца се поверавају у складу са узрастом и полом најпре мајци, а потом оцу, како је наведено у члану 118. СГЗ. Исти аутор наводи да иако СГЗ не регулише питање виђања деце, несумњиво је да то право припада родитељу са којим дете не живи и да је потребно да духовни суд уреди и то питање како не би дошло до сукоба између родитеља.¹⁷

Кривицу СГЗ није прописивао као критеријум за доношење одлуке о поверавању деце, већ је кривица од значаја у погледу забране кривој страни да склопи нови брак и у погледу имовинских односа, јер само жена која није крива за развод има право на издржавање.¹⁸ И поред тога, кривица за развод брака играла је важну улогу приликом одлучивања о поверавању деце, тако да је мала вероватноћа била да децу добије родитељ који је крив за развод.¹⁹ Неки аутори су ишли и даље од тога, изричито наводећи да деца након развода остају невиној страни, остављајући могућност и за другачију одлуку уколико је то целисходније и корисније за дете. Васпитање деце је припадало оцу, без обзира на то да ли је крив за развод. Сиromаштво оца и добро материјално стање мајке је једини разлог када се оцу може одузети васпитање деце и пренети на мајку.²⁰ Наведено указује да је мајка била задужена за негу деце, док је отац као ауторитет водио рачуна о васпитању деце.

У Србији је надлежност за закључење брака и породичне спорове на основу СГЗ из 1844. године била у надлежности црквених органа и црквеног судства. Прописи породичног права били су садржани у Грађанском законнику из 1844. године и црквеним прописима.²¹ У ранијем периоду су у већини земаља били забрањени разводи. Српска црква је дозвољавала поред поништавања брака и

---

¹⁷ Марковић, Л., 1920, стр. 1.

¹⁸ Ibid, стр. 101.

¹⁹ Ковачек - Станић, Г., Самарџић, С., Ковачевић, М., 2017, Развод брака и заједничко родитељско старање као последица развода брака у теорији и пракси, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, бр. 4/2017, стр. 1286.

²⁰ Милаш, Н., 1902, Православно црквено право, Мостар, Издавачка књижарница Пахера и Кисића, стр. 680-681.

²¹ „Црква је била Србима за време вековног робовања нарочити фактор и културни и национални, тако да народно схватање није могло ни замислити другачији брак до онакав какав је брак Хришћанство допуштало”. Марковић, Л., 1920, стр. 9.

развод из тачно наведених разлога који су били садржани у Брачним правилима Српске православне Цркве из 1933. године.²² Склапање и развод брака били су у црквеној надлежности и надлежности њених органа, парохијских свештеника.²³ Духовни судови су за питања закључења и развода брака примењивали црквене прописе и прописе СГЗ из 1844. године, само за грађане православне вероисповести, док су за односе родитеља и деце примењивали искључиво прописе СГЗ из 1844. године.²⁴

У СГЗ се правила разлика између брачне и ванбрачне деце. За ванбрачну децу је важило правило да се о њима самостално стара мајка. Питање ванбрачне деце било је на исти начин регулисано и у другим тадашњим грађанским законима. Дуго времена ће проћи да би се укинула дискриминација ванбрачне деце; у неким земљама видећемо да је и у седамдесетим годинама постојала разлика између брачне и ванбрачне деце, а што је било предмет поступања у једном од предмета пред Судом правде у Стразбуру.²⁵ Утврђивање ванбрачног очинства према члану 130. СГЗ било је забрањено и била су предвиђена само два случаја у којима је било могуће утврђивати очинство ванбрачне деце и то су била

---

²² Као бракоразводни узроци наводе се: прељуба, рађење о глави брачном другу, хотимичан побачај или спречавање оплођења, злобно напуштање брачног друга, нестанак брачног друга, телесна и душевна болест, морална поквареност (ако изврши противприродно полно дело, ако не врши брачну дужност из обести у трајању од најмање једне године, ако је изгубио часна права због осуде, ако злоставља или кињи брачног друга најмање годину дана због чега је заједнички живот неиздржљив), отпадништво од православне вере. Брачни друг чијом је кривицом настао бракоразводни узрок не може тражити развод. Видети члан 88-107, Брачна правила Српске православне Цркве, 1934, објављена први пут у „Гласнику”, Службени лист Српске православне Патријаршије од 7 септембра (25 август) 1933, број 34-35, Свети Архијерејски Синод, Српска манастирска штампарија, Сремски Карловци.

²³ Тужба за развод брака подносила се парохијском свештенику. Тужилац је морао навести узроке за поништај или развод и доказе за тврдње. Парохијски свештеник има обавезу мирења, уколико не успе у мирењу упућује их окружном протејереју који такође покушава да помири брачне партнере. После тога супружници се упућују надлежном епархијском Духовном Суду и суд ће прво покушати мирење. Стране су обавезне да приступе заказаном мирењу и уколико не дођу принудно се доводе. Поповић, М. А., 1926, Ручна књига о браку, Београд, Штампарије „Уједињење“, стр. 77.

²⁴ „За католике и протестанте вреде нарочити прописи, и то тако и за нехришћане (Турке, Јевреје) и оне који уопште не верују ни у шта (Атеисти).” Марковић, Ј., 1920, стр. 9.

²⁵ ECtHR, *Marckx v. Belgium*, no 6833/74, Judgment of 13 June 1979.

кривична дела силовања и отмице. Исти члан прописује забрану да се у црквене књиге осим мајке, отац упише, осим ако сам призна дете и одобри упис на његово име. Данас је утврђивање очинства у случају ванбрачних очева у неким земљама условљено сагласношћу мајке или одлуком суда, која замењује сагласност, а којом се констатује да је утврђивање очинства и остваривање права на контакт са дететом у најбољем интересу детета.²⁶

„Чим црквени суд донесе привремену или коначну одлуку о издржавању жене и деце и о додељивању деце једном од родитеља, известиће о томе одмах, по службеној дужности, надлежни грађански суд и доставити му оверени препис одлуке, ради установљења висине издржавања. О томе ће црквени суд у исто време извести и обе странке у брачном спору.”²⁷

У случају смрти оца који је оставио малолетну децу „мајци се без особита и важна узрока” није одузимало туторство над децом, већ јој се увек одређивао помоћник (ако то отац није искључио). Пошто је мајка у реду законских татора била на првом месту,²⁸ суд је тог права могао лишити, само ако је отац у тестаменту изричито искључио од туторства²⁹ или ако су за то постојали посебно важни разлози.³⁰

Након пораза Аустроугарске, 1918. године, дошло је до стварања Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца (у даљем тексту: Краљевина СХС). На територији новостворене државе постојало је шест правних подручја, и то:

I. Српски грађански законик важио је на територији Краљевине Србије, која је ушла у састав Краљевине СХС.

---

²⁶ Новаковић, У., 2017, Вршење родитељског права у случају оспоравања/утврђивања очинства детета-три приступа немачког, енглеског и српског права, Анали Правног факултета у Београду, бр.2/2017, стр. 137.

²⁷ Видети члан 307. Поступак за судове у Српској православној Цркви, 1934, Српска манастирска штампарија, Сремски Карловци.

²⁸ Видети члан 159-160. СГЗ, 1844.

²⁹ Видети члан 162. СГЗ, 1844.

³⁰ Видети члан 164. СГЗ, 1844. „Ако би се мати осведочено тако рђаво владала, да незаслужује матерњег почитања од свог детета, или би неспособна била за ту дужност“. Д. Матић, према Крстић-Мистрицеловић, И., 2014, Закон о старатељству из 1872. године – једна епизода декодификовања СГЗ-а, у: Српски грађански законик – 170 година, Београд, Правни факултет Универзитета у Београду, стр. 420.

II. Правно подручје на којем је важио новелирани аустријски Грађански законик (у даљем тексту: АГЗ): Словенија, Даламација и део Истре. Породично право је формално било регулисано Грађанским законом, али је у пракси област породичних односа била под утицајем канонског католичког права, које је предвиђало обавезни црквени брак и забрану развода.³¹ АГЗ је изричито предвиђао право родитеља на контакт са децом, као и могућност да то право суд прецизније уреди.³² Критеријуми приликом одлучивања са ким ће деца живети били су интереси деце, својства родитеља, узрок одвајања. Пол и узраст деце нису били критеријуми за доношење одлуке. Родитељи су могли да се споразумеју о вршењу родитељских права, али је суд морао да одобри споразум.³³

III. На трећем правном подручју важило је мађарско грађанско право (Банат, Бачка, Барања, Међумурје и Прекомурје).³⁴ Ово је једино подручје на коме је био обавезан грађански брак без обзира на верску припадност. Према угарском законодавству основни критеријуми за поверавање детета у судском поступку су били узраст и пол детета, те кривица за развод брака. Тако су сва деца до седме године остајала код мајке, а преко овог узраста су се поверавала родитељу који није проглашен кривим за развод. Ако су оба родитеља проглашена кривим,

---

³¹ Многи су се због забране развода одлучивли за промену вере прелазили у православље које је дозвољавало развод три пута или ислам где је развод био могућ без ограничења. Према Пантић, Д., 2006, Питање унификације породичног, наследног и задружног права у Краљевини Југославији (СХС) 1919-1941, магистарска теза, одбрањена на Правном факултету Универзитета у Београду 1981. године, Источно Сарајево, Правни факултет Универзитета у Источном Сарајеву, стр. 14.

³² Видети пара. 142. Аустријског грађанског законика (у даљем тексту: АГЗ) из 1811.

³³ Ковачек-Станић, Г., 2013, Породичноправни односи родитеља и деце у Србији (Војводини) кроз историју и данас, Нови Сад, Зборник радова Правног факултета, вол. 47, бр. 2, стр. 119.

³⁴ У Војводини су судови у двадесетим и тридесетим годинама XX века из области родитељског права примењивали угарско законодавство, као и Аустријски грађански законик из 1811. године. „Касациони суд у Новом Саду, примењивао је и угарско и аустријско право у зависности од тога на којој територији је одлучивано у првостепеном и другостепеном поступку”. Ковачек-Станић, Г., 2008, Анализа судске праксе у Војводини из области односа родитеља и деце у двадесетим и тридесетим годинама XX века, Зборник Матице српске за друштвене науке, бр. 125, стр. 117.

мушка деца су се поверавала оцу, а женска мајци. Постојала је могућност одступања од ових правила, па и поверавања детета трећем лицу, и то с обзиром на кривицу, личне околности родитеља и интересе деце. Родитељ коме дете није поверено имао је право на одржавање личних контаката са дететом и право надзора над његовим васпитањем. Контакти са дететом су могли и да се забране уколико је то у очигледном интересу детета, а надлежни орган за уређење личних односа је била турска власт.³⁵

IV. Четврто подручје обухватало је део на коме се примењивао аустријски Грађански законик пре новела (у даљем тексту: ОГЗ). Питања развода и склапања брака била су у надлежности католичког и православног права које се примењивало у зависности од верске припадности грађана. Судска надлежност је била у надлежности католичких и православних духовних судова.³⁶ Мушку децу до навршене четврте године, а женску до навршене седме године, по правилу васпитава и негује мајка, а трошкове васпитања сноси отац.³⁷

V. Територија Босне и Херцеговине чинила је пето правно подручје, које је било изузетно компликовано због више вера које су живе и примене више правних прописа у зависности од вероисповести. „*Правни систем Босне и Херцеговине био је веома сложен јер је у моменту стварања Југославије постојало шест група правних извора на овом правном подручју: 1. Закони, одлуке и наредбе заједничког министарства и земаљске владе и одлуке земаљског суда у Сарајеву. 2. Закони и прописи турске државе и шеријатско право. 3. Пропис католичке и православне цркве и јеврејског обичајног права, који су регулисали односе у браку и породици припадника тих конфесија. 4. Записано обичајно право*”.³⁸

VI. Шесто правно подручје било је на територији Црне Горе на којој је важио Општи имовински законик Краљевине Црне Горе.³⁹ Породични односи су били регулисани црквеним правом и судска надлежност је била црквена. На

---

³⁵ Ковачек-Станић, Г., 2013, стр. 119.

³⁶ У случају мешовитих бракова уколико је један од супружника био католик, надлежност је била католичких црквених судова. Пантић, Д., 2006, стр. 14.

³⁷ Ковачек - Станић, Г., 2013, стр. 119.

³⁸ Пантић, Д., 2006, стр. 18.

³⁹ Општи имовински законик Краљевине Црне Горе из 1888. године

територији Црне Горе је била изражена патријархална породична организација, у којој су као и у осталим деловима Краљевине снажан утицај вршила верска правила, и то: православна, католичка и муслиманска. Положај жене у Црној Гори се није разликовао од положаја жене у Србији – она је била потчињена мужу и њена основна функција у породици била је да рађа и да се стара о одрастању и васпитању деце. Развод у Црној Гори није био дозвољен.⁴⁰

Управо оваква правна ситуација, где у једној држави имамо више правних подручја и где се поред више закона за исту област примењују и верски прописи у зависности од вероисповести странака, а у области породичних односа утицај верских правила био је највећи, спречава унификацију породичног права у Краљевини Југославији (раније Краљевини СХС). Заједничко за све прописе била је потчињеност мајке и супериорнији положај оца и супруга, а што је утицало и на односе између родитеља и деце.⁴¹

Однос родитеља и деце мењао се током историје, тако смо у ранијем периоду имали прихватање физичког кажњавања деце, као начин њиховог дисциплиновања. Данас се исте методе сматрају злостављањем деце. Временом јача свест о потреби доношења прописа који би надјачали традиционално поштовање приватности породице.⁴²

3. ОДНОСИ РОДИТЕЉА И ДЕЦЕ У ПЕРИОДУ ОД 1946. ГОДИНЕ ДО 1974. ГОДИНЕ

После Другог светског рата долази до слабљења утицаја цркве, а у области породичног права то омогућава реформе, пре свега реформе које су се односиле на питање развода брака. У усвојеном Основном закону о браку, као разлог за развод предвиђа се не само кривица једног од партнера, него и два нова узрока

---

⁴⁰ Вујачић, В., 1973, Смисао патријархалног породичног континуума у Црној Гори, Социологија простора: часопис за истраживање просторног и социокултурног развоја, бр. 40-42, стр. 108-109.

⁴¹ Пантић, Д., 2006, стр. 20.

⁴² У Енглеској у циљу заштите деце донет је 1889. године Закон о спречавању суровости и заштите деце, а којим су прекршајном суду дата овлашћена да дете издвоји из биолошке породице у којој су родитељи осуђени за насиље над дететом Doughty, J., 2011, The functions of family courts, PhD Thesis, Cardiff University, p. 105.

за развод који не подразумевају нечију кривицу, и то: неподношљивост брачног живота и тешки поремећај брачних односа. Последица таквог регулисања је и да се приликом одлучивања о старатељству над децом, више не може у тим случајевима позивати на кривицу за развод брака, чиме се прави помак у разликовању између доброг супруга и доброг родитеља.⁴³ У неким земљама где се утицај цркве задржао и након Другог светског рата дуго је важила забрана развода брака. Ту пре свега мислимо на земље где је католичка црква имала снажан утицај. Савезни Основни закон о браку из 1946. године, у члановима 65. и 66, предвиђао је да се у пресуди о разводу одлучи и о чувању, васпитању и издржавању деце. Само о деци рођеној у браку и усвојеној деци суд доноси одлуку пресудом. Деца рођена у браку и ван брака нису била изједначена и као и у већини других земаља родитељско право над ванбрачном децом припадало је искључиво мајци, а што нам говори да се ништа није променило још из доба римског права када су ванбрачна деца била у искључивој бризи мајке и њеног *pater familias*.⁴⁴ У односу на претходни период једно од начела је и равноправност мужа и жене. Једно од ограничења је немогућност споразумног развода, већ је развод био могућ само због тачно наведених разлога.

4. ОДНОСИ РОДИТЕЉА И ДЕЦЕ У ПЕРИОДУ ОД 1974. ГОДИНЕ ДО 1980. ГОДИНЕ

Након уставне реформе 1974. године законодавна надлежност за питања брака и породице прешла је на републике и покрајине. Тадашње савезно законодавство у области брака и односа родитеља и деце, које је важило на читавој територији савезне државе, прелази у надлежност република и покрајина. Тадашњих шест република и две покрајине, које су биле у саставу савезне државе, донело је своје породичне законе. У Републичком законодавству Србије и Македоније једна од новина је и увођење споразумног развода, за разлику од Црне Горе, где споразумни развод није дозвољен, брак се може развести на основу захтева за развод и где је потребно да се кулмулативно испуне прописани услови. У македонском праву једини услов за споразумни развод брака је да су бивши супружници постигли споразум о томе са ким ће

---

⁴³ Митић, М., 1983, стр. 199.

⁴⁴ *Ibid.*

деца живети, начин издржавања деце и вршење родитељског права од стране бивших родитеља. За разлику од македонског, српско право није условљавало споразумни развод брака постојањем споразума о томе са ким ће деца живети, начин издржавања деце и вршење родитељског права. Брак је могао да се разведе споразумно и без постојања овог споразума.⁴⁵

Као једна од последица развода брака и у македонском, црногорском и српском праву је и доношење одлуке о додељивању деце, њихово издржавање и вршење родитељског права. Сва набројана права на исти начин регулишу поступак поверавања деце и одржавање контаката са другим родитељем, с тим да једино црногорско право изричито наводи да се деца могу поверити и родитељу који је крив за развод, што у том периоду није било спорно, јер се у пракси и науци направила разлика између лошег супружника и доброг родитеља. То што то није било изричито наведено у другим правима не значи да није било важно и у њима. Можда је Црна Гора имала потребу да то изричито наведе због великог утицаја обичаја на регулисање породичних односа у Црној Гори. То што неко није био добар супружник, не значи да није добар родитељ, једно је улога супруга, а друго улога родитеља.⁴⁶

5. ОДНОСИ РОДИТЕЉА И ДЕЦЕ У ПЕРИОДУ ОД 1980. ГОДИНЕ ДО 2005. ГОДИНЕ

Закон о браку и породичним односима Савезне Републике Србије (у даљем тексту: ЗБПО),⁴⁷ за разлику од претходног закона, који споразумни развод брака није условљавао постојањем споразума о смештају детета и одржавању контакта, у члану 84. став 3. предвиђао је да уз захтев за споразумни развод, супружници морају приложити и писани споразум о чувању, васпитавању и издржавању заједничке деце, као и начину одржавања личних односа са њима.

---

⁴⁵ Митић, М., 1974, Развод брака и правне последице развода по Закону о браку Црне Горе, СР Македоније и СР Србије, Зборник Економско - Правног факултета у Нишу, бр. 13., стр. 51-71, стр. 52.

⁴⁶ *Ibid.*

⁴⁷ Закона о браку и породичним односима, *Сл. гласник СРС, бр. 22/80, 24/84 - др. закон и 11/88, Сл. гласник РС, бр. 22/93, 25/93 - испр., 35/94, 46/95 - др. закон и 29/2001.* Донет је 1980. године, а примењивао се од 1. јануара 1981. Године.

Истим чланом у ставу 4. предвиђено је да суд може да одбије захтев за развод ако процени да је таква одлука у интересу њихове деце.

У делу под насловом „Вршење родитељског права” било је предвиђено да у случају да родитељи живе одвојено или су разведени, родитељско право врши родитељ са којим дете живи. У случају одвојеног живота родитеља, ако не постоји њихов споразум са ким ће дете живети, одлуку доноси орган старатељства.⁴⁸ Данас у Републици Србији одлуку о вршењу родитељског права и о начину уређивања контаката са дететом, рођеног у ванбрачној заједници, доноси суд. У случају развода или поништења брака, било је предвиђено да када суд доноси одлуку о разводу или поништењу брака, одлучује истом пресудом о чувању и васпитавању малолетне деце странака.⁴⁹ У случају да не постоји споразум родитеља о вршењу родитељског права или уколико такав споразум није у интересу деце, суд ће, а пошто претходно прибави и мишљење органа старатељства, донети одлуку о поверавању деце једном од родитеља, да нека живе са оцем, а нека са мајком или трећем лицу или некој организацији. Члан 130. ЗБПО-а прописује да суд, односно органа старатељства, доноси одлуку о поверавању деце на чување и васпитање и да се руководи првенствено најбољим интересом детета. Каснијим законом искључена је могућност да орган старатељства доноси одлуку о поверавању деце на чување и васпитање, и то је данас у искључивој надлежности суда, а орган старатељства на захтев суда даје налаз и мишљење.

Саставни део пресуде, поред одлуке где ће дете живети, јесте и одлука о начину одржавања личних контаката са родитељем који не врши родитељско право, ако га други родитељ у томе спречава, или ако, ценећи све околности случаја, нађе да је то потребно ради заштите детета. Одлука о начину одржавања личних контаката доносила се у исто време када и одлука о томе са ким ће дете живети, само ако је родитељ са којим дете није живело, био спречен да одржава личне односе или ако је суд проценио да је то потребно, како би се заштитила права детета. Уколико се родитељи не договоре о начину одржавања личних односа, одлуку о томе донеће орган старатељства, као и измену уколико су се

---

⁴⁸ Видети члан 124. Закона о браку и породичним односима (у даљем тексту: ЗБПО), 1980.

⁴⁹ Видети члан 125. ЗБПО, 1980.

измениле околности на основу којих је донета, као и одлуку о ограничењу или привременој забрани ради заштите детета и других важних интереса.⁵⁰

Закон је доношење судске одлуке о начину одржавања личних контаката условио постојањем проблема или проценом судије да је то потребно. Данас суд у пресуди о разводу или престанку заједнице ванбрачних партнера одлучује о вршењу родитељског права и о начину уређивања личних контаката са другим родитељем и то на врло прецизан начин.

Једна од новина закона из 1980. Године јесте да о питањима која су битна за развој детета одлучују заједно родитељи, и у случајевима када родитељско право одлуком суда, споразумом родитеља или одлуком органа старатељства, врши један родитељ.⁵¹ У складу са чланом 127, у случају непостојања споразума, коначну одлуку доноси суд, руководећи се начелом најбољег интереса детета.

У Србији, Македонији, Црној Гори, Косову и Метохији и Војводини, споразум родитеља о начину вршења родитељског права и начину одржавања личних контаката са дететом, био је предмет провере суда и одобравање истог од стране суда, а све то руководећи се принципом најбољег интереса детета и чињеницом да је споразум родитеља примарни правни основ за доношење одлуке о томе са којим ће родитељем дете живети и како ће одржавати контакте са другим. У Хрватској споразум родитеља није био примаран приликом доношења одлуке, одлуку доноси суд који може, а и не мора да узима у обзир споразум родитеља, приликом доношења одлуке, споразум је факултативни правни основ за доношење одлуке. Трећи модел је био присутан у Босни и Херцеговини и у том моделу је одлуку доносио самостално суд, без разматрања споразума родитеља и, према томе, споразум није био ни примарни, а ни факултативни правни основ. Суд једноставно није занимало какав је споразум, већ је одлуку доносио самостално, без консултације са родитељима. У осталим републикама суд је самостално одлучивао једино уколико не постоји споразум или се утврди да споразум није у складу са најбољим интересима детета. То значи да је споразум испитиван у вези са тим да ли је у складу са начелом најбољег интереса детета, док се у Босни и Херцеговини суд понашао исто и када

---

⁵⁰ Видети члан 131. ЗБПО, 1980.

⁵¹ Видети члан 126. ЗБПО, 1980.

постоји и када не постоји споразум. Никакав значај није придавао споразуму родитеља приликом доношења одлуке о томе са ким ће дете живети и како ће контактирати са другим и није разматрао да ли је такав споразум у најбољем интересу детета.⁵²

Улога центра за социјални рад у том периоду била је иста као и данас, али оно што је замерано судовима, а што можемо рећи да је и данас присутно, је превелика зависност суда од извештаја које подносе центри за социјални рад и мишљење да судови заборављају да су они ти који доносе одлуку, а не центри који у тим поступцима имају улогу вештака.⁵³ Иста је ситуација и данас, због чега се стиче утисак да центри својим мишљењима прејудуцирају коначну одлуку суда.

6. ОДНОСИ РОДИТЕЉА И ДЕЦЕ У ПЕРИОДУ ОД 2005. ГОДИНЕ ДО ДАНАС

Породични закон из 2005. године уводи неке новине. „У новом Породичном закону Србије први пут су посебно прокламована и заштићена нека од најважнијих права детета. То су: (1) право детета да зна ко су му родитељи, (2) право детета да живи са родитељима, (3) право детета на личне односе са родитељем са којим не живи, (4) право детета на правилан и потпун развој, (5) право детета на образовање, (6) право детета да предузима послове (пословна способност детета) и (7) право детета на слободно изражавање мишљења”.⁵⁴ Новине се односе и на питање ко може донети одлуку о старатељству и начину одржавања контаката, као и по питању увођења института заједничког родитељства. Управо заједничко родитељство требало би да доведе до смањења дуготрајних парница вођених за старатељство над дететом и дуготрајних парница о остваривању права на контакт са дететом. Физичко заједничко родитељство подразумева да дете половину недеље буде у домаћинству једног родитеља, а другу половину код другог или да једну недељу проводи са једним, а другу недељу са другим родитељем или две недеље живи у домаћинству једног

---

⁵² Митић, М., 1986, Поверавање деце након развод брака, Зборник радова Правног факултета у Нишу, бр. 26, стр. 5-26, стр. 11.

⁵³ Професор Митић истиче да не треба потцењивати, али ни прецењивати улогу центра за социјални рад. *Ibid.*, стр. 12.

⁵⁴ Драшкић, М., 2006, стр. 83.

родитеља, а наредне две недеље у домаћинству другог родитеља. Заједничко родитељство у смислу да дете живи и са једним и са другим родитељем искључује потребу уређивања личних односа и потребу доношења одлуке о издржавању детета. Заједничко родитељство је лакше реализовати уколико родитељи живе у истом месту, и у случају деце млађег узраста. Поласком детета у школу и потребом уписа у једну од школа, у случају родитеља који живе у различитим местима, ако је и постојало заједничко родитељство, оно постаје отежано или немогуће због потребе да дете у току радне недеље буде у месту седишта школе. У судској пракси имамо случај где је постојало заједничко родитељство, али када је дете требало да крене у предшколски припремни програм, и мајка и отац су поднели захтев за доношење одлуке о самосталном родитељству, јер дететов живот у два различита места, са његовим поласком у школу био је немогућ.⁵⁵

---

⁵⁵ Више о томе видети Решење Апелационог суда у Новом Саду *Гж2.594/16* од 19.10.2016. године, (<https://sudskapraksa.sud.rs/sudska-praksa>, 12.09.2019.).

ГЛАВА II

МЕЂУНАРОДНО-ПРАВНО РЕГУЛИСАЊЕ ПРАВА НА КОНТАКТ ДЕТЕТА СА РОДИТЕЉИМА И СРОДНИЦИМА

1. ИНСТРУМЕНТИ МЕЂУНАРОДНИХ ОРГАНИЗАЦИЈА

Међународна регулатива у области заштите права детета је још један доказ да заштита деце одавно није унутрашња ствар једне земље, већ је питање које се регулише и на глобалном и регионалном нивоу.⁵⁶ Поједини међународни инструменти регулишу област права деце, као нарочито осетљиве категорије друштва, док други регулишу уопштено људска права, па између осталог та се права тичу и деце. Међународне институције су препознале потребу да је потребно донети акте на међународном нивоу, која ће гарантовати права деци, као најосетљивијој категорији нашег друштва. Поред међународних инструмената који регулишу права деце, као што је Конвенција Уједињених нација о правима детета, усвојени су и међународни инструменти који на прецизнији начин регулишу материју права детета на одржавање личних контаката са родитељем са којим не живе и са сродницима и другим блиским лицима. У овом поглављу навешћемо оне међународне инструменте и њихове чланове, који на било који начин утичу на регулисање права на одржавање контаката детета са родитељем, сродницима и другим блиским лицима. Најпре ћемо анализирати акте Уједињених нација, а затим и оне које важе на регионалном нивоу.

1.1. Конвенција Уједињених нација о правима детета

У циљу заштите деце Генерална скупштина Уједињених нација усвојила је Конвенцију Уједињених нација о правима детета.⁵⁷ Већина земаља ратификовала је Конвенцију Уједињених нација и тиме се правно обавезала на

---

⁵⁶ На област породичног права све је већи утицај међународних уговори и усклађивање националних прописа са њима. Видети Boele - Woelki, K., 1997, *The Road Towards a European Family Law*, *Electronic Journal of Comparative Law*, vol. 1.1, p. 7, (<http://www.ejcl.org>, 13.10.2019.).

⁵⁷ Усвојена на Генералној скупштини Уједињених нација 44/25 од 20. новембра 1989, Ступила на снагу 2. септембра 1990, *Сл. лист СФРЈ (Међународни уговори)*, бр.15/1990 (Convention on the Rights of the Child).

поштовање права која су гарантована Конвенцијом.⁵⁸ На овом месту анализираћемо само чланове Конвенције који непосредно или посредно утичу на уређивање и остваривање права на контакт.

Конвенција предвиђа обавезу за све институције социјалне заштите, судове и друге административне и законодавне органе да у свим активностима које се тичу детета пре свега воде рачуна о најбољем интересу детета.⁵⁹ Најбољи интерес детета је основно начело у поступцима доношења одлука које се тичу деце. Када се одлучује о контакту са родитељима, постоји претпоставка да је контакт у најбољем интересу детета, и уколико лице са којим дете живи, спречава контакт, потребно је и да докаже да контакт није у најбољем интересу детета. Члана 3. став 2. Конвенције УН о правима детета прописује обавезу за државе потписнице да предузму све законодавне и административне мере, неопходне да се детету обезбеди заштита и брига, у складу са правима и обавезама родитеља, старатеља или других лица која се старају о детету.

Основни циљ начела најбољег интереса детета јесте да се осигура потпуно и ефикасно остваривање права детета, предвиђених Конвенцијом УН о правима детета. Процес доношења одлуке која ће утицати на дете мора садржати процену могућег, позитивног или негативног утицаја на дете; процена и утврђивање најбољег интереса за дете захтева успостављање процедуралних гаранција, као и потребу да образложење одлуке мора садржати доказ да је најбољи интерес детета узет у обзир.⁶⁰ Начело најбољег интереса детета може створити и простор за манипулације, као што се и дешавало када се родитељи позивају на најбољи интерес детета у споровима о вршењу родитељског права.⁶¹ И поред чињенице да најбољи интерес детета мора имати предност у свим активностима и

---

⁵⁸ Конвенцију је потписало 196 држава, укључујући и све чланице Уједињених нација, осим САД (https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-11&chapter=4&lang=en, 11.12.2018.).

⁵⁹ Видети члан 3. став 1. Конвенције УН о правима детета

⁶⁰ Видети параграф 6. став с. Општи коментар број 14 (2013) о праву детета да његови/њени интереси буду од првенственог значаја, Уједињене нације, УН, CRC/C/GC/14, 29/05/2013.

⁶¹ Видети параграф 34. Општег коментара број 14 (2013) о праву детета да његови/њени интереси буду од првенственог значаја.

одлукама, у случају да су најбољи интереси детета у супротности са правима других лица, таква ситуација се мора решавати од случаја до случаја, тако што ће се утврдити интереси свих заинтересованих страна како би се постигао одговарајући компромис. Ако није могуће ускладити интересе свих страна, морају се размотрити и анализирати права свих учесника, узимајући у обзир да је начело најбољег интереса детета приоритет и у складу са тим потребно је већу важност дати ономе што је најбоље за дете.⁶² Поступак процене и утврђивање најбољег интереса детета су два корака које је потребно спровести приликом доношења одлуке. Процена као први корак је процес који се састоји од узимања у обзир околности сваког појединачног случаја, које су значајне за доношење одлуке (узраст детета, пол, квалитет односа детета и родитеља, сродника и блиских лица и слично).⁶³ Приликом процењивања најбољег интереса детета требало би узети у обзир следеће елементе: мишљење детета; идентитет детета, очување породичне средине и одржавање односа, брига, заштита и сигурност детета, рањиве ситуације (тешкоће у развоју, припадност мањинској групи, жртве злостављања, деца улице), право детета на здравље, право детета на образовање.⁶⁴ Важност сваког елемента разликоваће се за сваки појединачни случај. Може се десити да поједини елементи за процену најбољег интереса детета буду супростављени. Очување породичне средине може бити у супротности са елементом заштите и сигурности детета у случајевима породичног насиља и у таквим ситуацијама потребно је проценити појединачно елементе и донети одлуку у складу са најбољим интересом детета.⁶⁵

Члан 5. Конвенције предвиђа обавезу за државе потписнице да поштују одговорности, права и дужности родитеља или старатеља, које они предузимају у циљу одговарајућег усмеравања детета и остваривања права признатих овом Конвенцијом. Исти члан истиче да се ово односи и на чланове шире породице

---

⁶² Видети параграф 40. Општег коментара број 14 (2013) о праву детета да његови/њени интереси буду од првенственог значаја.

⁶³ Видети параграф 48. Општег коментара број 14 (2013) о праву детета да његови/њени интереси буду од првенственог значаја.

⁶⁴ Видети параграф 52-79. Општег коментара број 14 (2013) о праву детета да његови/њени интереси буду од првенственог значаја.

⁶⁵ Видети параграф 80-81. Општег коментара број 14 (2013) о праву детета да његови/њени интереси буду од првенственог значаја.

(баба и деда), уколико је локалним обичајима то предвиђено. Постоје земље у којима родитељи и након удаје и женидбе своје деце, играју важну улогу у васпитању њихове деце (на пример у БиХ право бабе и деде на контакт изједначено је са правом родитеља на контакт, постоји апсолутна претпоставка у корист контаката). У већини су земље где усмеравање и васпитавање деце је искључиво право и дужност родитеља и остали сродници попут бабе и деде немају право да се мешају родитељима у васпитање деце, као што је случај у већини земаља Европе.⁶⁶

Члан 7. став 1. Конвенције поред осталог предвиђа право детета да зна, „колико је то могуће”, ко су му родитељи и право на њихово старање. Право на истину о пореклу значајно је са аспекта сазнања свог идентитета.⁶⁷ Постоје ситуације када из објективних разлога није могуће да дете сазна ко су му родитељи, као што су случајеви остављене деце или ситуације када мајка неће да саопшти ко је отац детета.⁶⁸

Члан 8. између осталог прописује и право детета на породичне односе и право на заштиту од незаконитог мешања у породичне односе. У случају да је дете лишено права на породични живот, држава је у обавези да предузме неопходне мере, како би дете поново остварило право на породични живот.

---

⁶⁶ У Белгији се наглашава да бабе и деде и друга лица никада не остварују родитељску власт, већ само одржавају љубав са дететом, Commission on European Family Law, (<http://ceflonline.net/country-reports-for-belgium/>, 13.06.2019.).

Међународна група научника основала је 2001. године Комисију за европско породично право (CEFL). Ова Комисија је чисто научна иницијатива која је потпуно независна од било које организације или институције. Више о томе видети Boele - Woelki, K., 2005, The principles of European family law: its aims and prospects, Utrecht Law Review, Vol. 1, Issue 2, p. 160.

⁶⁷ „Идентитет једне особе представља, у суштини, потврду њене егзистенције, начин на који таква особа постаје видљива и препознатљива у друштву.....”. Више о томе видети Драшкић, М., 2015, Породично право и права детета, Правни факултет Универзитета у Београду, стр. 254.

⁶⁸ „Ако се члан 7. бави стварањем породичних односа између детета и његових/њених родитеља, члан 8. се бави наставком тих односа.” Bainham, A., 2003, Contact as a Right and Obligation, у зборнику Children and their Families: Contact, Rights and Welfare, припремио Andrew Bainham, Bridget Lindley, Martin Richards, Hart Publishing Oxford and Portland, England, p. 63.

Конвенција Уједињених нација о правима детета у члану 9. став 1. предвиђа обавезу државе да обезбеди да дете не буде одвојено од својих родитеља, осим када надлежне власти одреде да је одвајање детета од родитеља у најбољем интересу детета. Према Конвенцији таква одлука се доноси у случају да родитељи злостављају или занемарују дете, или у случајевима када родитељи не живе заједно па је потребно донети одлуку о месту становања детета. У случају постојања насиља неспорно је да дете треба изместити или насилника удаљити, али у случају непостојања материјалних услова, предвиђена је обавеза да пре измештања детета, које би требало применити као последњу опцију, надлежни органи помогну породици материјално и нематеријално, како би дете остало у својој породици. Комитет за права детета ставио је примедбу да се у Републици Србији деца измештају из биолошких породица због недостатка материјалних услова, а да претходно није учињено све што је могуће да дете остане у својој породици.⁶⁹

Члан 9. став 3. Конвенције прописује обавезу за државе потписнице Конвенције да поштују право детета да редовно одржава личне односе и непосредне контакте са оба родитеља, осим ако је то у супротности са најбољим интересима детета. Конвенцијом је предвиђено само право детета на контакте са родитељима, али не и са другим лицима. Државе могу проширити круг лица која имају право на контакт, а и морају како би се усагласили са другим међународним актима којима је предвиђено право на контакт. Право на породични живот прописан чланом 8. Европске Конвенције о људским правима, како тумачи Европски суд за људска права, односи се и на контакте са

---

⁶⁹ „Скрећући пажњу државе потписнице на Смернице за алтернативно старање о деци (Резолуција Генералне скупштине бр. 64/142, анекс), Комитет наглашава да финансијско и материјално сиромаштво, односно услови директно и искључиво повезани са таквим сиромаштвом, никада не смеју бити једино оправдање за издвајање детета из родитељског старања, прихватање детета у систем алтернативне заштите или за спречавање његове социјалне реинтеграције...”. Параграф 40. Закључна запажања о комбинованом другом и трећем периодичном извештају Републике Србије, Комитет за права детета, Усвојена од стране Комитета на његовој 74. седници (16. јануар - 3. фебруар 2017. године), (<https://www.ljudskaprava.gov.rs/sr/node/143>, 10.09.2019.).

сродницима и блиским лицима, са којима је постојао заједнички живот и блискост са дететом.

Конвенција Уједињених нација о правима детета у члану 10. прописује обавезу за државе потписнице Конвенције да ће захтеве детета или његових родитеља о уласку у земљу или изласку из земље ради спајања породице или редовног одржавања личних контаката детета и родитеља, решавати на „позитиван, хуман и експедитиван начин”. Члан 10. важи само за децу и родитеље и не предвиђа то право за бабе и деде и друге сроднике и блиска лица.

На члан 10. надовезује се члан 11. којим је прописано шта у случају да је дете неосновано одведено у другу земљу или је противзаконито задржано у некој земљи, и у том случају Конвенција предвиђа обавезу за државе потписнице да предузму све мере у борби против одвођења или задржавања деце, као и да закључе међународне споразуме или да приступе постојећим.

Члан 12. прописује право детета на сопствено мишљење и право на изражавање тог мишљења, као и право да се дететовом мишљењу поклати пажња у складу са узрастом и зрелошћу детета. Конвенција у ставу 2. предвиђа да у поступцима који се тичу детета, детету буде пружена могућност да буде саслушано непосредно или преко заступника или одговарајућег органа у судским и другим поступцима, а који се тичу детета. У Конвенцији УН о правима детета, као и у нашем Породичном закону, посебно се регулише изражавање мишљења детета у поступку пред државним органима, у судском и управном поступку и изражавање мишљења у свакодневним активностима детета.⁷⁰ Изношење мишљења детета обухвата неколико фаза: приступ информацијама, добијање информација, формирање мишљења, изношење мишљења, консултације поводом изнетог мишљења и доношење одлуке.

Право детета да буде саслушано једно од четири главна принципа Конвенције Уједињених нација о правима детета, поред права на живот и развој,

---

⁷⁰ У неким правима постоји обавеза суда да саслуша мишљење детета, док је у неким правима предвиђена (само) могућност да дете изнесе мишљење пред судом или управним органом. Новаковић, У., 2012, Право детета на изражавање мишљења, Зборник радова “Права дјетета и равноправност полова - између нормативног и стварног”, Источно Сарајево, Правни факултет Универзитета у Источном Сарајеву, стр. 183.

права на недискриминацију и начела најбољег интереса детета.⁷¹ У реализацији овог права посебне препреке су уочене код млађе деце, као и код деце која припадају маргинализованим групама и групама у неповољном положају.⁷² Изношење мишљења није обавеза, већ право детета, односно избор детета и државе треба да обезбеде да деца добију све потребне информације, као и савете како би донела одлуку која је у њиховом најбољем интересу.⁷³ Обавеза је државе уговорнице да обезбеди право сваком детету, које је способно да формира своје сопствено мишљење, да буде саслушано и државе уговорнице такву формулацију не могу тумачити као ограничење за поједину децу, већ као обавезу за државу да утврди способност детета да самостално формира сопствено мишљење. Увек се полази од претпоставке да је дете способно да формира сопствено мишљење.⁷⁴ Право детета да слободно изрази мишљење, има двоструко значење и то прво да је дете слободно да изрази или не изрази мишљење и друго да дете треба заштитити од манипулације и притисака других лица. Сопствено мишљење значи да дете треба да изнесе сопствено мишљење, а не мишљење других.⁷⁵ Обавештавање детета да изрази сопствено мишљење повезано је и са правом детета да буде обавештено о стању ствари, могућим одлукама, последицама одлука по дете, родитеље или друга лица.⁷⁶

Мишљењу детета мора се посветити дужна пажња, *пуко слушање детета* није довољно, мишљење детета мора се озбиљно размотрити у складу са дететовом способношћу да формира сопствено мишљење.⁷⁷ У параграфима 33. и 34. наводи се потреба да законским мерама државе уговорнице предвиде обавезу за доносиоце, да у судским или управним одлукама образложе на који начин је посвећена пажња дететовом мишљењу, као и указивање на потребу да

---

⁷¹ Видети параграф 2. Општег коментара број 12: Право детета да буде саслушано, УН, OCRC/C/GC/12, 20/07/2009.

⁷² Видети параграф 4. Општег коментара број 12: Право детета да буде саслушано, УН.

⁷³ Видети параграф 15-16. Општег коментара број 12: Право детета да буде саслушано, УН.

⁷⁴ Видети параграф 20. Општег коментара број 12: Право детета да буде саслушано, УН.

⁷⁵ Видети параграф 22. Општег коментара број 12: Право детета да буде саслушано, УН.

⁷⁶ Видети параграфе 25-26. Општег коментара број 12: Право детета да буде саслушано, УН.

⁷⁷ Видети параграф 28. Општег коментара број 12: Право детета да буде саслушано, УН.

окружење у којем се саслушава дете буде прилагођено детету, почевши од обученог особља, изгледа суднице, засебним чекаоницама. Када је дете донело одлуку да буде саслушано, оно и треба да одлучи на који начин ће бити саслушано непосредно или посредно, преко заступника или одговарајућег органа. „Комитет препоручује да се детету, када год је могуће, пружи могућност да у било ком поступку буде непосредно саслушано”.⁷⁸ Право детета да изрази своје мишљење мора се омогућити и детету које се налази у алтернативном смештају, односно у хранитељским породицама и домовима.⁷⁹

Члан 12. став 2. захтева пет корака како би се право предвиђено у члану 12. став 2. остварило што ефикасније, и то: обавеза обавештења детета о праву да изрази своје мишљење; обавеза да се озбиљно размотри мишљење детета, трећи корак је процена способности детета и потреба да се развију добри начини за процену способности детета, четврти корак је обавештавање детета о исходу предмета, као и обавештење о томе како је дететово мишљење процењено и последњи, пети, корак, односи се на право детета да му се омогући приговор и употреба правних лекова.⁸⁰

Члан 18. Конвенције поред принципа заједничке одговорности родитеља, у ставу 2. прописује да у циљу гарантовања и унапређења права која предвиђа Конвенција, обавеза је државе да пружи помоћ родитељима или старатељима, као и да обезбеди одговарајуће установе и службе за заштиту деце. Пре него што се надлежни органи определе за одлуку измештања детета из биолошке породице због непостојања материјалних услова, односно због сиромаштва, у обавези су да пруже помоћ породици, како би дете остало у породици, а која се сматра најбољим окружењем за дете, па тек уколико предузете мере не дају резултате, изместиће дете у неки од алтернативних смештаја, као последњу меру.⁸¹

---

⁷⁸ Видети параграф 35. Општег коментара број 12: Право детета да буде саслушано, УН.

⁷⁹ Видети параграф 97. Општег коментара број 12: Право детета да буде саслушано, УН.

⁸⁰ Видети параграфе 40-47. Општег коментара број 12: Право детета да буде саслушано, УН.

⁸¹ „Од 347 испитаних случајева деце на смештају, у 12,7% случајева (N=44) у досијеу корисника нема информација да је било каква подршка пружена детету и породици пре издвајања детета, а у 5,8% случајева забележено је да нису предузимане никакве мере подршке.

Члан 19. предвиђа обавезу државе да заштити децу од свих облика насиља и немарног поступања. Овај члан је двоструко значајан приликом остваривања права детета на контакт. Прва ситуација је случај када се дете измешта из биолошке породице због насиља над њим и тада се одлучује да ли ће и са којим члановима породице и блиским лицима дете имати контакт. Други случај је заштита детета од насиља у току контакта. Уколико постоји опасност за дете контакт се може одбити, или одредити неки од модела контаката који гарантује безбедност детета (контролисани контакт). У упоредном праву законска регулатива из области права детета на контакт, као и пракса органа који су укључени у доношење одлуке о контакту детета са родитељем и другим блиским лицима, мењала се током времена, па тако 70-тих година имамо ситуацију где се заступало мишљење у породичном праву и пракси да је у најбољем интересу детета да одржава и јача односе са родитељем са којим живи, док је од 90-тих заступљена апсолутна претпоставка да је у најбољем интересу детета да има контакт са оба родитеља.⁸² И данас постоји претпоставка да је контакт у најбољем интересу детета и он може бити ограничен или забрањен у одређеним случајевима, и то су углавном случајеви када постоји опасност по дете, психичка или физичка. У неким земљама последњих година имамо мишљење да је потребна промена у досадашњој пракси у којој се предност даје контакту, често не водећи довољно рачуна о безбедности детета и безбедности родитеља са којим дете живи.⁸³

Ово упућује на то да код готово 1/5 породица (18,5%) нису предузимане мере за јачање породице". Жегарац, Н., Бургунд, А., Милановић, М., 2014, Подршка ЦСР детету и породици пре издвајања, У лавиринту социјалне заштите: Поуке истраживања о деци на породичном и резиденцијалном смештају, уредила Невенка Жегарац, Београд, Центар за истраживања у социјалној политици и социјалном раду & Факултет политичких наука Универзитета у Београду, стр. 171.

⁸² Trinder, L., 2003, Introduction, у: Children and their Families: Contact, Rights and Welfare, приредио Andrew Bainham, Bridget Lindley, Martin Richards, Hart Publishing Oxford and Portland, England, p. 2.

⁸³ У Холандији у ранијем периоду била је прихваћена претпоставка да је контакт добар за дете и да постоји повезаност контаката са дететовим благостањем и добробити за дете. Насиље над мајком није се прихватало у пракси као разлог за одбијање директног контакта насилног родитеља са дететом. У новије време насиље над мајком, али и оправдани страх, доводе до одлуке о одбијању налога за лични контакт, уколико отац представља опасност за дете,

Члан 20. предвиђа да дете које је лишено породичне средине или из неког разлога не може да остане у породичној средини, има право на заштиту и помоћ државе и обавеза је државе да обезбеди алтернативну бригу о детету (смештај у другу породицу, кафалах, усвојење, смештај у одговарајућу установу), па и обавезу да обезбеди контакт.

Обавеза је државе да предузме све што је неопходно како би установе које воде бригу о деци испуниле све прописане стандарде у области сигурности, здравља, подобности и броја запослених и стручног надзора. У Извештају Комитета за права детета, једна од замерки је била увођење забране запошљавања у Републици Србији у установама које воде бригу о деци, што може утицати на квалитет бриге која се деци пружу у њима.⁸⁴ У складу са овим правом намеће се питање да ли надлежни органи својим поступањем настоје да дете настави да одржава контакт са родитељима и блиским лицима. На који начин се држава као старатељ те деце брине о њиховом правилном развоју, ако знамо колики значај контакт има за развој деце? У којој мери надлежни настоје да дете оствари право на контакт, и то пре свега саветовањем родитеља, кроз материјалну помоћ за путне трошкове, за одлазак у место где се дете налази и на друге начине? На ова питања покушаћемо да дамо одговор на основу извршене анализе рада надлежних органа.

Члан 27. предвиђа и обавезу државе да помогне родитељима да детету обезбеди услове живота потребне за његов развој (исхрана, одевање, становање). Комитет за права детета у Закључним запажањима о комбинованом другом и трећем периодичном извештају Републике Србије, апелује на државу Србију да успостави законске и друге мере да би се обезбедило да деца са сметњама у развоју и деца којима је потребна стална брига и помоћ остану са својим биолошким породицама, кроз услуге за децу и родитеље, односно кроз

непосредно или посредно преко мајке, код које је присутан оправдани страх. Kaganas, F., Sclater, Sh. Day, 2004, Contact disputes: Narrative constructions of “good” parents, *Feminist Legal Studies* 12, Academic Publishers, Printed in the Netherlands, p. 8.

⁸⁴ Видети параграф 76. Закључна запажања о комбинованом другом и трећем периодичном извештају Републике Србије, Комитет за права детета, усвојена од стране Комитета на његовој 74. седници (16. јануар - 3. фебруар 2017. године), (<https://www.ljudskaprava.gov.rs/sr/node/143>, 10.08.2019.).

финансијску подршку и помоћ за родитеље који нису способни да раде и стварају приход, јер пружају сталну бригу и помоћ детету са сметњама у развоју.⁸⁵

У циљу осигурања потпуне примене права садржаних у Конвенцији УН о правима детета потребно је предвидети и процесне гаранције.⁸⁶ Комитет за права детета позива све државе чланице да нарочиту пажњу посвете следећим механизмима заштите и гаранција поштовања права детета садржаних у Конвенцији УН о правима детета, и то: право детета да износи властито мишљење, утврђивање чињеница на основу прикупљених података, избегавање кашњења или одуговлачења у поступцима доношења одлука које се тичу деце, као и потреба периодичног испитивања донетих одлука, да потребе деце процењују квалификовани стручњаци са потребним знањем, као и укључивање у поступање мултидисциплинарних тимова, правно заступање детета у управним или судским поступцима, када постоји потенцијални сукоб странака у поступку доношења одлуке, свака одлука која се доноси мора садржати правно образложење како би се доказало да је поштовано право детета да се спроведе процена и првенствено узме у обзир најбољи интерес детета, приликом доношења одлуке.⁸⁷

1.2. Конвенција о грађанскоправним аспектима међународне отмице деце

Циљ Хашке конвенције је брз повратак детета у земљу из које је одведено, као и поштовање одлука једне државе о праву на контакт у другим државама потписницама.⁸⁸ Обавеза је свих држава чланица да предузму све неопходне

---

⁸⁵ Видети параграф 44с. Закључна запажања о комбинованом другом и трећем периодичном извештају Републике Србије, Комитет за права детета.

⁸⁶ Видети параграф 85. Општег коментара број 14 (2013) о праву детета да његови/њени интереси буду од првенственог значаја.

⁸⁷ Уколико се одлука разликује од мишљења детета, образложење одлуке мора да објасни најбољи интерес детета, и због чега он има предност, без обзира на неслагање детета са таквом одлуком. Видети параграф 97. Општег коментара број 14 (2013) о праву детета да његови/њени интереси буду од првенственог значаја.

⁸⁸ Конвенција о грађанскоправним аспектима међународне отмице деце, *Сл. лист СФРЈ - Међународни уговори, бр. 7/91* (Convention on the Civil Aspects of International Child Abduction (НССН), 25 October 1980). Хашка конвенција је инструмент који је процесне природе,

мере за примену Конвенције.⁸⁹ Одвођење или задржавање детета према Конвенцији сматра се незаконитим, ако се тиме повређује право на старање које је добило лице, одлуком земље одакле је дете одведено, као и када су право на старање остваривали заједно или самостално.⁹⁰ Према члану 4. Конвенција престаје да се примењује када дете напуни 16 година. Право на старање подразумева право лица која се односе на дете, а посебно право да се одреди место пребивалишта детета, док право на виђање, односно контакт, подразумева право да се са дететом проведе одређено време ван места сталног боравка детета.⁹¹ У складу са чланом 6. свака држава потписница је у обавези да одреди Централни извршни орган који ће поступати по захтевима на основу Конвенције. Код нас је Министарство правде орган који је надлежан за поступање, на чијем сајту постоји образац захтева за поступање, који могу да попуне особе којима је одвођењем детета повређено право или којима је онемогућен контакт са дететом у другој држави. Министарство правде ће контактирати Централни извршни орган у земљи где се дете налази, а тај орган би према Конвенцији требало да предузме мере за повратак или мере које ће обезбедити контакт. Централни органи земаља потписница сарађују у циљу што ефикасније примене Конвенције. Централни орган ће предузети све неопходне мере да сазна где се дете налази, да предузимањем привремених мера или подношење захтева за предузимање привремених мера спречи настанак опасности за дете, покуша да се постигне споразум и добровољни повратак детета, за информисање о домаћем праву, размену информација, покретање поступка, судских или управних, обезбеђивање ефикасног виђања детета, пружање правне помоћи и савета, елиминисање препрека у примени Конвенције.⁹²

На основу члана 8. лице које тврди да је одвођењем детета повређено његово право на старање о детету може се обратити Централном органу државе

а не уговор о људским правима. Више о томе видети Ђорац, С., 2018, Незаконито прекогранично одвођење/задржавање деце од стране једног родитеља са аспекта праксе Европског суда за људска права, Правни записи бр. 2 (2018), Правни факултет Универзитета Унион, стр. 346.

⁸⁹ Видети члан 1-2. Конвенције о грађанскоправним аспектима међународне отмице деце.

⁹⁰ Видети члан 3. Конвенције о грађанскоправним аспектима међународне отмице деце.

⁹¹ Видети члан 5. Конвенције о грађанскоправним аспектима међународне отмице деце.

⁹² Видети члан 7. Конвенције о грађанскоправним аспектима међународне отмице деце.

пребивалишта детета или било које државе потписнице за помоћ у обезбеђивању повратка детета, захтев треба да садржи податке о подносиоцу, податке о детету, чињенице на којима се заснива захтев, информације где се претпоставља да се дете налази и идентитет лица за које се претпоставља да је са дететом. Уз захтев се прилаже одлука или споразум одлуке којом се доказује право на старање, уверење или гарантно писмо Централног органа земље сталног боравка детета.⁹³ У складу са чланом 9. уколико Централни орган коме је достављена молба има разлога да верује да се дете налази у другој држави уговорници, одмах ће доставити молбу за поступање тој држави и о томе обавестити подносиоца молбе. Члан 10. предвиђа да Централни орган државе где се налази дете предузима све расположиве мере да обезбеди добровољни повратак детета. Судски или управни орган мора донети одлуку о повратку детета без одлагања, а најкасније у року од шест недеља. Уколико у том року не донесе одлуку, подносилац молбе или Централни орган коме је упућена молба могу затражити објашњење од органа зашто се касни са доношењем одлуке и доставити одговор подносиоцу захтева или Централном органу земље која је поднела захтев.⁹⁴ Уколико је дете незаконито одведено или задржано, а на дан почетка поступка пред судским или управним органом прошло је мање од годину дана како је дете одведено,⁹⁵ надлежни орган ће наложити хитан повратак. Ако је протекло више од годину дана, а не докаже се да се дете прилагодило у новој средини, такође ће се наложити повратак. Уколико орган коме је упућен захтев има разлога да верује да је дете одведено у другу државу, обуставиће или одбациће захтев за

---

⁹³ „О различитом приступу проблемима заштите права на старање, са једне стране, и заштите права на виђање, с друге стране, сведочи и чињеница да се основно средство које Конвенција ставља на располагање субјекту чије је право повређено – захтев за хитан повратак детета – може користити само у случају да је незаконитим одвођењем или задржавањем детета повређено право на старање о детету, а не и право на виђање детета“. Станивуковић, М., Ђундић, П., 2010, Право на виђање детета и Хашка конвенција о грађанскоправним аспектима међународне отмице деце (1980), Правни живот, бр.10/2010, стр. 26.

⁹⁴ Видети члан 11. Конвенције о грађанскоправним аспектима међународне отмице деце.

⁹⁵ Рок од једне године према Конвенцији из 1996, почиње од датума када је родитељ сазнао или је требао знати где се дете налази, а не од датума отмице или задржавања, како је предвиђено Конвенцијом о грађанскоправним аспектима међународне отмице деце.

повратак.⁹⁶ На основу члана 13. Конвенције, судски или управни орган који би требало да донесе одлуку о повратку детета, неће донети одлуку о враћању детета у следећим случајевима: ако лице које се супроставља враћању докаже да лице које је поднело захтев нема право старања или да се сагласило са одласком или је накнадно пристало на одвођење, или у случају да докаже да би у случају повратка, дете било изложено физичкој опасности или психичкој трауми, или би на други начин било доведено у неповољан положај. Суд такође може одбити да наложи повратак ако се дете супроставља повратку, а напунило је године и има ону зрелост која заслужује да се мишљење детета узме у обзир.⁹⁷ У складу са чланом 16. орган државе у којој је дете одведено неће доносити одлуку о праву на старање, све док се не утврди да се дете неће вратити у земљу која је упутила захтев на основу Конвенције или ако није поднесена молба након обавештења. Чланом 20. предвиђено је да ће се повратак детета одбити и ако би таква одлука представљала очигледно кршење људских права у земљи у којој је поднета молба. *„Молба за склапање споразума за организовање или обезбеђивање ефикасног остваривања права на контакт може се поднети централним извршним органима држава уговорница на исти начин као и молба за повратак детета”*.⁹⁸ Централни извршни органи могу иницирати и пружити помоћ за покретање поступка виђања, као и да обезбеде неопходне услове да се право на контакт оствари.

У складу са чланом 29. Конвенција неће спречити било које лице, институцију или тело које тврди да је дошло до повреде права на старање или

---

⁹⁶ Видети члан 12. Конвенције о грађанскоправним аспектима међународне отмице деце.

⁹⁷ У 2008. години у 15% случајева одбијен је захтев за повратак. Од овог броја 27% се односило на случајеве „озбиљне опасности”, а 17% на противљења детета. Види Поњавић, З., Палачковић, Д., 2012, Прекогранично одвођење деце и породично насиље, у: Права дјетета и равноправност полова – између нормативног и стварног, Источно Сарајево, Правни факултет Универзитета у Источном Сарајеву, стр. 54.

⁹⁸ Видети члан 21. Конвенције о грађанскоправним аспектима међународне отмице деце.

права на контакт, да се непосредно обрати молбом судским или управним органима државе уговорнице.⁹⁹

1.3. Конвенција за заштиту људских права и основних слобода

Велики значај Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода (у даљем тексту: ЕКЉП)¹⁰⁰ има захваљујући поступцима пред Европским судом за људска права у Стразбуру. У предметима који се тичу повреде права на контакт, суд се позива на члан 8. ЕКЉП.¹⁰¹

„Члан 8. Право на поштовање приватног и породичног живота 1. Свако има право на поштовање свог приватног и породичног живота, дома и преписке. 2. Јавне власти неће се мешати у вршење овог права сем ако то није у складу са законом и неопходно у демократском друштву у интересу националне безбедности, јавне безбедности или економске добробити земље, ради спречавања нереда или криминала, заштите здравља или морала, или ради заштите права и слобода других“

Члан 8. гарантује право родитељима и другим члановима биолошке (баба, деда, брат, сестра и други крвни сродници) и социјалне (очух, маћеха, хранитељ) породице право на контакт са децом. Члан 8. није на непосредан начин гарантовао родитељима и другим члановима породице право на контакт, већ говори о поштовању права на породични живот. Европски суд за људска права је у својим пресудама јасно заузео став да је право на контакт једно од основних

---

⁹⁹ Циљ Конвенције је да се обезбеди боља заштита деце и избегну административне препреке у примени. Циљ није створити међународно право, већ омогућити признање и извршење донетих одлука, <https://www.familylawweek.co.uk/site.aspx?i=ed347> (14.12.2019.).

¹⁰⁰ Конвенција за заштиту људских права и основних слобода, *Сл. лист СЦГ - Међународни уговори*, бр. 9/2003, 5/2005 и 7/2005 - *испр.* и *Сл. гласник РС - Међународни уговори*, бр. 12/2010 и 10/2015 (European Convention on Human Rights, Rome 4. November 1950).

¹⁰¹ Европски суд за људска права тумачење појма породичног права, посматра прво кроз односе брачних и ванбрачних партнера и друго као део односа између родитеља или других лица која чине породицу и деце. Гајин, С., 2012, *Људска права, Правно-системски оквир*, Београд, Правни факултет Универзитета Унион, (<http://iup.rs/wp-content/uploads/2017/10/S.-Gajin-Ljudska-prava-pravno-sistemski-okvir.pdf>, 12.6.2018.).

права које значи поштовање породичног живота. Одржавање контаката један је од услова права на породични живот.

Суд у Стразбуру је заузео став да је контакт право и родитеља, а не само право детета, како је покушала Велика Британија да представи у једном од спорова.¹⁰² Са друге стране, право бабе и деде и осталих сродника по питању права на контакт у контексту члана 8. права на поштовање породичног живота није аутоматско, већ је потребно да се докаже да између њих и детета, постоје односи који оправдавају контакт, односно да је контакт са њима у најбољем интересу детета.

Европском конвенцијом о људским правима, чланом 8, гарантује се право на поштовање приватног и породичног живота. И у ставу 2. предвиђено је да се јавна власт не меша у вршење овог права, осим ако је такво мешање неопходно како би се то право остварило. Члан 8. у себи садржи корпус права која се односе на поштовање права на приватност и породични живот, а право на контакт са дететом је само једно од права на породични живот и у случају повреде тог права грађани се скоро увек жале на непредузимање мера од стране државе, жале се на пасивну, негативну улогу државе, насупрот активној која је потребна како би се право остварило. Тако и Суд у Стразбуру наводи да иако је суштина члана 8. да заштити појединца од произвољног мешања у приватни живот; постоје и позитивне обавезе државе да се испоштују мере које треба да обезбеде поштовање приватног живот. Граница између позитивних и негативних обавеза државе није прецизно одређена, па је на држави да успостави потребну равнотежу између општег интереса и поштовања приватног живота.¹⁰³ Судија *Serghides* је у предмету *Грујић против Србије*, у пресуди којом је утврђено да није дошло до повреде члана 8, у издвојеном мишљењу навео да држава има позитивне обавезе да предузме *„припремне, превентивне, корективне или*

---

¹⁰² Европски суд за људска права у предметима *W and O, H and B v United Kingdom* је одбацио тврдње да је контакт био само право детета, а не и родитеља према *Vainham, A.*, 2003, р. 65.

¹⁰³ ECtHR, *Jevremović v. Serbia*, no. 3150/05, Judgment of 17. July 2007, para. 98.

*репресивне кораке или акције за извршење налога о вршењу родитељског права, односно одржавање односа издатих од стране суда”.*¹⁰⁴

У пресуди Карацић против Хрватске,¹⁰⁵ суд у Стразбуру наводи да је суштина члана 8. да заштити појединца од арбитражног деловања јавних власти. У погледу поштовања породичног живота могу постојати и позитивне обавезе државе да предузима одређене мере, како би се омогућило поштовање породичног живота. У таквом случају, како истиче суд, потребно је постићи равнотежу између интереса појединца и интереса друштвене заједнице. Суд је жалбе због неостваривања контаката са децом сврстао под повредом члана 8. као повреду права на породични живот и потребу да држава предузме мере како би се остварио контакт са дететом. Међутим, суд наглашава да та обавеза државе није апсолутна и да је некада потребно да се претходно предузму припремне мере, у складу са најбољим интересом детета. Уколико је тај интерес угрожен услед остваривања права на контакт, држава је у обавези да, како наводи суд, донесе одлуку водећи рачуна о равнотежи интереса права родитеља на контакт и угрожености најбољег интереса детета. Најчешће се у представкама пред Европским судом за људска права утврђује повреда члана 8. због непредузимања потребних мера од стране државе за извршење одлуке о контактима, односно мера које се у датим околностима разумно могле очекивати од државе. Са једне стране имамо потребу извршења судске одлуке и гаранцију владавине права једне власти и заштиту права одређених лица, а са друге стране можемо имати потребу заштите појединих категорија лица у поступку, најчешће деце, како би се спречиле негативне последице извршења, па се често због тога предузимају постепене мере како би се дете припремило, што често један од родитеља злоупотребљава ради одуговлачења поступка. Управо такве ситуације захтевају успостављање равнотеже у деловању органа.

Држава са једне стране треба да поштује приватност породице и породичног живота, а са друге стране мора да реагује уколико је породични живот угрожен или уколико су угрожена права појединих чланова породице.

---

¹⁰⁴ ECtHR, *Grujić v. Serbia*, no. 203/07, Judgment of 28. August 2018, Dissenting Opinion of Judge Serghides, point 4.

¹⁰⁵ ECtHR, *Karadžić v. Croatia*, no. 35030/04, Judgment of 15. December 2005, para. 51-52.

Поставља се питање у којој мери држава путем закона може наметнути или извршавати обавезе у области породичних односа.¹⁰⁶

1.4. Европска конвенција о остваривању права деце

Република Србија је 18. 06. 2009. године потписала Европску конвенцију о остваривању права деце из 1996,¹⁰⁷ али је још увек није ратификовала. Европска конвенција о остваривању права деце из 1996. године у преамбули прописује обавезу за све државе чланице Савета Европе и друге државе потписнице, у циљу остваривања што већег јединства међу својим члановима, а уз уважавање Конвенције Уједињених нација о правима детета из 1989. Године да предузму све мере у циљу остваривања права из Конвенције. Конвенцијом се штите права деце до 18 година и Конвенција треба да омогући и олакша деци да остваре своја права, да буду обавештена и да учествују у поступцима у којима се доносе одлуке које се тичу њих. Ова Конвенција је нарочито значајна за децу која имају 17 и 18 година, јер се Хашка конвенција из 1980. године односи само на децу до 16 година.¹⁰⁸

Ова Конвенција у члану 1. прописује право деце да буду информисана о поступку, као и право да учествују у поступку који се односи на њих. Члан 3. наводи која су процесна права детета, а у складу са његовом зрелошћу и набраја следећа права: добијање свих важних информација, право на сопствено мишљење и изражавање тог мишљења и добијање информација о могућим последицама његових поступака и одлука, као и право да захтева да га у поступку заступа специјални представник, када то не може да врши родитељ или постоји сукоб интереса између детета и родитеља, као и право на помоћ особе која би помогла детету да изрази своје мишљење.

---

¹⁰⁶ У Великој Британији поједини аутори наводе да у области породичних односа у тој земљи постоји невољна, али неопходна интервенција, и у складу са тим потреба да се ограничи аутономија у овој области, а све како би се пружио заштита члановима породице. Trinder, L., 2003, pp. 1-14, p. 9.

¹⁰⁷ *European Convention on the Exercise of Children's Rights, ETS No.160*, Strasbourg 25/01/1996.

¹⁰⁸ Више о томе видети Hodson, D., 2005, Brussels II Encore - A summary of Brussels II bis, (<https://www.familylawweek.co.uk/site.aspx?i=ed347>, 16.10.2019.).

Члан 6. предвиђа обавезу за правосудне органе како да поступају пре него што донесу одлуку и то да буду сигурни да имају довољно информација које су им потребне за доношење одлуке (примена истражног начела), у случају постојања потребне зрелости пружити детету све потребне информације, консултовати дете на одговарајући начин, изузев ако то није у најбољем интересу детета. Омогућити детету да изрази своје мишљење и у складу са његовом зрелошћу уважити дететово мишљење.

Члан 7. предвиђа и обавезу брзог деловања за правосудне органе, као и постојање средстава која ће омогућити да се његове одлуке изврше. Европска конвенција о остваривању права деце предвиђа и могућност да судија делује и на сопствену иницијативу, у случајевима које ће свака држава предвидети националним прописима, а у случају када је дете угрожено.¹⁰⁹ У складу са чланом 9. суд има овлашћење да именује специјалног представника за дете када постоји сукоб интереса родитеља и детета.¹¹⁰ Према Конвенцији заступник је у обавези да пружи детету све информације, уколико према националном праву дете има способност да разуме, обавезу да обавести дете о могућим последицама које може изазвати дететово мишљење или нека радња заступника и као треће утврдити какво је дететово мишљење и изнети га пред судом.¹¹¹

1.5. Европска конвенција о признању и извршењу одлука о старању о деци и поновном успостављању односа старања

Европском конвенцијом о признању и извршењу одлука о старању о деци и поновном успостављању односа старања,¹¹² предвиђено је да свако лице које је добило одлуку о старању у једној од држава уговорница може да поднесе

---

¹⁰⁹ Видети члан 8. Европске конвенција о остваривању права деце.

¹¹⁰ Обавеза је да у поступцима који се тичу деце да се стране охрабрују да користе посредовање, како би се спор решио мирним путем, без судског поступка или како би се судски поступак окончао. Видети члан 13. Европске конвенције о остваривању права деце.

¹¹¹ Видети члан 10. Европске конвенције о остваривању права деце.

¹¹² Европска конвенција о признању и извршењу одлука о старању о деци и поновном успостављању односа старања, *Сл. лист СРЈ - Међународни уговори, бр. 1/2011 (European Convention on Recognition and Enforcement of Decisions concerning Custody of Children and on Restoration of Custody of Children, ETS No.105, Luxembourg 20/05/1980).*

молбу у било којој држави уговорници за признање или извршење исте.¹¹³ У случајевима бесправног одвођења детета, под условом да је захтев поднет централном органу у року од шест месеци од дана одвођења, извршење се може одбити само: када тужена страна није примила акт о покретању поступка, ако је одлука донета у одсуству супротне стране и када супротној страни није омогућено да адекватно припреми одбрану, али не и у случајевима када је страна својим понашањем избегавала пријем и ако се надлежност органа који је донео одлуку у одсуству тужене не заснива на пребивалишту тужене или на последњем заједничком пребивалишту родитеља или на уобичајеном боравишту детета и ако је одлука супротна извршној одлуци донетој у земљи која је замољена и то пре одлуке чије се извршење тражи, осим ако дете није имало уобичајено боравиште на територији државе молиље годину дана пре одвођења детета. Садржина одлуке никако не може да буде предмет преиспитивања.¹¹⁴

Признање и извршење може да се одбије и у случају да су последице одлуке неспојиве са основним принципима породичног права замољене државе, ако због промењених околности укључујући и оне настале због протекла времена, искључујући оне настале само због промене боравишта, настале због противправног одвођења, одлука чије се признање или извршење тражи више није у најбољем интересу детета. Друго, ако је у тренутку покретања поступка дете имало држављанство или боравиште у замољеној држави, а ништа од тога није имао у земљи која је донела одлуку. Треће, ако је дете имало истовремено држављанство обе државе, а пребивалиште у замољеној држави. Четврто, ако је одлука неспојива са одлуком донетом у замољеној или некој трећој држави пре покретања поступка за признање или извршење и ако је одбијање у интересу детета.¹¹⁵ Одлуке о праву на контакт спроводе се под истим условима као и друге

---

¹¹³ Видети члан 4. Европске конвенција о признању и извршењу одлука о старању о деци и поновном успостављању односа старања.

¹¹⁴ Видети члан 9. Европске конвенције о признању и извршењу одлука о старању о деци и поновном успостављању односа старања.

¹¹⁵ Поступак за признање или извршење може да се обустави из следећих разлога: ако је започет редован поступак преиспитивања првобитне одлуке, ако је поступак започет у замољеној држави пре покретања поступка у држави порекла и ако је нека друга одлука предмет поступка извршења. Видети члан 10. Европске конвенције о признању и извршењу одлука о старању о деци и поновном успостављању односа старања.

одлуке које се односе на старање. Замољени орган може да одреди модалитете спровођења права на контакт, водећи рачуна о обавезама које су странке преузеле. Уколико се није одлучивало о праву на контакт, централни орган замољене државе може да изнесе предмет пред надлежне органе замољене државе ради доношења одлуке о праву на контакт, ако то захтева лице које тврди да има право на контакт.¹¹⁶ У складу са чланом 12, уколико у тренутку противзаконитог одвођења детета преко међународне границе није постојала одлука о старању, свака каснија одлука донета у држави из које је дете одведено спровешће се у замољеној држави. У поступку се примењује обичан и брз поступак на основу обичне молбе.¹¹⁷ Свака држава може да изрази резерву у погледу које се неће примењивати ова Конвенција.

1.6. Конвенција Савета Европе о контактима који се односе на децу

И поред чињенице да Република Србија још увек није ратификовала Конвенцију Савета Европе о контактима који се односе на децу, извршена је и њена анализа, због повезаности са темом докторске дисертације.¹¹⁸ У Преамбули Конвенције позива се на потребу додатних одредаба за заштиту контаката деце и њихових родитеља и других лица која имају породичне везе са децом, а које се гарантује чланом 8. Конвенције о заштити људских права и основних слобода из 1950. године, као и чланом 9. Конвенције Уједињених нација о правима детета, који предвиђа право детета на контакт са родитељима, а односи се на прекогранични контакт. Конвенција прописује општа начела која ће се применити на захтеве за контакт, утврђивање заштитних мера и гаранција за остваривање безбедног контакта и безбедност приликом повратка на крају контакта и успостављање сарадње између надлежних органа.

Члан 4. предвиђа право детета и родитеља да остваре и редовно одржавају контакт једни са другима. Искључење или ограничење контакта могуће је само

---

¹¹⁶ Видети члан 11. Европске конвенција о признању и извршењу одлука о старању о деци и поновном успостављању односа старања.

¹¹⁷ Видети члан 14. Европске конвенције о признању и извршењу одлука о старању о деци и поновном успостављању односа старања.

¹¹⁸ *Convention on Contact concerning Children, CETS no. 192, Strasbourg 15. maj 2003*, <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/192> (15.02.2019.).

уколико је то у најбољем интересу детета. Уколико није у најбољем интересу детета да са родитељем има неконтролисани контакт, размотриће се могућност одређивања контролисаног контакта.

Члан 5. регулише питање контаката детета са другим лицима, а који су у породичној вези са дететом, а остављено је право државама да прошире ово право и на лица која нису у породичној вези са дететом и регулисање начина остваривања права са тим лицима.

Право детета да буде обавештено о питањима која се односе на њега, као и право да изрази своје мишљење увек када се одлучује о његовом праву, признаје се детету које према националном закону има потребну зрелост да схвати значај својих радњи, осим уколико очигледно не би било у складу са његовим најбољим интересом, да буде обавештено, да буде консултовано и да изнесе своје мишљење. Предвиђена је и обавеза разматрања и давања потребног значаја дететовом мишљењу, жељама и осећањима.¹¹⁹

Члан 7. предвиђа обавезу за правосудне органе да у споровима који се тичу доношења одлуке о контактима информишу оба родитеља о важности које има за дете одржавања контаката, као и за родитеље да успоставе и редовно одржавају контакт. Суд ће усмеравати родитеље да постигну споразум, са посебним акцентом коришћења породичне медијације. Споразум би странке требале да сачињавају у писаном облику, који суд потврђује, осим у случајевима када споразум није у најбољем интересу детета.¹²⁰ Чланом 9. прописана је обавеза за државе потписнице да предузму све неопходне мере како би се спровело извршење одлуке о контактима. Обавеза је за све државе потписнице да дају гаранције и предузму мере за остварење права на контакт. Гаранције и мере саопштиће свака држава секретару Савета Европе у року од три месеца од приступања Конвенцији и то најмање три врсте гаранција које су предвиђене националним правом те земље. Гаранције и мере се тичу остваривања контаката и повратка детета након контакта, код родитеља са којим живи.¹²¹

---

¹¹⁹ Видети члан 6. Конвенције Савета Европе о контактима који се односе на децу.

¹²⁰ Видети члан 8. Конвенције Савета Европе о контактима који се односе на децу.

¹²¹ Видети члан 10. Конвенције Савета Европе о контактима који се односе на децу.

Према истом члану мере и гаранције за одржавање контаката су: омогућавање контаката, обавеза особе да обезбеди трошкове путовања и смештаја детета и других особа уколико прате дете, обезбеђење које даје особа са којом дете живи да неће спречавати контакт, новчана казна којом ће се казнити особа са којом дете живи уколико спречава контакт.

Мере и гаранције за повратак детета, након контакта и за спречавање противзаконитог одвођења детета су: предаја пасоша и личних докумената од стране особе која тражи контакт, ако постоје назнаке да је та особа контактирала конзуларно дипломатска представништва, финансијске гаранције, накнаде на имовини, редовно јављање особе која има контакт са дететом, одређеним установама или полицијској станици у месту где се одржава контакт, обавеза особе која има право на контакт да покаже одлуку којом се доказује њено право на контакт, као и да је извршна, постављање услова у погледу места где ће се контакт одржати и забрана напуштања тог места. Све мере и гаранције морају бити у писаном облику и чине саставни део одлуке о контакту или саставни део потврђеног споразума. Уколико је потребно да се мере и гаранције примене у другој држави, органи друге државе одредиће те мере и гаранције уколико су у могућности да их примене.

У складу са чланом 11. Конвенције, свака држава именује централни орган надлежан за питања прекограничног контакта, односно питања примене ове Конвенције.¹²² Држава у којој је потребно одлуку о контакту признати и извршити може прилагодити мере за извршење, ако је то потребно да би се олакшао контакт под условом да се суштина контакта оствари, односно циљ одлуке, а посебно узимајући у обзир промењене околности, али ни под каквим околностима се не може преиспитивати суштина те одлуке.¹²³ У ситуацијама када се дете након прекограничног контакта не врати, надлежни орган обезбедиће повратак детета примењујући неопходне мере и гаранције. Одлука о

---

¹²² Државе потписнице обезбедиће признање и извршење одлука о контактима, уколико се тражи реципроцитет, ова Конвенција се сматра испуњењем тог услова за признање и извршење одлука о контактима. Видети члан 14. Конвенције Савета Европе о контактима који се односе на децу.

¹²³ Видети члан 15. Конвенције Савета Европе о контактима који се односе на децу.

враћању доноси се, кад год је то могуће, у року од шест недеља од подношења захтева за враћање.¹²⁴

1.7. Уредба Већа (ЕЗ) бр. 2201/2003 од 27. новембра 2003. године о надлежности, признавању и извршавању судских одлука у брачним споровима и стварима повезаним с родитељском одговорношћу

И поред чињенице да се ова Уредба Већа (ЕЗ) бр. 2201/2003¹²⁵ односи само на државе чланице Европске уније и да Република Србија није чланица ЕУ, у овом делу анализирана је и ова Уредба, због значаја који има на територији Европе, када је у питању остваривање права на одржавање личних контаката са међународним елементом. Ова Уредба поред питања контаката родитеља са дететом, регулише и питање међународне отмице деце.¹²⁶

„Уредба 2201/2003 (Брисел II bis) садржи јединствена правила о еквивалентности две врсте иностраних одлука: о остваривању права на контакт детета и о повратку детета које је противправно одведено из државе његовог уобичајеног боравишта”.¹²⁷ Уредбом је предвиђена надлежност у предметима повезаним са родитељском одговорношћу у складу са принципом најбољег интереса детета и у складу са тим надлежна је држава уобичајеног боравишта детета, у тренутку покретања поступка.¹²⁸ Као изузетак од члана 8, Уредба у члану 9. предвиђа да уколико се дете законито пресели из једне у другу државу чланицу и тамо добије ново уобичајено боравиште, суд државе претходног

---

¹²⁴ Видети члан 16. Конвенције Савета Европе о контактима који се односе на децу.

¹²⁵ *Council Regulation (EC) No 2201/2003 of 27 November 2003 concerning jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in matrimonial matters and the matters of parental responsibility, repealing Regulation (EC) No 1347/2000.*

¹²⁶ Уредба Bruxelles II (EZ) бр. 2201/2003 заменила је Уредбу Већа (ЕЗ) бр. 1347/2000 из 2000. године о надлежности, признавању и извршавању пресуда у брачним стварима и питањима родитељске одговорности за заједничку децу. Уредба важи за све државе чланице ЕУ, осим Данске. Hodson, D., 2005, Brussels II Encore - A summary of Brussels II bis, (<https://www.familylawweek.co.uk/site.aspx?i=ed347>, 16.10.2019.).

¹²⁷ Бордаш, Б., 2012, Признање и извршење одлука у стварима родитељске одговорности према Уредби 2201/2003 (БРИСЕЛ II BIS)1, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, 1/2012, Рад је написан у оквиру пројекта „Теоријски и практични проблеми стварања и примене права (ЕУ и Србија), стр. 239.

¹²⁸ Видети члан 8. Уредбе Bruxelles II (EZ) бр. 2201/2003.

боравишта задржава надлежност у наредна три месеца, а у циљу измене одлуке о контакту, донесене пре пресељења детета у другу државу, ако носитељ права на контакт са дететом има и даље боравиште у земљи претходног дететовог боравишта. Овај члан се не примењује уколико носилац права на контакт прихвати надлежност новог боравишта детета. Уколико је у интересу детета, Уредбом је предвиђено да надлежни суд под одређеним условима може предати предмет суду друге државе, са којом је дете посебно повезано, уколико ће тај суд боље одрадити предмет.¹²⁹ С обзиром на то да се невенчаним очевима у појединим земљама не признаје аутоматски родитељско право, уколико мајка одведе децу у земљу у којој се невенчаним очевима не признају аутоматски родитељско право, према Уредби Bruxelles II не би могли да захтевају враћање деце, јер према Уредби ово право имају само особе које имају родитељска права.

Уредба у четвртном одељку под називом „*Извршивост одређених судских одлука које се односе на право на контакт са дететом и одређених судских одлука којима се захтева предаја детета*”, регулише поступак остваривања права на контакт са дететом, признатог у извршној судској пресуди, која је извршна у земљи доношења, признаје се и извршава у другој земљи, без достављања потврде о њеној извршивости и није могуће њено било какво оспоравање. Чак и ако у земљи извршења по националном закону одлука о праву на контакт нема по сили закона извршивост, суд земље у којој треба да се спроведе, издаје потврду да је судска одлука извршна. Једини изузеци су: када је пресуда донета у одсуству једне стране, чиме је та страна онемогућена да изнесе своју одбрану, у случају да све стране у спору нису имале могућност да буду саслушане, да детету није омогућено саслушање, осим ако саслушање не би било примерено дететовом узрасту и степену зрелости. Уколико приликом доношења пресуде, право на контакт укључује прекогранични аспект, суд по службеној дужности издаје и потврду за остваривање права на контакт у другој држави потписници Уредбе, а након што је пресуда о начину уређивања права на контакт постала извршна. Ако се прекогранични елемент појави накнадно, потврда се издаје на захтев странке.¹³⁰ Предаја детета и извршење пресуде

---

¹²⁹ Али није дозвољено да се други суд изузме и уступи предмет трећем суду. Видети члан 15. Уредбе *Bruxelles II (EZ)* бр. 2201/2003.

¹³⁰ Видети члан 41. Уредбе *Bruxelles II (EZ)* бр. 2201/2003.

извршава се у другој држави без поступка доказивања извршивости у земљи извршења.

У предмету *C-403/09 PPU*,¹³¹ мајка је одвела дете из Италије у Словенију, након развода у коме је привремено старатељство донето у корист оца. Словеначки суд је прихватио италијанско старатељство, што би значило да дете треба вратити у Италију, али је мајка покренула поступак за привремено старатељство над дететом и одређивање заштитних мера. Дете је изразило мишљење да остане са мајком током поступка у Словенији и суд у Словенији је донео одлуку да се старатељство одобри мајци, јер би повратак у Италију за дете представљао трауму. Уложена је жалба против такве одлуке Словеније, а Словенија се позвала на члан 20. Уредбе,¹³² а што је према мишљењу суда поступање супротно *Bruxellesa II* и мишљење суда је да се члан 20, мора врло рестриктивно примењивати. Дозволити промену околности, уместо спровести извршење италијанске пресуде и спречити повратак у место пребивалишта у супротности је са принципом узајамног признавања пресуда. Уредба предвиђа узајамно признавање пресуда и аутоматско извршење пресуде, што би значило да се дете врати у своје место пребивалишта.

У предмету *C-491/10 PPU*¹³³ родитељи су се развели у Шпанији и суд је у Шпанији донео одлуку о поверавању оцу старатељства над дететом, а мајка је имала право на контакт са дететом. После неког времена мајка одлази у Немачку са новим партнером и дете одлази ради контакта са мајком у Немачку и након тога мајка одбија да врати дете. Шпански суд захтева од суда у Немачкој да

---

¹³¹ Court of Justice of the European Union, *Case C-403/09 PPU*, Judgment of the Court (Third Chamber) 23 December 2009. <https://eur-lex.europa.eu>, На овом сајту се могу наћи закони ЕУ, судска пракса суда Европске уније и други јавни документи ЕУ, (25.10.2019.).

¹³² Видети Поглавље II Надлежност, Одељак 3. члан 20. Уредбе *Bruxellesa II (EZ)* бр. 2201/2003, „Привремене и заштитне мере 1. У хитним предметима, одредбе ове Уредбе не спречавају судове државе чланице да предузму такве привремене, укључујући и заштитне мере, у односу на особе и имовину у тој држави, које им омогућује право те државе чланице чак и ако је, у складу с овом Уредбом, стварно надлежан суд друге државе чланице. 2. Мере из става 1. престају се примењивати након што суд државе чланице који је стварно надлежан у складу с овом Уредбом предузме мере које сматра одговарајућим”.

¹³³ Court of Justice of the European Union, *Case C-491/10 PPU*, Judgment of the Court (First Chamber) of 22 December 2010, (<https://eur-lex.europa.eu>, 25.10.2019.).

поступи по пресуди шпанског суда, а суд у Немачкој је одбио да аутоматски спроведе пресуду, већ је саслушао дете које је изјавило да жели да остане са мајком и суд у Немачкој је одбио да поступи по пресуди шпанског суда. Bruxelles II прописује право детета на сопствено мишљење, али дете је своје мишљење требало да да пред судом земље која је донела одлуку о старатељству, а то је у овом случају суд у Шпанији. Немачка је одбила да врати дете, а што је супротно сврси доношења Bruxelles II и узајамном признавању и извршењу пресуда. И ако се дете противило да се врати у Шпанију, немачки судови морали су да поступе по пресуди донетој у Шпанији и поред чињенице да је шпански суд направио пропуст што није саслушао дете. Једна од замерки је да Уредба акценат ставља на међусобно признање и извршење страних пресуда, док мање пажње поклања заштити дечјих права. Немачки суд не може преиспитивати пресуду коју је донео шпански суд и у складу са Bruxelles II има обавезу да призна и изврши страну пресуду. Обавеза суда за саслушање детета није апсолутна, већ се процењује у складу са најбољим интересом детета. Уколико је потребно саслушати дете, дете мора бити доступно органима земље порекла.¹³⁴

2. УПОРЕДНО-ПРАВНА АНАЛИЗА ПРАВА НА ОДРЖАВАЊЕ ЛИЧНИХ КОНТАКАТА РОДИТЕЉА И СРОДНИКА СА ДЕТЕТОМ

2.1. Северна Македонија

Породични закон у Северној Македонији (Закон за семејството),¹³⁵ у члану 47. предвиђа право детета да одржава личне односе и непосредне контакте са родитељем са којим не живи и право и дужност родитеља са којим дете не живи да одржава личне односе и непосредне контакте са својим дететом. Истим чланом је предвиђено дететово право на одржавање непосредних контаката са бабом и дедом и другим блиским лицима родитеља који је умро или му је одузето родитељско право или је из неког разлога спречен да врши родитељско право.

---

¹³⁴ Lamont, R., 2013, Children's Rights in the European Union: Evaluating the Role of the European Court of Justice, International Family Law, Policy and Practice Child Law in an International Context A Commemorative Collection of Articles Based on Themes from the University of Tromsø's International Conference 21-25 January, Volume 1, Number 1, p. 68-69.

¹³⁵ Закон за семејството, *Сл. гласник на РМ*, бр. 80/92, 9/96, 38/2004, 33/2006, 84/2008, 67/10, 39/12, 44/12, 38/14, 115/14 и 104/15.

У македонском праву супротно Конвенцији УН, коју је и Македонија ратификовала, по питању доношења одлуке о томе са којим родитељем ће дете живети, а на који ће начин контактирати са другим, прави се разлика између деце рођене у браку и деце рођене у ванбрачној заједници. Када су у питању деца рођена у браку, након развода одлуку о томе са којим родитељем ће дете живети и како ће одржавати контакте са другим родитељем доноси суд након прибављања мишљења центра за социјални рад, и то уколико не постоји споразум родитеља или споразум није у најбољем интересу деце. Суд може да одлучи у пресуди да се деца повере једном од родитеља или да се једна повере мајци, а друга оцу или да се повере на чување и старање трећој особи или установи. Родитељ са којим дете не живи има право да одржава личне контакте са дететом.¹³⁶

У случају ванбрачне деце решење о поверавању и чувању деце, уколико не постоји споразум родитеља или споразум није у најбољем интересу деце, доноси центар за социјални рад.¹³⁷ Начин регулисања личних контаката у случају деце чији родитељи нису венчани, након престанка заједнице родитеља, уколико сами не договоре начин виђања у року од два месеца, центар за социјални рад доноси решење, а након информисања детета и узимања у обзир његових ставова и мишљења у складу са узрастом и зрелошћу. Неоправдано је да се прави разлика између деце рођене у браку и ван брака и да о питању старања над децом и начину одржавања контаката одлучује орган старатељства, а не суд. У времену када је све више ванбрачних заједница, поставља се питање да ли је оправдано да у толиком броју случајева одлуку доноси орган старатељства. У случајевима када дете рођено ван брака не остварује право на личне односе и непосредне контакте са родитељима и блиским сродницима родитеља који је умро или му је одузето родитељско право или из неког разлога не може да врши, у том случају

---

¹³⁶ Видети члан 80. Закона за семејството.

¹³⁷ Видети члан 78. Закона за семејството.

¹³⁷ Више о томе види Ристов, А., Кочковска, К., 2012, Кратак преглед законодавства у Републици Македонији и Конвенције о правима дјетета и тренутни правци развоја македонског породичног права, у: Права дјетета и равноправност полова – између нормативног и стварног, Источно Сарајево, Правни факултет Универзитета у Источном Сарајеву, стр. 121.

центар за социјални рад доноси решење којим ближе одређује начин одржавања личних контаката.¹³⁸

Центар за социјални рад може да донесе решење да родитељу који дуже од три месеца није давао одржавање ограничи право на одржавање личних контаката са дететом, све док не изврши обавезу према детету. Уколико родитељ који има право на одржавање контаката са дететом, више од три пута непрекидно није испоштовао решење центра о одржавању личних контаката, центар може да му ограничи право на контакте са дететом. Центар за социјални рад може, уколико родитељ коме је дете поверено на чување и васпитање, два пута заредом не испоштује решење центра о одржавању личних контаката, да донесе решење којим се дете поверава на чување и васпитање другом родитељу, али не дуже од петнаест дана. Центар за социјални рад донеће решење којим ће ограничити или забранити контакт са дететом родитељу који дете није вратио, који је дете задржао дуже од времена за контакт, одређен решењем, или је дете одвео у непознатом правцу, забраниће му се контакт на одређени период, али не дуже од шест месеци. Центар за социјални рад донеће решење којим ће дете доделити на старање другом родитељу или трећој особи или установи, уколико има сазнање да лични односи и неопосредни контакти са дететом су прекинути дуже од два месеца због непоступања по решењу центра од стране родитеља коме је дете поверено на чување и васпитање. У свим овим наведеним случајевима центар обавезује родитеље да посете породично саветовалиште.¹³⁹

Модел заједничког физичког старатељства није предвиђен македонским Породичним законом.¹⁴⁰ Македонским породичним законом предвиђено је право сродника на одржавање контаката са дететом, наглашавајући постојање овог права само у случају смрти једног родитеља или уколико неки од родитеља

---

¹³⁸ Видети члан 79. Закона за семејството.

¹³⁹ Видети члан 87. Закона за семејството.

¹⁴⁰ У стварности у Македонији родитељ коме је дете поверено после развода доноси све важне одлуке које се тичу детета, а други родитељ има само право на одржавање личних односа и обавезу плаћања алиментације. Таква ситуација негативно утиче на спремност родитеља да одржава личне односе са дететом, јер је искључен из могућности одлучивања о питањима која су битна за дете. Према Mickovik D, Ristov A., 2016, Family Law in the Civil Code of the Republic of Macedonia. J Civil Legal Sci, p. 3.

не врши родитељско право (затвор, болест). Македонски породични закон прописује обавезу очуха и маћехе да се старају о деци уколико су у браку са родитељем или је у току брака родитељ преминуо.¹⁴¹

Према Извештају македонског омбудусмана, већина притужби на повреду права детета у периоду од 2006. до 2012. Године односи се на повреду права детета да одржава личне контакте са родитељем са којим не живи тако је у 2011. Години тај проценат износио 47,92%. Управо због тога омбудусман у Северној Македонији указује на значај, надгледања извршења родитељског права од стране центра за социјални рад. Једна од примедби је чињеница да до реакције центра долази само на нечији захтев, а то значи да се проблем већ десио. Препорука омбудусмана је да центри прате вршење родитељског права и када не постоји захтев, као превентивну меру. Још једна од замерки је да, и поред законске могућности, у поступку надгледања вршења родитељског права, родитеље или дете упуте у установу надлежну за породично саветовање; оваква могућност је веома ретко коришћена од стране центара за социјални рад. Један од разлога су и трошкови које треба да сноси и центар уколико пошаље особе на неко од лечења као недостатак адекватних саветовалишта. Најчешће се родитељима указује на потребу да посете саветовалиште, али се коначна одлука да ли ће потражити стручну помоћ и отићи у неко од саветовалишта оставља родитељима. Као и код нас, и у Северној Македонији велики проблем је реализација права детета да одржава контакте са родитељем са којим не живи. Омбудусман примећује да се мере против родитеља који спречава контакт ретко примењују и да центри то оправдавају потребом заштите детета од траума. Последица тога је да се, како објашњава омбудусман, код детета касније ствара отпор према контактима са родитељем са којим не живи, а који је све теже са протеклом времена успоставити.¹⁴²

---

¹⁴¹ Видети члан 182. Закона за семејството.

¹⁴² ANNUAL REPORT 2010, Омбудусман Република Македонија, Скопје, March 2011, <http://ombudsman.mk/upload/documents/Izvestaj%202010-Ang.pdf>. (13.11.2019.).

2.2. Босна и Херцеговина

Босна и Херцеговина (у даљем тексту: БиХ) има сложени правни систем у коме постоји хијерархијски однос.¹⁴³ Породичним законом БиХ,¹⁴⁴ чланом 124, предвиђа се право детета да живи са својим родитељима, а ако не живи са оба родитеља, дететово је право да одржава личне односе и непосредне контакте са родитељем са којим не живи, као и са бабом и дедом. Члан 140. наводи да, ако родитељ не живи са дететом, родитељи су дужни да одржавају личне односе и непосредне контакте са дететом и дужни су да поштују везу са другим родитељем. У БиХ право на контакт је дефинисано као право детета и дужност родитеља. Члан 142. предвиђа да уколико родитељско право остварује родитељ са којим дете живи, а други родитељ је недоступан, непознатог боравишта или не плаћа обавезу издржавања, родитељ са којим дете живи самостално доноси одлуке битне за дететов живот и није потребна сагласност другог родитеља. Овде опет имамо попут македонског права санкцију за неплаћање алиментације, али не у забрани контаката као што је случај у македонском праву, већ у искључивању права родитеља да учествује у доношењу одлука битних за дете. Код нас је потребно да се родитељ лиши делимично или потпуно родитељског права да би изгубио право да учествује у доношењу одлука које су битне за дете. Одлуку са којим ће родитељем дете живети доноси суд и не прави се разлика између брачне и ванбрачне деце. Члан 148. предвиђа да суд на предлог бабе и деде или детета одређује одржавање личних односа и непосредних контаката са бабом и дедом, осим ако то није у интересу детета. Исти члан предвиђа да суд на предлог родитеља, органа старатељства или детета, уређује личне односе и непосредне контакте између браће и сестара који не живе заједно. Ако је то у интересу детета, суд може донети одлуку и о уређивању личних односа и непосредних контаката и са другим особама. У БиХ баба и деда имају посебан статус и за разлику од нашег права које бабу и деду не издваја као посебну категорију, већ користи термин сродници, у БиХ баба и деда су посебно

---

¹⁴³ Марковић, Г., 2012, Уставноправни основ остваривања права дјетета у Босни и Херцеговини, Зборник радова „Права дјетета и равноправност полова – између нормативног и стварног“, Источно Сарајево, Правни факултет Универзитета у Источном Сарајеву, стр. 249.

¹⁴⁴ Породични закон Федерације Босне и Херцеговине, *Службене новине Федерације БиХ*, бр. 35/05 и 31/14.

издвојени. Формулација „осим ако то није у интересу детета” ослобађа бабу и деду обавезе да, за разлику од српског права, доказују да је у интересу детета контакт са њима, већ уколико неко у БиХ тврди да није у интересу детета контакт са бабом и дедом, обавезан је да то и докаже. Што се тиче других особа, ту је формулација другачија и ова лица морају да докажу да јесте у дететовом интересу да постоји контакт. Босна и Херцеговина је земља у којој постоје традиционална схватања, патријархална породица и утицај предака на наследнике и отуда и у овој области значај који се придаје баби и деди. Породичним законом Босне и Херцеговине предвиђено је право детета да му се саопшти до седме године да је усвојено или касније ако је касније усвојено,¹⁴⁵ а у БиХ се потпуно може усвојити дете до 10. године.

2.3. Република Српска

У Републици Српској је 2002. године усвојен Породични закон.¹⁴⁶ У Републици Српској је Породичним законом, чланом 81.а, прописано да дете има право да одржава личне контакте са родитељем са којим не живи, са сродницима и другим лицима са којима га везује посебна блискост. Дете има право на изражавање мишљења у складу са узрастом и зрелошћу, право да добије информације и обавештења која су му потребна ради формирање властитог мишљења. Мишљењу детета се мора посветити дужна пажња у складу са узрастом и зрелошћу.¹⁴⁷

Ако родитељи не живе заједно, родитељско право врши родитељ код кога дете живи.¹⁴⁸ Ако дете не живи у заједници са оба родитеља, родитељи ће се споразумети о начину одржавања личних контаката са дететом. Ако до

---

¹⁴⁵ Видети члан 92. Породичног закона Федерације Босне и Херцеговине.

¹⁴⁶ Породични закон Републике Српске, *Сл. гласник РС, број 54/02, 41/2008, 63/2014*. Пре доношења овог закона важио је Породични закон из 1979. и 1989. године. Ранији поднаслов „Родитељска права” у новом закону замењен је поднасловом „Права и дужности”. Чиме је законодавац желео да промени традиционални концепт у односима родитеља и деце, и укаже на равноправност родитеља и деце. Видети Мораит, Б., 2006, Осврт на нове одредбе породичног закона у Републици Српској, у монографији са научне конференције „Новине у породичном законодавству, Ниш, Правни факултет Ниш, стр. 42.

¹⁴⁷ Видети члан 81б. Породичног закона Републике Српске.

¹⁴⁸ Видети члан 93. Породичног закона Републике Српске.

споразума не дође, одлуку доноси орган старатељства. У Републици Српској мало је пажње посвећено питању регулисања личних контаката детета са родитељем са којим не живи и блиским лицима.

Према изјавама социјалних радника у Републици Српској, мајке тешко прихватају да и након развода треба да сарађују са очевима своје деце по питањима која се односе на децу, због чега се може рећи да су често управо мајке одговорне за спречавање контаката. Са друге стране, очеви веома често избегавају да плаћају издржавање за своју децу. Проблеми око плаћања издржавања непосредно утичу и на одржавање контаката очева са децом. У неким земљама попут Северне Македоније смо видели да је законом регулисана веза између издржавања и контаката, док у земљама где није законом условљена обавеза издржавања са правом на контакт, та веза постоји посредно, јер код родитеља са којим дете живи, најчешће мајке, изазива отпор према одржавању личних контаката детета са оцем који не плаћа издржавање. Када не функционише издржавање, обично не функционише ни контакт. На основу истраживања ванбрачних породица у Републици Српској у 2002. години, резултати су показали да само 41,4% очева редовно извршава своје обавезе по питању издржавања, а да остали који чине више од половине су они који нередовно плаћају или уопште не плаћају издржавање.¹⁴⁹

2.4. Хрватска

У Хрватској се користи појам „родитељска скрб“, што би значило „родитељска брига“ и тај појам означава одговорност, дужност и права која родитељ врши у циљу остварења најбољег интереса детета.

У Хрватској је обавеза родитеља да у вршењу родитељске бриге разговарају и споразумевају се са дететом у складу са његовим узрастом и

---

¹⁴⁹ По питању обавезе плаћања издржавања у Републици Српској 21% повремено плаћа, 8,1% ретко плаћа, издржавање није прихватило 21,7%, а 4,5% уопште не извршава обавезу. Благојевић Хјусон, М., Милиновић, Ј., 2012, Самохрани родитељи у Републици Српској: мало подршке, велики проблеми, Права дјетета и равноправност полова – између нормативног и стварног, Правни факултет Универзитета у Источном Сарајеву, стр. 578–599, стр. 590.

зрелости. Не постоји ограничење по питању одређеног узраста и ова обавеза је прописана за родитеље независно од обавезе надлежних органа.

Као и у Србији, и у Хрватској је предвиђено да родитељи који не живе заједно могу заједнички вршити родитељско старање. У Хрватској заједничко родитељско старање може бити уређено на два начина. *Први* начин је у складу са планом о заједничкој бризи коју родитељи сачињавају; *други* начин је на основу судске одлуке који се заснива на плану родитеља о заједничком вршењу родитељског старања.¹⁵⁰ Као и код нас, мишљење детета се у случају споразума родитеља и не тражи. Можемо закључити да је мишљење битно када постоји сукоб, а то није циљ који се желео остварити прописивањем тог права за дете, јер право не зависи од тога да ли постоји или не постоји сукоб, већ право постоји увек када се одлучује о питању које се тиче детета. Законом је прописана обавеза за родитеље да разговарају и споразумевају се са дететом када се доноси одлука која се тиче живота детета, али изостаје надзор да ли је поступано у складу са законом. Поред заједничког вршења родитељске бриге, предвиђено је и самостално вршење родитељске бриге и то потпуно, делимично или само за одређена питања. Самосталност у вршењу родитељске бриге, значи одузимање тих права другом родитељу, потпуно, делимично, или само за одређена питања. Самостално вршење родитељске бриге дешава се у случајевима када родитељи нису споразумно направили план о заједничкој родитељској бризи или споразум у току судског поступка.¹⁵¹ Приликом одлучивања суда о родитељској бризи суд нарочито цени спремност на сарадњу родитеља као и који од њих је спремнији за заједничко вршење родитељске бриге.

Решење о мировању родитељске бриге доноси суд у случајевима када је родитељ одсутан, непознатог је боравишта или је из објективних разлога

---

¹⁵⁰ Видети члан 104. Обитељског закона Хрватске, *НН 103/15 и 98/19*. У Хрватској питање родитељске одговорности, може се регулисати на основу плана о заједничком родитељству или судском одлуком. План о заједничком родитељству је писани споразум. Планом се мора регулисати: адреса дететовог становања, време које ће дете проводити са сваким родитељем, начин размене информација у вези са давањем сагласности за доношење одлука битних за дете, висину издржавања. План родитељи могу да саставе самостално, у поступку обавезног саветовања или приликом медијације. Видети члан 106. Обитељског закона Хрватске .

¹⁵¹ Видети члан 105. Обитељског закона Хрватске.

спречен да дуже време обавља родитељску бригу о детету. На основу предлога детета, родитеља или центра за социјални рад, суд ће донети решење о престанку мировања када престану разлози због којих је донето решење о мировању.¹⁵² Родитељ који остварује родитељску бригу за живота може у облику тестаментa или јавнобележничке исправе именовати особу за коју сматра да би се најбоље бринула о детету. Приликом одређивања старатеља узима се у обзир жеља родитеља и мишљење детета, осим ако се процени да то није у најбољем интересу детета.

Суд по службеној дужности одлучује са којим родитељем ће дете живети, о остваривању родитељских права и одржавању контаката и издржавању детета, у одлуци којом одлучује о разводу, другим случајевима раздвојеног живота. План о заједничком вршењу родитељског права, да би стекао својство извршне исправе, подноси се суду како би га проверио и одобрио.¹⁵³ Одлуку са којим ће родитељем дете живети и како ће остваривати контакте са другим, суд може донети на основу споразума родитеља ако процени да је такав споразум у најбољем интересу детета. Уколико су родитељи споразумно одлучили да заједнички врше родитељску бригу, тај споразум мора да садржи све елементе које предвиђа план о заједничкој бризи, одлука суда донета на основу споразума изједначена је са планом који је одобрио суд. Одлука о вршењу родитељског права не мора да садржи образложење уколико је донета на основу споразума родитеља о заједничком родитељству.

Уколико родитељи не могу да постигну договор по питању родитељске одговорности, да би избегли судски спор, центар за социјални рад ће их саветовати да користе медијацију као начин мирног решења спора. Уколико родитељи нису постигли споразум, центар ће упозорити родитеље да ће у поступку покренутом на основу тужбе једног од њих суд по службеној дужности донети одлуку: са којим родитељем ће дете живети и на који начин ће одржавати контакте са другим, о родитељском старању, одлуку којом омогућава детету да изрази своје мишљење и одлуку којом се детету одређује привремени старалац.

---

¹⁵² Видети члан 114. Обитељског закона Хрватске.

¹⁵³ Видети члан 107. Обитељског закона Хрватске.

Суд може забранити или ограничити контакте са дететом, одлучити да се односи остварују под надзором, изрећи мере неопходне за заштиту детета и одлучити о контактима детета са очухом или маћехом ако су у тренутку престанка брачне заједнице живели заједно са дететом и бринули се о детету.

Суд је дужан да упозори родитеље о значају који за дете има одржавање личних контаката са оба родитеља, као и подстицати родитеље на постизање споразума о вршењу родитељских права, као и примену породичне медијације, осим у случајевима породичног насиља. Ако се не постигне споразум, суд приликом доношења одлуке води рачуна о времену и месту где ће се одржавати контакти. Место треба да је прикладно за дете, а приликом одређивања времена требало би водити рачуна и о просторним и временским могућностима детета. Одлука о контактима мора да садржи детаљне податке о времену, месту и начину преузимања и повратка детета, а по могућности и одлуку о трошковима у вези контаката. У истој одлуци суд изриче упозорење уколико се не поштује одлука о контактима, да ће се изрећи казна (новчана казна, затвор, промена одлуке са којим родитељем ће дете живети).¹⁵⁴

На основу члана 418. Породичног закона приликом доношења одлуке о одржавању контаката детета са родитељем уколико суд посумња да ће родитељ са којим дете живи спречавати контакт, а на основу претходног понашања родитеља са којим дете станује, може се као мере обезбеђења извршења одлуке одредити у одлуци лице, које ће помагати извршење одлуке и одредити јемство у новцу које ће положити родитељ са којим дете станује.

Породични закон Хрватске предвиђа и мере које може да одреди суд како би осигурао повратак детета након контакта или мере за спречавање да родитељ који има право на контакт одведе дете ван земље, а све то ценећи претходно понашање родитеља. Као мере спречавања наведеног, суд може изрећи: да родитељ у времену од када има контакт преда пасош суду који је меру одредио, полагање јемства у новцу, забрана отуђења или оптерећења имовине од стране родитеља који има право на контакт уз забележбу о томе у јавне књиге, одредити обавезу јављања заједно са дететом у центру у месту контаката, одредити место контаката, забранити дететов излазак из земље где се контакти остварују и то

---

¹⁵⁴ Видети члан 417. Обитељског закона Хрватске.

унети у државни прекогранични информациони систем.¹⁵⁵ Према члану 421. Породичног закона Хрватске, одлука о родитељском старању и остваривању родитељских права не мора да буде образложена ако је донета на основу споразума, а сматрамо да би због правне сигурности и у интересу детета суд увек требало да образложи одлуку, а нарочито онда када је она на основу споразума, када претпостављамо да се истражно начело није примењивало и многи докази нису испитивали, као у случајевима када постоји сукоб родитеља. Родитељ може самостално да одлучује само о оним питањима за које је други лишен права одлучивања,¹⁵⁶ у складу са судском одлуком или без судске одлуке ако је други родитељ умро, проглашен умрлим. Када суд доноси одлуку о самосталном вршењу родитељског права, доноси одлуку и о томе да ли ће родитељ сам доносити одлуке о битним питањима за дете или уз сагласност другог родитеља (промена имена, пребивалишта или боравишта). Свакодневне одлуке доноси родитељ самостално када се дете налази код њега, као и када је потребно хитно донети одлуку, јер детету прети опасност и дужан је о томе у најкраћем року обавестити другог родитеља.¹⁵⁷ У складу са чланом 110. Породичног закона родитељи су у обавези да размењују информације које се односе на дете, али то не могу користити у циљу контроле бившег партнера. Пре покретања судског поступка за доношење одлуке о родитељском старању и одлуке о контактима обавезно се спроводи саветовање. Након окончања саветовања центар за социјални рад доставља извештај.¹⁵⁸

2.5. Словенија

Закон о браку и породичним односима Словеније предвиђа право детета на контакт са оба родитеља и право родитеља на контакт са дететом.¹⁵⁹ Када

---

¹⁵⁵ Видети члан 419. Обитељског закона Хрватске.

¹⁵⁶ Видети члан 99. Обитељског закона Хрватске.

¹⁵⁷ Видети члан 105. Обитељског закона Хрватске.

¹⁵⁸ https://e-justice.europa.eu/content_parental_responsibility-302-hr-hr.do?member=1, 14.11.2019.

¹⁵⁹ Видети члан 102., 103. и 106. Закон о браку и породичним односима Словеније (*Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih*), *Uradni list RS, št. 69/04 – uradno prečiščeno besedilo, 101/07 – odl. US, 90/11 – odl. US, 84/12 – odl. US, 82/15 – odl. US, 15/17 – DZ in 30/18 – ZSVI*, (<http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO40.>, 09.08.2019.).

родитељи не живе заједно, одлуку о питањима која су битна за дете доносе заједно, а о свакодневним питањима одлучује родитељ са којим дете живи. Уколико један родитељ не може из неког разлога да остварује родитељска права, та права самостално остварује други родитељ.¹⁶⁰ Родитељи који не живе заједно морају постићи споразум о вршењу родитељског старања и то: да наставе да заједно врше родитељска права, да једном родитељу повере старање или да нека се деца повере једном, а друга другом родитељу. Уколико не могу да постигну споразум, у томе им помаже центар. Уколико се ни тада не договоре, суд доноси одлуку да се деца повере једном родитељу или да се нека повере једном, а друга другом родитељу, или да се деца повере трећој особи. Пре него што донесе одлуку суд ће затражити мишљење центра и узети у обзир и мишљење детета, ако га је дете само изразило или преко особе којој дете верује и коју је само дете изабрало и под условом да дете може да схвати значај и последице тог мишљења. Родитељи могу постићи споразум о старању о заједничкој деци и да поднесу захтев да суд донесе одлуку на основу споразума, а суд може да одбије споразум уколико није у најбољем интересу детета.

Родитељ са којим дете живи мора да се уздржи од свих поступака којима се спречава или омета контакт и мора подстицати дете да има позитиван став према прихватању контаката. Уколико су родитељи постигли договор о одржавању контаката, могу предложити да суд донесе одлуку на основу договора, уколико суд сматра да договор није у најбољем интересу детета одбиће да донесе такву одлуку. Уколико родитељи не могу да се договоре о контактима, одлуку доноси суд. У Словенији дете има право на контакт и са сродницима и другим блиским лицима (баба, деда, брат, сестра, бивши хранитељи, садашњи или бивши брачни или ванбрачни партнер једног од родитеља). Договор о контакту са овим лицима треба да постигну родитељи, дете и особа са којом дете има близак однос, ако не могу да постигну договор помаже им центар, ако не могу ни уз помоћ центра, одлуку доноси суд.¹⁶¹

---

¹⁶⁰ Видети члан 113. Закона о браку и породичним односима Словеније.

¹⁶¹ Видети члан 106а. Закона о браку и породичним односима Словеније.

2.6. Мађарска

Грађански законик Мађарске регулише питање о начину извршавања „родитељске одговорности“. Закон прописује да у случају да не постоји споразум родитеља о извршавању родитељске одговорности, суд ће одлучити који родитељ ће обављати родитељску одговорност.¹⁶²

У Грађанском законнику чланом 4:168 предвиђено је да у случају да суд донесе одлуку о вршењу родитељске одговорности, родитељ који је одвојен од свог детета не може да врши родитељску одговорност „осим у питањима која су од значаја за дететову судбину“. Истим чланом у ставу 2. предвиђено је да суд може да овласти родитеља који је „одвојен од свог детета за обављање одређених дужности која се односе на старање и васпитање детета“. Уколико интерес детета то захтева, суд може ограничити или одузети право том родитељу да одлучује о питању које утиче на дететову судбину, уколико родитељ њеним вршењем или не вршењем може угрозити дете.

Уколико су се околности промениле на основу којих је донет споразум родитеља или одлука суда о вршењу родитељске одговорности, може доћи до промене у вршењу родитељске одговорности или смештаја детета код треће особе. Родитељ који је одвео дете не може се позивати на промену околности и промену у вршењу родитељског права. Уколико родитељи који су заједно вршили родитељску одговорност престану да сарађују, суд ће донети одлуку о укидању заједничке родитељске одговорности, а све то на захтев једног од родитеља.¹⁶³ Парницу за извршавање родитељске одговорности могу покренути родитељ или старатељ, и то за извршавање родитељске одговорности, захтев за промену остваривања одређених права на старатељство, поверавање детета трећој особи и промену смештаја детета. Родитељ може покренути поступак против другог родитеља, а старатељ може покренути поступак против оба родитеља. Обавеза је суда да у поступку саслуша оба родитеља, осим ако је спречен због више силе.

---

¹⁶² Видети члан 4:167 Грађанског законика Мађарске, (<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1300005.tv>, 18. 02. 2020).

¹⁶³ Видети члан 4:170 Грађанског законика Мађарске.

На основу члан 4:171 Грађанског законика Мађарске, суд ће уколико је потребно или на захтев детета саслушати дете лично или преко стручњака, како би дете изразило своје мишљење. Дете које је навршило четврту годину може да одлучи о родитељској власти и смештају, осим уколико би његов избор угрозио његов развој. Уколико је потребно, суд може захтевати од родитеља да користе посредовање у извршавању родитељске одговорности, како би остварили потребну сарадњу, укључујући комуникацију између раздвојеног родитеља и детета.¹⁶⁴ У делу под називом „Права и обавезе родитеља који се одваја од детета” члан 4:173 прописује да родитељ који обавља родитељску одговорност и родитељ који се одваја од детета морају сарађивати на постизању уравнотеженог развоја детета, поштујући међусобни породични живот и душевни мир.¹⁶⁵ У складу са чланом 4:175 раздвојени родитељи заједнички доносе одлуке о питањима битним за дете (промена имена, одређивање пребивалишта, пребивалиште у иностранству, промена држављанства, одабир школе и др.), осим у случајевима када је суд ограничио право родитељу да учествује у доношењу одлука битних за дете или када се родитељ сложио са одлуком. Родитељ који је одвојен од детета може, у интересу детета, захтевати посредовање органа старатељства у циљу успостављања одговарајуће сарадње између родитеља који врши родитељску одговорност и родитеља који је раздвојен од детета, као и због остваривања права раздвојеног родитеља, укључујући контакте између раздвојеног родитеља и детета.¹⁶⁶

Део Грађанског законика под насловом „Одржавање везе” у члану 4:178. предвиђа право на комуникацију, односно предвиђено је право детета на контакт са родитељем, као и обавеза родитеља или друге особе која одгаја дете, да омогућава несметани контакт. Право је и обавеза родитеља који је одвојен од детета да одржава личне односе са дететом, осим ако суд или старатељ другачије не одлучи. Родитељ има право да одржава контакт са дететом и у случају лишења родитељске одговорности, осим ако је одлука о лишењу донета због поступака

---

¹⁶⁴ Видети члан 4:172 Грађанског законика Мађарске.

¹⁶⁵ Обавеза је родитеља који живи са дететом да информисе у одговарајућим интервалима о дететовом развоју, здрављу и образовању, у случају заинтересованости родитеља који не живи са дететом. Видети члан 4:174 Грађанског законика Мађарске.

¹⁶⁶ Видети члан 4:177 Грађанског законика Мађарске.

који лоше утичу на дете или рођака у истом домаћинству. Суд који лишава родитеља одговорности одлучује и о праву родитеља да контактира дете.

Члан 4:179 носи наслов „Остала родбина која испуњава услове за контакт” и у ставу 1. наводи бабу, деду, брата, сестру, супружника родитеља детета као особе које имају право на контакт. Право на контакт се даје и бившем очуху и маћехи, старатељу, ако је са дететом дуже живео.

Родитељи могу склопити споразум о одржавању контаката, а уколико нема споразума, суд одлучује да ли се контакт остварује на основу захтева или по службеној дужности. Уколико се родитељи слажу, орган старатељства доноси одлуку о контакту. Пре доношења одлуке морају се саслушати учесници и дете. Одлука о контакту мора да садржи учесталост, трајање, непрекидни или периодични контакт, надзирани контакт, место, време, начин предаје и повратка детета, обавезу пријављивања и одсутност контаката, замену пропуштених контаката. Ако је суд донео одлуку о контакту, може се затражити њена промена две године од њене правоснажности.¹⁶⁷ Мађарским законом, чланом 4:182 предвиђена је обавеза да се странке међусобно обавештавају о било каквим околностима које спречавају контакт, а пропуштен контакт надокнадиће се што пре, а најкасније у року од шест месеци. У складу са чланом 4:183, ако је особа која има право или обавезу на контакт спречена у томе, особа која је одговорна за то надокнадиће насталу штету. Суд може одузети или ограничити право на контакт у интересу детета.¹⁶⁸ На основу члана 4:185 у Мађарској је орган старатељства надлежан за спровођење одлуке о контакту.

У Мађарској имамо две врсте контаката и то: контакт са дететом које се налази код другог родитеља, са родитељем и родбином родитеља и друга врста контакта са дететом који се налази под старатељством државе, са родитељима и сродницима (баба, деда, брат, сестра, супружник родитеља, ујак, тетка).

У случајевима када родитељи заједнички врше родитељске одговорности, али дете живи са једним родитељем, потребно је да се договоре о времену и

---

¹⁶⁷ Видети члан 4:181 Грађанског законика Мађарске.

¹⁶⁸ Видети члан 4:184 Грађанског законика Мађарске.

месту контакта са родитељем са којим не живи дете, као и о другим битним питањима за дете.

Право је детета и родитеља да има контакт са родитељем који нема родитељску одговорност, и то када се дете налази код другог родитеља, треће особе или под старатељством државе. Законом о добробити детета прописано је да се право на контакт може ограничити или укинути ако штетно утиче на дете. Чак и родитељ чије су родитељске одговорности укинутае због озбиљне штете нанете детету или који је пристао на анонимно усвојење има право на контакт, ако је то у интересу детета. Право на контакт Закон о добробити детета предвиђа и за бабу и деду, и брата и сестру који су постали пунолетни. Брат или сестра родитеља (ујак, стриц, тетка) и супружник родитеља (очух, маћеха) имају право на контакт, ако су родитељ или баба и деда умрли или нису у могућности да одржавају контакт. Старатељ детета, које је под старатељством државе, може одобрити и контакте детета са другом родбином. У случају спора око тога између старатеља и детета, одлучује орган старатељства. Родитељ има право и дужност да остварује контакт са дететом када се дете налази под старатељством државе, уколико не остварује контакт то се може санкционисати. Остале особе (баба, деда, пунолетни брат и сестра, брата и сестра родитеља или супружник родитеља) имају право на контакт.

И суд и орган старатељства имају право да ограниче или одузму право на контакт у интересу детета. Надлежно тело ће одбити захтев за контакт уколико су особе које се позивају на право на контакт својим понашањем угрозили живот или здравље детета и нису променили такво понашање. Право на контакт се може ограничити уколико особа злоупотребљава право и тиме наноси штету детету или особи која се стара о детету или не остварује контакт дуже од шест месеци. Ово овлашћење суда или органа старатељства не може се спроводити по службеној дужности, већ само на основу захтева. Ограничење се може односити на промену облика контаката, учесталост или дужину. Прекид контаката се може тражити уколико је особа која је имала право на контакт злоупотребљала право и тиме нанела озбиљну штету детету или особи која се брине о детету. Прекид се може тражити најдуже за период од шест месеци. Најстрожа казна за злоупотребу права на контакт је укидање контакта, ако контакт озбиљно

угрожава дететов развој. Уколико родитељ који живи са дететом спречава извршење контаката, може се донети одлука о промени боравишта детета. У правосудној пракси се наглашава да се ово односи на континуирано спречавање контаката.¹⁶⁹

2.7. Русија

Породичним закоником Руске Федерације из 1995. године¹⁷⁰ прописано је право детета на контакт са оба родитеља. Дете има право на контакт и са бабом и дедом, братом, сестром и другом родбином,¹⁷¹ чак и ако се родитељ противи остваривању овог права, дете било ког узраста може искористити своје право жалбе на старатељство или да инсистира на саслушању у вези са остваривањем права на контакт.¹⁷² Дете нема обавезу да одржава контакт. Дете има право, али не и дужност контаката, што значи да дете може одбити контакт и он се не може спроводити против воље детета. Право на контакт дете може остварити и против воље једног од родитеља, супротно ставу појединих права у којима се истиче потреба да се добробити примарног старатеља да већи значај. Породични законик инсистира на саслушању током поступка доношења одлуке о контакту, а дете од 14 година може и само покренути поступак. Руски Врховни суд је у својој Директиви бр. 10 од 27. маја 1998. године захтевао да судија истражи да ли је на одлуку детета утицао један од родитеља.¹⁷³ Родитељ који је лишен родитељске одговорности нема право на контакт. У таквим случајевима дете задржава право на контакт, али не може захтевати време и пажњу родитеља, јер за њих више не постоји законска обавеза одржавања контаката.¹⁷⁴ Контакти између детета и родитеља чија је родитељска одговорност ограничена,

---

¹⁶⁹ Commission on European Family Law,

<http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Hungary-Parental-Responsibilities.pdf> (16.02.2020).

¹⁷⁰ Семейный кодекс Российской Федерации от 29.12.1995 N 223-ФЗ, (http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_8982/, 11.06. 2019).

¹⁷¹ Видети члан 55. став 1. Породичног законика Руске Федерације.

¹⁷² Видети члан 57. Породичног законика Руске Федерације.

¹⁷³ <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Russia-Parental-Responsibilities.pdf>, (18.12.2019.).

¹⁷⁴ *Ibid.*

условљена су допуштањем органа старатељства, хранитеља, другог родитеља, старатеља или управе установе за децу без родитељског старања.¹⁷⁵

У члану 66. предвиђено је право родитеља који не живи са дететом да контактира са дететом, као и обавезу родитеља који живи са дететом да се уздржи од радњи којима спречава контакт детета са тим родитељем. Родитељ који не живи са дететом има право да добија информације о детету од образовних и здравствених установа и других установа које брину о детету.¹⁷⁶ Уколико родитељи не могу да се споразумеју о начину вршења родитељског права, одлуку уз мишљење органа старатељства доноси суд. Уколико родитељ са којим дете живи не поштује одлуку суда по питању контаката, суд може узети дете од таквог родитеља и поверити га другом родитељу, уколико процени да је то у најбољем интересу детета. Употреба физичке силе не може се употребити против детета како би се олакшао контакт.

Породични законик Руске Федерације у члану 66. говори само о одржавању контаката са родбином, али не и са другим лицима са којима је дете могло имати породични живот (очух, хранитељи). Комисија за породично право сматра да је то противно праву на породични живот, прописаном у члану 8. ЕКЉП. Родитељ има право и дужност да одржава контакт са дететом. Баба, деда и остала родбина имају право на контакт са дететом.¹⁷⁷ Родитељи су слободни да склопе уговор о контакту,¹⁷⁸ који мора бити у писаном облику и који не подлеже провери државних органа. У случају кршења, такав уговор нема правну снагу и уколико се родитељ обрати суду, суд одлучује о контактима. То није случај са споразумом о боравишту детета и издржавању који подлеже провери суда, да ли је такав споразум у интересу детета. Не постоји законска одредба која

---

¹⁷⁵ Видети члан 71. Породичног законика Руске Федерације.

¹⁷⁶ У руском праву не постоје појмови самосталног и заједничког вршења родитељског права. Родитељско право врше оба родитеља равноправно, без обзира да ли живе са дететом и да ли су у браку или ванбрачној заједници. Видети Новаковић, У., 2014, Вршење родитељског права, преношење родитељског права и лични односи детета, сродника и блиских особа у немачком, француском, руском и ирском праву, Зборник радова Перспективе имплементације европских стандарда у правни систем Србије, приредио Лилић, С., књига 1, Београд, Правни факултет Универзитета у Београду, Центар за издаваштво и информисање, стр. 213.

¹⁷⁷ Видети члан 67. Породичног законика Руске Федерације.

¹⁷⁸ Видети члан 67. став 2. Породичног законика Руске Федерације.

овлашћује надлежно тело да ограничи или укине контакт, али закон даје право родитељу који живи са дететом да одбије контакт са другим родитељем уколико контакт наноси физичку или психичку штету детету или наноси штету дететовом моралном развоју. Уколико суд утврди да контакт наноси штету детету може контакт ограничити, укинути или подвргнути га неким условима. Врховни суд је дао упутство судовима да свака одлука о одбијању контакта мора да има озбиљан разлог.¹⁷⁹ Као разлози наводе се заштита детета од тешких опасности попут инцеста, утицај криминалаца, родитеља зависног од опојних дрога или алкохола. У пракси најчешће су оптужбе да родитељ злоставља, и то најчешће мајка оптужује оца за злостављање, како би се окончао дететов контакт са оцем. Управо због такве праксе многи очеви у Русији се жале да су им ускраћена родитељска права.¹⁸⁰

2.8. Француска

У Француској је до 1970. године постојала апсолутна моћ оца над децом и тек је 1970. године уведен појам родитељска власт који је заменио дотадашњи коришћени појам у Code civil „очинска моћ”, и тада је апсолутна моћ оца над децом замењена једнакошћу родитеља у вези старања и бриге о деци. Данас је у Француској прописано да родитељи морају одржавати личне контакте са дететом, као и да поштују његово право да одржава личне контакте са другим родитељем. Законом је предвиђена и обавеза суда да утврди у којој су мери родитељи спремни да извршавају своје обавезе из одлуке о виђању детета, а која се односи на контакт детета и поштовање права другог родитеља. У француском праву судија гарантује за континуитет и ефективност одржавања веза између детета и његових родитеља.¹⁸¹

Члан 373-2-6 предвиђа мере које суд може одредити у циљу очувања континуитета и ефикасности одржавања везе детета са сваким родитељем, а

---

¹⁷⁹ <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Russia-Parental-Responsibilities.pdf> (18.12.2019.).

¹⁸⁰ У Русији статистички подаци показују да само 33% разведених очева често виђа своју децу, док 17% деце разведених родитеља губи сваки контакт са оцем, (<http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Russia-Parental-Responsibilities.pdf>, 18.12.2019.).

¹⁸¹ Видети члан 373-2-2 француски Code civil. Више о томе видети Ковачек-Станић, Г. 2014, стр. 305.

посебно да нареди да се у пасош родитеља унесе забрана да не може дете да напусти земљу, без одобрења оба родитеља.

На основу члана 373-2-7 судија ће одобрити споразум родитеља о вршењу родитељске власти, само уколико је споразум у складу са најбољим интересима детета. То је у случају развода, а у случају раздвајања они нису дужни ићи у суд. Суд у овом случају доноси одлуку само уколико један од родитеља или обоје поднесу захтев да им суд по службеној дужности донесе одлуку о начину одржавања контаката, који ће то урадити у складу са најбољим интересом детета.¹⁸²

Чланом 373-2-9 предвиђено је да се пребивалиште детета може наизменично одредити у пребивалишту сваког од родитеља, а може се одредити и према пребивалишту једног од њих. Уколико не постоји споразум родитеља, судија може као привремену одлуку да донесе наизменично пребивалиште. Коначна одлука о пребивалишту детета може бити наизменично пребивалиште или пребивалиште на основу пребивалишта једног од родитеља.¹⁸³

Члан 373-2-10 предвиђа обавезу судије да настоји да помири стране и да им предложи меру посредовања ради постизања споразума. Према члану 373-2-11, када одлучује о вршењу родитељског права, судија посебно узима у обзир: претходно понашање родитеља, мишљење детета, способност родитеља да поштује права другог родитеља, старост детета, информације прикупљене на основу социјалних истрага. Судија може пре доношења одлуке о вршењу родитељског права и права на контакт затражити социјалну истрагу како би прикупио податке о односима и ситуацији у породици.¹⁸⁴ Само у случају постојања озбиљних разога може се ускратити родитељима право на контакт. Само изјава детета да једноставно не жели да има контакт није довољна. Контакт се може ускратити у случају насилног понашања, моралног и психолошког верског притиска. Уколико родитељ са којим дете живи не допушта контакт,

---

¹⁸² Commission on European Family Law, <http://ceflonline.net/country-reports-for-france/>, (18.12.2019.).

¹⁸³ У Француској је данас заједничко вршење родитељског права, које је уведено 1993. године, правило, док је самостално вршење родитељског права изузетак. Ковачек-Станић, Г., 2014, стр. 343.

¹⁸⁴ Видети члан 373-2-12 француски Code civil.

платиће новчану казну родитељу који има право на контакт. У Француској дете има право на контакт са бабом и дедом и само у случају постојања озбиљних разлога може се ускратити ово право. Ово право имају и баба и деда, јер се сматра да су лични односи са бабом и дедом у интересу детета. Један од разлога ускраћивања овог права су тешки породични односи у породици, други разлог је лоша атмосфера за дете, у кући бабе и деде, због болести, сталних критика родитеља од стране бабе и деде, али само просто неслагање родитеља са бабом и дедом не може бити разлог за укидање овог права.¹⁸⁵ Када су у питању треће особе, судија може одредити контакт.¹⁸⁶ У Француској сваки родитељ након одвајања од детета мора да одржава личне контакте са дететом и да поштује везу коју дете има са другим родитељем. Контакт је право, али и дужност родитеља. Уколико родитељи не испуњавају ову дужност, могу бити лишени родитељских одговорности.¹⁸⁷

2.9. Холандија (Низоземска)

У Холандији су односи родитеља и деце регулисани Грађанским закоником који је усвојен 1992. године. Законом је предвиђено да родитељску одговорност врше родитељи заједно или самостално.¹⁸⁸ И након брака родитељи на исти начин настављају да брину и одгајају дете, као и у браку. Родитељи могу да поднесу уз споразум о разводу и родитељски план, како би избегли неспоразуме који могу настати након престанка брака, регистрованог партнерства или суживота. Родитељски ауторитет, како је формулисано у Грађанском законнику, подразумева да родитељи у браку и након брака заједнички врше овлашћења над својом малолетном децом. Суд може након развода или законског раздвајања, на захтев једног или оба родитеља, одредити да само један од родитеља има овлашћења над дететом у следећим случајевима: уколико постоји опасност да би се дете „изгубило или заглавило” између родитеља и не постоји очекивање да би се таква ситуација временом променила

---

¹⁸⁵ Видети члан 371-4 француски Code civil.

¹⁸⁶ Видети члан 371-4 став 2. француски Code civil

¹⁸⁷ Commission on European Family Law, <http://ceflonline.net/country-reports-for-france/> (20.12.2019.).

¹⁸⁸ Видети члан 245. Грађанског законика Холандије, (<http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Netherlands-Parental-Responsibilities-Legislation.pdf>, 11.11.2019.).

и када је из неких других разлога потребна промена модела вршења родитељског права у најбољем интересу детета. Одлуку о самосталном вршењу родитељског права суд може донети и на властити предлог, а на основу мишљења детета које је напунило 12 година, или мање, ако је способно да схвати значај својих поступака.¹⁸⁹

У Холандији након престанка заједничког живота родитељи настављају да заједнички врше родитељско право и само судском одлуком може се окончати заједничко вршење над децом рођеном у браку или регистрованој заједници и одредити самостално вршење. Уколико се приликом заједничког вршења родитељског права између родитеља појави спор у вези са начином вршења, спор се може решити пред судом на захтев једног или оба родитеља, у складу са најбољим интересом детета. Таква одлука суда може да се односи на расподелу обавеза старања и васпитања сваком родитељу, али само уколико је то у најбољем интересу детета. Суд може да донесе и привремену забрану родитељу да има контакт са дететом. Суд доноси одлуку са којим ће родитељем дете живети првенствено, тзв. главно пребивалиште детета, одлуку о начину на који ће родитељ са којим дете не живи, бити обавештен о битним питањима везаним за дете или обавезу да се са њим саветује.¹⁹⁰

Самостално вршење родитељског права осим у случајевима након развода брака, постоји и у случајевима када мајка искључиво врши родитељску власт, и то у случајевима где је само материнство утврђено или где родитељи нису венчани и не врше заједнички родитељску власт. Отац који никада није заједно са мајком делио родитељску власт може поднети захтев суду да заједно са мајком врши родитељску власт или захтев за самосталним вршењем родитељске власти. У складу са чланом 253с Грађанског законика Холандије, отац може поднети захтев да му се повери самостално вршење родитељског права над дететом. Уколико је отац поднео захтев да родитељи заједнички врше родитељско право над дететом, а други родитељ се не слаже са тим, суд може одбити захтев оца само ако би се дете „заглавило или изгубило” између

---

¹⁸⁹ Видети члан 251 Грађанског законика Холандије.

¹⁹⁰ Видети члан 253 Грађанског законика Холандије.

родитеља, а протеком времена неће се променити ситуација или уколико то из неког другог разлога није у најбољем интересу детета.

Уколико родитељско право над дететом врши мајка, а отац поднесе захтев да он самостално врши родитељско право, суд ће позитивно решити захтев оца, само ако је таква одлука у најбољем интересу детета. Уколико је дете поверено старатељу или није регулисано старатељство над дететом, захтев оца за старање о детету може бити одбијено само уколико постоји оправдана сумња да би дете било занемарено. Захтев за заједничким старањем може поднети и мајка.¹⁹¹

Уколико су родитељи изгубили старатељство над дететом, мајка, отац или заједно могу захтевати да им суд додели искључиво или заједничко право, које суд може одбити само уколико то није у најбољем интересу детета. Када су захтев за самосталним вршењем родитељског права поднела оба родитеља, суд ће донети одлуку која је у најбољем интересу детета.

У Холандији 30% родитеља деце старости до 18 година су раздвојени. Раздвојени родитељи могу споразумно одлучити о начину вршења родитељског права уколико не постоји споразум одлуку доноси суд. У Холандији, као и у већини других земаља, деца остају да живе са мајком, а са оцем одржавају контакт. Тако је 2014. године 60% деце од укупног броја деце чији су родитељи раздвојени живело са мајком, али запажено је да се повећава број деце која живе са оцем, и то у 2014. години - 7%. У Холандији се повећава и проценат заједничког родитељства. Између 2006. и 2013. године број деце која након раздвајања родитеља живе и са једним и са другим родитељем повећан је са 16% на 27%.¹⁹²

Холандски Грађански законик прописује неопходност одобрења очуха или маћехе који се брину о детету најмање годину дана, а уз пристанак дететових родитеља, за промену дететовог боравишта. У тим случајевима родитељ детета може променити боравиште детета само уз пристанак особа које су преузеле задатак збрињавања и одгоја детета. Уколико родитељ не добије одобрење, може

---

¹⁹¹ Видети члан 253с Грађанског законика Холандије.

¹⁹² Spruijt and Kormos, 2014, према Bakker, W., 2015, Post-separation families: Residential arrangements and everyday life of separated parents and their children, Amsterdam Institute for Social Science Research, University of Amsterdam, 1.1, p. 9.

се обратити суду који ће донети коначну одлуку. Захтев родитеља за променом боравишта ће се само изузетно одбити уколико се установи да промена није у најбољем интересу детета. Уколико суд одбије захтев, та одлука је на снази до шест месеци. Ако је захтев за старатељским надзором детета или захтев за лишење родитељског права једног или оба родитеља, поднет пре истека рока од шест месеци, та одлука остаје на снази до коначне одлуке о надзору или лишењу.¹⁹³

У Холандији је чланом 253t предвиђено да суд на захтев родитеља и друге особе, а која није биолошки родитељ детета, али је блиска са дететом, може одлучити да донесе одлуку о заједничком вршењу родитељског права над дететом. У случају да дете стоји у правном породичном односу са другим родитељем, овај захтев ће се усвојити само ако су: 1. родитељ и друга особа на дан када су поднели захтев заједно бринули о детету најмање годину дана у континуитету, 2. родитељ који је поднео захтев, у тренутку подношења, има искључиво власт над дететом у непрекидном трајању од најмање три године. Захтев ће се одбити ако, с обзиром на интересе другог родитеља, постоје оправдани разлози за страховање да би у случају прихватања захтева били занемарени интереси детета. Уз овакав захтев може се приложити и захтев за промену презимена детета у презиме родитеља са родитељским ауторитетом или друге особе која заједно са родитељем врши родитељско право. Захтев за промену презимена ће се одбити ако се: 1. дете које је напунило 12 година није сложило са променом презимена на основу изјаве коју је дало, 2. интереси детета противе промени презимена или 3. одбије захтев за заједничко родитељство.

Дете има право на контакт са родитељем и са особама са којима је близак. Родитељ са којим дете не живи има право и обавезу да има контакт са својим дететом. На захтев родитеља или блиског лица суд ће одредити право на контакт или ће ускратити право на контакт. Суд ће ускратити право на контакт ако такав контакт штети психичком и физичком развоју детета, ако родитељ или блиска особа није способна да има контакт са дететом или ако дете које је навршило 12

---

¹⁹³ Видети члан 253s Грађанског законика Холандије.

година има озбиљне примедбе против контакта, или је контакт у сукобу са значајним интересима детета.¹⁹⁴

Члан 377б прописује да родитељ коме је поверено овлашћење над дететом мора родитеља који нема ауторитет над дететом обавештавати о битним питањима која се тичу личности и имовине детета и мора се посаветовати са овим родитељем, ако је потребно и преко трећих страна, о одлукама које ће донети за дете. Према члану 377е Грађанског законика Холандије, малолетник од 12 и више година може сам тражити измену одлуке о контактима. Исто се примењује и за малолетника који није напунио 12 година, али може разумно проценити своје интересе.

2.10. Немачка

У Немачкој је заједничко вршење родитељског права било забрањено Грађанским закоником све до 1998. године, када је на основу мишљења Федералног уставног суда из 1982. године, да закон који не дозвољава заједничко вршење чини повреду права родитеља, промењена пракса судова, који су у својим одлукама одобравали заједничко старање.¹⁹⁵

Чланом 1684. став 1. немачког Основног закона прописано је право и дужност родитеља на контакт. Контакт је и право детета, али не и обавеза. Право на контакт има родитељ који има родитељске одговорности, али не живи са дететом, као и родитељ који нема родитељске одговорности. Од реформе закона (1989. године) ово право је проширено и на бабе и деде, сестре и браћу, али под условом да је контакт у интересу детета.¹⁹⁶ У Немачкој се право на контакт признаје и лицима која су блиска детету, ако су бринула о детету и имале одговорност за дете. Одговорност постоји ако је та особа живела са дететом у

---

¹⁹⁴ Потребно је правити разлику између примедбе и мишљења. Озбиљна примедба подразумева разлоге, због којих контакт може угрозити дете. Видети члан 377а Грађанског законика Холандије.

¹⁹⁵ И поред законске могућности одређивања заједничког родитељства, истраживања која су спроведена у Немачкој за период 1994-1995. године показала су да су се већином одлуке о старању доносиле у корист самосталног старања мајке (мајка 74%, отац 8%, заједничко 17%). Видети Ковачек-Станић, Г., 2014, стр. 342.

¹⁹⁶ Видети члан 1685. став 1. немачки BGB, *Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland*, <https://www.gesetze-im-internet.de/gg/BJNR000010949.html> (15.02.2019.)

истом домаћинству (супружник родитеља, ванбрачни партнер родитеља, бивши брачни или ванбрачни партнер, као и хранитељ).¹⁹⁷

Породични суд у Немачкој на основу захтева једног од родитеља доноси одлуку о престанку заједничког старања и самосталном вршењу родитељског права, коју мора донети уколико се други родитељ са тим слаже и уколико се томе не противи дете старије од 14 година, као и уколико процени да ће самостално старање бити боље за дете од заједничког вршења родитељског права.¹⁹⁸

У Немачкој, слично као и у Великој Британији, постоје два различита приступа контролисаним контактима. Први, где подршку одржавању контаката пружају добровољци под надзором социјалних радника, подржани контакт. Други је сличан француском моделу, идеја о интервенцији иде још даље, она пружа услуге надзора. Пружање услуга од стране професионалаца, а не волонтера.¹⁹⁹

Што се тиче права ванбрачног оца на одржавање контаката са дететом, уколико родитељи не могу да се сложе, отац подноси захтев суду да утврди да ли ће лични однос угрозити добробит детета.²⁰⁰ Сваки родитељ је дужан да поштује дететово право на контакт са другим родитељем; уколико родитељ који живи са дететом онемогућава контакт, онда други родитељ мора поднети захтев суду који коришћењем саветовања покушава са добровољним извршењем, али уколико су ти покушаји неуспешни, онда се спроводи принудно извршење, а може се изменити одлука о родитељском старању. У Немачкој дете има право на контакт са бабом и дедом и сестрама, али уколико се родитељи противе том контакту, у Немачкој се не спроводи извршење у поступцима остваривања права на контакт детета са бабом и дедом, јер сматрају да сукоб родитеља са бабом и

---

¹⁹⁷ Видети члан 1685. став 2. немачког BGB.

¹⁹⁸ Видети Ковачек-Станић, Г., 2014, стр. 343.

¹⁹⁹ Maclean, M., Mueller-Johnson, K., 2003, Supporting Cross-Household Parenting: Ideas about 'the Family', Policy Formation and Service Development across Jurisdictions, у зборнику Children and their Families: Contact, Rights and Welfare, приредио Andrew Bainham, Bridget Lindley, Martin Richards, Hart Publishing Oxford and Portland, England, p. 125.

²⁰⁰ Видети члан 1684. немачког BGB.

дедом није најбољи интерес детета и не тражи се озбиљан сукоб као у Француској, већ се предност даје бризи и старању родитеља.²⁰¹

2.11. Шведска

За разлику од наше земље где је регулисање личних контаката дефинисано као родитељско право, у неким земљама попут Шведске, уместо термина родитељско право користи се термин права детета и одговорност лица која се старају о детету.²⁰² У Шведској је правило да родитељи заједнички врше родитељско право, и то се подразумева. Није потребна посебна одлука након престанка заједничког живота партнера о начину вршења родитељског права, већ се подразумева да родитељско право врше заједнички, чак и у случају непостојања споразума родитеља о томе или противљења једног од њих. Међутим, закон из 2006. године предвиђа ситуације када у случају недостатка споразума треба бити опрезан, да се интереси детета не би угрозили.²⁰³

Правила о контакту су у Шведској први пут уведена Законом 1915. године са циљем да се родитељу који не живи са дететом омогући контакт. Приликом одлучивања се узима у обзир пре свега интерес детета, а са повећањем узраста и зрелости детета, све се више узимају у обзир дететове жеље. Родитељи могу склопити споразум који се односи на дететово право на контакт и тај споразум важи ако је у писаном облику, ако су га потписале обе стране и ако га је одобрио Одбор за социјално старатељство, а он ће то учинити ако је споразум у складу са најбољим интересом детета. Шведски судови нерадо искључују право детета на контакт, јер сматрају да дете има право на добар и присан контакт са оба

---

²⁰¹ Commission on European Family Law. <http://ceflonline.net/country-reports-for-germany/> (12.10.2019.).

²⁰² Шведски Закон о родитељима, стараоцима и деци према изменама из 1983, према Ковачек-Станић, Г., 2014, стр. 291.

²⁰³ У Шведској је заједничко старање уведено 1977. године и све до 1983. године суд је увек доносио одлуку о начину вршења родитељског права, као одлуку о заједничком вршењу или самосталном вршењу. Након 1983. године није се доносила одлука о начину вршења родитељског права, већ се подразумевало да се врши заједнички, суд је морао да донесе одлуку само уколико је један од родитеља предао захтев да самостално врши родитељско право. Видети Ковачек-Станић, Г., 2014, стр. 339.

родитеља.²⁰⁴ Контакт се може и искључити када је дете угрожено. Одлука о контакту се не може спровести ако се томе противи дете од 12 и више година, односно супротно његовој жељи. Особа која живи са дететом дужна је да омогући и контакт детета са посебно блиским лицима.²⁰⁵

2.12. Велика Британија

Енглески Закон о деци из 1989. године²⁰⁶ предвиђа поред директног контакта и посредни контакт, путем писама, честитки и путем телефона. Закон о деци прописује осам налога и то поред осталих и налог за контакт. Налог за контакт означава налог којим се захтева од особе са којом дете живи да дозволи посете или боравак особи која је наведена у налогу, односно наредби.²⁰⁷

Одељак 9. Закона о деци и породици из 2014. године (*Children and Families Act 2014*),²⁰⁸ регулише и контакт након усвајања. Када суд доноси налог за усвајање, може издати и налог за контакт, којим се захтева од усвојиоца да допусти детету контакт са особом наведеном у налогу или забрањује контакт са особом наведеном у налогу. Особе које се могу налогом именовати су крвни сродници, старатељи, свака особа која има право на контакт, особа са којом је дете живело најмање годину дана, особа која је имала родитељске одговорности. Захтев за налог може поднети особа која је поднела захтев за усвајање детета и

---

²⁰⁴ Commission on European Family Law. (<http://ceflonline.net/country-reports-for-sweden/>, 25.11.2019.).

²⁰⁵ Уколико особа која живи са дететом, спречава контакт са блиским лицима, одбор за социјално старање ће одлучити да ли ће покренути поступак за остваривање тог права, а све зависи од тога да ли је одбор утврдио да је тај контакт у најбољем интересу детета. Commission on European Family Law, (<http://ceflonline.net/country-reports-for-sweden/>, 25.11.2019.).

²⁰⁶ Children Act 1989, (<https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1989/41>, 12.02.2019.).

²⁰⁷ У Енглеској је 2002. године вршено испитивање која средства могу допринети олакшавању контаката детета са родитељем са којим дете не живи, јер према статистици сваке године породични судови добију више од 50.000 налога за извршење. Као један од нејекстремнијих случајева наводи оца који је имао 133 налога за извршење која је прекршила његова бивша супруга. Многе жене у Енглеској контакт доживљавају као опасност. Kaganas, F., Sclater, Sh. Day, 2004, p. 1.

²⁰⁸ *Children and Families Act 2014*, (<https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2014/6/contents/enacted>, 14.12.2019.).

особа која је добила дозволу суда да поднесе захтев.²⁰⁹ Локална власт, дете и усвојитељска породица имају право да поднесу захтев за издавање налога за контакт на основу члана 51А; биолошка породица за подношење овог захтева мора претходно да добије одобрење суда. Приликом доношења одлуке да ли биолошкој породици дозволити да поднесе захтев суд ће пре свега ценити у којој мери би контакт могао да поремети живот детета у новој средини. У Енглеској усвојење има приоритет у односу на нераздвајање браће и сестара, могуће је да старије сестре и браћа, поднесу захтев на основу 51А, а нарочито када контакт који је предложен у плану неге након усвајања не буде одржаван. Налог на основу 51А може се користити и за забрану контаката. Налог на основу 51А трајаће док дете не напуни 18 година.²¹⁰

У Енглеској постоје центри који пружају подршку у вези са одржавањем контаката и могу бити одређени од стране суда или на захтев странака. Они израђују индивидуални план за реализацију контаката који шаљу на одобрење социјалним радницима. У случају пријаве насиља у Великој Британији већина центара избегава да прихвати такве породице и најчешће се обави интервју истовремено са више породица у једној просторији и потписује споразум о поштовању правила центра. У Немачкој је тај рад много професионалнији, као што је само у неколико центара у Великој Британији, а то значи индивидуални рад са породицом. На првом састанку родитељи споразумно израђују план посета (време, место, учесталост, као и сагласност детета уколико то узраст детета захтева). И саветовање родитеља ради се истовремено како би престали сукоби између њих.²¹¹

У Енглеској сваке године око 800.000 родитеља покреће поступак за остваривање права на контакт и већину тих захтева подносе очеви. Према једном од пилот пројеката, парови су након раздвајања а пре рочишта морали да присуствују посредовању, како би договорили план вршења родитељства и план контаката. Судски поступци укључивали су само оне случајеве који не могу да

---

²⁰⁹ Видети члан 51А и 51В Закон о усвајању и деци из 2002 (*Adoption and Children Act 2002.*). Више о томе видети Kotilaine, J., 2014, *Children and Families Act 2014 – A Guide for Public Children Lawyers*, (<https://www.familylawweek.co.uk/site.aspx?i=ed129056>, 12.03.2019.).

²¹⁰ *Ibid.*

²¹¹ Детаљније о томе видети Maclean, M., Mueller-Johnson, K., 2003, p. 126-127.

се реше на други начин или где је било присутно насиље или питање менталног здравља.²¹²

У Енглеској су први добровољни центри за контакт основани 1985. године, да би након наглог повећања броја центара дошло да у 2000. години у Енглеској и Велсу има 264 центара и да сваке недеље 2000 деце користи један од тих центара. Породице користе центре након упућивања од стране неког од Одбора породичног права, како би се постигао договор како ће се одвијати контакти детета и родитеља. Приликом упућивања у центар орган који упућује морао би да зна које услуге нуди центар и да ли је осигурана безбедност. Не може се неко упућивати у центар ради контролисаног контакта, а да у центру не постоје услови који омогућавају контролисани контакт, као што смо имали случај у једном предмету Европског суда за људска права против Хрватске,²¹³ где је суд упутио да се у центру одвија контролисани контакт, а тамо није постојала просторија за то, тако да се контакт одвијао у чајној кухињи или ходнику. Упућивање у центар ради контаката је само један од могућих модела приликом регулисања контаката. У Енглеској се прави разлика између надзираног контакта и подржаног контакта. *Подржани* контакт или услуга *слабе будности* се састоји од обавезе радника у центру да прате одржавање контакта, без праћења конверзације која се дешава и у том моделу не постоји обавеза извештавања о контакту или процена контаката. У случају *надзираног* контакта, који се назива и контакт *повећане будности*, прати се комуникација и пишу се извештаји и процене контаката. Док код подржаног контакта у једној просторији може бити више породица, код надзираног увек је једна породица у једној просторији. Код подржаног контакта, контакте прате и волонтери, док код надзираног контакта, контакте прате и по потреби интервенишу стручна лица. У великом броју случајева постоји потреба за надзирани или подржани контакт и због дуге одвојености детета од родитеља, како би се дете постепено упознало са родитељем. Од свих тих узрока зависи да ли ће контакт бити надзирани, подржани. Једно од најбитнијих питања је питање безбедности страна у центру пре, за време контакта и после контакта. У центрима где раде волонтери и где

---

²¹² *The Law Reform Commission of Hong Kong, Report Child Custody and Access, 2005, p. 119, (<http://www.hkreform.gov.hk>, 13.11.2018.).*

²¹³ ECtHR, *Gluhaković v. Croatia*, no.21188/09, Judgment of 21 April 2011, para. 17.

чланови породице пружају подршку породицама, безбедност може бити доведена у питање, и то безбедност те породице, других породица и запослених у центру. Треба водити и рачуна да је у центрима вештачка атмосфера, па треба проценити када је заиста потребно да се контакт одвија у центру. Најчешће се овакви контакти изричу у ситуацијама када постоји опасност по дете или родитеља са којим дете живи, али су ретке те ситуације и најчешће се изриче директни контакт, али у ситуацији када постоји опасност бољи је надзирани или подржани од ситуације да се одбије контакт. Већина центара пружа услуге подржаног контакта где раде волонтери и изнајмљују се црквене дворане или сличне просторије, док само 12% центара пружа услуге надзираног контакта који захтева већу будност, стручност и веће просторне капацитете - једна породица у једној просторији. Трећина центара омогућава услугу да други надзиру контакт у њиховим просторијама (службеници суда). Чак 91% центара нуди услугу предаје и преузимање детета да би се избегли директни контакти бивших партнера, између којих постоји велика нетрпељивост. Најчешће центри неће аутоматски прихватити да пруже услуге, већ ће тражити процену судских центара за социјалну заштиту или попуњавање упитника и разговор са породицом, па тек након тога одлучити да ли ће пружити услуге. Закључак је да се ретко тражи мишљење детета да ли је контакт у центру у складу са жељама.²¹⁴

У Енглеској се право на контакт схвата као право детета, а не родитеља. Контакт може бити непосредни (физички) или посредни (нефизички). У Енглеској не постоји претпоставка о добробити контакта са бабом, дедом, очухом, маћехом, већ је потребно да докажу да је тај контакт у најбољем интересу детета.

2.13. Аустрија

Први закон који је регулисао односе родитеља и деце у Аустрији је Грађански законик, донет 1811. године, који је предвиђао да по питању деце рођене у браку апсолутну власт има отац. О млађој деци бринула је и старала се мајка, од осме године бригу о деци преузима отац. О ванбрачној деци старала се искључиво мајка. Изједначавање брачне и ванбрачне деце и равноправност мајке

---

²¹⁴ Furniss, C., 2000, Research: The Process Of Referral To A Family Contact Centre: Policies And Practices, Child and Family Law Quarterly, Volume 12/Issue 3, p. 271.

и оца, по питању родитељских одговорности, постигнута је изменама Породичног закона 1970. године.²¹⁵

Аустријски грађански законик²¹⁶ прописује право детета на контакт са родитељима и другим особама које не живе са дететом у истом домаћинству. Поред права на контакт, родитељ који не живи са дететом има право да буде информисан о питањима битним за дете и да се изјасни о њима. Контакти родитеља и деце и контакти детета са бабом и дедом регулишу се договором. Уколико није могуће постићи договор, суд ће на захтев неког од ових лица донети одлуку о контактима водећи рачуна о најбољем интересу детета, а узимајући у обзир потребе и жеље детета. Уколико понашање бабе и деде приликом контаката са дететом представља мешање у породични живот, контакт може бити ограничен, односно уколико постоји неслагање бабе и деде са родитељима по питању васпитања детета. Одлуку о контактима детета са другим особама може донети суд ако би дететови интереси били угрожени без таквог контакта (стандард штете). Право детета на контакт са бабом и дедом може бити ограничено или забрањено ако такав контакт нарушава породични живот родитеља или лоше утиче на везу родитеља са дететом. Блиска особа не мора да буде у сродничкој вези са дететом, већ је битно да постоји посебна емоционална веза са дететом (браћа, сестре, тетке, ујаци, маћеха, очух, партнери родитеља, хранитељи). Право да поднесе захтев суду за остваривање контаката детета и блиских лица има родитељ, Центар за добробит младих и дете, али не и блиска особа, а може и суд да покрене по службеној дужности.²¹⁷

Право на контакт у Аустрији се посматра и као право родитеља, право бабе и деде, али као и њихова дужност. Блиска лица немају право да поднесу захтев за контакт, те се због тога сматра да они немају право на контакт. Дете старије од 14 година самостално одлучује да ли ће остваривати контакт и на који начин. У Аустрији се сматра да само добровољни контакт је добар за дете, али уколико родитељ одбија контакт, губи и право да буде информисан о детету и да се пита приликом доношења одлука битних за дете. Контакт може утицати и на наследна

---

²¹⁵ <http://ceflonline.net/country-reports-for-austria/> (06.10.2019.).

²¹⁶ *Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch*, скраћено ABGB, (<https://www.jusline.at/gesetz/abgb>, 10.09.2019.).

²¹⁷ Видети члан 148. ABGB.

права детета, јер закон омогућава тестатору да смањи до половине обавезни наследни део детета, уколико никада није постојао „близак породични однос”. Ово право се не може користити ако је тестатор без оправданог разлога одбијао контакт са дететом.²¹⁸

У Аустрији је 2001. године уведено заједничко родитељство.²¹⁹ У Аустрији након развода оба родитеља настављају заједнички да врше родитељске одговорности, уколико се родитељи не договоре другачије или уколико је родитељског права лишен или ограничен један родитељ. Родитељи за настављање заједничког вршења родитељских одговорности, морају доставити споразум суду у коме би се означило боравиште детета, а родитељу са којим дете живи (домицилни родитељ), биће поверене све родитељске одговорности. Уколико родитељи не постигну споразум, суд ће једном од родитеља доделити родитељске одговорности и то након што је покушано да родитељи постигну споразум.²²⁰ Приликом одлучивања коме од родитеља ће се поверити дете, један од критеријума је и уздржавање од понашања родитеља, којим би се нарушио дететов однос са другим родитељем, као и са другим особама које имају права и дужности према детету (баба и деда) или својим поступцима отежавају извршење дететових права. Под таквим понашањем спадају увредљиве изјаве, физичко и психичко насиље према тој особи. У Аустрији правни развод није могућ, већ је могуће само поништити, отказати, раскинути или прогласити брак неважећим.

У Аустрији је предвиђено право детета да буде саслушано пред судом у поступцима о старатељству. Ако је дете млађе од 10 година, испитивање се врши преко одговарајуће особе или установе. Уколико би дететови интереси били

---

²¹⁸ Commission on European Family Law, (<http://ceflonline.net/country-reports-for-austria/>, 06.10.2019.).

²¹⁹ У Аустрији је заједничко родитељство доминантан облик вршења родитељског права, а законом је предвиђена и могућност да суд привремено одреди заједничко старање у периоду од шест месеци, како би у том периоду испитао да ли је такав начин вршења родитељског права у складу са најбољим интересом детета. Петрушић, Н., 2013, Аустријски модел помоћи и подршке детету у поступку за уређивање родитељског старања и личног контакта, Ниш, Зборник радова Правног факултета у Нишу, бр. 65, стр. 168.

²²⁰ Видети члан 177. ABGB.

угрожени, јер дете не може да разуме питања, испитивање детета ће се зауставити.

Према статистичким подацима истакнутим на сајту Европске комисије за породично право (Commission on European Family Law), у Аустрији је заједничко старатељство уведено Законом из 2001. године, а већ 2003. године половина оних која је тражила развод предложила је заједничко родитељство, док је друга половина углавном чинила самостално родитељство мајке, нарочито код млађе деце. У случају невенчаних родитеља, самохрана мајка има самосталну родитељску одговорност, осим уколико се родитељи путем споразума не договоре да заједнички обављају родитељску одговорност.²²¹

2.14. Белгија

У Белгији дете има право на контакт са оба родитеља. У колико родитељи не могу да постигну споразум, надлежни орган ће направити план контакта на захтев родитеља или надлежног органа, а у складу са најбољим интересом детета. Право детета на контакт односи се и на родитеља који нема никакве родитељске одговорности, али се ово тумачи строго, тако да ће контакт тада постојати само уколико је у интересу детета да контактира са родитељем и дете је јако привржено родитељу. Дете има право на контакт са бабом и дедом уколико се докаже да је то у најбољем интересу детета. И остале особе које имају право, као што су браћа и сестре, морају доказати да имају нарочито привржен однос са дететом.²²² У Белгији се наглашава да баба и деда и друга лица никада не остварују родитељску власт, већ само одржавају љубав са дететом.²²³ У

---

²²¹ Према статистички подацима објављеним на сајту Комисије 50% деце је живело са родитељима који су били у браку, 37% у невенчаним заједницама и 13% са самохраним родитељем. У случају самохраних родитеља у 85% случајева мајка је та која је самостално одгајивала децу, а проценат самохраних очева углавном је зависио од узраста деце. Commission on European Family Law, (<http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Austria-Parental-Responsibilities.pdf>, 20.10.2019.).

²²² Члан 375 bis белгијски СС према Commission on European Family Law, (<http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Belgium-Parental-Responsibilities-Legislation.pdf>, 20.10.2019.).

²²³ Parental Responsibilities - BELGIUM 44(c) Persons other than parents, Commission on European Family Law, (<http://ceflonline.net/country-reports-for-belgium/>, 20.10.2019.).

случају развода родитељи су дужни да склопе споразум о вршењу родитељског права, као и о издржавању детета. Суд ће испитати споразум и може предложити измену споразума. Уколико сматра да неки делови нису у складу са најбољим интересом детета, може одлучити да саслуша дете. Белгија је једна од ретких земаља где се приликом испитивања споразума врши и саслушање детета. Кад дође до спора, суд није везан претходним споразумом и одредиће где ће дете живети.²²⁴

2.15. Данска

У Данској је право на контакт искључиво право родитеља, особе које су блиске са дететом баба, деда, браћа, сестре, тетке, ујаци и друге особе немају право на контакт. Особе које су блиске са дететом немају то право не зато што контакт са њима није важан за дете, већ зато што је у Данској установљено да је контакт у најбољем интересу детета, само када је са контактом сагласан родитељ који има родитељски ауторитет, као и да је за дете напорно да слободно време викендом користи за више контаката. Право на контакт у Данској није и дужност. Родитељи могу самостално договорити план контаката и он не подлеже контроли судских органа, најчешће управних органа када постоји споразум, а не судских. Административна тела могу искључити контакт уколико он није у најбољем интересу детета. Уколико је потребно, може се одредити и контролисани контакт. За разлику од Белгије и Аустрије, где једино судска одлука обавезује на извршење контакта, у Данској је могуће захтевати судско извршење права на контакт и ако оно није утврђено судском одлуком, јер је то право гарантовано законом. Мере извршења се састоје од новчане казне, притвора и физичког одузимања детета. Опструкција контаката предвиђена је и као разлог за пренос родитељског ауторитета на другог родитеља, на захтев другог родитеља.²²⁵

---

²²⁴ Parental Responsibilities - BELGIUM према Commission on European Family Law (<http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Belgium-Parental-Responsibilities-Legislation.pdf>, 20.10.2019.).

²²⁵ Commission on European Family Law, (<http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Denmark-Parental-Responsibilities.pdf>, 20.10.2019.).

ПОСЕБНИ ДЕО

ГЛАВА I

ДОМАЊИ ПРОПИСИ КОЈИМА СЕ РЕГУЛИШЕ ПРАВО ДЕТЕТА НА КОНТАКТ СА РОДИТЕЉИМА И СРОДНИЦИМА

Правни прописи којима је регулисано право одржавања личних контаката детета са родитељима, сродницима и блиским лицима у Републици Србији, налазе се у више домаћих прописа и међународних уговора. Држава мора омогућити да права која су прописана домаћим прописима и потврђеним међународним уговорима буду гарантована свим грађанима и да се њихово извршење спроводи, добровољно или принудом, како би се остварила владавина права. У овом делу навешћемо прописе којима се регулише питање контаката, од којих су неки општи, а неки су *lex specialis*, по питању регулисања права одржавања контаката са дететом.

1. УСТАВ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Устав Републике Србије²²⁶ је општи акт и у њему су у другом делу прописана људска и мањинска права и слободе, између осталог права детета и права и обавезе родитеља.²²⁷ Устав као највиши правни акт Републике Србије не прописује изричито право на лични контакт са дететом, нити право на породични живот. Поједина права регулисана Уставом у директној су вези са правом на одржавање личних контаката детета са родитељима, сродницима и блиским лицима. Устав из 2005. године је први домаћи уставни текст који је прихватио концепт да права деце треба да буду призната и заштићена као посебна категорија људских права, а у циљу обезбеђења права детета од рођења детета, права која утичу на његов живот у детињству, као и на каснији његов живот.²²⁸

---

²²⁶ Устав Републике Србије, *Сл. гласник РС*, бр. 98/2006.

²²⁷ Више о основним појмовима и систему заштите људских права види Милосављевић, Б., Поповић, М. Д., 2015, *Уставно право*, Београд, Правни факултет Универзитета Унион & ЈП Службени гласник, стр. 33-52.

²²⁸ Драшкић, М., 2015, стр. 175.

За разлику од Европске конвенције о људским правима, Устав Републике Србије не предвиђа изричито право на породични живот, али чланом 66. став 1. предвиђа посебну заштиту породице, мајке, самохраног родитеља и детета, а у ставу 3. истог члана прописује посебну заштиту деце о којој се родитељи не старају и деце која су ометена у психичком и физичком развоју.²²⁹

Устав као највиши правни акт на општи начин регулише права детета док њихову конкретизацију препушта закону.²³⁰ Чланови 15. и 65. Устава предвиђају да су родитељи равноправни у васпитавању, издржавању и образовању своје деце и да се то право и обавеза родитеља може ограничити једино одлуком суда када је то у најбољем интересу детета. Равноправност родитеља односи се и на период након престанка заједничког живота. У случају кршења тог права од стране другог родитеља или треће особе, родитељ може захтевати судску заштиту. Постоје и ситуације када родитељ не користи то право, када избегава контакт са дететом. Избегавање контакта са дететом у судској пракси представља грубо занемаривање родитељских дужности, а што може представљати разлог да се родитељ лиши родитељских права, јер занемарује своје дужности као родитељ.

Чланом 64. став 2. Устава предвиђено је право детета да зна своје порекло. Ово право је блиско повезано са правом детета на одржавање личних односа, јер предуслов остваривања права на одржавање личних односа је право да се зна порекло. Иако је чланом 64. став 2. Устава прописано право детета да зна своје порекло, у нашем Породичном закону, у делу који се односи на усвојење, у члану 322. није предвиђена обавеза за усвојиоце да саопште детету истину о пореклу, већ само препорука да се детету саопшти истина, што је пре могуће, а у члану

---

²²⁹ Породица, као друштвена група задужена за биолошку репродукцију самог друштва, ужива посебну заштиту друштва и државе, без обзира на то да ли се ради о брачној, ванбрачној или усвојеничкој породици, о потпуној или непотпуној породици. Ibid, стр. 22.

²³⁰ “Будући да ...устав садржи само начелну уставну гаранцију, а законодавцу делегира права да регулише реални садржај и обим права, ова права припадају групи тзв. законских права“. Пајванчић, М., 2012, Посебна права детета у компаративној уставности, Зборник радова, у: Права дјетета и равноправност полова – између нормативног и стварног, Источно Сарајево, Правни факултет Универзитета у Источном Сарајеву, стр. 204.

59. став 3. Породичног закона предвиђено је право детета од 15 и више година да увидом у матичну књигу рођених сазна истину о биолошком пореклу.

2. ПОРОДИЧНИ ЗАКОН

Породични закон Републике Србије (у даљем тексту: ПЗ) представља *lex specialis* по питању уређивања права детета и уређивања одржавања личних контаката детета са родитељима, сродницима и блиским лицима. Права детета као саставни део породичног законодавства представљају новину новог Породичног закона из 2005. године. Ранији закони су односе деце и родитеља, подводили под појам права и обавезе родитеља.²³¹

Попут Устава и ПЗ у члану 2. став 1. предвиђа да породица ужива посебну заштиту државе, а у члану 5. став 2. да мајка и дете уживају посебну заштиту државе. ПЗ у члану 6. став 1. предвиђа да је најбољи интерес детета основно начело којим су дужни да се руководи сви када се одлучује о неком питању које се односи на дете, односно у свим активностима које се тичу детета. Став 2. истог члана прописује обавезу државе да заштити дете од свих облика злостављања, занемаривања и експлоатације, а став 3. обавезу државе да поштује, штити и унапређује права детета.²³² Породичним законом изједначена су права деце рођене ван брака и деце рођене у браку.²³³ Обавеза је државе да детету без родитељског старања обезбеди заштиту у породичној средини увек када је то могуће.²³⁴ Поред Устава и ПЗ у члану 7. став 2. прописује равноправност родитеља у вршењу родитељског права,²³⁵ а у ставу 3. да је забрањена злоупотреба родитељског права.

---

²³¹ Јањић-Комар, М., 2006, Криза правног модела породице у породичном закону Србије, у монографији са научне конференције „Новине у породичном законодавству”, Ниш, Правни факултет Ниш, стр. 3.

²³² Једно од основних начела родитељског права је начело посебне заштите детета. Панов, С., 2010, Породично право, Београд, Приручник за полагање правосудног испита, Пројурис, стр. 53.

²³³ Видети члан 6. став 4. ПЗ.

²³⁴ Видети члан 6б. став 6. ПЗ.

²³⁵ Породични закон користи термин „родитељска права” и у члану под називом „Смисао родитељског права” наводи да су родитељска права изведена из родитељских дужности. Родитељска права је термин који је у већини земаља превазиђен и замењен прикладнијим

ПЗ је прописао право детета да зна ко су му родитељи и право детета које је навршило 15 година да изврши увид у матичну књигу рођених, као и могућност ограничавања овог права Породичним законом.²³⁶ Постоје ситуације када није могуће омогућити детету остваривање овог права из објективних разлога, као што су случајеви када је дете нађено и не може се утврдити порекло детета²³⁷ или случајеви када мајка не зна или не жели да каже ко је отац детета или у случајевима предвиђеним законом као што су подаци о усвојеној деци.²³⁸ Поставља се питање да ли је у случајевима усвојене деце ограничено ово право? У неким земљама постоје две врсте усвојења, и то отворено и затворено. У отвореном моделу усвојења, уколико се дете, биолошка породица и усвојитељ слажу, дете остаје у контакту са биолошком породицом.²³⁹ Ово право закон није ограничио узрастом, већ је изричито навео да дете има право на истину о биолошком пореклу, без обзира на узраст, али је и навео да се право може ограничити само Породичним законом.²⁴⁰

Право је детета да живи са својим родитељима и то право може бити ограничено само судском одлуком.²⁴¹ И када је у питању ово право, постоје

називом, а којим се акценат ставља на обавезе родитеља и права деце. Тако имамо као термине у појединим земљама родитељско старање, родитељске одговорности и слично. Можда би прикладнији назив био родитељске дужности, јер су у питању дужности родитеља које су у директној вези са остваривањем права детета.

²³⁶ Видети члан 59. ПЗ.

²³⁷ Институт анонимног порођаја није предвиђен правом Републике Србије. Противници његовог увођења као главни аргумент истичу повреду права на сазнање порекла. Поњавић, З., Палачковић, Д., 2017, Право на анонимни порођај, *Становништво*, 55(1), стр. 37.

²³⁸ Право на сазнање биолошког порекла први пут је нормирано у Конвенцији УН о правима детета и то захваљујући залагању Аргентине која је захтевала да се установи ово право како би се спречило отимање деце и осигурало право детета на сопствени идентитет. Драшкић, М., 2015, стр. 255.

²³⁹ У Енглеској постоји модел отвореног усвајања у коме се детету саопштава његов идентитет и омогућава нека врста контаката, директни или индиректни са биолошком породицом. Neil, E., 2003, *Adoption and Contact: A Research Review*, у зборнику *Children and their Families: Contact, Rights and Welfare*, приредио Andrew Bainham, Bridget Lindley, Martin Richards, Hart Publishing Oxford and Portland, England, p. 285.

²⁴⁰ Видети члан 59. став 2. ПЗ.

²⁴¹ Видети члан 60. ПЗ.

ситуације када се право детета да живи са својим родитељима не може остварити, родитељи су умрли, непознати су или су напустили дете. Оно што је битно за ово право је да се одвајање детета од родитеља може спровести само на основу судске одлуке, уколико је таква одлука у складу са принципом најбољег интереса детета. Ово право представља један од основних принципа Породичног закона, а то је принцип да је у дететовом најбољем интересу да живи са биолошким родитељима, осим у ситуацијама када је дете угрожено у биолошкој породици.²⁴² Суд може донети одлуку о одвајању детета од родитеља у случајевима потпуног или делимичног лишења родитељског права.²⁴³ У складу са чланом 60. став 4. дете које је навршило 15 година може само одлучити са којим родитељем ће живети. Поједини аутори истичу да је овакво законско решење нереално и неприкладно и сматрају да би боље законско решење било да одлуку о томе доноси суд, водећи рачуна о израженом, мишљењу детета.²⁴⁴

У Републици Србији Породичним законом чланом 61. предвиђено је право детета да одржава личне односе са родитељем са којим не живи, као и право да одржава личне односе са сродницима и другим лицима са којима га везује посебна блискост. Породичним законом признаје се право на контакте детету са блиским лицима, али не и блиским лицима.²⁴⁵ Закон је навео и случајеве у којима суд може донети одлуку да се ограничи право детета да одржава личне односе са родитељем са којим не живи, и то: а) ако постоје разлози да се тај родитељ потпуно или делимично лиши родитељског права и б) у случају насиља у

---

²⁴² Проблем може настати када дете, супротно вољи родитеља одлучи да не жели да живи са родитељима. Такве ситуације захтевају опрез у поступању надлежних органа и разматрање могућности алтернативног смештаја детета, јер би уколико би се дете без испитивања узрока одласка од родитеља, по сваку цену вратило у кућу својих родитеља, постојала би опасност да дететови најбољи интереси буду угрожени. Драшкић, М., 2015, стр. 256.

²⁴³ Видети члан 60. став 3. ПЗ.

²⁴⁴ „Анализом постојећих правних решења произилази да би одвојени живот у том случају био могућ на основу одлуке суда у случају оправданих интереса детета”. Почуча, М., Шаркић, Н., 2020, Породично право и породичноправна заштита, Правни факултет Универзитета Унион, ЛП Службени гласник, стр. 177.

²⁴⁵ Више о томе видети Јовић, О., 2010, Право на поштовање породичног живота у светлу Конвенције о заштити људских права и основних слобода, Зборник радова Правног факултета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, стр. 83.

породици.²⁴⁶ У случају родитеља контакт је истовремено и право и дужност. У случају сродника и блиских лица, постојање права на контакт је условљено постојањем посебне блискости, између детета и тих лица, и чињеницом да је такав контакт у најбољем интересу детета. Када је у питању право на контакт са родитељем, постоји законска претпоставка да је такав контакт у најбољем интересу детета и родитељ не треба да доказује зашто је добро да дође до контакта, већ у случају да постоје разлози због којих би требало ограничити контакт, лице које износи такве тврдње треба да изнесе и доказе за своје тврдње. Са друге стране, када је у питању контакт са сродницима и блиским лицима, потребно је да та лица изнесу доказе да постоји посебна блискост са дететом, односно да је такав контакт у најбољем интересу детета.

ПЗ у члану 65. став 1. и 2. предвиђа да дете које је способно да формира сопствено мишљење има право да слободно изрази своје мишљење,²⁴⁷ као и право да добије обавештења која су неопходна како би могло да формира мишљење. Исти члан у ставу 3. предвиђа обавезу да се мишљењу детета посвети дужна пажња у складу са узрастом и зрелошћу детета. У циљу обезбеђивања да се мишљењу детета посвети дужна пажња Породичним законом требало би предвидети обавезу, за органе који доносе одлуке, да у случајевима када мишљење детета није прихваћено у образложењу одлуке наведу разлоге неприхватања мишљења детета.²⁴⁸

---

²⁴⁶ Видети члан 61. став 3. ПЗ. За разлику од нашег права које на општи начин регулише ограничавање права на контакт, хрватско право прецизније предвиђа како ограничити или забранити сусрете у одређеним случајевима. Јовић, О., 2012, Право детета на контакт са родитељем са којим не живи, Права дјетета и равноправност полова - између нормативног и стварног, ур: Г. Марковић, Зборник радова са међународног научног скупа одржаног 29. јуна 2012. године на Палама, Источно Сарајево, стр. 107.

²⁴⁷ Породичним законом није предвиђена доња старосна граница детета за остваривање овог права и свако другачије тумачење суда је погрешно. Видети Драшкић, М., 2020, Коментар Породичног закона, Београд, Службени гласник, стр. 191.

²⁴⁸ Уколико би се Породичним законом изричито предвидела обавеза, да се у образложењу одлуке наведе разлог неприхватања дететовог мишљења, обезбедила би се процесна гаранција, да се дететовом мишљењу поклони адекватна пажња. Петрушић, 2006:115 према Ћорац, С., 2014, Право детета на изражавање мишљења у судском поступку, Зборник радова Правног факултета у Нишу, бр. 66, стр. 334.

У складу са чланом 65. став 4. ПЗ, дете које је навршило 10 година може слободно и непосредно да изрази мишљење у сваком судском и управном поступку у коме се одлучује о његовим правима. И поред чињенице да ПЗ у члану 65. став 1, као и судска пракса, не предвиђају доњу старосну границу за остваривање права детета на слободно изражавање мишљења, члан 65. став 4. предвиђа законску претпоставку за децу преко десет година о достигнутој зрелости за непосредно изражавање мишљења у судском и управном поступку.²⁴⁹ Поставља се питање да ли је овакво ограничење оправдано, узимајући у обзир чињеницу да се зрелост деце разликује тако да некада дете са 7 година може бити зрелије од детета са 10 година. У ситуацијама када је реч о детету које је навршило 10 година, постоји законска претпоставка да је дете достигло неопходну зрелост да формира и изрази мишљење. Међутим, као што дете млађе од 10 година може да формира мишљење, тако и дете од 10 и више година можда није способно да формира мишљење и управо због тога обавеза је суда да у сваком конкретном случају утврди по службеној дужности способност детета да формира мишљење па да тек након тога утврђује мишљење детета.²⁵⁰ Поједини аутори указују да тачно одређени узраст повлачи законску могућност да дете буде саслушано, док се способност детета да формира сопствено мишљење представља фактичку могућност саслушања.²⁵¹ Конвенција УН о правима детета право детета на слободно изражавање мишљења не ограничава узрастом детета, већ искључиво способношћу детета да формира сопствено мишљење и могло би се рећи да су одредбе Породичног закона, члан 65. став 4. којим је прописана доња граница за слободно и непосредно изражавање детета

---

²⁴⁹ „У супротном деца млађа од наведеног узраста би била дискриминисана у односу на децу старију од десет година, која имају претпостављену способност формирања мишљења ..... Ипак, треба напоменути како се старосна граница од 10. година може користити као оправдање да се мишљење детета млађег од наведеног узраста уопште не утврђује”. Влашковић, В., 2017, Право детета на мишљење и најбољи интерес детета са тежиштем на приступу Комитета за права детета, Зборник радова Правног факултета у Нишу, бр. 75, стр. 183-202, стр. 188-189.

²⁵⁰ И када је дете млађе од узраста прописаног законом, за суд партиципација детета није избор, већ обавеза. Пропусти нижестепених судова у вези са доношењем одлуке о саслушању детета млађег од 10 година, није наишао на одобрење суда највише инстанце, Решење Врховног суда Србије, Рев. 123/07 од 19.04.2007. године. Детаљније о томе, Ћорац, С., 2014, стр. 329-330.

²⁵¹ Новаковић, У., 2012, стр. 194.

у судском и управном поступку, у извесној мери у нескладу са Конвенцијским принципима.²⁵² Комитет за права детета у параграфу 35. Општег коментара број 12: Право детета да буде саслушано, указује да дете треба да одлучи на који начин ће бити саслушано непосредно или посредно, преко заступника или одговарајућег органа и у параграфу 52. Комитет препоручује да се детету, када год је могуће, пружи могућност да у било ком поступку буде непосредно саслушано. У истом параграфу се наводи да су нека законодавства склона да уводе ограничења која се односе на узраст детета и наводи се да је Конвенцијом предвиђено да се ово питање решава од детета до детета, и у складу са тим потребно је спровести појединачну процену способности детета.²⁵³

Породичним законом чланом 65 став 5. предвиђено је право детета које је навршило 10 година да се непосредно или преко другог лица или установе обрати суду или органу управе ради остваривање права на слободно изражавање мишљења. Став 6. истог члана предвиђа да суд или орган управе утврђују мишљење детета у сарадњи са школским психологом, органом старатељства или другом установом специјализованом за посредовање у породичним споровима. Код нас мишљење детета углавном утврђује орган старатељства и преноси суду најчешће у облику мишљења које доставља. На основу истраживања спроведеног у Републици Србији, добијени су резултати да се мишљење детета старијег од 10 година увек или често утврђује на основу мишљења органа старатељства у 81,2%, док се у случају деце млађе од 10 година мишљење детета увек или често утврђује на основу мишљења органа старатељства у 91,3%. На основу података можемо закључити да се одредба закона о непосредном изражавању мишљења у судском и управном поступку ретко спроводи у пракси и да одлуку о непосредном учешћу доноси суд, а не доноси дете.²⁵⁴ Право је

---

²⁵² Породичним законом је у извесној мери одступљено од Конвенције УН о правима детета, која у члану 12. став 2. не предвиђа ограничење овог права у односу на узраст детета. Ћорац, С., 2014, стр. 329.

²⁵³ Видети параграф 35. и 52. Општег коментара број 12: Право детета да буде саслушано, УН.

²⁵⁴ Петровић, М., et al., 2015, Како до правосуђа по мери детета: Положај детета у грађанским судским поступцима у Републици Србији - поштовање и остваривање права на партиципацију и најбоље интересе детета у судским поступцима, Београд, Центар за права детета, стр. 17.

детета да изнесе своје мишљење, а не обавеза и дете би требало, након што добије потребна обавештења, самостално и слободно одлучи да ли ће износити мишљење.

Дете које је навршило 15 година и које је способно за расуђивање према члану 61. став 4. Породичног закона може одлучити о одржавању личних односа са родитељем са којим не живи. За остваривање овог права кумулативно су прописани услови и то да је дете навршило 15 година и да је способно за расуђивање и то је право детета које оно не мора користити, али је дужност суда да му то омогући када је то у најбољем интересу детета.²⁵⁵ Поједини аутори наводе да је процена и утврђивање најбољег интереса детета важна и када дете од 15 година има право да одлучује о питањима која га се тичу (на пример о одржавању личних односа са родитељем са којим не живи),²⁵⁶ док други аутори сматрају да се у овом случају суду не оставља никаква дискреција да процењује најбољи интерес детета, већ мишљењу детета даје одлучујући значај, чиме се успоставља необорива претпоставка да је одлука детета које је навршило 15 година и способно је за расуђивање, у најбољем интересу тог детета, а проблем је што решење из нашег ПЗ можда неће у сваком појединачном случају одговарати најбољем интересу детета.²⁵⁷ Професор Марија Драшкић наводи да је у складу са чланом 60. ПЗ право детета да се о њему старају његови родитељи и да одвајање детета од родитеља није дозвољено, осим уколико је то у складу са најбољим интересом детета и то на основу судске одлуке. Исти аутор наводи да је чланом 9. став 3. Конвенције УН о правима детета предвиђено право детета да одржава личне односе и непосредне контакте са оба родитеља, осим уколико

---

²⁵⁵ „Садржина родитељских права у овим ситуацијама је неизмењена, али је обим вршења права ограничен вољом детета”. Делибашић, З., 2012, стр. 2

²⁵⁶ Поступак процене и утврђивање најбољег интереса детета, важна је и када дете од 15 година има право да одлучује о појединим питањима, и у том случају надлежни би требало да образложе да ли је одлука детета у складу са његовим најбољим интересом. Петрушић, Н., et al., 2016, Смернице за поступање центара за социјални рад у контексту грађанских судских поступака који се тичу права детета и интереса детета, Београд, Центар за права детета, стр. 35.

²⁵⁷ У тим ситуацијама улога родитеља постаје саветодавна и ставови родитеља су у истој равни са ставовима детета. Влашковић, В., 2017, стр. 192.

то није у најбољем интересу детета и то у складу са одлуком суда, а што је предвиђено и чланом 61. ставом 2. ПЗ.²⁵⁸

Једна од новина Породичног закона из 2005. године је и институт заједничког вршења родитељског права, када родитељи не воде заједнички живот. Члан 75. став 2. предвиђа да родитељи заједнички врше родитељско право и када не воде заједнички живот уколико закључе споразум о заједничком вршењу родитељског права и ако суд процени да је тај споразум у најбољем интересу детета. Саставни део споразума је и споразум о томе шта ће се сматрати пребивалиштем детета. За заједничко вршење потребан је споразум родитеља, у коме су родитељи одредили адресу која ће се сматрати пребивалиштем детета и да се суд сагласи са споразумом, водећи пре свега рачуна о најбољем интересу детета. Код физичког заједничког родитељства дете живи и са једним и са другим родитељем, а одређивање пребивалишта је потребно из административних разлога. Овакав модел се показао као успешан у земљама западне Европе попут Шведске, Норвешке, Данске и представља преовлађујући модел вршења родитељских права. Самостално вршење родитељског права подразумева, поред осталог, и право родитеља да одржава личне контакте и да о питањима која битно утичу на живот детета заједнички и споразумно доносе одлуке.²⁵⁹

У складу са чланом 79. ПЗ прописује да превентивни надзор обавља орган старатељства када доноси одлуке којима омогућава родитељима да врше родитељско право, а које су му стављене у његову надлежност. У оквиру превентивног надзора спада доношење одлука од стране органа старатељства, којима решава неспоразуме и неслагања родитеља, као што је неслагање око избора школе или по питању забрана које поставља један од родитеља или одлука које су родитељима неопходне за предузимање неких радњи као што је давање сагласности родитељима за располагање имовином детета велике вредности. Мере превентивног надзора орган старатељства доноси када родитељи заједнички врше родитељско право или самостално, али нема већих неслагања између њих. Уколико у поступку превентивног надзора орган

---

²⁵⁸ Драшкић, М., 2015, стр. 255. и 257.

²⁵⁹ Видети члан 61. ПЗ.

старатељства установи да између родитеља постоји спор о вршењу родитељског права, одлуку у том случају доноси суд.²⁶⁰

Друга врста надзора, корективни надзор, примењује се у случајевима када је утврђено да родитељ родитељска права не врши у складу са најбољим интересом детета и потребно је спровести одређене мере како би се поступци родитеља у будућности променили.²⁶¹ Члан 80. ПЗ предвиђа да корективни надзор обавља орган старатељства када исправља родитеље у начину вршења родитељског права и у вршењу корективног надзора може да донесе три врсте одлука, и то: одлуку којом упозорава родитеље на недостатке у начину вршења родитељског права, одлуку да упути родитеље у породично саветовалиште и одлуку да родитељ положи рачуне о начину управљања имовином детета. Када је у питању корективни надзор по питању одржавања личних односа, најчешћа је ситуација да родитељ код кога се дете налази онемогућава контакте са дететом, а који су уређени правоснажном одлуком или привременом мером. Онемогућавање може бити отворено или прикривено. Без обзира на начин, циљ је исти, а то је да се спречи контакт.

ПЗ предвиђа санкцију за родитеља који злоупотребљава или грубо занемарује родитељске дужности у виду лишења родитељског права.²⁶² Као пример злоупотребе родитељског права наведене су различите врсте насиља над дететом, економско искоришћавање детета, навођење детета на вршење кривичних дела и навикавање на друге рђаве склоности, као и други начини

---

²⁶⁰ То могу бити случајеви када се родитељи не слажу око избора школе, око избора личног имена детета или одлуке о постављању колизијског старатеља детету чији су интереси у супротности са интересима родитеља. Драшкић, М., 2015, стр. 292-293.

²⁶¹ Спровођење надзора над вршењем родитељског права допринеће благовременом идентификовању проблема у породици и предузимању адекватних мера, како би се заштитили интереси детета. Арсић, Ј., 2018, Надзор над вршењем родитељског права. Породични закон-дванаест година после: тематски зборник радова. Приредили: проф. др Марија Драшкић, проф. др Небојша Шаркић и доц. др Јелена Арсић, Београд, Правни факултет Универзитет Унион & Службени гласник, стр. 273.

²⁶² „Дете је у поступку за лишење родитељског права и даље само „објект“, без могућности да само утиче на исход поступка у којем се о његовим правима одлучује”. Јанић, Љ., 2016, Право детета на слободно изражавање мишљења у поступку за лишење родитељског права, Зборник радова студената докторских студија, 1/2016, Правни факултет Ниш, стр. 188.

злоупотребљавања. Поред злоупотребе, други узрок за потпуно лишење је занемаривање родитељских дужности. Као пример занемаривања наводи се напуштање детета, нестарање о детету са којим живи, избегавање да створи услове за повратак детета из дома или хранитељске породице, ако избегава одржавање личних контаката са дететом са којим не живи или спречава контакт детета и родитеља са којим дете не живи, ако на други начин грубо занемарује родитељске дужности.²⁶³ Спречавање контаката са бабом и дедом и другим сродницима и блиским лицима по закону не представља разлог за лишење. У случају потпуног лишења, родитељ се лишава свих права и дужности, осим дужности да издржава дете.

Једна од новина Породичног закона из 2005. године је и институт делимичног лишења родитељског права. Законом о браку и породичним односима из 1980. године није било предвиђено делимично лишавање, већ се у члановима 139-141, говори само о лишавању. Члан 82. ПЗ предвиђа ситуације у којима се родитељ који несавесно врши права и дужности из садржине родитељског права, делимично лишава родитељског права, једног или више, осим дужности да издржава дете. Став 4. истог члана предвиђа да родитељ који не врши родитељско право може бити лишен права да одржава личне односе са дететом и права да одлучује о питањима битним за живот детета. Институт делимичног лишавања омогућава да се родитељ лиши само појединих права уколико остала права из садржине родитељског права врши савесно.²⁶⁴ Тако родитељ који живи са дететом може бити лишен права и дужности чувања, подизања, васпитавања, образовања и заступања, управљања и располагања имовином. Родитељ са којим дете не живи, у случајевима избегавања личних контаката са дететом, може бити лишен права да одлучује о питањима која битно утичу на дететов живот. Сматрамо да је добро то прописати као дужност, јер тиме се не доводи до принудног контакта, већ је циљ да се родитељ који се не занима за дете лиши права да доноси одлуке које се тичу детета. Једини начин,

---

²⁶³ Видети члан 81. ПЗ.

²⁶⁴ „Увођењем института делимичног лишења родитељског права напуштен је концепт да родитељ или може, или није у стању да врши родитељско право, јер садржина родитељског права обухвата скуп права и дужности родитеља која су изведена из права детета”. Делибашић, З., 2012, стр. 3.

да се у случају неслагања родитеља, по питању доношења неке одлуке, која може битно утицати на дететов живот, донесе одлука, јесте покретање поступка да се родитељ делимично лиши родитељског права, односно права да одлучује о питањима која битно утичу на дететов живот. Не може суд донети одлуку о предмету неслагања, већ једино одлуку о лишењу.²⁶⁵ Тужбу за делимично или потпуно лишење родитељског права могу поднети дете, други родитељ, јавни тужилац и орган старатељства.²⁶⁶

Породичним законом је у члану 83. предвиђено да се родитељу може вратити родитељско право кога је потпуно или делимично лишен. Поставља се питање шта са родитељима код којих су се промениле околности и где су се створили услови да се врати родитељско право, а дете је усвојено. У том случају није могуће враћање родитељског права. Законодавац је дао предност најбољем интересу детета, а које представља трајно решење за дете уместо привремених, какав је смештај у дому или хранитељској породици и у вагању између постојања могућности да се дете некада врати у биолошку породицу, одлучио за усвојење као трајно решење за дете. Уколико дете након пунолетства није способно због болести или сметњи у психо-физичком развоју да се само стара о себи, родитељско право се може продужити.²⁶⁷

Породичним законом предвиђене су мере заштите од насиља у породици против неког од чланова, којим се спречава његов контакт са другим члановима породице. Као мере прописане су иселење из стана, уселење без обзира на својину, забрана приближавања месту становања, месту рада, забрана приближавања члану породице. У судској пракси имамо случајеве забране приласка бившим партнерима, али се увек води рачуна да таква забрана не утиче

---

²⁶⁵ У судској пракси имамо пример пресуде Основног суда у Новом Саду *бр. П2. 993/12* од 06.07.2012. године, којом је на захтев оца донета пресуда да отац може извадити пасоше за два сина за које врши родитељско право и да може несметано да путује са њима, а да је мајка обавезна да то трпи под претњом принудног извршења. Апелациони суд у Новом Саду је пресудом *Гж2. 690/12* од 07.11.2012. године, укинуо је ту пресуду наглашавајући да не може суд пресудом да замени сагласност мајке и да се мајка може лишити тог права једино у поступку делимичног лишења родитељског права.

²⁶⁶ Видети члан 264. став 2. ПЗ.

²⁶⁷ Видети члан 85. ПЗ.

на одржавање контаката родитеља који има забрану са дететом. „Уколико поступак изрицања мера није покренут на предлог органа старатељства, орган старатељства даје мишљење о траженој мери заштите од насиља”.²⁶⁸ До сада нисмо наишли на пример у српској судској пракси да је ускраћен контакт са дететом из разлога, јер родитељ који има право на контакт угрожава, односно представља опасност по родитеља са којим дете живи.²⁶⁹

Можда један од највећих проблема, у овим поступцима, јесте трајање поступка и то како поступка доношења одлуке тако и поступка за извршење донете одлуке, а управо је Породични закон у члану 204. прописао хитност поступка у породичним односима који се односе на дете и родитеља који врши родитељско право.²⁷⁰

Породичним законом прописано је истражно начело које предвиђа могућност да суд у породичним односима утврђује чињенице и кад оне нису спорне међу странкама и да истражује чињенице које ниједна странка није изнела.²⁷¹ Приликом доношења одлуке о поверавању и начину уређивања односа са дететом суд примењује истражно начело, а које је прописано чланом 205. Породичног закона, а које обавезује суд да испита подобност родитеља и процени њихов емотивни, васпитни социјални и развојни утицај на дете. Ово је

---

²⁶⁸ Петрушић, Н., Константиновић, С., 2010, Породичноправна заштита од насиља у породици у правосудној пракси Србије, Београд, Аутономни женски центар Београд & Женски истраживачки центар за едукацију и комуникацију Ниш, стр. 33.

²⁶⁹ У Сједињеним Америчким Државама, заузет је став у судској пракси да уколико постоји претња по примарног родитеља, односно родитеља са којим дете живи, то може представљати разлог за спречавање контаката. Јер некада се право на контакт злоупотребљава да би се вршила контрола бивших партнера. Hunter, R., Barnett, A., Kaganas, F., 2018, Introduction: contact and domestic abuse, *Journal of Social Welfare and Family Law*, Vol 40, No 4, p. 402.

²⁷⁰ Тужба се не доставља туженом на одговор поступак ће се спровести на највише два рочишта прво рочиште се заказује тако да се одржи 15 дана након пријема тужбе, другостепени доноси одлуку у року од 30 дана од достављања жалбе.

²⁷¹ Примена истражног начела упућује на иницијативу, односно дужност суда да утврђује чињенице независно од навода странака, док примена расправног начела овај терет пребацује на странке. Јакшић, А., Грађанско процесно право, Београд, 2012, стр. 148, према Палачковић, Д., 2013, Најбољи интерес детета – "изјава тежње" или дужност?, у: Усклађивање правног система Србије са стандардима Европске Уније, (ур) Влашковић, Б., Крагујевац, Правни факултет, Институт за правне и друштвене науке, стр. 267.

јако битно јер постоје ситуације које суд мора утврдити у најбољем интересу детета, чак и онда када постоји споразум родитеља. Када постоји споразум родитеља, не значи да је тај споразум у најбољем интересу детета. Суд у овим поступцима није везан предлозима странака. У пресуди *Гж2 432/2018* Апелационог суда у Нишу (ради развода брака и повере деце), одлучујући по жалби укинута је пресуда Основног суда у Неготину 2П2 151/16 од 23.05.2017. године, којом је старије дете суд поверио на самостално старање оцу, образлажући да ћерку поверава оцу јер је иста способна да формира сопствено мишљење и непосредно га изрази, јер је дете које је навршило десет година живота, а која је изразила да жели да остане да живи код оца, а млађе дете поверио на самостално старање мајци, не образлажући разлоге такве одлуке. Апелациони суд је указао да је првостепени суд у складу са чланом 205. Породичног закона Републике Србије, који порописује истражно начело био у обавези да, а што није учинио, на одговарајући начин испита подобности и родитељске компетенције родитеља, структуру личности родитеља и њихову способност да увиђају и адекватно реагују на потребе детета, па да тек онда врши поверу детета имајући у виду узраст детета, везаност за родитеља, значај одвајања брата и сестре, жеље детета. Да би се остварио најбољи интерес детета, судови су у обавези да увек приликом доношења одлука које се тичу детета примењују истражно начело које предвиђа да се утврђују чињенице и онда када странке то не предлажу.

У поступцима уређивања и остваривања контаката често један од родитеља спречава остваривање права детета на контакт са другим родитељем. У тим ситуацијама када постоји сукоб интереса детета и родитеља који врши родитељска права, а који је законски заступник детета, потребно је одредити привременог заступника детета.²⁷² Закон предвиђа дужност суда да у свим поступцима за заштиту права детета или за лишење родитељског права или вршење родитељског права уколико процени да дете није заступано на одговарајући начин, односно да законски заступник детета не заступа дете у складу са његовим најбољим интересом, одреди детету привременог заступника.²⁷³ „Суд *ex officio* поставља привременог заступника када се покаже

---

²⁷² Видети члан 265. ПЗ.

²⁷³ Видети члан 266. став 2. ПЗ.

*да дете није заступано на правилан начин или када утврди да постоји супротност интереса између детета и законских заступника. ....Након постављања привременог заступника суд је дужан да обавести орган старатељства који, ако је потребно, поставља колизијског старатеља”.*²⁷⁴

Члан 266. став 3. ПЗ предвиђа да уколико суд утврди да је дете које је странка у спору за вршење односно лишење родитељског права или за заштиту права детета, способно да формира своје мишљење, дужан је да детету да сва обавештења која су му потребна. И да дозволи да дете непосредно изрази своје мишљење и да мишљењу детета посвети дужну пажњу у складу са годинама и зрелошћу детета, да мишљење детета утврди на начин и на месту које је у складу са његовим годинама и зрелошћу, осим ако би то очигледно било у супротности са најбољим интересом детета. У овом члану није предвиђена узрасна граница за остваривање права детета на непосредно изражавање мишљења пред судом за децу од 10 и више година, тако да се суд увек може позвати и на овај члан када деци млађој од 10 година треба омогућити да непосредно пред судом изрази своје мишљење. И старатељ који заступа дете, уколико утврди да је дете које заступа способно да формира своје сопствено мишљење, дужан је да се стара да дете добије сва обавештења која су му потребна, да објасни детету које су последице радњи које предузима, да пренесе суду мишљење детета, ако дете није своје мишљење изразило непосредно пред судом, осим ако то није очигледно у супротности са најбољим интересима детета.²⁷⁵ Оваква формулација оставља широке могућности за старатеља, да „утврди” да ли је дете способно да формира своје мишљење.

Према члану 270. Породичног закона, суд пре него што донесе одлуку о заштити права детета или одлуку о лишењу или вршењу родитељског права дужан је да затражи налаз и стручно мишљење од органа старатељства, породичног саветовалишта или друге установе специјализоване за посредовање у породичним односима. Налаз и стручно мишљење судови најчешће траже од центра за социјални рад. Поред налаза и стручног мишљења, судови од центра

---

²⁷⁴ Новаковић, У., 2010, Старатељство за посебне случајеве, Анали Правног факултета у Београду, бр. 2/2010, стр. 198.

²⁷⁵ Видети члан 267. ПЗ.

за социјални рад могу да затраже да процени способност детета да формира и изрази мишљење, да припреми дете за суд, да утврди и пренесе суду мишљење детета. У ситуацијама када центар за социјални рад доставља налаз и мишљење, интерпретирано мишљење детета је саставни део налаза и мишљења, док у ситуацијама када суд наложи центру за социјални рад да утврди и пренесе суду мишљење детета, центар мишљење детета дословно преноси суду, у аутентичном облику, и пожељно би било да буде у посебном документу одвојеном од налаза и мишљења, а корисно би било да се достави и транскрипт разговора са дететом. Право детета да слободно изрази мишљење је лично и неотуђиво право детета и центру за социјални рад није потребна сагласност родитеља или другог лица које се стара о детету.²⁷⁶ Налаз и мишљење не може да да орган старатељства на чији је предлог покренут поступак лишења родитељског права.

Пресуду о вршењу родитељског права доноси суд или на основу споразума за који је проценио да је у најбољем интересу детета или уколико не постоји споразум пресуду доноси суд. Пресуда садржи одлуку који ће родитељ вршити родитељско право (самостално) или одлуку о заједничком вршењу, одлуку о начину уређивања контаката са дететом, одлуку о плаћању издржавања, као и наредбу да се дете преда родитељу који је добио родитељско право.²⁷⁷

По питању усвојења Породични закон у члану 321. предвиђа обавезу за орган старатељства да обави разговор са усвојитељима, како би их упознао са правним последицама усвојења, и у истом члану предвиђа да орган старатељства „може” обавити разговор са дететом ако је то у складу са годинама и зрелошћу детета, како би дете обавестио о предстојећем усвојењу. Формулација „може” значи да не мора, процена је на њему, а шта са правом детета да буде

---

²⁷⁶ Суд би у налогу који доставља центру за социјални рад требало да достави и списак питања. Уколико суд није доставио списак са питањима или питања нису довољно јасна, супервизор или руководиоца службе ЦСР требало би од суда да тражи да суд достави питања или уколико су питања нејасна, да захтева од суда да појасни питања, која би требало поставити детету. Петрушић, Н., et al., 2016, стр. 17-20.

²⁷⁷ Видети члан 272. ПЗ

информисано о одлукама које се тичу детета.²⁷⁸ Породични закон предвиђа да орган старатељства даје препоруку усвојитељима да детету саопште истину о његовом пореклу што је пре могуће.²⁷⁹ Професор Марија Драшкић сматра да управо та законска норма, као и норма о праву детета, да након што наврши 15 година има право да изврши увид у матичну књигу рођених, указују да наше право фаворизује принцип истинитости у заснивању усвојења. При томе се ранији упис усвојеног детета у матичну књигу не поништава брисањем, већ прецртавањем са две унакрсне црте, тако да у матичној књизи поред података о решењу органа старатељства којим је засновано усвојење постоје и подаци о ранијем упису.²⁸⁰ У неким земљама, за разлику од ранијих година, када се кроз прописе о усвојењу настојало да се постигне што већа интеграција усвојеног детета у породицу усвојитеља и прекид веза између детета и биолошке породице, последњих десет година прописи који регулишу област усвојења настоје да омогуће детету да сачува контакт са биолошком породицом и након усвојења, и то кроз реформу прописа о усвојењу.²⁸¹

У складу са правима гарантованим међународним конвенцијама, пре свих права на породични живот из члана 8. Европске конвенције о људским правима, Породични закон из 2005. године предвиђа и право на контакт са сродницима и другим лицима са којима га везује посебна блискост, ако ово право није ограничено судском одлуком. Поред сродника дете има право и на личне контакте са блиским лицима, најчешће са којима је живео одеђени период, брачни и ванбрачни партнери родитеља (очух, маћеха), и то како садашњи, тако и бивши хранитељи детета и друга лица. И поред тога што Породични закон у члану 61. предвиђа право детета на личне односе са сродницима и блиским лицима, у члану 263. ПЗ прописује ко може поднети тужбу за заштиту права

---

²⁷⁸ Члан 13. Конвенције Уједињених нација о правима детета. „1. Дете има право на слободу изражавања; право обухвата слободу да тражи, прима и даје информације и идеје свих врста без обзира на границе, било усмено, писмено или штампано, у уметничкој форми или преко било ког другог средства информисања по избору детета”.

²⁷⁹ Видети члан 322. ПЗ.

²⁸⁰ Драшкић, М., 2009, Право детета на сазнање порекла, у: Правни капацитет Србије за европске интеграције, ур: Лилић, С., Београд, Правни факултет Универзитета у Београду, стр. 46.

²⁸¹ Драшкић, М., 2015, стр. 229.

детета и то су дете, родитељ, јавни тужилац и орган старатељства. Из наведеног се види да законом није предвиђено право да сродници и блиска лица могу да поднесу тужбу за заштиту права детета, односно права на личне односе детета са њима. И ако право на подношење тужбе за заштиту права детета није прописано законом за сроднике и блиска лица, судска пракса признаје сродницима и блиским лицима право на тужбу у случају кршења дететовог права на одржавање личних односа са њима.²⁸² Уколико се родитељ противи остваривању дететовог права на остваривање личних односа са сродницима и блиским лицима, у складу са чланом 265. Породичног закона, предвиђа се да уколико између детета и законског старатеља постоје супротни интереси, дете заступа колизијски старатељ. Апелациони суд у Крагујевцу је Решењем²⁸³ укинуо пресуду Основног суда у Чачку²⁸⁴ којом је одбијен тужбени захтев тужилаца да им тужена омогући остваривање личног односа са малолетном унуком. Апелациони суд је поступајући по жалби тужиоца утврдио да чињенично стање није потпуно и правилно утврђено. Апелациони суд у Решењу наводи да без обзира на одредбу члана 263. Породичног закона, која предвиђа ко може поднети тужбу за заштиту права детета и чињенице да се тужена, мајка детета, као законски заступник противи одржавању личних односа између њеног детета и бабе и деде по оцу, суд би требало да утврди да ли је одржавање личних односа у најбољем интересу детета. Постоји могућност да одржавање личних односа јесте у најбољем интересу детета, а што би онда значило да постоји сукоб интереса између мајке и детета, и због чега би у складу са чланом 265. Породичног закона, требало детету поставити колизијског старатељ, а што првостепени суд није урадио. Апелациони суд наводи и да се првостепена

---

²⁸² „Без обзира што Породични закон не даје изричито право деди и баби на одржавање личних односа са унуцима, у судској пракси су се искристалисала два правна пута за остваривање овог права. Први се остварује позивом на право на поштовање породичног живота из чл. 8 Конвенције за заштиту људских права и основних слобода, односно чл. 2 Породичног закона (право на поштовање породичног живота), а други преко чл. 61 Породичног закона”. Поњавић, З., 2015, Породична права деде и бабе према унуцима, Зборник радова Правног факултета у Нишу, бр. 70, стр. 545.

²⁸³ Апелациони суд у Крагујевцу, Решење бр. Гж2-225/11 од 23.05.2011. године, (www.kg.ap.sud.rs/gz2-225.11-odrzavanje-licnih-odnosa.html, 10.08.2019.).

²⁸⁴ Пресуда бр.7. П2. бр. 8/10 од 13.04.2010

пресуда заснива искључиво на мишљењу Органа старатељства, а која се позива на мишљење детета, иначе ученице петог разреда која је од психолога процењена као натпросечно интелигентно дете, и Апелациони суд наводи да поред права детета да изрази своје мишљење, да би дете изразило мишљење оно мора да добије и обавештења потребна за формирање таквог мишљења.

3. ЗАКОН О МАЛОЛЕТНИМ УЧИНИОЦИМА КРИВИЧНИХ ДЕЛА И КРИВИЧНОПРАВНОЈ ЗАШТИТИ МАЛОЛЕТНИХ ЛИЦА

Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица²⁸⁵ значајан је због регулисања права на одржавање контаката са децом која се налазе на издржавању кривичних санкција. Законом су предвиђене следеће врсте санкција: васпитне мере, казна малолетничког затвора и неке од мера безбедности. У складу са чланом 4. млађим малолетницима се не може изрећи казна малолетничког затвора. Једна од врста васпитних мера су поред осталих појачан надзор у другој породици и заводске мере (упућивање у васпитну установу, упућивање у васпитно-поправни дом, упућивање у посебну установу за лечење и оспособљавање).²⁸⁶ Заводске мере изричу се када је потребно малолетника издвојити из дотадашње средине, због лошег утицаја, како би се извршио појачани утицај на малолетника и изричу се као последње средство. Један од фактора који поред осталих утичу на избор мере је и средина и прилике у којима је малолетник живео.²⁸⁷ Осим ових мера које значе издвајање детета из породице, и казна малолетничког затвора која је предвиђена за старије малолетнике, значи издвајање малолетника из биолошке породице.²⁸⁸

Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица у члану 105. уређује васпитну меру појачаног надзора

---

²⁸⁵ Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, *Сл. гласник РС, бр. 85/2005.*

²⁸⁶ Видети члан 11. Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица.

²⁸⁷ Видети члан 12. Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица.

²⁸⁸ Видети члан 28-29. Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица.

у другој породици, која се извршава у другој породици коју је одредио суд на предлог органа старатељства и након правоснажности судске одлуке орган старатељства упућује малолетника у породицу наведену у судској одлуци. Законом је предвиђено да малолетник који се налази у другој породици, док траје ова васпитна мера одржава везе са својом породицом, ако суд другачије не одлучи на предлог органа старатељства, који је надлежан да надгледа извршење ове васпитне мере. Наведено значи да право на контакт постоји, осим ако није укинута одлуком суда.

У складу са чланом 113. заводске мере извршавају се у васпитној установи, васпитно-поправном дому и у установи за лечење и оспособљавање малолетника. Законом је предвиђена обавеза за судију који је судио у првом степену и јавног надлежног тужиоца да најмање два пута годишње обилазе малолетника смештеног у заводу, односно у установи за извршење заводских мера, где у контакту са малолетником и стручним лицима, утврђују законитост и правилност поступања и цене постигнути успех у васпитању и правилном развоју личности малолетника. Уколико уоче неправилности, дужни су да о томе обавесте завод где се извршава мера, као и орган надлежан за стручни надзор над извршавањем мере, а они су дужни да предузму одговарајуће мере и отклоне недостатке.²⁸⁹

Малолетник коме је изречена мера упућивања у васпитну установу има иста права и обавезе као и остали малолетници који се налазе у васпитној установи, осим што је појачан надзор у односу на њега. Чињеница да је малолетнику изречена мера упућивања у васпитну установу представља податак који знају само управа установе и особље које је укључено у извршење ове мере. Законом је предвиђена могућност да првостепени суд донесе одлуку о премештању малолетника у другу установу на захтев малолетника, родитеља и других овлашћених лица, из оправданих разлога.²⁹⁰ Управо овај члан омогућава

---

²⁸⁹ Видети члан 115. Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица.

²⁹⁰ Видети члан 123. Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица.

да се олакша контакт уколико је малолетник удаљен од породице, а постоји установа која је ближе месту становања родитеља.

Члан 124. предвиђа да се малолетнику може изрећи мера упућивања у васпитно-поправни дом. Чланом 128. став 1. тачка 9. предвиђено је право малолетника који се налази у васпитно поправном дому на контакт са сродницима у правој линији и побочној до четвртог степена сродства једном недељно. Законом је предвиђено и право на посете других лица, под условом да они не ометају извршење васпитне мере. У супротном забрану посете ових лица изриче управник. Закон предвиђа као награду за добро владање право на проширене посете, право на посету породици, сродницима и другим блиским лицима за време викенда и празника.²⁹¹

Закон у члану 138. предвиђа обавезу да се малолетницима у току издржавања казне, поред осталог, омогућава и подстиче веза са друштвом изван завода. Та веза може бити посредна, путем писама, телефонских разговора и непосредна, примање посета, одсуства за посете породици. У складу са чланом 142. Законом је предвиђено овлашћење за управника завода у коме малолетник издржава казну затвора, да уколико се малолетник примерено понаша, одобри одуство ради посете родитељима, усвојиоцима, стараоцу, брату и сестри и другим блиским лицима. Ово одсуство је могуће највише два пута у току године и то у трајању од по 14 дана, у време када се не одржава настава. Малолетницима, док се налазе на издржавању казне, не може се ограничити право на дописивање са родитељима, стараоцем, усвојиоцем, браћом и сестрама и другим блиским лицима. Право на посете које има малолетник у васпитно-поправном дому важе и за малолетника који издржава казну затвора. Чланом 147. предвиђена је обавеза органу старатељства да стално буде у вези са малолетником, његовом породицом, као и са заводом где се малолетник налази, а све у циљу припрема малолетника и породице за повратак малолетника у ранију средину. Истим чланом је предвиђена обавеза завода у коме малолетник извршава казну да најмање три месеца пре истека казне о томе обавести породицу или стараоце,

---

²⁹¹ Видети члан 129. Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица.

као и орган старатељства о повратку малолетника и предложи мере које би требало предузети за што боље прихватање малолетника.

4. ЗАКОН О ИЗВРШЕЊУ И ОБЕЗБЕЂЕЊУ

Један од највећих проблема у остваривању права на контакт са дететом је извршење донетих одлука о уређивању контаката са дететом. Закон о извршењу и обезбеђењу у поступку извршења одлука, у вези са породичним стварима, прописује поступак за предају детета, где се наводи да дете принудно одузима и предаје орган старатељства уз надзор суда, где се дете налази, и то по службеној дужности или на предлог странке која је поднела предлог за извршење. Према ранијем решењу, дете је одузимао суд уз помоћ и надзор органа старатељства, а што је последњим изменама Закона промењено. И ова измена говори у прилог чињеници да судови у породичним стварима одговорност пребацују на центре за социјални рад, а на шта је и осамдесетих указивао професор Правног факултета у Нишу Михајло Митић, а данас на исто указују и професор Небојша Шаркић и професор Милан Почуча, а са таквим ставом слаже се и аутор докторске дисертације.

У складу са чланом 370. Закона о извршењу и обезбеђењу у предлогу за извршење није потребно навести средство извршења, ако је и наведено оно не обавезује суд и у складу са чланом 371. обавеза је суда да води рачуна о најбољем интересу детета. Налог да се дете одмах преда издаје се у случају да је детету угрожен живот, здравље или психофизички развој, као и у случају међународних отмица или успостављања контаката у другој држави.²⁹² У једном од случајева из српске судске праксе имали смо случај да је отац отео децу и одвео их да живе са њим у условима који су угрожавали здравље деце, али и поред тога није примењена мера да се деца одмах одузму од тог лица.²⁹³ Као средства извршења, у зависности од околности конкретног случаја, суд може применити: принудно одузимање и предају детета, новчану казну и казну затвора и оне се примењују према лицу које одбија да преда дете, које спречава или отежава предају, као и од чије воље зависи предаја, лице код кога се налази дете, а суд може мењати

---

²⁹² Видети члан 372. Закона о извршењу и обезбеђењу, *Сл. гласник РС*, бр. 106/2015, 106/2016 - аутентично тумачење, 113/2017 - аутентично тумачење и 54/2019.

²⁹³ ЕСтНР, *Milovanović v. Serbia*, no. 56065/10, Judgment of 8. October 2019. para. 16.

средства извршења све док не спроведе извршење.²⁹⁴ Професор Небојша Шаркић и судија Младен Николић истичу да се у закону у Глави пет не говори о одузимању детета, већ само о предаји, иако је одузимање детета најкомпликованија и најзначајнија радња у поступку принудног извршења у породичним односима.²⁹⁵

У поступку извршења учествује и психолог органа старатељства, а о чему се обавештава орган старатељства десет дана пре датума заказаног за извршење. Осталим установама (школи, породичном саветовалишту и другим установама специјализованим за породично посредовање) доставља се позив уколико је потребно њихово присуство. Рок од десет дана у овако хитним поступцима је превише дуг.²⁹⁶ У складу са чланом 375. Закона о извршењу и обезбеђењу, обавеза је психолога да утврди емоционални статус детета, реакцију детета на стрес, односе детета са лицем са којим живи, као и са лицем коме треба предати дете, саветодавни разговор са лицем код кога се дете налази о значају за дете примене добровољне предаје детета, чиме би се избегла траума за дете и штетно дејство насилне предаје за даљи развој детета.²⁹⁷

Суд обавештава странку која је поднела предлог за извршење и лице коме дете треба предати о месту и времену одузимања и предаје детета. Дете принудно одузима и предаје орган старатељства уз присуство и надзор суда. У току поступка прати понашање детета и особе од које се дете одузима и предузима радње да се избегну или смање штетне последице.²⁹⁸ Уколико је наложено хитно одузимање детета, дете се приликом прве радње одузима од лица код кога се дете налази и уручује му се решење о извршењу или му се у

---

²⁹⁴ Видети члан 373. Закона о извршењу и обезбеђењу.

²⁹⁵ Николић, М., Шаркић, Н., 2018, Коментар закона о извршењу и обезбеђењу, Београд, Службени гласник & Правни факултет Универзитета Унион, стр. 785.

²⁹⁶ Шаркић, Н., Николић, М., 2013, Коментар закона о извршењу и обезбеђењу, Београд, Параграф, стр. 73.

²⁹⁷ „Уколико лице код кога се дете налази најави пружање отпора или се из његовог понашања може закључити да ће пружити отпор, у пракси је било случајева да је полиција, пре почетка спровођења оваквог извршења, такве особе одводила да би се избегло компликовање ситуације и смањиле тензије те заштитио интерес детета”. Николић, М., Шаркић, Н., 2018, стр. 788.

²⁹⁸ Видети члан 376. Закона о извршењу и обезбеђењу.

случају да је одсутан накнадно доставља. Одсутност лица на које се извршна исправа односи не спречава одузимање детета.²⁹⁹

5. ЗАКОН О СОЦИЈАЛНОЈ ЗАШТИТИ

Према Закону о социјалној заштити³⁰⁰ циљеви социјалне заштите, између осталог, су: достићи и одржавати минималну материјалну сигурност породице, очувати и унапредити породичне односе, предупредити злостављање, занемаривање и експлоатацију, уклонити њихове последице.³⁰¹

Начела социјалне заштите су: начело поштовања интегритета и достојанства корисника; начело забране дискриминације по било ком основу; начело најбољег интереса корисника; начело пружања услуга у најмање рестриктивном окружењу, које значи да се увек бирају услуге останка корисника у заједници; начело ефикасности које значи постизање најбољих резултата у односу на расположива средства; начело благовремености, које означава благовремено поступање и које спречава настанак ситуација које угрожавају безбедност и задовољење животних потреба; начело целовитости социјалне заштите које значи да се услуге пружају повезано и усклађено; начело унапређења квалитета социјалне заштите, применом савремених достигнућа науке и унапређења професионалних компетенција стручних радника и квалитета заштите корисника; начело јавности рада; начело доступности и индивидуализације, одређивање стручног радника за конкретни случај, водитељ случаја.³⁰² Законом је у члану 35. став 3. прописано право детета да у складу са узрастом и зрелошћу учествује и изрази своје мишљење у поступцима у којима се одлучује о његовим правима. Законом није прописана доња узрастна граница као услов за остваривање овог права.

Услуге социјалне заштите подељене су у три групе: *услуге процене и планирања* (процене стања, потребе, снага, ризик корисника и других значајних особа у његовом окружењу, процена старатеља, хранитеља и усвојитеља, израда индивидуалног или породичног плана пружања услуга и мера правне заштите и

---

²⁹⁹ Видети члан 377. Закона о извршењу и обезбеђењу.

³⁰⁰ Закон о социјалној заштити, *Сл. гласник РС, бр. 24/2011.*

³⁰¹ Видети члан 3. став 1. тачка 1, 4. и 5. Закона о социјалној заштити.

³⁰² Видети чланове 24-33. Закона о социјалној заштити.

других процена и планова), *саветодавно-терапијске и социјално едукативне услуге* (интезивне услуге подршке породици која је у кризи, саветовање и подршка родитеља, хранитеља и усвојитеља, подршка породици која се стара о детету, одржавање породичних односа и поновно спајање породице, саветовање и подршка у случајевима насиља, породична терапија и остало),³⁰³ *услуге смештаја* (смештај у хранитељску породицу, домски смештај и друге врсте смештаја).

Корисник права је и дете без родитељског старања, „*ако његов родитељ није у стању да се о њему стара без подршке система социјалне заштите, услед здравствених разлога, менталног обољења, интелектуалних тешкоћа или неповољних социо економских околности, ако има сметње у развоју*”,³⁰⁴ а његове потребе превазилазе могућности породице, ако је у сукобу са родитељима и својим понашањем угрожава околину, ако се суочава са тешкоћама због злоупотребе алкохола, дрога или других опојних средстава, ако постоји опасност да ће постати жртва злостављања или занемаривања или ако је жртва злостављања или занемаривања, ако је жртва трговине људима, ако се његови родитељи споре око вршења родитељског права.³⁰⁵

У складу са чланом 43. став 2. тачка 1. услуге процене и планирања обухватају индивидуално планирање услуга, доношењем Плана услуга и мера за породицу са планом сталности за дете.³⁰⁶ Породицама које су у кризи пружају се

---

³⁰³ Видети члан 40. став 4. Закона о социјалној заштити.

³⁰⁴ Видети члан 41. став 2. тачка 2. Закона о социјалној заштити.

³⁰⁵ Контрола начина вршења родитељског права и заштита деце у случају кршења права детета у Републици Србији, одвија се у оквиру два паралелна система, и то преко органа старатељства у оквиру центра за социјални рад и у оквиру судског система. Шаркић, Н., 2001, Породичноправна заштита деце од злостављања – улога породичног правосуђа, Срна, Ј. (уредник), у: Од групе до тима - Мултидисциплинарно усавршавање стручњака у систему заштите деце од злостављања и занемаривања, Београд, Центар за брак и породицу, стр. 251.

³⁰⁶ „У оквиру фазе планирања услуга и мера централни поступак је одређивање промена које су неопходне за обезбеђивање безбедности детета у складу са резултатима почетне процене и истраге”. Жегарац, Н., 2001б, Поступак вођења случаја злостављања и занемаривања деце у центрима за социјални рад, у: Срна, Ј. (уредник) Од групе до тима- Мултидисциплинарно усавршавање стручњака у систему заштите деце од злостављања и занемаривања, Центар за брак и породицу, Београд, стр. 211-222, стр. 217.

саветодавно-терапијске и социјално-едукативне услуге. Услуге смештаја обухватају смештај корисника у хранитељску породицу и домски смештај. Породичним смештајем деци се обезбеђује нега и заштита и услови за развој. Породични смештај обухвата и припрему за повратак родитељима, други стални животни аранжман и припрему за самостални живот.³⁰⁷ Дете млађе од три године не може се сместити у домски смештај, само изузетно не дуже од два месеца. Домски смештај се пружа да обезбеди припрему за повратак у биолошку породицу, одлазак у другу породицу, односно припрему за самостални живот.³⁰⁸

На основу члана 135. и 136. Закона о социјалној заштити, у установама социјалне заштите, послове обављају стручни радници, стручни сарадници, административни радници и помоћно особље. Стручни радници у центрима за социјални рад су социјални радник, психолог, педагог, андрагог, специјални педагог, правник и социолог, а у другим установама социјалне заштите и код пружаоца услуга социјалне заштите стручни радници су и дефектолог и лекар. Стручни радници и сарадници имају право и дужност да у току рада стално прате развој науке и струке и да се стручно усавршавају. Стручно усавршавање услов је за стицање и обнављање лиценце.³⁰⁹

6. ПРАВИЛНИК О ОРГАНИЗАЦИЈИ, НОРМАТИВИМА И СТАНДАРДИМА РАДА ЦЕНТРА ЗА СОЦИЈАЛНИ РАД

Центар у вршењу јавних овлашћења одлучује, поред осталог, и о остваривању права на материјално обезбеђење, остваривању права на смештај у установу социјалне заштите, хранитељству, усвојењу, старатељству, мерама превентивног надзора над вршењем родитељског права, мерама корективног надзора над вршењем родитељског права.³¹⁰

Послови које обавља центар су: „поступак посредовања-медијације у породичним односима (мирење и нагодба); доставља налаз и стручно мишљење,

---

³⁰⁷ Видети чланови 46-48. Закона о социјалној заштити.

³⁰⁸ Видети члан 52. став 2. и 4. Закона о социјалној заштити.

³⁰⁹ Видети члан 144. Закона о социјалној заштити.

³¹⁰ Видети члан 4. став 1. тачка 1, 4, 6, 7, 8, 10. и 11. Правилника о организацији, нормативима и стандардима рада центра за социјални рад, *Сл. гласник РС, бр. 59/2008, 37/2010, 39/2011 - др. правилник, 1/2012 - др. правилник, 51/2019 и 12/2020.*

на захтев суда, у парницама у којима се одлучује о заштити права детета или о вршењу, односно лишењу родитељског права; доставља на захтев суда мишљење о сврсисходности мера заштите од насиља у породици коју је тражио други овлашћени тужилац, пружа помоћ суду у прибављању доказа у поступцима заштите од насиља у породици, врши процену подобности хранитеља и старатеља и усвојитеља и друге послове сарађује са тужиоцем и судијом за малолетнике у избору и примени васпитних налога”.³¹¹ Подноси извештај о испуњењу васпитног налога судији и тужиоцу, присуствује седници већа и главном претресу у кривичном поступку против малолетника, стара се о извршењу васпитних обавеза, и проверава васпитну меру појачаног надзора родитеља, старатеља, у другој породици и помаже у извршењу мере, спроводи меру појачаног надзора од стране органа старатељства тако што се брине о школовању малолетника одвајању од средине која лоше утиче на њега, лечењу и доставља суду извештај о извршењу васпитних мера о чијем се извршењу стара. Центар покереће и поступке када је овлашћен за то.

Водитељ случаја је стручњак који је задужен за конкретни случај. Водитељ случаја води рачуна да у свим фазама поступка пружа услуге кориснику; упознаје корисника са могућностима коришћења службе и његовим правим да активно учествује у поступку заштите, а посебно у поступку доношења одлука, које се њега тичу; обезбеђује мере правне заштите кориснику у свим фазама; координира рад на случају; одлучује заједно са супервизором о отварању рада на случају и планира почетну процену; одлучује са супервизором о потреби рада на процени стања и потреби корисника и образлаже исте и планира њихову реализацију; сачињава предлог плана услуга; прати реализацију примењених услуга; заједно са супервизором сагледава резултате евалуације и доноси одлуку о потреби за поновном проценом; води евиденцију о кориснику и раду са корисником; сачињава посебне извештаје о кориснику; даје мишљење и налазе и обезбеђује информације другим службама; пред другим управним и судским органима образлаже налаз и мишљење о потребама, правима и појединачним интересима корисника итд. Водитељ случаја може корисницима пружати и друге услуге као што су индивидуално и групно посредовање-медијација, социо-

---

³¹¹ Видети члан 4. став 2. тачка 1, 2, 3, 4, 5. и 7. Правилника о организацији, нормативима и стандардима рада центра за социјални рад.

едукативне активности, процена опште и посебне подобности усвојитеља, хранитеља и старатеља. Водитељ случаја не може бити старатељ, нити пружати услуге посредовања кориснику чијим је случајем задужен. Изузетно се водитељ случаја може поставити за привременог старатеља, осим у случајевима лишења пословне способности и лишења родитељског права.³¹²

Стручни радник на пријему дужан је да сваки поднесак процени са становишта приоритета поступања и уколико сматра да је неопходно неодложно поступање, предузима радње за поступање.³¹³ У осталим случајевима радник на основу процене у пријемни лист уписује предлог приоритета поступања и предмет прослеђује водитељу случаја или руководиоцу.³¹⁴ Ако сматра да пријаву злостављања треба одбацити, дужан је да попуњени пријемни лист достави супервизору на потврду. Руководилац службе одређује приоритет поступања на један од следећих начина: *неодложно* ако је дете или одрасла особа у високом ризику процена се ради одмах, а интервенција се мора спровести најкасније у року од 24 часа; *хитно* ако подаци указују да је дете или одрасла особа у умереном ризику - процена се мора почети најкасније у року од три дана; *редовно* ако прикупљени подаци указују да безбедност детета или одрасле особе није угрожена или су ризици ниски - процена мора почети најкасније пет радних дана од пријема. Центар пружа у сарадњи са другим

---

³¹² Видети чланове 31-32. Правилника о организацији, нормативима и стандардима рада центра за социјални рад.

³¹³ Разматрање прихватљивости пријаве подразумева да пријемни радник обави разговор са подносиоцем пријаве у циљу прикупљања података о догађајима и околностима због којих постоји забринутост и на основу тога предузети потребне кораке. Видети Жегарац, Н., Вујовић, Р., 2011, Интервенције центра за социјални рад у заштити детета од злостављања и занемаривања, у: Заштита детета од злостављања и занемаривања – Примена Општег протокола, ур: Ишпановић-Радојковић, В., Београд, Центар за права детета, стр. 101.

³¹⁴ Околности које се узимају у обзир при одређивању приоритета поступања и које се образлажу, јесу: 1. потребе за подршком или осигурањем безбедности, узраст, односно рањивост детета, одрасле или старе особе; 2. посебне одлике ситуације и тежина околности која угрожава дете, одраслу или стару особу; 3. да ли је дете, одрасла или стара особа повређена; 4. претходна сазнања центра о случају; 5. квалитет сарадње родитеља или старатеља детета, односно одрасле или старе особе и чланова породице; 6. постојећи стресови који угрожавају дете, одраслу или стару особу и породицу; 7. неодложност поступања. Видети члан 49. Правилника о организацији, нормативима и стандардима рада центра за социјални рад.

службама и органима неодложне интервенције када је потребно заштити дете или одраслу особу и кад постоје оправдани разлози да би непредузимање мера угрозило живот, здравље и развој особе.³¹⁵

Почетна процена траје најдуже седам радних дана. Почетна процена доноси се на основу расположивих података и сазнања о случају и обухвата план: са ким ће контактирати, ко ће све бити интервјуисан, ко ће још бити укључен у поступак (полиција, здравствене службе), начин прикупљања неопходних података (интервјуи, тестови, кућна посета, посета школи, радном месту, скале, упитници и сл.), временски оквир потребан за спровођење потребних активности и на основу тога одређује даљи рад са дететом. У оквиру почетне процене за децу се спроводе следећи поступци: опсервација и разговор са дететом, опсервација и разговор са свом децом у кући, опсервација и разговор са свим члановима породице, директна опсервација животних услова детета и породице, прикупљање и анализа информација. Водитељ случаја може без најаве отићи у посету уколико има сазнање да се дете налази у непосредној опасности, уколико би најавна могла да угрози дете или би се тиме онемогућило прикупљање података за вођење случаја. Почетна процена обухвата: процену ситуације и потребе детета и породице, безбедност детета, ризици, социјална историја, подаци о инциденту који је изазвао забринутост. Опис и процена дететовог стања и потреба (лична својства детета и развојне потребе, здравље, образовање, развој емоција и понашања, идентитет и слично). Опис и процена породичног функционисања (нега, емоционална топлина, стимулација, вођство, лична својства родитеља и чланова шире породице - физичко и ментално здравље, злоупотреба супстанци, ментална ометеност, злостављање у детињству и сл.). Опис и процена срединских фактора (запосленост, приходи, стамбена ситуација и сл.). Сумарна процена (процена снага, лични и породични и средински ресурси, процена безбедности, представља потенцијалну повреду детета, ризици се односе на утврђивање неповољних или опасних понашања.³¹⁶

---

³¹⁵ Видети чланове 50-51. Правилника о организацији, нормативима и стандардима рада центра за социјални рад.

³¹⁶ Видети чланове 54-56. Правилника о организацији, нормативима и стандардима рада центра за социјални рад.

Уколико је потребно још података ради пружања адекватних услуга, спроводи се и поступак усмерене процене. Усмерена процена у организовању деце се обавезно спроводи у следећим случајевима: када је дете издвојено из породице да би му се осигурала безбедност, када се планира смештај детета ван породице уз сагласност или без сагласности родитеља, када случај уђе у судску процедуру, а присутна је сложеност елемената који утичу на одлуку.³¹⁷

У складу са чланом 62. налаз и стручно мишљење сачињава водитељ случаја када је потребно суду или другом органу доставити у писменом облику или када је потребно упутити корисника на коришћење услуга у другу установу. Садржај налаза и стручног мишљења по правилу обухвата разлог за покретање поступка, корисниково виђење проблема, виђење проблема од стране особа из корисникове околине, безбедност корисника, личне и породичне снаге и ресурсе, ресурсе заједнице, социјалну подршку коју корисник и породица имају, социјалну историју корисника, образовање и запосленост чланова породице, питање културе и религије, историју злостављања и занемаривања, здравствене потребе, историја злоупотреба психоактивних супстанци и друге мере и услуге.³¹⁸

У циљу континуираног и благовременог обезбеђивања услуга кориснику, сачињавају се поред осталих планова и Почетни план услуга и План услуга и мера за породицу са планом сталности за дете. Планови пружања услуга корисницима између осталог садрже и дефинисање циљева, одлуку о томе шта треба урадити да би се достигли циљеви, временски оквир за предузимање радње и остало.³¹⁹ У сачињавању почетног плана услуга и мера за породицу са планом сталности за дете, поред водитеља случаја, учествују, у складу са околностима, спремношћу и способношћу за учешће, и: родитељи или старатељи детета, дете у складу са узрастом и зрелошћу, друге значајне особе из окружења детета. Уколико водитељ случаја не може да укључи било коју особу од наведених у

---

³¹⁷ Видети члан 61. Правилника о организацији, нормативима и стандардима рада центра за социјални рад.

³¹⁸ Видети члан 64. Правилника о организацији, нормативима и стандардима рада центра за социјални рад.

³¹⁹ Видети члан 67. Правилника о организацији, нормативима и стандардима рада центра за социјални рад.

сачивању почетног плана, у плану треба да опише напоре које је уложио да се те особе укључе, а и обавезу да им достави план који треба да потпишу, а уколико га не потпишу, мора навести разлог. План услуга и мера за породицу са планом сталности за дете доноси се уколико се утврди потреба за даљим пружањем услуга и мера. Приликом доношења плана центар ће предузети све разумне мере да дете остане са родитељима и да се отклоне околности због којих дете може бити измештено.³²⁰

План сталности подразумева да се одреде циљеви и поступци потребни да би се ти циљеви достигли. Планом сталности мора да се одреде датум (месец и година) када ће се достићи један од следећих циљева сталности у складу са најбољим интересом детета: останак детета са родитељима, повратак детета у породицу родитеља, смештај детета код сродника, старатеља или хранитеља, усвојење детета и др. Ако је дете привремено одвојено од родитеља, први циљ сталности је повратак детета родитељима, осим: ако дете нема живе родитеље или су непознати или се са њима не може ступити у контакт, после потраге од најмање шест месеци; ако су родитељи дали сагласност за усвојење; ако су родитељи злоупотребили родитељско право или грубо занемарили родитељске дужности, тако да је потпуно лишење родитељског права одговарајуће; ако за дете није могуће обезбедити безбедно окружење уз родитеље у разумном временском периоду (најдуже две године), уз примену свих приступачних услуга социјалних и других служби у заједници. За сву децу која су издвојена из породице центар ће најкасније 12 месеци од дана доношења ревидирати план и размотрити предузимање додатних мера, које обезбеђују стални животни аранжман.³²¹ У случајевима када се за дете као циљ сталности одреди усвојење или организовање другог сталног животног аранжмана центар ће образложити све спроведене поступке у документ. Уколико има више деце из исте породице, центар настоји да за сву децу обезбеди исти смештај, уколико то није у најбољем

---

³²⁰ Видети члан 70. Правилника о организацији, нормативима и стандардима рада центра за социјални рад.

³²¹ Пре одвајања детета потребно је припремити дете и родитеље као и особе које ће прихватити дете. Aјдукović, 1998, према Сладовић Франз, Б., 2004, Одабир изванобитељског смештаја дјече угроженог развоја у обитељи, Загреб, Лјетопис социјалног рада, бр. 11 (2), стр. 216.

интересу деце, мора се навести у документ. Ревидирани план услуга и мера треба да садржи: опис смештаја где се дете налази; разлог за смештај; опис колико је место смештаја удаљено од места боравка родитеља или чланова шире породице и школа коју дете похађа, а за децу која су смештена ван свог места боравка (места боравка родитеља, куће у којој су до тада живели, ван места школе коју су похађали), центар треба да образложи на који начин је утврдио да је такав смештај у најбољем интересу детета; податке о здрављу и образовању детета; план мера породично-правне заштите; услуге које су потребне старатељима и хранитељима код којих је дете смештено, помоћ која је породици потребна за поновно уједињење породице, укључујући и план посета родитеља детету.³²²

План посета родитеља детету је саставни део плана услуга, када дете не живи са родитељима и њиме треба да буде одређена учесталост и врста контаката, надгледани, ненадгледани. План посета треба да размотри следеће: узраст и развојни стадијум детета; дететово прилагођавање на смештај; дететов однос са садашњим старатељем, хранитељем или васпитачем; да ли су посете родитеља одговарајуће односно у интересу детета, укључујући процену ризика; начин и учесталост контаката детета са родитељима, браћом и сестрама и другим члановима породице; трајање и учесталост посета треба прогресивно да напредује са приближавањем времена за поновно уједињење. Контакти родитеља и детета се бележе у досије.³²³

Када корисник прима услуге и живи у својој кући, водитељ случаја ће најмање једном у два месеца имати телефонски или непосредни контакт са корисником, са дететом и родитељем са којим дете живи, односно са лицем које се стара о детету. Уколико корисник прима услуге ван куће, контакт подразумева један непосредни контакт са дететом током првог месеца од издвајања из породице, а након тога најмање три пута годишње. Део контаката се обавезно

---

³²² Видети члан 71-72. Правилника о организацији, нормативима и стандардима рада центра за социјални рад.

³²³ Видети члан 73. тачка 1-3. Правилника о организацији, нормативима и стандардима рада центра за социјални рад.

одвија насамом са корисницима, а најмање једном годишње и опсервација места где корисник живи. Сви контакти водитеља случаја са корисником се бележе.³²⁴

У складу са чланом 78. став 1. поновни преглед врши се на основу резултата евалуације најмање сваких шест месеци од дана доношења плана услуга, осим уколико планом није предвиђено да период буде краћи или уколико су посебним законом одређени други рокови. Поновни преглед и евалуација треба да одреди: да ли предузете услуге и мере одговарају потребама корисника; уколико је корисник смештен ван породице, како околности у другој породици или установи одговарају потребама корисника; уколико дете живи са родитељима, на који начин је осигурана безбедност детета; да ли дете, родитељи и други чланови породице примају услуге у складу са породичним планом услуге и напредују у правцу одређених исхода који су утврђени планом; које препреке и околности ометају напредак према постављеним циљевима и исходима; да ли су утврђени рокови одговарајући и да ли их треба мењати и прилагодити новонасталим околностима; да ли су кориснику и породици потребне неке додатне услуге и начин на који оне могу да буду обезбеђене; да ли су предузете услуге и мере одговарајуће за испуњење циља сталности за дете.³²⁵

---

³²⁴ Видети члан 76. Правилника о организацији, нормативима и стандардима рада центра за социјални рад.

³²⁵ Видети члан 81. став 1. Правилника о организацији, нормативима и стандардима рада центра за социјални рад.

ГЛАВА II

ПОЈЕДИНА ПРАВА ДЕТЕТА СА АСПЕКТА ПРАВА НА ОДРЖАВАЊЕ ЛИЧНИХ КОНТАКАТА ДЕТЕТА СА РОДИТЕЉЕМ И СРОДНИКОМ

У овом делу биће наведена права која посредно или непосредно могу да утичу на одржавање контаката са дететом, на квалитет тих контаката, начина одређивања контаката. Нека од права представљају претходно питање у поступку одлучивања о уређењу личних контаката, нека су од значаја за доношење одлуке, а нека у поступку реализовања одлуке. Права детета су у таквој међузависности да некада остваривање једног права представља предуслов за остваривање других³²⁶ - тако, на пример, да би се остварило право на контакт са биолошком породицом, у појединим случајевима је потребно претходно утврдити истину о пореклу, као што је случај код доказивања очинства, права на истину о пореклу код усвојене деце.

1. НАЧЕЛО НАЈБОЉЕГ ИНТЕРЕСА ДЕТЕТА

Начело најбољег интереса детета је основно начело којим се руководе органи када одлучују у поступцима, који се тичу детета. Конвенција УН о правима детета у члану 3. став 1. наглашава да ће у свим активностима које се тичу детета, најбољи интереси детета бити од првенственог значаја. Комитет за права детета истиче да је најбољи интерес детета потребно утврђивати за сваки појединачни случај, а у поступку процене и утврђивања најбољег интереса детета.³²⁷ Утврђивање најбољег интереса детета врши се у поступку процене појединих елемената, а чији би претходни попис и списак требало да послужи као смерница за све који учествују у доношењу одлука битних за дете, а у случају потребе вршити процену и других елемената у складу са околностима сваког

---

³²⁶ „У основи права детета је уважавање двеју врста социјалних потреба везаних за детињство: потребе за сигурношћу (физичком, емоционалном, социјалном) и потребе за развојем, односно личном емаципацијом”. Обретковић, М., 2001, Друштвена реакција на злостављање деце и улога правне интервенције, у: Срна, Ј. (уредник), Од групе до тима-Мултидисциплинарно усавршавање стручњака у систему заштите деце од злостављања и занемаривања, Београд, Центар за брак и породицу, стр. 56.

³²⁷ Видети параграф 32. Општег коментара бр. 14 (2013) о праву детета да његови/њени најбољи интереси буду од првенственог значаја.

конкретног случаја, али не може се вршити процена елемената који су у супротности са правима садржаним у Конвенцији УН о правима детета.³²⁸ Као неке од елемената које је потребно узети у обзир у поступку процене најбољег интереса детета Комитет за права детета наводи мишљење детета, идентитет детета, очување породичне средине, брига, заштита и сигурност детета, тешкоће у развоју или припадност мањинској групи, право детета на здравље, право на образовање.³²⁹ У појединим ситуацијама елементи за процену најбољег интереса детета могу бити супростављени. У таквим ситуацијама је потребно анализирати сваки елемент појединачно и у складу са проценом донети одлуку која је у најбољем интересу детета, а што је потребно и образложити у самој одлуци како би се осигурало поштовање права детета предвиђених Конвенцијом УН о правима детета.³³⁰

Породичним законом у члану 6. прописано је да је свако дужан да се руководи најбољим интересом детета у свим активностима које се тичу детета. Дефиниција појма најбољи интерес детета није дата и од тумачења надлежних и сваког конкретног случаја зависи како ће у конкретној ситуацији проценити најбољи интерес детета.³³¹ Поједине земље као, на пример, Шведска, дале су дефиницију појма најбољи интерес детета *„Дете, од рођења до пунолества (18 година) треба да се развија од почетне потпуне зависности у индивидуу која је самостална, зрела и одговорна у личном, економском и социјалном смислу. Држање и радње које фаворизују такав развој су у највећем интересу детета.*

---

³²⁸ Видети параграфе 48-51. Општег коментара бр. 14 (2013) о праву детета да његови/њени најбољи интереси буду од првенственог значаја.

³²⁹ Видети параграфе 52-79. Општег коментара бр. 14 (2013) о праву детета да његови/њени најбољи интереси буду од првенственог значаја

³³⁰ У једној од пресуда Апелационог суда у Новом Саду *Гж2. 49/16* (вршење родитељских права), одлучујући о жалби, укинута је пресуда Основног суда у Сомбору у делу одлуке о начину одржавања личних односа, у коме је на основу мишљења Центра за социјални рад, суд одредио модел виђања, без да образложи због чега је модел у коме ће се контакт оца са децом одвијати сваки други викенд од петка до недеље, у најбољем интересу деце. Ни Центар за социјални рад није детаљно образложио у мишљењу, због чега је предложени модел виђања, у најбољем интересу малолетне деце. Пресуда Апелационог суда у Новом Саду *Гж2. 49/16*, www.ns.ap.sud.rs/index.php/src/sudska-praksa/984-gz2-49-16 (11.10.2019.).

³³¹ Дефиниција начела најбољи интерес детета, зависи од начина тумачења судова у сваком конкретном случају. Видети Ковачек-Станић, Г., 2014, стр. 221.

Држање и радње које ометају или онемогућавају такав развој су супротне најбољем интересу детета".³³²

Најчешће родитељ са којим живи дете, ометање одржавања контаката, правда управо најбољим интересом детета, односно његовим субјективним тумачењем најбољег интереса, али некада је најбољи интерес детета супротно од оног за чије се остварење залаже родитељ. У Загребу је маја 2015. године одржана Годишња конференција Мреже омбудусмана за децу Југоисточне Европе CRONSEE³³³ (Children's Right Ombudsperson's Network in Southeast Europe) под насловом „Права детета - између интереса родитеља и дужности државе”. Закључци са Конференције су да су у појединим ситуацијама интереси родитеља супротни интересима деце и да родитељи који би требало први да штите интересе деце у тим ситуацијама нису у стању да то чине и постоји дужност државе да у таквим ситуацијама реагује, како би заштитила права детета, водећи рачуна о најбољем интересу детета. Једна од таквих ситуација је и манипулисање децом у поступку развода. Управо је због тога потребно радити на томе да се јача свест родитеља о штетности поступака у којима, у појединим ситуацијама, стављају своје интересе испред добробити детета и остваривање њихових права, као и о штетности појединих њихових одлука по дете и обавези поштовања права деце, као и потреби поштовања начела најбољег интереса детета у свим одлукама које доносе. У закључку донетом на Конференцији у параграфу 5. указује се на опасност по дете у периоду развода, када један родитељ манипулацијом детета покушава да одвоји дете од другог родитеља и спречава контакте са њим. Примећено је да систем пропушта да заштити дете од психичког злостављања и одуговлачењем доношења одлука и њиховим извршењем омогућава родитељу који манипулише да оствари своје сопствене интересе, који су супротни најбољем интересу детета и спречавају остваривање

---

³³² Wetter, G. A., 2014, *Barnet och ratten*, 1986, стр. 484, према Ковачек-Станић, Г., 2014, стр. 222.

³³³ „Мрежа правобранитеља за децу Југоисточне Европе „CRONSEE” основана је 2006. године, уз потпору међународне организације *Save the Children*, која и данас пружа подршку њеном раду, а чланови CRONSEE-а су правобранитељи који се баве подручјем права детета (парламентарни, општег типа, односно специјализирани за права детета) у регији Југоисточне Европе”, (<https://dijete.hr/>, 02.02.2020.).

њихових права, због чега се наводи да је потребно да органи брже доносе одлуке и извршавање истих, када родитељ не мења своје понашање, спроводити породичну медијацију, саветовања, радионице, као и потребна вештачења у најранијим фазама како би се утврдила манипулација од стране родитеља.

Имамо и супротно мишљење, односно мишљење о претераном мешању државе у тумачењу шта је у најбољем интересу детета. Према неким схватањима, ако је породица збир појединаца, важан је лични интерес сваког члана, а не само интерес породице у целини. Ово схватање препознаје очеве интересе, мајчине интересе, као и интересе детета. Нагласак на дететовим интересима значи да су најбољи интереси детета основно начело, заједно са родитељским правом на бригу о детету, старању и контроли над дететом. Поставља се питање шта у ситуацијама када држава сматра да је добро да дете иде у цркву или да се дете бави спортом, држава може захтевати од родитеља да води дете у цркву или на спорт. Резултат тога може бити да у ситуацијама када држава мисли да је нека активност у најбољем интересу детета, може да омета вршење родитељског права.³³⁴

2. ПРАВО ДЕТЕТА ДА ЗНА СВОЈЕ ПОРЕКЛО

Породичним законом Републике Србије чланом 59. предвиђено је право детета да зна ко су му родитељи, без обзира на узраст, а дете које је напунило 15 година може да изврши увид у матичну књигу рођених и другу документацију, која му може пружити податке о пореклу; исто право прописује и члан 64. Устава Републике Србије. Према Породичном закону Републике Србије мајком детета се сматра особа која је родила дете, осим у случају сурогатства. Оцем детета се сматра муж мајке у тренутку рођења. Право детета да зна ко су му родитељи представља део општијег права на очување сопственог идентитета,³³⁵ потврду

---

³³⁴ Cowan, F. L., 2007, There's No Places Like Home: Why the Harm Standard in Grandparent Visitation Disputes Is in the Child's Best Interests, pp. 3137-3186, p. 3163, <https://ir.lawnet.fordham.edu/flr/vol75/iss6/16> (15.01.2019.)

³³⁵ „Идентитет детета се састоји од карактеристика попут пола, сексуалне оријентације, националног порекла, вероисповести и уверења, културног идентитета, карактера”. Параграф 55. Општег коментара бр. 14 (2013) о праву детета да његови/њени интереси буду од првенственог значаја.

његове егзистенције, а што је значајно не само из психолошких разлога, већ и медицинских у погледу откривања и лечења појединих наследних болести и правних разлога, као што су остваривање права на наслеђе, издржавање.³³⁶

Конвенција Уједињених нација о правима детета у члану 7. став 1. предвиђа право детета да буде регистровано одмах након рођења, право на име, право на стицање држављанства и колико је то могуће право да зна ко су му родитељи. Постоје ситуације у којима из објективних разлога није могуће омогућити детету да зна ко су му родитељи, као што су случајеви остављене деце или деце чије мајке не желе да саопште ко је отац детета, али и из правних разлога, као што је забрана приступа информацијама о биолошким родитељима усвојене деце или деце која су рођена уз помоћ биомедицине.³³⁷ Комитет за права детета идентитет детета наводи као један од елемената који је потребно узети у обзир приликом процењивања најбољег интереса детета.³³⁸

У случају усвојене деце поставља се питање да ли постоји обавеза за усвојитеље да саопште детету да је усвојено. Нека законодавства су Законом прописала обавезу да се детету саопшти чињеница да је усвојено. У Србији не постоји законска обавеза за усвојиоце да саопште детету чињеницу да је усвојено. У нашем Породичном закону у делу који регулише усвојење прописано је да ће орган старатељства дати препоруку усвојитељима да што пре саопште детету истину о његовом биолошком пореклу.³³⁹ У пракси најчешће усвојитељи крију истину од детета и код нас усвојење још увек представља тему о којој се не прича.

У упоредном праву на основу анализе регулисања овог питања можемо приметити да постоје три групе земаља: прва прописује обавезу за усвојиоце да саопште истину детету (Босна и Херцеговина); друга прописује право за дете одређеног узраста (код нас ово право се стиче са 15 година, у Енглеској са 18 година) да може да изврши увид у матичну књигу рођених и другу документацију, која му може пружити податке о пореклу и трећа група која

---

³³⁶ Видети Драшкић, М., 2015, стр. 254.

³³⁷ Ibid, стр. 255.

³³⁸ Видети параграфе 55-57. Општег коментара бр. 14 (2013) о праву детета да његови/њени интереси буду од првенственог значаја.

³³⁹ Видети члан 322. ПЗ.

својим прописима предвиђа потпуну тајност података о биолошким родитељима (Република Српска, Русија).

Право детета на утврђивање очинства у нашој земљи од 2005. године није ограничено узрастом детета. За разлику од претходног Закона о браку и породичним односима из 1980. године, који је предвиђао временско ограничење у погледу могућности подношења захтева детета за утврђивање очинства, важећи Породични закон нема временско ограничење права детета за подношење тужбе за утврђивање или оспоравање очинства.

Суд у Стразбуру је у предмету Јевремовић против Србије, јула 2007. године (утврђивање очинства), утврдио да у домаћем (српском) праву не постоје мере које би обавезале туженог да обави ДНК анализу, једино дискреционо право суда је да донесе одлуку, узимајући у обзир чињеницу да тужени опструира ДНК анализу. У пресуди суд наводи да судови различитих држава у складу са њиховим домаћим правом имају различита решења када потенцијални отац одбија ДНК анализу и то од новчане до затворске казне. Одбијање у неким правима предвиђа претпоставку очинства или кривично гоњење. Ове мере требало би да спрече одуговлачење поступка за утврђивање очинства и неизвесност у погледу идентитета. Неизвесност у случају Јевремовић против Србије трајала је од јуна 1999. године до децембра 2006. године.³⁴⁰

У предмету Микулић против Хрватске, Европски суд за људска права донео је фебруар 2002. године пресуду којом је утврђено да је дошло до повреде члана 6, 8. и 13 ЕКЉП. Подносиатељка представке се жалила на дужину трајања у поступку утврђивања очинства, непостојања правног средства за убрзање поступка и немогућност да обезбеди присуство окривљеног на суду и да је због тога повређено њено право на приватни и породични живот. Подносиатељка је ванбрачно дете рођено 1996. године, која је заједно са мајком покренула 1997. године поступак за утврђивање очинства, а суд је због изостанка оптуженог донео пресуду 1997. године, којом је утврђено очинство. Међутим, према тада важећем Закону о браку и породичним односима³⁴¹ није било могуће у статусним стварима донети одлуку због изостанка. У наредном периоду тужени

---

³⁴⁰ ECtHR, *Jevremović v. Serbia*, no. 3150/05, Judgment of 17 July 2007, para. 102.

³⁴¹ Народне новине бр. 1977., 1980., 1982., 1984., 1987., 1989., 1990., 1992. и 1999. године

или се није појавио или је тражио изузеће председника већа или се није појавио његов адвокат, а од 1999. године, када је заказано прво вештачење ДНК анализом, није се појавио на укупно 6 заказане ДНК анализа у 1999. и 2000. Години; није се појављивао на рочиштима и суд је јула 2000. године донео пресуду којом је утврђено очинство туженог, а чињеница избегавања ДНК теста тумачена у прилог тужбе. Ту пресуду је другостепени суд поништио и вратио предмет на поновно суђење, јер се очинство туженог не може утврдити само на основу његовог одбијања и наложио да се саслушају још неки сведоци. Јула се подносиатељка представке жалила надлежнима због дужине трајања поступка. Новембра је првостепени суд донео пресуду којом је утврђено очинство туженог и избегавање ДНК анализе тумачено у корист тврдње из тужбе. Тужени је уложио жалбу и поступак је у време доношења пресуде још увек трајао. Став суда је да утврђивање очинства спада у члан 8. ЕКЉП, односно да постоји веза између утврђивања очинства и приватног живота. Утврђено је да не постоје мере које би натерале туженог да уради ДНК анализу, али судови доносе пресуду и на основу свог слободног уверења ценећи све доказе заједно и појединачно. „Суд налази да се постојећим поступком не успоставља правична равнотежа између права подносиатељке захтева да се без непотребног одуговлачења отклони њена неизвесност у погледу њеног личног идентитета и права њеног наводног оца да се не подвргне ДНК тестовима, те сматра да заштита укључених интереса није сразмерна. Непоступање судова је подносиатељку захтева довело у стање продужене неизвесности у погледу њеног личног идентитета”.³⁴²

Суд у Стразбуру је у премути Крушкових и др. против Хрватске, донео јуна 2011. године пресуду којом је утврђено да је дошло до повреде члана 8. ЕКЉП.³⁴³ Подносилац представке је лице које је због дуготрајне употребе дрога лишено пословне способности и коме је најпре одређена мајка за старатеља, а онда отац и касније радник Центра за социјални рад. Друга подносиатељка представке се јуна 2007. године породила и навела подносиатеља као оца, а августа 2007. године подносиатељ је признао дете као своје и у Центру дао изјаву о признању детета, а Центар је обавестио Матични уред да је он лишен пословне способности, због

---

³⁴² ECtHR, *Mikulić v. Croatia*, no. 53176/99, Judgment of 7 February 2002, para. 65. Ово је једна од најцитиранијих пресуда.

³⁴³ ECtHR, *Krušković v. Croatia*, no. 46185/08, Judgment of 21 June 2011, para. 37.

чега је поништено његово признање. После три године, тачније марта 2010. године, Центар је поднео тужбу против њега, мајке и детета да се утврди да ли је он отац. Став суда је да је Центар требало да затражи сагласност старатеља који је у то време био отац подносиоца представке, јер је тиме повређено његово право, као и неизвесност детета у погледу његовог личног идентитета. Због неизвесности у коју је био остављен дошло је до повреде члана 8. Конвенције о људским правима (права на породични живот).

У пресуди у Лондону *H & A (Children) [2002] EWCA Civ 383* од 21. марта 2002. године,³⁴⁴ у предмету у коме су супружници двадесет и више година у браку, имају једно старије дете и после двадесет година добили су близанце. Човек који је био у вези са мајком поднео је захтев да се утврди његово очинство за близанце. Муж мајке је изјавио да уколико се уради ДНК тест и утврди да он није отац, да ће оставити жену и децу. Суд је утврђивао шта је у најбољем интересу деце, да се са извесношћу утврди ко им је отац или да задрже породичну сигурност и стабилност, коју су до тада имали поред човека кога су сматрали оцем. Суд је у првостепеном поступку одбио ДНК тест и није могао са сигурношћу да утврди ко је отац близнакиња, а одобравање ДНК теста према ставу првостепеног суда представља уништавање породице близанаца. Да ли је сигурност детета или право да зна своје порекло у најбољем интересу детета? Другостепени суд је заузео став да држање детета у заблуди по питању његовог порекла не може бити у најбољем интересу детета. Како је навео другостепени суд, мало је случајева где у дететовом најбољем интересу може бити неоткривање истине о пореклу, а поред тога наводи се и да ће дете највероватније сазнати истину пре или касније, а тада се не може планирати начин на који ће то бити саопштено детету. Такав став другостепеног суда је и под утицајем члана 8. Европске конвенције о људским правима, на који се суд и позива у пресуди Подносилац захтева је тражио да се утврди његово очинство и да се у складу са тим одобри право на контакт са децом.

У оваквим ситуацијама је некада спорно када и на који начин детету саопштити истину. Тако у једном случају из Енглеске судске праксе [2007]

---

³⁴⁴ Royal Courts of Justice, *H & A (Children) [2002] EWCA Civ 383*, London, 21 March 2002. <http://www.thecustodyminefield.com/flapp/caselaw/2002-ewca-civ-383.html> (06.09.2019).

EWCA Civ 873 од 25. јула 2007. године (утврђивање очинства и право на контакт ако се утврди очинство),³⁴⁵ тужилац је ДНК анализом доказао да је отац близанаца који су живели са мајком и њеним супругом, за кога су веровали да је њихов отац и са старијим братом по мајци, за кога су веровали да им је рођени брат. Близанци су рођени 1999. године и након утврђивања истине о очинству деце, мајка и особа за коју су веровали да им је отац сматрали су да децу не би требало узнемирити саопштавањем истине о биолошком оцу и да би то требало учинити када деца напуне 18 година. Биолошки отац је поднео захтев да суд изда налог да се деци одмах открије истина о њиховом оцу и да се донесе одлука о праву на контакт оца са децом. Суд је морао донети одлуку о томе када и како деци рећи истину. Поставило се и питање надлежности судова да нареду мајци да деци саопшти истину о свом пореклу или да јој суд нареди да омогући да деца буду обавештена. Суд је одредио старатеља деци који ће деци саопштити истину, јер је супротно интересима детета да не зна истину и опасно јер постоји могућност да то чује од других људи. У оваквим случајевима судија се увек налази између дететове садашње стабилности, која може бити нарушена ДНК анализом и права детета да зна своје порекло и да има контакт са биолошким оцем.

Професор Урош Новаковић сматра да би ипак након поступка утврђивања очинства и подношења захтева за вршење родитељског права требало испитати и разлоге за подношење таквог захтева и да ли су ти разлози у складу са најбољим интересом детета. Он сматра да се у Србији превелики значај придаје биолошком пореклу детета, не водећи рачуна о значају који за дете има правни отац, односно особа за коју се сматра да је отац. Када дете или мајка захтевају да се утврди порекло, професор Новаковић сматра да је неспорно да је у тој ситуацији то у најбољем интересу детета, али не и када такав захтев подноси особа која сматра да је биолошки отац.³⁴⁶

---

³⁴⁵ Royal Courts of Justice, [2007] *EWCA Civ 873*, London, 25 July 2007, <https://www.familylawweek.co.uk/site.aspx?i=ed787> (02.02.2020.).

³⁴⁶ У немачком и енглеском праву биолошка веза није довољна да би се признала родитељска права, већ је потребно доказати да је то у најбољем интересу детета, односно да постоји посвећеност и блискост оца и детета као и важност разлога због којих се захтева вршење родитељског права. Видети Новаковић, У., 2017, стр. 141, 143. и 145.

3. ПРАВО ДЕТЕТА НА ОДРЖАВАЊЕ КОНТАКАТА СА РОДИТЕЉЕМ СА КОЈИМ НЕ ЖИВИ И СА ДРУГИМ БЛИСКИМ ЛИЦИМА

Данас је све више деце која одрастају са једним родитељем. Разлози су различити - почев од развода, смрти једног родитеља, боравка родитеља у затвору, одлуке мајке да сама одгаја дете, вантелесне оплодње и други случајеви, кад дете одраста са једним и одржава или не одржава контакт са другим родитељем.

Породичним законом Републике Србије чланом 61. предвиђено је право детета да одржава личне контакте са родитељем са којим не живи и са сродницима и другим блиским лицима, а родитељ има право и дужност да одржава контакте са дететом. Дете које је способно за расуђивање и које је напунило 15 година може одлучити о одржавању односа са родитељем са којим не живи. Поставља се питање шта у ситуацијама када одлука детета није у његовом најбољем интересу, професор Марија Драшкић наводи да је право родитеља да се старају о детету и да одвајање детета од родитеља против њихове воље, није дозвољено, осим уколико је то у најбољем интересу детета.³⁴⁷ ПЗ у члану 61. став 2. предвиђа да право детета да одржава личне односе може бити ограничено само судском одлуком, у случајевима када је таква одлука у складу са најбољим интересом детета.

Законодавства појединих земаља разликује се и по питању да ли је контакт и дужност родитеља и да ли постоји санкција уколико родитељ избегава и неостварује контакт. Један број земаља не дефинише право детета на контакт као дужност родитеља, уз образложење да је у најбољем интересу детета искључиво контакт који се остварује на добровољној основи и да принудни контакт не би остварио сврху права на контакт (Аустрија). Другу групу чине земље које право детета на контакт прописују као право и дужност, јер чини саставни део родитељских дужности, и у складу са том обавезом предвиђају санкције за родитеље који не остварују контакт са дететом.

У неким законодавствима ово право је прописано као искључиво право детета, а у другим и као право родитеља. У неким правима, осим родитеља, то

---

³⁴⁷ Драшкић, М., 2015, стр. 255.

право имају и друга блиска лица, а негде блиска лица немају ово право, већ је контакт са њима искључиво право детета и они немају право да поднесу захтев за контакт. У неким земљама баба и деда чине посебну категорију, за које негде постоји претпоставка као и за родитеље, да је контакт са њима у најбољем интересу детета, као што је случај у Босни и Херцеговини, а у неким је потребно доказивати да је контакт са бабом и дедом у најбољем интересу детета. Постоје и земље, где баба и деда не чине посебну категорију већ су сврстани у категорију контаката са сродницима или контакти са блиским лицима, као и код нас. У Данској је право на контакт прописано као искључиво право родитеља.

Раније се сматрало да је то право родитеља, а сада се све више говори о праву детета на контакт.³⁴⁸ Контакт између родитеља и детета је и основно право и обавеза мајки, очева и деце, а што је још важније то је обавеза државе.³⁴⁹ Услед непостојања контаката детета са једним или оба родитеља, код детета се може створити осећај одбачености.³⁵⁰ Неспорно је да контакт детета са родитељима и другим блиским лицима позитивно утиче на дете, осим у ситуацијама када контакт није у најбољем интересу детета. Континуитет у одржавању личних контаката је од изузетног значаја, док периодични и повремени контакти лоше утичу на односе са дететом. У неким земљама став је да периодични контакти који доводе до разочарења детета наносе више штете него добробити детету и могу се укинути.³⁵¹

---

³⁴⁸ „...обавеза оба родитеља корелативна је праву детета и, могло би се рећи, испољава се у два облика, као обавеза родитеља који се стара о детету да контакте омогући и као обавеза другог родитеља да оствари контакт”. Ковачек Станић, 1996: 119, према Цветановић, К., 2015, Правни положај родитеља који не врши родитељско право након развода брака, Зборник радова студената докторских студија, Правни факултет Ниш, стр. 174.

³⁴⁹ Више о томе видети Bainham, A., 2003, p. 61.

³⁵⁰ Често деца која немају контакт сматрају себе недостојним за љубав, имају страх од одбацивања и својим понашањем доприносе да буду одбачени од других људи. Hughes, C., 2003, Making Children and Breaking Relationships, у зборнику Children and their Families, приредио Andrew Bainham, Bridget Lindley, Martin Richards, Children and their Families: Contact, Rights and Welfare, Hart Publishing Oxford and Portland, England, p. 35.

³⁵¹ Уколико контакт из неког разлога није у најбољем интересу детета, суд га може ограничити или опозвати, као разлози поред насиља над дететом, алкохола, наводи се и спорадични контакти када се дете редовно разочара, или када се контакт користи за мешање у

Судски поступци који трају и по неколико година доводе до тога да се дете још више везује за родитеља код кога се налази, а са друге стране емоционално се удаљава од родитеља са којим није у контакту. У таквим случајевима, најчешће се у корист родитеља са којим је дете до тада живело, доноси одлука о самосталном вршењу родитељског права. Други родитељ поред немогућности да дете виђа дужи временски период и патње кроз коју пролази на крају се и кажњава да се дете поверава другом родитељу.³⁵²

Истраживања спроведена и објављена осамдесетих година у Сједињеним Америчким Државама показала су да су у ранијем периоду контакти између деце и очева који не живе са њима била таква да је више од половине деце након 10. година од раздвајања родитеља прекинуло контакт са својим очевима. Друга истраживања објављена осамдесетих година су показала да једно од петоро деце своје очеве виђа једном недељно. Према истраживањима чији су резултати објављени крајем деведесетих и почетком двехиљадите су показала да расте проценат деце која имају контакт са својим очевима. Можда је узрок томе прихваћена претпоставка да је контакт у најбољем интересу детета и све мања толеранција онемогућавање контаката од стране једног од родитеља, а што нам показује судска пракса, где се у циљу што веће реализације контаката уведе мере које би требало да допринесу што бржем и лакшем остваривању овог права.³⁵³

Једном одређен модел виђања се може касније променити уколико се промене и околности битне за одређивање модела, да се искључи надзор, да се повећа број термина, да се омогући да дете преспава. Особа која је

дететов однос са другим родитељем или другим блиским лицима, као и насиље над другим родитељем. Parental Responsibilities – AUSTRIA, (<http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Austria-Parental-Responsibilities.pdf> , 23.10.2019.).

³⁵² Суд у пресуди наводи да је у овом случају од стране надлежних за поступање, дозвољено да протек времена донесе решење. ECtHR, *K.B and others v. Croatia*, no. 36216/13, Judgment of 14 March 2017, para. 142.

³⁵³ Слична истраживања спроведена у Великој Британији крајем деведесетих година показала су да само 5% очева није имало контакт са својом децом након раздвајања. Dunn, J., 2003, *Contact and Children Perspectives on Parental Relationships*, у зборнику *Children and their Families: Contact, Rights and Welfare*, приредио Andrew Bainham, Bridget Lindley, Martin Richards, Hart Publishing Oxford and Portland, England, p. 16.

непоштовањем одлуке допринела промени околности не може се позивати на исте.

4. ПРАВО ДЕТЕТА НА ЖИВОТ СА СВОЈИМ РОДИТЕЉИМА

Породични закон Републике Србије предвиђа у члану 60. став 1. право детета да живи са родитељима и право да се о њему, пре свих других, старају родитељи. У ставу 2. истог члана предвиђено је да се право детета да живи са родитељима може ускратити искључиво судском одлуком и то у ситуацијама када је таква одлука у складу са најбољим интересом детета. Одлуку о одвајању детета од родитеља суд може донети у случајевима кад се родитељ делимично или потпуно лишава родитељског права или у случају насиља у породици.³⁵⁴ Члан 60. став 4. предвиђа право детета које је навршило 15 година и које је способно за расуђивање да одлучи са којим ће родитељем живети. Поставља се питање шта ако дете одлучи да не живи са родитељима, ако знамо да родитељско право траје до 18. године детета и да се дететово право на живот са родитељима у складу ставом 2. и 3. истог члана може ускратити искључиво судском одлуком, када је то у најбољем интересу детета, у случајевима делимичног или потпуног лишења родитељског права или у случајевима насиља у породици. Конвенцијом УН о правима детета, чланом 9. став 1, предвиђена је обавеза за државе да обезбеде да дете не буде одвојено од родитеља против њихове воље, осим уколико је то у складу са најбољим интересом детета.³⁵⁵

Постоје и ситуације када дететово право да живи са родитељима и право да се родитељи старају о њему није могуће остварити услед животних околности, као што је смрт или болест родитеља.

Потреба за интервенцијом државе и одвајање детета од родитеља јавља се уколико постоји опасност за дете. Општи је став да је за дете најбоље да одраста са својим родитељима, осим у случајевима када је дете физички или психички угрожено у својој породици, када је неопходно изместити дете из породице и када родитељи нису у стању да брину о детету. Једна од замерки из Извештаја Комитета за права детета је да се у Републици Србији деца измештају из

---

³⁵⁴ Видети члан 60. став 3. ПЗ

³⁵⁵ Видети Драшкић, М., 2015, стр. 255.

биолошке породице због тешке материјлне ситуације и да претходно није учињено све да се породици помогне и да дете остане са својим родитељима. Измештање детета би требало да представља крајњу меру, а претходно би требало пружити помоћ и подршку породици.³⁵⁶

Поставља се питање на који начин се регулише право на контакт са децом која су измештена из биолошке породице. Право на контакт је право предвиђено законом и може се ускратити само судском одлуком, у случајевима када контакт није у најбољем интересу детета. Уколико не постоји забрана, право је детета и родитеља да одржавају контакт. Некада није довољно само прописати право на контакт, већ је потребно пружити подршку родитељима у циљу остваривања овог права, односно објаснити родитељима који значај контакти имају за дете и пружити материјалну подршку родитељима у виду накнаде путних трошкова за одлазак у место где борави дете.

На основу истраживања спроведених у центрима за социјални рад у Нишу, Трговишту, Вршцу, Пландишту и Белој Цркви, дошли смо до података да у 3 центра (Ниш, Вршац, Пландиште) постоји право родитеља за новчану помоћ за трошкове остваривања контаката са децом која су измештена у друге породице или установе, а у два центра (Трговиште, Бела Црква) родитељи немају то право, и како су нам објаснили надлежни у центрима, то зависи од финансијских могућности општина и градова и није регулисано на исти начин на нивоу Републике.

Приликом одлучивања о месту где ће дете бити смештено требало би водити рачуна и о томе да дете буде у близини родитеља, јер би то допринело учесталости контаката. Прекид контакта са породицом отежаће повратак детета и према неким истраживањима деца која су се вратила биолошким породицама, у већем проценту су имала контакте са породицом.³⁵⁷

---

³⁵⁶ Други и трећи алтернативни периодични извештај о примени Конвенције о правима детета у Републици Србији (2008-2014). Центар за права детета у Републици Србији, стр. 34, (http://cpd.org.rs/wpcontent/uploads/2017/10/Drugi_i_treci_alternativni_periodicni_izvestaj_o_prime_ni_Konvencije_2008_2014_sr-latin.pdf, 16.08.2019.).

³⁵⁷ „82% деце која су се вратила биолошким родитељима виђало је родитеље бар једном недељно до повратка родитељском дому, а да су деца често и преко ноћи остајала са

На основу истраживања спроведеним у центрима за социјални рад у Нишу, Трговишту, Вршцу, Пландишту и Белој Цркви, од укупно 20 (двадесеторо) деце која су за последње три године враћена у биолошке породице, сва су имала током боравка у хранитељским породицама или домовима контакт са биолошком породицом, што значи да је контакт 100% постојао у случајевима где је дошло до повратка деце у биолошке породице.

И поред значаја који контакт има за повратак детета у биолошку породицу, у ранијем периоду у нашем систему социјалне заштите, није се о овом питању водило рачуна, тако да према подацима из ранијих истраживања у евиденцији о деци која се налазе у хранитељским породицама или у домовима, у малом броју случајева постоје подаци о контактима³⁵⁸ Данас, шест година након тог истраживања, на основу истраживања спроведеног у појединим центрима за социјални рад (Нишу, Вршцу, Пландишту, Белој Цркви и Трговишту) и Дому за децу и младе „Душко Радовић” у Нишу, као и Извештајима Републичког завода за социјалну заштиту, можемо закључити да се подаци о контактима са децом која се налазе у домовима воде прецизно, док са децом у хранитељским породицама то није случај.

Некада је потребно да запослени у центрима родитељима објасне да измештањем детета не губе право на контакт са својим дететом и објасне колико је контакт важан за дете. Период измештања за дете представља промену средине и може бити стресан за дете, јер одлази у другу средину, школу, одваја се не само од родитеља већ и од брата и сестре, осталих блиских лица и може стећи утисак да је напуштен, а што ће се негативно одразити на дететов психички развој. Чак постоји мишљење да код усвојења да, а можемо га применити и на одлазак детета у хранитељску породицу, дете уколико има контакт са

родитељима или сродницима” Farmer et al., 2008, према Жегарац, Н., Бургунд, А., Милановић, М., 2014, Поддршка ЦСР детету и породици пре издвајања, У лавиринту социјалне заштите: Поуке истраживања о деци на породичном и резиденцијалном смештају, уредила Невенка Жегарац, Центар за истраживања у социјалној политици и социјалном раду, Факултет политичких наука, Универзитет у Београду, Београд, стр. 97.

³⁵⁸ Ibid, стр. 257.

родитељима лакше прихвата нову породицу и средину, под условом да је у питању контакт који је добар за дете.³⁵⁹

5. ПРАВО ДЕТЕТА НА СОПСТВЕНО МИШЉЕЊЕ И ПРАВО УВАЖАВАЊА ЊЕГОВОГ МИШЉЕЊА

У складу са чланом 65. став 1. и 2. Породичног закона дете које је способно да формира своје мишљење има и право изражавања тог мишљења, као и право да добије потребна обавештења која су му неопходна за формирање сопственог мишљења. Остваривање овог права закон није ограничио одређеним узрастом, већ искључиво способношћу детета да формира своје мишљење, а што би надлежни требало да процењују у сваком конкретном случају. У истом члану став 3. предвиђена је обавеза за све који доносе одлуке које се тичу детета, да мишљењу детета посвете дужну пажњу. У циљу остваривања овог права потребно је предвидети додатне процесне гаранције, као што је обавеза за доносиоце одлука, да образложење одлуке садржи део у коме се образлаже значај мишљења детета на доношење одлуке, односно на који начин је мишљење утицало на садржину одлуке.

Породичним законом у члану 65. став 4. предвиђено је право детета да слободно и непосредно изрази своје мишљење у судском или управном поступку у коме се одлучује о његовим правима и да том мишљењу буде посвећена пажња, у складу са узрастом и зрелошћу детета. Ограничавање овог права одређеним узрастом, као што је код нас узраст од 10 година, чини се неоправданим, јер деца на истом узрасту имају различиту зрелост, тако дете које има 8 година може бити зрелије од детета које има 10 година.

Да ли ће жеља детета бити прихваћена од стране суда, зависи од тога да ли суд на основу свих околности сматра да је таква одлука у најбољем интересу детета. У нашој судској пракси постоје примери где су деца изразила жељу да живе са оцем, а суд је због њиховог узраста (11 година) и због чињенице да је

---

³⁵⁹ Аргументи који упозоравају на могуће неповољне последице контаката родитеља и деце на смештају, указују на то да контакти могу да доведу до опасности од повреде детета и да угрозе стабилност смештаја, па многи истраживачи наглашавају да је у организовању контаката потребан индивидуализовани приступ сваком случају. Sinclair, 2005; Scott et al., 2005; Beyer, 2008, према Жегарац, Н., Бургунд, А., Милановић, М., 2014, стр. 97.

мајка више била укључена у њихово одрастање, децу поверио на самостално вршење родитељског права мајци.³⁶⁰

У једној од пресуда истог суда, али у другачијем саставу, суд је одлучио да се деца повере оцу у складу са мишљењем старијег детета, иначе ученице основне школе која је пре ове одлуке живела са оцем, док је млађи брат који похађа предшколску установу изразио да би волео да живи са мајком, али прихвата да живи код оца, да би био заједно са сестром. И суд је пре свега водећи рачуна о штетности коју би изазвало раздвајање деце, децу поверио оцу, јер старије дете није желело да живи са мајком.³⁶¹

Жеље детета нису увек у складу са најбољим интересом детета, тако у једној од пресуда Апелационог суда којом је укинута првостепена пресуда, да се промени одлука и дете повери оцу на самостално старање у складу са израженом жељом детета, дете је изјавило да би волело да живи са оцем, јер јој је тамо лепше. Мајка је навела да дете када оде код оца нема обавезе везане за школу и то време проводи у игри, због чега јој се чини да јој је тамо лепше. Апелациони суд је навео да треба ценити мишљење детета, али да је сада у најбољем интересу детета да остане са мајком, у истом месту и школи, да не мења место боравка и школу.

Право детета да прима информације и да изрази своје мишљење и да суд то мишљење узме у разматрање приликом доношења одлуке предвиђају сви међународни инструменти који се тичу деце. Тако Конвенција УН у члану 12. предвиђа ово право и не ограничава га узрастом. Конвенција о грађанскоправним аспектима отмице деце, предвиђа чланом 13. могућност одбијања захтева за враћање детета, уколико дете приговара враћању и има потребну старост и зрелост да се ти приговори могу основано узети у обзир. У овом случају не ради се о мишљењу детета и његовим жељама, већ о приговорима које дете има на повратак, а који могу представљати опасност по дете, а што суд цени у сваком конкретном случају. Постоји вероватноћа да

---

³⁶⁰ Пресуда Апелационог суда у Новом Саду *Гж*2.476/12 од 24.07.2012, (www.ns.ap.sud.rs/index.php/src/sudska-praksa/291-gy2-476-12 , 19.07.2019).

³⁶¹ Пресуда Апелационог суда у Новом Саду *Гж*2.348/12 од 04.06.2012, (www.ns.ap.sud.rs/index.php/src/sudska-praksa/331-gy2-348-12, 19.07.2019).

приговори које износи дете могу бити резултат утицаја на дете родитеља који је дете одвео и који покушава да спречи повратак детета.

У Енглеској у предмету [2000] 2 FLR 192 наводе се питања која би требало да се поставе како би се на правилан начин оценили приговори детета. Прво питање односи се на дететово схватање његове перспективе и то краткорочно, средњорочно и дугорочно, да ли су приговори детета стварно утемељени на разуму или се детету то само чини разумно утемељеним, треће је питање колико је на формирање приговора утицао родитељ који је отео дете, како ће утицати изнети приговори након повратка детета и разматрање могућности када је то могуће да се родитељ који је отео дете уклони из дететовог живота. Конвенција о грађанскоправним аспектима отмице деце не предвиђа доњу границу узраста деце, који могу да изнесу приговор на повратак, а што је изузетно значајно, јер би у супротном велики број деце био изузет из могућности да изнесе приговоре. Од узраста детета у великој мери зависи и колико ће мишљење и приговори детета утицати на коначну одлуку, велика је вероватноћа да ће приговори старије деце имати већи утицај у односу на приговоре млађе деце. Једно је изношење мишљења, а друга ствар је право да се том мишљењу поклони пажња. Мишљење је да је у ситуацијама када суд не прихвата дететове жеље и мишљење потребно и да образложи зашто то чини.³⁶²

Разговор са децом обављају стручна лица органа старатељства или суд посредством тих лица. Постоји опасност да се дететово мишљење не изрази на прави начин, некада је потребно правилно тумачење онога што је дете рекло, јер деца не могу да се прецизно изражавају као одрасли, па постоји опасност од погрешне интерпретације онога што су рекли.³⁶³ У неким предметима из судске праксе социјални радници су навели да деца која су категорично одбијала

---

³⁶² Harrison. R., The Views of Children in Child Abduction Cases under the Hague Convention, (<https://www.familylawweek.co.uk/site.aspx?i=ed248>, 04.02.2020.).

³⁶³ У Енглеској социјални радници су поделили искуства о омогућавању млађој деци да на најбољи начин изразе своје ставове и мишљење, и то кроз цртање куће и чланова породице. На почетку би требало истражити како би се утврдио најприкладнији начин на који дететове ставове треба пренети на суд. Постоје три могућности: интервју са радником CAFASS-а; непосредан састанак са судијом; или правно заступање. CAFASS је саветодавна и помоћна служба за децу и породице у Енглеској, (<https://www.cafcass.gov.uk/about-cafcass/>, 13.08.2019.).

контакт са оцем, када су остала сама са оцем мењала су понашање, осмехивала су се и била срећна, а што је доказ да су одбијала контакт не зато што не желе да виде оца, већ зато што им је неко тако рекао. Деца су некада растрзана између жеље да кажу своје жеље и бриге да не повреду родитеља тиме.

Постоје и ситуације када дете одбија да изрази своје мишљење и да прича о својим родитељима и у тим ситуацијама треба поштовати такву одлуку детета, осим ако не постоји сумња да је дете угрожено прећуткивањем неких дешавања. Право детета на мишљење није обавеза детета, већ његово право.

У једном од енглеских судских предмета [2010] EWCA Civ 447,³⁶⁴ Апелациони суд је поништио налог за контакт у коме је било предвиђено да деца узраста 12 и 13 година сама одлуче да ли ће имати контакт, а суд је утврдио да то и није налог и не може се одговорност одраслих пребацити на децу и да надлежни органи треба да донесу одлуку, а да је право деце да изнесу своје мишљење и жеље.

Углавном је видљиво колико деца учествују у доношењу одлука о томе са ким ће живети и одлуку о контактима када дође до спора, али поставља се питање колико деца учествују у доношењу одлука са којим ће родитељем живети и како ће одржавати контакт са другим, када постоји споразум родитеља о начину вршења родитељских права. Да ли би требало размотрити обавезу давања мишљења детета о споразуму родитеља и тек након тога да суд одлучи да ли ће дати сагласност на споразум, а на тај начин би се испоштовало право на сопствено мишљење и деце чији су се родитељи споразумели како ће вршити родитељско право.

Једна од најчешћих примедби која се даје у вези дететовог мишљења јесте да је оно често створено и дато под утицајем неког од родитеља или других особа из дететовог окружења, или штета која се огледа у осећању детета да издаје једног од родитељ такозвани сукоб лојалности, као и примедба да деца не могу да процене шта је у њиховом најбољем интересу. Да ли родитељи некад покушавају да злоупотребе ово право када онемогућавају контакт са другим

---

³⁶⁴ Royal Courts of Justice, [2010] EWCA Civ 447, London, 11. March 2010, (<https://www.familylawweek.co.uk/site.aspx?i=ed57716>, 13.12.2020.).

родитељем под изговором да дете не жели да оствари контакт и позивајући се на такво дететово мишљење. Стручна лица на основу дететовог понашања и изјава требало би да знају када дете изражава мишљење које му је наметнуо други родитељ. Тако у предмету Суда у Стразбуру у предмету К.Б. и др. против Хрватске, вештаци из области психологије и психијатрије, у извештају су навели да је негативан став деце према мајци последица негативног става оца према мајци и одредили да се отац подвргне саветовању и надзору вршења родитељског права.³⁶⁵

Поставља се питање колико је мишљење деце релевантно с обзиром на могуће утицаје посредне или непосредне, који се врше на њих и који је то узраст када деца могу дати мишљење без утицаја. И поред значаја који има право детета на сопствено мишљење и изражавање тог мишљења, приликом доношења одлуке, у неким земљама се захтева и да се дете заштити од сукоба и његовог стављања у средиште тог сукоба и значаја који има мишљење детета.³⁶⁶ Деца приликом давања свог мишљења често доживљавају сукоб верности или буду изманипулисани од стране једног родитеља или говоре оно што мисле да родитељ хоће да чује, најчешће оног са којим живе у тренутку одлучивања.

Суд у Стразбуру је у предмету К.Б. и др против Хрватске, марта 2017. године донео пресуду којом је утврђено да је дошло до повреде члана 8. Подносиатељка је поднела представку у своје име и име својих малолетних синова, јер држава није предузела потребне мере да омогући сусрете ње и њених синова, чиме је повређено њихово право на породични живот из члана 8. ЕКЉП. Подносиатељка је отишла са децом да живи код својих родитеља у место удаљено 420 километра од места где су раније живели. Тужени се жалио да му родитељи супруге не дозвољавају да се виђа са децом. Центар је обавио разговоре са мајком и децом и доставио Извештај суду. У том Извештају је наведено да се деца, нарочито старији син боји оца, да не жели да иде код оца и да је везан за мајку, а да

---

³⁶⁵ ECtHR, *K.B and others v. Croatia*, no. 36216/13, Judgment of 14 March 2017, para. 84.

³⁶⁶ „Деци је непримерено њиховом развојном узрасту остављено да сами одаберу да ли ће се виђати са мајком и том приликом отац не вербално, већ невербално, шаље поруку деци да уколико се стастану са мајком издају њега као оца, то представља сукоб лојалности коме су била изложена деца”, ECtHR, *K.B and others v. Croatia*, no. 36216/13, Judgment of 14 March 2017, para. 84.

прихвата да отац дође у кућу мајке и да са њим разговара телефоном. Суд је привремено поверио децу на старање мајци до окончања поступка развода и одобрио оцу право на сусрете са децом сваке суботе у месту боравка деце. Тужени је затражио привремену меру да деца проведу летњи распуст, јул и август са њим у његовој кући, а да мајка има право да посећује децу сваке друге суботе, у кући бившег супруга и да се чује телефоном свакодневно са децом. Током боравка деце код оца, мајка није одлазила код њих, али се редовно чула са децом телефоном, што се временом проредило због одбијања деце да се чују са њом. Августа је отац поднео предлог да се донесе привремена мера и да се деца њему повере на старање до окончања поступка развода и доставио налаз и мишљење психијатра, који је навео да су се околности промениле и да деца сада желе да остану да живе са оцем. Суд је 2011. године донео одлуку о разводу и поверавању деце оцу и одлуку о контактима мајке са децом сваки други викенд у месту становања мајке, да ће их отац довести, а мајка одвести оцу. Нико од страна није уложио жалбу на такву одлуку. Деца су одбијала пар пута да виде мајку, више вештака психијатријске струке је навело да су деца трауматизована и да се плаше да ће бити одведена од стране мајке. Пресуда није извршена јер отац није одвео децу са образложењем да су деца одбила. Мајка је само издалека виђала децу, јер су они хистерично уз плакање одбијали да се сретну са њом, због чега је суд одредио водитеља случаја. Отац је приложио мишљење психијатра да деца имају снажан отпор према мајци и да би било погрешно терати их на силу да иду код мајке и да би требало радити са децом да правазиђу то. Мајка је поднела захтев за извршење решења о контактима, а на одржаном рочишту саслушани су водитељ случаја и психијатар и отац који је навео да деца одбијају да иду код мајке и суд је утврдио да отац није крив за одбијање деце да се састану са мајком. Мајка је више пута покушала да се види са децом у кући њиховог оца, али су деца бежала и закључавала се у собу, пре свега старији син.

2014. године вештаци који су вештачили маја 2010. године и доставили извештај затражили су да буду изузети од вештачења у том поступку, а све због погрешних закључака различитих вештака, јер сматрају да се таква радикална промена у мишљењу деце може објаснити тиме да су деца све време била манипулисана од стране оца“ и да је њихово одбијање да имају било какав контакт са мајком било потпуно ирационално и произишло из сукоба

лојалности у који су увучена”.³⁶⁷ Деци је непримерено њиховом развојном узрасту остављено да сами одаберу да ли ће се виђати са мајком и том приликом отац не вербално, већ невербално шаље поруку деци да уколико се састану са мајком издају њега као оца, то представља сукоб лојалности коме су била изложена деца. Управо то је класичан пример сукоба лојалности и то објашњава тако драстичну промену у понашању деце према мајци, као су изнели вештаци.

Дете које је навршило 15 година и које је способно за расуђивање према члану 61. став 4. Породичног закона, може одлучити о одржавању личних контаката са родитељем са којим не живи. Обавеза је суда да приликом доношења одлуке води рачуна о најбољем интересу детета, али сматрамо да су мале или никакве шансе да суд донесе одлуку другачију од одлуке детета које је способно за расуђивање и има 15 година.

Члан 266. Породичног закона предвиђа овлашћење за надлежне органе да у случају процене да изражавање мишљења од стране детета и давање обавештења детету, није у најбољем интересу детета, ускрате остваривање права, у питању је дискрециона оцена надлежних, за коју није потребно додатно образложење, а што може угрозити дететова права.

6. ПРАВО ДЕТЕТА НА ЗАШТИТУ ОД НАСИЉА, ЗЛОУПОТРЕБА ИЛИ ЗАНЕМАРИВАЊА

*„Сви облици насиља, злостављања, злоупотреба или занемаривања деце, којима се угрожавају или нарушавају физички, психички и морални интегритет личности детета, представљају повреду једног од основних права детета садржаних у Конвенцији Уједињених нација о правима детета, а то је право на живот, опстанак и развој”.*³⁶⁸

---

³⁶⁷ *Ibid.*

³⁶⁸ Општи протокол за заштиту деце од злостављања и занемаривања Републике Србије усвојен августа 2005. године. Општи протокол за заштиту деце од злостављања и занемаривања Републике Србије усвојен је августа 2005. године. У Општем протоколу прихваћене су дефиниције појединих видова злоупотребе и занемаривања деце које је усвојила Светска здравствена организација, 1999. године у Женеви. Више о томе видети Ишпановић-Радојковић, В., Жегарац, Н., 2011, Дефиниције злостављања и занемаривања детета, у: Заштита детета од

Породичним законом, у члану 197. став 1, породично насиље је дефинисано као понашање којим један члан породице угрожава телесни интегритет, душевно здравље или спокојство другог члана. Против члана породице који врши насиље може се одредити једна или више мера заштите од насиља у породици, којима се привремено забрањује или ограничава одржавање личних односа са другим чланом породице. Мере заштите од насиља у породици могу трајати највише годину дана и могу се продужити све док не престану разлози због којих је била одређена.³⁶⁹

Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици предвиђа обавезу за државе потписнице Конвенције да предузму неопходне мере, како би се осигурало да при одлучивању о вршењу родитељског права и права на контакт, узму у обзир појаве насиља у породици. Државе су у обавези да предузму све неопходне мере, како законодавне тако и друге, како остваривање права на контакт не би угрозило права или сигурност жртве насиља или детета.³⁷⁰

У Енглеској је 2016. године дошло до сазнања за потребом измена у области права на контакт, када је Организација за помоћ женама објавила Извештај о деветнаест дечјих убистава, која су се десила пре, током или након контаката и о неопходним променама у породичном законодавству и стављању дететове безбедности на прво место. Поводом тог Извештаја 2016. године покренута је парламентарна расправа. Први Извештај Организација за помоћ женама објавила је под називом *29 убиства деце*, која су се десила пре, током, или након контакта, када је поводом тог Извештаја спроведена Парламентарна расправа 2008. године и када је Веће за породичну правду утврдило да су судови спроводили праксу апсолутне претпоставке о добробити контаката и када су

злостављања и занемаривања – Примена Општег протокола, В. Ишпановић-Радојковић (ур.) Београд, Центар за права детета, стр. 11.

³⁶⁹ Мере заштите од насиља у породици су: иселење из стана, без обзира на право својине; издавање налога за уселење, без обзира на право својине; забрана приближавања члану породице на одређеној удаљености; забрана приступа месту становања или рада члана породице; забраа даљег узнемиравања. Видети чланове 197-200. ПЗ.

³⁷⁰ Видети члан 31. Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици

изменама Закона о деци из 2014. године поштрене претпоставке у случајевима одређивања привремених одлука за контакт, по питању осигурања безбедности деце.³⁷¹ „Улога државе се енормно повећава и кривичноправне норме се преносе и на грађанскоправне односе. Наиме принудни карактер норми о заштити од насиља у породици почиње да доминира над личним односима и производи последице у домену правне сигурности”.³⁷²

---

³⁷¹ Crawford, M., 2017, The revised Practice Direction 12J: Child Arrangements & Contact Order: Domestic Violence and Harm, (<https://www.familylawweek.co.uk/site.aspx?i=ed182955,02.02.2020>).

³⁷² Јањић-Комар, М., 2006, Криза правног модела породице у породичном закону Србије, у монографији са научне конференције „Новине у породичном законодавству”, Ниш, Правни факултет Ниш, стр. 2.

ГЛАВА III

ФАКТОРИ КОЈИ УТИЧУ НА КВАЛИТЕТ И КВАНТИТЕТ КОНТАКАТА СА ДЕТЕТОМ

1. КВАЛИТЕТ И КВАНТИТЕТ КОНТАКАТА

Када говоримо о значају контаката за развој детета, имамо пре свега у виду квалитет контаката и ту број контаката није битан, осим у оној мери колико број контаката утиче позитивно на квалитет тих контаката, пре свега на присност, између родитеља и детета.³⁷³ Нека од истраживања доказала су да је квалитет контаката у директној вези са бројем контаката, као и да се негативност контаката смањује са одрастањем оца и деце.³⁷⁴

Контакт сам по себи, осим у случајевима када постоји добра сарадња између родитеља, у тачно одређено време и у неким ситуацијама на тачно одређеном месту, чији просторни услови нису адекватни, не можемо назвати квалитетним односом родитеља са својим дететом. Неки очеви су навели да су изгубили непосредност, спонтаност, јер не учествују у свакодневне дететове активности.³⁷⁵ На основу тога можемо закључити да родитељи са којима дете не живи често постају странци у животу своје деце. У покушају да спроведу све активности у тако ограниченом времену за контакт, очеви схватају да им недостаје мирно и тихо вече са својом децом, али и схватају да се такве вечери једноставно не планирају, већ се дешавају спонтано, као што се и многи догађаји

---

³⁷³ У једној од пресуда Апелационог суда у Новом Саду *Гж2.348/16* од 15.06.2016. године, због потребе да се успостави редован и квалитетан контакт између оца и сина, јер мајка није желела да се ангажује да се успостави такав контакт, донета је пресуда о измени начина одржавања контаката, а којом је проширен модел одржавања личних контаката између оца и детета. Апелациони суд у Новом Саду *Гж2.348/16* од 15.06.2016, (www.ns.ap.sud.rs/index.php/src/sudska-praksa/1090-gz2-348-16,19.09.2019).

³⁷⁴ Тако можемо закључити да квалитетније контакте имају старији очеви, као и да квалитетније односе имају старија деца. Dunn, J., 2003, p. 19.

³⁷⁵ Тако имамо случај родитеља коме је бивша супруга умрла и деца су прешла да живе код њега, иако је у периоду одвојеног живота редовно одржавао контакте са децом, он је навео како су он и његова деца морала поново да се упознају и да га је то више подсетило на ситуацију када се деца усвајају, него са наставком родитељске одговорности. Више о томе видети Simpson, B., Jessop, J., McCarthi, P., 2003, p. 213.

у одрастању деце дешавају спонтано, а један родитељ остаје ускраћен за те догађаје. Закључак је да очев одлазак од куће, односно живот у одвојеним домаћинствима, често за последицу има губитак традиционалне улоге оца. Чињеница је и да се не могу ствари тако генерализовати, погрешно је претпоставити да развод значи одсуство оца, као и да брак увек значи очево присуство.³⁷⁶

Квалитет односа је у директној вези и са информацијама које родитељи имају о животу њихове деце, са ким се друже, да ли користе опојна средства или алкохол, да ли имају проблема са законом, да ли имају проблема у школи или било где.

Број контаката некада зависи и од удаљености родитеља и детета. Тако као једна од битних одлука за коју је потребан споразум оба родитеља је и одлука о промени пребивалишта. У неким земљама споразум је потребан само када је реч о међународној селидби (Енглеска), док у другим правима споразум је потребан увек када се мења место боравка детета, јер то битно утиче и на односе родитеља и детета, као што је случај у нашој земљи.

Материјална ситуација родитеља може утицати на учесталост и квалитет контаката. Очеви који су незапослени или у тешкој материјалној ситуацији сигурно да имају проблем за одлазак код детета уколико су удаљени, а због чега нека права и судска пракса изричито предвиђају да се и ови трошкови узимају у обзир приликом одређивања накнаде за издржавање детета. Материјалне могућности сигурно да утичу не само на број контаката, већ и на квалитет контаката. Лакше је родитељима који имају новца да креативније осмисле викенд са својом децом и одморе за време распуста и празника.

Неки од очева сматрају да улога оца захтева пуно радно време, а не од петка до недеље, не може се човек тако програмирати, са друге стране има и оних који тврде да им пауза између контаката омогућава да имају слободно време, као и да

---

³⁷⁶ Важно је да деца знају да имају још једног родитеља и да их очеви воле и да могу увек рачунати на њих. Видети Simpson, B., Jessop, J., McCarthi, P., 2003, p. 215.

када су деца са очевима и маме добију слободно време, тако да су родитељи увек пуни позитивне енергије.³⁷⁷

Могло би се рећи да квалитет контаката у великој мери, између осталог, зависи и од односа бивших партнера, месту где се дешава контакт, моделу контаката и материјалној ситуацији родитеља. Квалитет односа у највећој мери зависи од квалитета односа бивших партнера. Према неким схватањима уколико постоје добри односи између бивших партнера, то доприноси да и дете има квалитетније односе са оцем. Од значаја су и ранији односи који су постојали између родитеља, па можемо закључити да уколико је између ранијих партнера у прошлости било насиља или тежих сукоба, да ће се то одразити и на односе детета са оцем.³⁷⁸ Уколико између родитеља постоји добра комуникација, и однос са дететом ће бити квалитетнији. Један од начина за добру комуникацију је и да родитељи не претерују у надгледању шта дете ради када је код другог родитеља, у смислу шта једе, облачи, све док то не угрожава дете на било који начин. Често родитељи претерују и стално имају замерке на начин провођења слободног времена када се дете налази код другог родитеља, да је легло касно, играло се у песку, јело је слаткише и слично.

На квалитет и број контаката може утицати и нова веза родитеља или рођење полубрата или полусестре. Професор Урош Новаковић наводи да претежни утицај на одржавање односа између детета и родитеља са којим дете не живи, имају четири фактора, и то: „*постојање нове породичне заједнице и деце, стабилност личних односа између чланова растављене породице, давање издржавања и географска удаљеност детета и родитеља који не врши родитељско право (оца)*”.³⁷⁹ По неким истраживањима очеви су изјавили да су често у ситуацији да бирају између доброг оца и нове везе, по истим истраживањима много су складнији односи бивших партнера када бивши партнер није у новој вези, као и добри односи са децом.³⁸⁰ Према

---

³⁷⁷ Simpson, B., Jessop, J., McCarthi, P., 2003, p. 217.

³⁷⁸ Некада деца избегавају да причају о родитељима, јер знају да то код другог родитеља изазива тугу или бес. *Ibid*, p. 204.

³⁷⁹ Новаковић, У., 2015, Социолошки и правни аспекти личних односа детета и родитеља који не врши родитељско право, Српска политичка мисао, бр. 2/2015, стр. 295.

³⁸⁰ Simpson, B., Jessop, J., McCarthi, P., 2003, p. 216.

истраживањима однос деце са очухом и маћехом, зависи и од узраста деце, тако да млађа деца изјављују да имају одличне односе у 70% са маћехом и 77% случајева изјављују да имају одличне односе са очухом. Адолесценти теже прихватају нове чланове породице у њихов живот. Тако према истраживању спроведеном у Канади само 41% проценат деце узраста старијих адолесцената прихвата очухе као чланове породице. Већина њих односе са очухом и маћехом види као односе пријатеља, а не као однос родитељ-дете. Најчешћи проблем између адолесцената и очуха је питање дисциплине.³⁸¹

Контакт је право, али и обавеза, која подразумева да се остварује на такав начин да позитивно делује на дете. Уколико дете кроз контакте усваја негативне ствари, поставља се питање да ли је такав контакт добар за дете. Контакт деце са оцем након развода значајнији је за дечаке у односу на девојчице, јер често дечаци своје очеве доживљавају као узоре.³⁸²

2. СИНДРОМ “ОТУЂЕЊА” И МЕЋУСОБНИ СУКОБИ РОДИТЕЉА

Дечји психолог Richard Gardner, 1985. године, први је употребио термин „синдром родитељског отуђења” и то за описивање случајева за које је веровао да деца лажно оптужују родитеља за сексуално злостављање. Показатељ постојања овог синдрома је дететово омаловажавање родитеља, а које је резултат дететовог „испирања мозга” од стране једног од родитеља. Он је придавао огроман значај овом синдрому тврдећи да је присутан у 90% спорова пред судом, али такве тврдње нису биле поткрепљене истраживањима. А према спроведеним истраживањима у споровима за старатељство и контакте, било је присутно само

---

³⁸¹ Hawthorne, J., Jessop, J., Pryor, J., Richards, M., 2003, Supporting children through family change A review of interventions and services for children of divorcing and separating parents, Centre for Family Research, University of Cambridge, p. 12.

³⁸² Према неким истраживањима рађеним у Норвешкој у групи деце чији су родитељи били у браку у време њиховог рођења, али су се развели пре њиховог тринаестог рођендана, резултати показују да деца имају боље резултате у образовању, када су очеви образовани. Према подацима високо образовани очеви боље проводе време са својом децом и у већем броју пријављују сукобе након развода. Würtz Rasmussen, A., Stratton, S. L., 2012, How Distance to a Non-Residential Parent Relates to Child Outcomes, The Institute for the Study of Labor (IZA) in Bonn, p. 7.

2% навода о сексуалном злостављању.³⁸³ Данас је тај термин проширен на све случајеве када дете одбија контакт са другим родитељем, без обзира да ли су у питању оптужбе за сексуално злостављање или неки други разлози. Richard Gardner је сматрао да у озбиљним случајевима као меру треба изрећи преношење старатељства „са вољеног родитеља на одбијеног родитеља, ради депрограмирања детета”. Према његовом мишљењу није довољан пренос старатељства, већ је потребно и прекинути сваки контакт са дотадашњим примарним старатељем, чак и телефонски. Поред преувеличавања које Гарднер даје овом синдрому, а што су истраживања оспорила, наводи се да родитељи који су стварно злостављали децу често су желели да тврдње детета оспоре управо „синдромом отуђења”.³⁸⁴ У Калифорнији је спроведено истраживање којим је утврђено да у половини случајева ускраћивања контаката, наводи се да је угрожена дететова безбедност, која није угрожена и ти наводи потичу од стране родитеља са којим дете живи. Гарднерова мера о одвајању од једног родитеља и одлазак код другог није у најбољем интересу детета и представља ризик за дете, а шта ако је стварно реч о постојању насиља, а дете је одвојено од родитеља који му може помоћи.³⁸⁵

У једном од случајева у енглеској судској пракси деца су под утицајем мајчиног непријатељства према оцу одбијала контакт и убеђени од стране мајке, оптуживали да их је сексуално злостављао отац и баба и деда по оцу. Став енглеског суда је да је истрага најбољи начин да се деца заштите и у том случају је утврђено да деца нису злостављана од стране оца и да је у то мајка лажно убедила децу због чега су јој деца на крају одузета, а мере предузете да отац помогне деци да успоставе контакт са мајком, који је прекинут.³⁸⁶

У многим случајевима деца, под утицајем родитеља са којим живе неоправдано одбијају контакт са другим родитељем. Британска служба је у циљу омогућавања својим службеницима да препознају случајеве синдрома „отуђења”

---

³⁸³ Bruch, S. C., 2001, Parental Alienation Syndrome and Parental Alienation: Getting It Wrong in Child Custody Cases, Family Law Quarterly, p. 529.

³⁸⁴ *Ibid.*

³⁸⁵ *Ibid.*

³⁸⁶ Court of Appeal, F. v. F. (Contact: Committal) [1998] 2 F.L.R 237, према Kaganas, F., Selater, Sh. Day, 2004, p. 8.

урадила и водич у коме је и наведена дефиниција отуђења „ *када дететов отпор или непријатељство према једном родитељу није оправдано и резултат је психолошке манипулације од стране другог родитеља*”. У водичу се указује на који начин надлежна лица треба да поступају уколико постоји одбијање детета да контактира са једним од родитеља. У таквим ситуацијама је неопходно испитати могуће узроке одбијања и утврдити да ли је одбијање оправдано због постојања насиља или употребе опојних супстанци, због чега се дете оправдано плаши родитеља или је одбијање због сукоба родитеља и везаности детета за једног од родитеља или због отуђења родитеља од детета. Породица чини једну целину и немогуће је да односи између појединих чланова буду поремећени, а да то не утиче на друге чланове.³⁸⁷ Сукоби између родитеља одражавају се и на њихову децу било да се ради о физичком насиљу или о свађама између њих. Реч је о проблему који се често јавља и где службеници треба да процене да ли је у интересу детета да не одржава контакте са једним родитељем или је то само на штету детета. Потребно је да се благовремено препозна проблем и да се реагује на прави начин, јер како време пролази, тако је отуђење све веће.³⁸⁸

Некада родитељи покушавају да децу убеду да оптуже другог родитеља, како би на тај начин спречили контакте или променили одлуку о поверавању детета. Тако у једној од пресуда Апелационог суда у Новом Саду (измена одлуке о виђању детета),³⁸⁹ имамо случај да је мајка наговарала дете да оптужи оца да

---

³⁸⁷ Hughes, C., 2003, p. 36.

³⁸⁸ Случајеви одбијања детета да проводи време са једним од родитеља може имати више разлога, и то према водичу може бити: случај оправданог одбијања ако је родитељ повредио дете или га се дете плаши због породичног насиља или употребе штетних супстанци; насиље у породици, сукоб који штети детету, на пример као последица дуготрајног судског спора, обострано непријатељство између родитеља које може постати неподношљиво за дете; „одбијање или отпор детета“ да проводи време са једним родитељем, а које може бити оправдано или последица радњи другог родитеља којим отуђује дете од родитеља, без разлога; „остали облици штетног родитељства“ као што су психички проблеми родитеља или употреба недозвољених супстанци. Parental alienation, Cases where children are resisting or refusing spending time with a parent, (<https://www.cafcass.gov.uk/grown-ups/parents-and-carers/divorce-and-separation/parental-alienation/>, 12.11.2019.).

³⁸⁹ Апелациони суд је укинуо првостепену пресуду којом је одбијена тужба мајке, не због погрешно утврђеног чињеничног стања, већ због немогућности тужиле да на главном претресу,

је сексуално злоставља што је дете и признало оцу након што се расплакало. Мајка је дете убеђивала и рекла да ће онда њих две бити стално заједно. Због навода о могућем сексуалном злостављању детета, Центар за социјални рад је спровео опсервацију и доставио Извештај суду у коме се наводи да на основу понашања детета и изјава које је дала у Центар, мишљење је да је дете инструисано од стране мајке да лажно оптужи оца. Наводи се да понашање мајке има осветнички карактер према бившем партнеру и његовој породици са којима дете има добре односе и да мајка преокупирана осветом занемарује потребе детета. Дете је након престанка ванбрачне заједнице било поверено мајци, а отац је имао поред осталог и право контаката са дететом. Контакти су углавном били опструирани од стране мајке. Дешавало се да отац три месеца долази у време предвиђено за контакт испред куће, где је дете живело са мајком, а да ниједном не види дете. У једној ситуацији када је отац дошао по дете, изнервиран понашањем мајке, ударио је бившу партнерку, због чега је осуђен на новчану казну за накнаду нематеријалне штете, за претрпљене физичке и психичке болове. Отац је у међувремену од пријатељица мајке сазнао да је девојчицу сексуално злостављао брат по мајци из њеног првог брака, због чега је брату изречена мера појачног надзора. Отац је добио пресуду за самостално вршење родитељског права, која је након годину дана од правоснажности извршена уз асистенцију полиције и радника центра за социјални рад. Дете се лепо уклопило у породицу оца, а мајка је осуђена за кривично дело спречавања извршења пресуде о предаји детета. Мајка је оптужила оца да сексуално злоставља дете и поднела кривичну пријаву и поднела тужбу за измену одлуке о самосталном вршењу родитељског права.

У Енглеској у предмету [2019] EWHC 132 (Fam)³⁹⁰ од 29.01.2019. године суд је одлучивао о жалби на пресуду којом је одлучено да дете старо 12 година не би требало да има непосредни контакт са оцем, већ само путем писама и

са кога је оправдано била одсутна, расправља о налазу и мишљењу вештака који су били саслушани на главном претресу. Пресуда Апелационог суда у Новом Саду *Гж 2-306/13* од 19.06.2013, (www.ns.ap.rs/index.php/src/sudska-praksa/596-gz2-306-13, 03.09.2019.).

³⁹⁰ Royal Courts of Justice, [2019] EWHC 132 (Fam), London, Judgment of 29/01/2019, ([https://www.familylaw.co.uk/docs/default-document-library/re-r-\(a-child-appeal-termination-of-contact\)-2019-ewhc-132-\(fam\).pdf?sfvrsn=a8af74b8,16.12.2019.](https://www.familylaw.co.uk/docs/default-document-library/re-r-(a-child-appeal-termination-of-contact)-2019-ewhc-132-(fam).pdf?sfvrsn=a8af74b8,16.12.2019.)).

разгледница и то у почетку једном месечно, а касније сваке друге недеље. Суд је утврдио да је отац некада викао на дете и да није увек имао разумевања за дете, али да то није било учестало, нити је својим понашањем нанео штету детету. Мајка је била неискрена приликом оптуживања да је отац злостављао дете и утицала на дете директно или индиректно да то унесе у свој дневник. Мајка се 2013. године укључила у програм саветовања, али и даље је радила све како би спречила контакт детета са оцем и братом по оцу. Њен чврст став је да контакт детета са оцем није безбедан и уверавањем и детета у то нанела детету емоционалну штету да отац жели да га повреди. Мајка је 2014. године натерала дете да лажно оптужи оца полицији, причајући му да се то дешавало у прошлости пресудом је утврђено да је пријава лажна и да је мајка изманипулисала дете. У почетку је отац је имао редовне контакте са дететом и то најпре надзиране, а касније подржане и након тога неконтролисане, са остајањем на спавање детета код оца. Мајка је након две године најпре прекинула дететова ноћења код оца, а касније и контакт детета са оцем. Отац је поднео захтев за извршење налога о контакту када није тражио промену пребивалишта детета, нити да се мајка казни. Током поступка психолог се супроставио даљем директном раду у поступку са дететом, јер се детету наноси штета. На крају је првостепени суд утврдио да је детету нанета штета и да прети да се то настави и у будућности, а с обзиром на то да је мајка старатељ детета и првенствено она брине о његовој нези, а да ће дете посредно бити у контакту са оцем и рођацима са очеве стране. Отац је поднео жалбу и то прво тражећи да се донесе одлука о промени пребивалишта детета на његову адресу или да се укине индиректни контакт и донесе одлука о непосредном контакту или да се донесе одлука да мајка поспешује дете да одговори на писма оцу. Суд је одбио захтев да дете пређе код оца и усвојио жалбу за посредно остваривање контаката. Другостепени суд је закључио да првостепени није ценио дугорочну штету која ће детету бити нанета због немогућности да има непосредне контакте са оцем, већ само краткорочну штету која се тиче штете по дете која се односи на даље вођење поступка или даљем раду на успостављању контаката (принцип сразмерности). Суд је донео погрешан закључак о добробити детета. Судија је исувише пажње посветио изношењима од стране мајке дететових жеља и осећаја и манипулисањем дететом, уместо да се посветио утврђивању стварних жеља и

осећања детета.³⁹¹ Судија није применио принцип сразмерности између штете која настаје за дете у случају даљег трајања поступка по захтеву оца за непосредни контакт и одрастање детета без непосредног контакта са оцем. Суд је одлучио да због свега наведеног усвоји жалбу оца.

У предмету Здравковић против Србије³⁹² Европски суд за људска права, донео је септембра 2016. године пресуду којом је утврђено да није дошло до повреде члана 6. став 1. и члана 8. Конвенције. Подносиатељка се жалила да државни органи нису предузели потребне мере да се изврше две привремене судске мере, којима је одређено њено право на контакт са дететом и родитељско право и жалбу на одуговлачење поступка о вршењу родитељског права, тачније жалила се на дужину трајања поступка и неизвршавање привремене мере. Суд је одбацио захтев за привременим вршењем родитељског права и одобрио привремену меру виђања до окончања поступка јула 2008. године. Привремена мера се поштовала уз одређени отпор детета до августа 2008. године, када је дете побегло из куће мајке и отишло код оца. У септембру 2008. године је наложено извршење решења о виђању мајке са дететом, али је било неколико неуспелих покушаја да би судија послао извршитеља да надгледа извршење, који је обавестио судију да је отац довео дете до капије мајке, али да дете и након убеђивања од стране оца није хтело да уђе у кућу мајке. Извршни судија је наложио тиму за помоћ детету да дете психолошки припреми за контакт са мајком и јануара затражио од Центара да размотри могућност корективног праћења вршења родитељског права од стране оца, јер постоји сумња да утиче на непријатељство детета према мајци. Априла 2009. године Центар је ставио оца под корективни надзор, а уз одобрење суда јуна 2009. године и мајку је ставио под исту меру а све у циљу да се успостави сарадња родитеља у циљу остварења дететових емотивних потреба. Отац је два пута новчано кажњен због пропуштања да дете на одговарајући начин припреми за контакт са мајком. Центар је затражио новембра 2009. године од суда да одложи извршење решења

---

³⁹¹ Другостепени суд у пресуди цитира део из једне раније донете пресуде, [1994] 1 FLR 729, 736: p. 15 „Судије не би требало да допусте да непријатељство једног родитеља (обично родитеља код кога дете живи), да их одврати од доношења налога за контакт тамо где верују да је контакт потребан за добробит детета ...“ Ibid.

³⁹² ECtHR, *Zdravković v. Serbia*, no. 28181/11, Judgment of 20 December 2016, para. 25.

о виђању мајке са дететом за три месеца, због родитељске терапије која је била у току и за још три месеца због напретка у ставу родитеља и детета и да се застане са судским поступком док траје терапија, јер судски поступак угрожава постигнути напредак, и у њему родитељи наступају као противници. Пресуда о вршењу родитељског права, којом је мајци поверено вршење је донета 2009. године, постала је правоснажна септембра 2010. године, а промена одлуке о вршењу родитељског права донета је 2012. године на захтев оца. И њоме је одређено да дете настави да живи са оцем, а да се виђа са мајком и тада је поново успостављен контакт мајке и сина и то без надзора, сваког викенда сат времена. У периоду од 2009. до 2012. године у више наврата је покушано принудно извршење, али је мајка изричито одбила примену силе према оцу и детету у поступку извршења.³⁹³ На иницијативу Центра је и потписан Споразум о правима виђања. Нажалост ништа од тога није уродило плодом и правда није задовољена, али је водећи рачуна о најбољем интересу детета промењена одлука. Тужилаштво је поднело кривичну пријаву, али ниједан заказани претрес није одржан.³⁹⁴ Управо такво непоступање суда један је од главних аргумената да судија Сергхидес издвоји мишљење и гласа да је дошло до повреде Конвенције.³⁹⁵

У случајевима када је утврђено да је кривицом једног родитеља дете отуђено од другог родитеља, поставља се питање шта предузети против родитеља који је отуђио дете од другог. Казна којом се најчешће само прети, промена пребивалишта детета, у већини случајева није у најбољем интересу детета. У малом броју случајева суд може применити ову меру уколико је сигуран да то није стресно за дете и да ће дете без проблема прихватити и навићи

---

³⁹³ Судија Пастор Виланова је издвојила мишљење и гласала да је дошло до повреде, јер између осталог сматра да захтев мајке да се не примени сила, не представља ослобођење од одговорности и судија је дужан да предузме све, како не би дошло до кршења члана 6. и 8. Пресуда Европског суда за људска права ECtHR, *Zdravković v. Serbia*, no. 28181/11, Judgment of 20 September 2016, Concurring Opinion of Judge Pastor Vilanova.

³⁹⁴ Члан 191. Кривичног законика „Одузимање малолетног детета“, предвиђа новчану казну или затвор до две године.

³⁹⁵ ECtHR, *Zdravković v. Serbia*, no. 28181/11, Judgment of 20 September 2016, Concurring Opinion of Judge Serghides, point 21.

се на нову средину. У већини случајева то само предстваља меру заплашивања родитеља са којим дете живи.

У једној од пресуда Апелационог суда у Новом Саду³⁹⁶ потврђена је пресуда Основног суда у Суботици којом је промењена првобитна пресуда о вршењу родитељског права којом су деца била поверена на самостално старање оцу и деца се поверавају мајци на самостално старање и уређује се право на контакт деце са оцем. Отац је своје негативне ставове према бившој супрузи преносио на децу и занемаривао потребу деце да остварују контакт са мајком. Резултат тога је да су деца под утицајем оца, одбијала контакт са мајком и јако су се негативно изражавала о мајци, а све под утицајем оца, а према процени стручњака деца негде дубоко у себи желе контакт са мајком. Процена је да не треба саслушавати децу пред судом, јер мишљење које ће дати свакако је оно које су створили под утицајем и манипулацијом оца о мајци, јер је код деце утврђен „синдром отуђења”. Мишљење је стручњака да деца и даље дубоко у себи воле мајку. *„Потребно је омогућити деци више заједноведеног времена са родитељем од кога су се отуђили, а не мање виђања. Само на тај начин ће деца имати прилике да схвате да су њихови контаминирани ставови погрешни”*. Иначе, деца су ученици седмог и четвртог разреда. Остаје отворено питање да ли је пресуда добровољно извршена или принудно и да ли је уопште извршена, због сложености случаја.

Пресудом Апелационог суда у Новом Саду (одређивање мере заштите од насиља у породици)³⁹⁷ потврђена је пресуда првостепеног суда којом је одбијен захтев мајке да се оцу забрани прилазак детету. У спорном предмету након развода отац је према пресуди одржавао личне контакте са дететом два пута недељно у својој кући где је живео са мајком и братом. Пар месеци након тога мајка одводи дете код лекара и пријављује оца да је дете сексуално злостављао. На предлог Центра за социјални рад оцу се одређују контакти са дететом у контролисаним условима, у просторијама Центра, а након сагласности мајке и на јавним местима у присуству мајке. Стручњаци утврђују да се вербални искази

---

³⁹⁶ Пресуда Апелационог суда у Новом Саду Гж2. 346/13 од 14. јуна 2013. године, (www.ns.ap.sud.rs/index.php/src/sudska-praksa/504-gz2-346-13, 19.10.2019.).

³⁹⁷ Пресуда Апелационог суда у Новом Саду Гж2 285/15 од 15.07.2015. године, (www.ns.ap.sud.rs/index.php/src/sudska-praksa/929-gz2-285-15, 19.10.2019.).

детета не поклапају са дететовим понашањем према оцу и да су вербални искази научени под утицајем мајке, а за злостављање касније је оптужена и баба по оцу. Током периода од четири године отац је дете виђао у контролисаним условима или на јавним местима, у присуству мајке, једном недељно на по сат, а касније сат и по времена. Потврђеном пресудом наводи се да нема основа за одређивање мера заштите од насиља у породици, није утврђено било какав облик насиља од стране оца и бабе према детету. Утврђено је да је дете вербалне исказе давало под утицајем мајке. Штета нанета детету током поступка и осталим учесницима неизбежно поставља питање примене мере одузимања родитељског права или надзора над вршењем родитељског права, зашто је надзор вршен само према оцу, а не и према мајци, иако је постојала основана сумња да је манипулисала дететом. Колика је штета нанета детету да лажно оптужи оца за сексуално злостављање, и оцу јер је дете виђао у рестриктивним условима, у минималном трајању? Да ли је било неопходно четири године да се утврди да ли су отац и баба злостављали дете?

3. ГЕОГРАФСКА УДАЉЕНОСТ

Удаљеност може бити у оквиру исте земље или у другој земљи. У случају промене места становања родитеља са којим дете живи код нас и у већини других земаља потребна је као и код осталих одлука битних за дете и сагласност другог родитеља. Промена места пребивалишта детета може имати велике утицај на одржавање личних контаката са дететом. У таквим ситуацијама долази до сукоба права родитеља који живи са дететом на слободу кретања и право да изабере место за живот и права другог родитеља на одржавање контаката са дететом и начело најбољег интереса детета.³⁹⁸ У таквим ситуацијама надлежни органи требало би да донесу одлуку водећи рачуна о најбољем интересу детета.

---

³⁹⁸ Приликом одлучивања о захтеву за променом пребивалишта, односно делимичног лишења родитељског права, суд би требало да размотри зашто родитељ жели да се пресели. Ако је главни мотив селидбе спречавање контаката, јасно је да у том случају не би требало дати дозволу, односно лишити другог родитеља права да одлучује о томе, уколико је разлог селидбе заснивање радног односа, или неки други оправдани разлог, требало би дозволити пресељење. Herring, J., 2003, *Connecting Contact: Contact in a Private Law Context*, у зборнику *Children and their Families: Contact, Rights and Welfare*, приредио Andrew Bainham, Bridget Lindley, Martin Richards, Hart Publishing Oxford and Portland, England, p. 102-103.

Поставља се питање зашто се не би ограничило пресељење родитеља са којим дете не живи и јер и у тој ситуацији је угрожено право детета на контакт,³⁹⁹ а нарочито у земљама где контакт са дететом представља дужност родитеља. Поједине државе само за међународну селидбу захтевају споразум родитеља, док у другим земљама споразум је потребан за промену места боравка детета и у истој земљи. Мишљења смо да критеријум не би требало бити да ли је у питању међународна селидба, јер некада удаљеност у истој земљи може бити већа од случаја селидбе у иностранство. Тако у нашој судској пракси имали смо случај пресељења из Војводине у Мађарску, а што може бити ближе од пресељења из Суботице у Врање. Поједини аутори истичу негативан однос између физичког односа и физичке удаљености.⁴⁰⁰

У случају промене пребивалишта је потребно да родитељи постигну договор; уколико нема споразума, одлуку доноси суд. За разлику од Енглеске и Велса, где је сагласност потребна само уколико се ради о међународној селидби, Нови Зеланд предвиђа споразум и за промену пребивалишта у земљи, јер то може утицати на односе родитеља са дететом. У Енглеској подношење захтева представља рутину и судови одобравају захтев у складу са тамношњим ставом да одбијање негативно утиче на мајчину психолошку и емотивну стабилност, што доказује тврдње да у Енглеској првенствена брига је за родитеља који се стара о детету.⁴⁰¹ Један од ризика за децу након развода јесте промена средине живљења, али на Новом Зеланду право на пресељење постоји, али и граница у погледу удаљености, како се не би отежавало остваривање права на контакт и како би се родитељима омогућило да буду укључени у живот детета.⁴⁰²

У нашој земљи уколико родитељи не могу да постигну споразум о пресељењу детета, родитељ који живи са дететом може да покрене поступак делимичног лишења родитељског права другог родитеља и то права одлучивања о битним питањима за дете где спада и одлука о промени пребивалишта детета.

---

³⁹⁹ У таквој ситуацији поставља се питање шта са уставним правом на слободу кретања, родитеља са којим дете живи. *Ibid.*

⁴⁰⁰ Видети Würtz Rasmussen, A., Stratton, S. L., 2012, p. 6.

⁴⁰¹ Taylor, N., 2013, Relocation Following Parental Separation: International Research, Policy and Practice, International Family Law, Policy and Practice, Vol. 1.1, pp. 90-98.

⁴⁰² *Ibid.*

У нашој земљи суд не може да донесе одлуку која ће заменити сагласност оца, као што је учињено у пресуди коју је поништио Апелациони суд. У највећем броју случајева, у којима један родитељ подноси тужбу за делимично лишење родитељског права другог родитеља, управо је разлог непостојање споразума о пресељењу. Анализом судске праксе истог суда, приметили смо различито поступање, па тако у једној пресуди суд је проценио да је у најбољем интересу деце да отпутују са мајком у иностранство, а у другој да је у најбољем интересу деце било да остану у близини оца.⁴⁰³

Овде можемо поставити и питање смештаја деце у хранитељским породицама или домовима - да ли се води рачуна да деца буду у близини својих биолошких родитеља, као и у случају особа које се налазе у затвору, а родитељи су малолетне деце, односно да ли се приликом одлучивања у којем ће затвору служити затворску казну води рачуна о близини породице, а све како би се олакшао контакт.

На основу података центара за социјални рад у Вршцу, Белој Цркви и Пландишту у периоду од 2017. до 2019. године, у несродничке хранитељске породице смештено је укупно 32 деце, а у 23 случаја као један од разлога приликом избора хранитеља наводи се близина детета и биолошке породице. Што значи да се у 71,87 % случаја приликом избора хранитеља водило рачуна и о близини детета и биолошке породице (Табела 1).⁴⁰⁴

Табела 1. Број одлука о избору хранитеља у којима је као један од разлога избора хранитеља наведена и близина детета и биолошке породице, у центрима за социјални рад у у Вршцу, Белој Цркви и Пландишту од 2017. до 2019. године

Број деце смештене у несродничке хранитељске породице	Број одлука о избору хранитеља у којима се као један од разлога наводи близина детета и биолошке породице.	
32	23	71,87 %

⁴⁰³ Пресуда Апелационог суда у Новом Саду *Гж2. 436* од 29.07.2013. године, упореди, пресуда Апелационог суда у Новом Саду *Гж2. 359* од 27.08.2015. године,

⁴⁰⁴ Резултати истраживања спроведени у појединим центрима за социјални рад за потребе израде докторске дисертације.

Када су у питању лица лишена слободe, одлука о томе где ће особа бити упућена на издржавање казне затвора доноси се на основу Правилника о упућивању осуђених, прекршајно кажњених и притворених лица у заводе за извршење кривичних санкција,⁴⁰⁵ а у коме се као критеријуми избора завода наводе пол и висина изречене казне, а не и близина деце која имају право на контакт са родитељем.

4. МАТЕРИЈАЛНА СИТУАЦИЈА РОДИТЕЉА

Недостатак новца утиче на квалитет и квантитет контаката, нарочито када постоји удаљеност и када контакт изискује и веће трошкове. Поставља се питање да ли је могуће на основу трошкова потребних за остваривање контаката поднети захтев за смањење алиментације. Уколико родитељ има финансијске трошкове у вези са остваривањем контаката са дететом, требало би на захтев родитеља омогућити смањење износа алиментације, како не би родитељ дошао у ситуацију да због плаћања алиментације, не може да приушти контакт са својим дететом. Приликом одлучивања мора се водити рачуна о потребама детета и о најбољем интересу детета. Већи финансијски трошкови за остваривање контаката најчешће се јављају када су родитељ и дете географски удаљени.⁴⁰⁶

Материјална ситуација родитеља, као један од елементата који утичу на квалитет и квантитет контаката, од великог је утицаја код контаката са децом која су измештена из биолошких породица, због тешке материјалне ситуације и непостојања основних животних услова за дете. То су углавном породице које су корисници социјалне помоћи. Постоји опасност да у неким ситуацијама немогућност остваривања контаката због недостатка новца центар тумачи као незаинтересованост и због тога предложи лишење родитељског права.

На основу истраживања спроведеним у појединим центрима за социјални рад, дошли смо до података да право родитеља на новчану помоћ, односно

---

⁴⁰⁵ Правилника о упућивању осуђених, прекршајно кажњених и притворених лица у заводе за извршење кривичних санкција, *Сл. гласник РС*, бр. 31/2015.

⁴⁰⁶ У Енглеској и САД износ алиментације се смањује сразмерно ноћима које је дете преспавало код оца и на тај начин је повећан број ноћи које деца преспавају код оца. Herring, J., 2003, *Connecting Contact: Contact in a Private Law Context*, у зборнику *Children and their Families: Contact, Rights and Welfare*, у: приредио Andrew Bainham, Bridget Lindley, Martin Richards), Hart Publishing Oxford and Portland, England, p. 107.

накнаду за путне трошкове потребне за остваривања контаката са децом која су измештена у друге породице или установе, зависи од финансијских могућности општина и градова и није регулисано на исти начин на нивоу Републике (Табела 2).

Табела 2. Приказ појединих градова и општина у погледу права на накнаду путних трошкова за остваривање права на контакт са дететом смештеним у хранитељске породице и домове у случају удаљености.

Центри за социјални рад у којима родитељи имају или немају право на накнаду путних трошкова за остваривање права на контакт са дететом смештеним у хранитељску породицу и дом у случају удаљености	
ЦСР Ниш	ДА
ЦСР Трговиште	НЕ
ЦСР Пландиште	ДА
ЦСР Вршац	ДА
ЦСР Бела Црква	НЕ

5. УТИЦАЈ АЛИМЕНТАЦИЈЕ НА ОДРЖАВАЊЕ КОНТАКАТА СА ДЕТЕТОМ

На квалитет односа између бивших супружника, а сам тим и на квалитет одржавања личних контаката између детета и родитеља, у великој мери утиче и плаћање издржавања од стране родитеља са којим дете не живи.

У складу са чланом 160. Породичног закона Републике Србије као критеријуми одређивања издржавања наводе се: потребе повериоца и могућности дужника, водећи рачуна о минималном износу алиментације. Потребне повериоца зависе од његових година, здравља, образовања, имовине и других околности. Могућности повериоца зависе од његових прихода, могућности за запослење, његове имовине, његових личних потреба, обавеза за издржавање других лица и других битних околности.⁴⁰⁷ Издржавање се по

⁴⁰⁷ „Конвенцијом о правима детета из 1989. године, чланом 31. став 1., предвиђено је да дете има право на одмор и слободно време, на игру и рекреацију, те учешће у културном и уметничком животу тако да издржавање треба да омогући остваривање и ових права детета”. Ковачек-Станић, Г., 2014, стр. 318.

правилу одређује у новцу и уколико се дужник и поверилац сложе могуће је и на други начин.⁴⁰⁸

Плаћање алиментације се најчешће везује за очеве и то као њихова највећа обавеза. Често и очеви сматрају да уколико редовно измирују алиментацију да је то довољно за односе њега и детета.⁴⁰⁹ Често односи између родитеља зависе од висине алиментације и њеног редовног плаћања. Родитељ који одржава контакте са дететом, поред алиментације коју исплаћује за потребе детета, има и друге трошкове као што су трошкови одласка по дете или код детета, трошкови за поклоне и изласке са дететом. Од износа ових издвајања за дете у великој мери зависи и квалитет односа, али пре свега квалитет односа са мајком. Може се рећи да је то један од услова за квалитетне односе, како између бивших партнера, тако и за квалитетно проведено време са дететом.⁴¹⁰ Чињеница да отац не плаћа алиментацију најчешће код мајке изазива понашање које спречава или отежава контакт детета са оцем. Таквим понашањем мајка не кажњава само оца већ и дете. Са друге стране, очеви често истичу да се новац који дају не троши на потребе деце.⁴¹¹

У Северној Македонији центар за социјални рад може да донесе решење да родитељу који дуже од три месеца није давао издржавање ограничи право на контакт са дететом све док не изврши обавезу према детету.⁴¹²

У предмету Фелбаб против Србије, Европски суд за људска права донео је априла 2009. године пресуду којом је утврђено да је дошло до повреде члана 6. и члана 8. Конвенције и да држава није предузела све неопходне мере да се пресуда изврши. Утврђено је да бивша супруга није поштовала термине одређене за контакт и да је контакт са децом зависио од воље мајке, а надлежни органи нису предузели потребне мере, осим једне неизвршене новчане казне. Држава Србија је као један од аргумената изнела и чињеницу да је подносилац

---

⁴⁰⁸ Споразум о издржавању закључује се у облику јавнобележнике изјаве. Видети члан 161. ПЗ.

⁴⁰⁹ Очеви често мисле да је њихова најважнија обавеза плаћање алиментације и да дете носи њихово презиме, а исто мишљење у великом броју случајева имају и мајке. Више о томе видети Herring, J., 2003, p. 95.

⁴¹⁰ Simpson, B., Jessop, J., McCarthi, P., 2003, p. 210.

⁴¹¹ Више о томе видети Herring, J., 2003, p. 110-111.

⁴¹² Видети члан 87. Закона за семејството Северне Македоније.

представке осуђен на казну затвора због неплаћања издржавања за дете, а подносилац представке да су право на контакт са дететом и право на издржавање два независна питања. У својој оцени суд није разматрао чињеницу неплаћања издржавања.⁴¹³

6. ДИСКРИМИНАЦИЈА РОДИТЕЉА ПО ПИТАЊУ ОСТВАРИВАЊА ПРАВА НА КОНТАКТ

Члан 7. Универзалне декларације о људским правим предвиђа равноправност и забрану дискриминације. У прошлости је приликом одлучивања о начину вршења родитељског права вршена најпре дискриминација жена, где имамо случајеве да су се деца након одређеног узраста предавала оцу на чување и васпитање, девојчице након седме, а дечаци након четврте године. Да би се од педесетих година ситуација променила у корист мајки. Тако у Декларацији о правима детета из 1959. године имамо званичну дискриминацију очеве и фаворизовање мајке. Тако у начелу 6. стоји *„Дете ће, где год је то могуће, расти под родитељском негом и одговорношћу и, у сваком случају, у атмосфери љубави и моралне и материјалне сигурности; дете у осетљивим годинама неће бити одвајано од мајке, изузев у изузетним околностима”*.⁴¹⁴

У садашњости, случајеви дискриминације или неравноправности полова нису толико изражени као раније и углавном су очеви ти који замерају систему на неравноправном родитељству, односно фаворизовању мајки приликом одлучивања о томе са којим ће родитељем дете живети, уколико не постоји споразум. У многим земљама постоје удружења очеве који се залажу за равноправно родитељство.⁴¹⁵ Родна равноправност код вршења родитељства може се остварити кроз заједничко родитељство.

---

⁴¹³ ECtHR, *Felbab v. Serbia*, no. 14011/07, Judgment of 14.09.2009, para. 59, para. 60, para. 69.

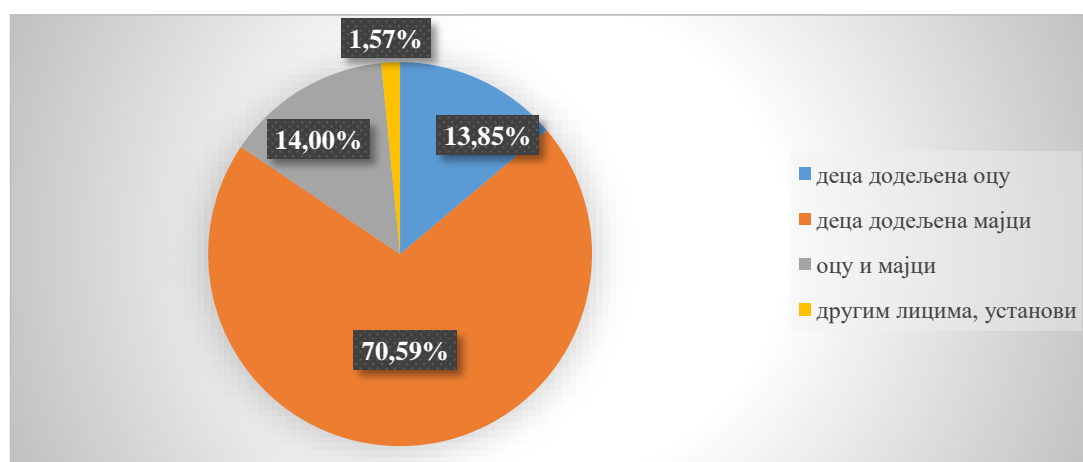
⁴¹⁴ Декларацији о правима детета из 1959, усвојена Резолуцијом 1386 (XIV) Генералне скупштине УН, 10. новембра 1959. године (Declaration of the Rights of the Child), https://www.ombudsman.rs/attachments/2145_PDFPrava_detet_u_medjunarodnim_dokumentimaF.pdf (16.07.2019.).

⁴¹⁵ Због чињенице да се према статистици деца у већем броју случајева поверавају да живе са мајком, не чуди чињеница да су управо очеви ти који се данас позивају на потребу заједничког

У Републици Србији је 2018. године од укупно 5.301 случаја разведених бракова у којима се одлучивало и о начину вршењу родитељског права, број одлука у којима су деца додељена оцу износио је 734, мајци 3742, оцу и мајци 742 и установи или другим лицима 83. Што значи да је самостално вршење родитељског права у корист очева у 2018. години износило 13,85%. На основу наведеног можемо закључити да се деца у највећем броју додељују мајкама на самостално вршење родитељског права (Графикон 1).⁴¹⁶

Ако упоредимо са подацима за град Ниш у коме је у 2018. години од укупно 349 разведених бракова у 210 случајева одлучивано и о начину вршења родитељског права, број одлука у којима су деца додељена оцу износио је 27, мајци 153, оцу и мајци 26 и установи или другим лицима 4. Самостално вршење родитељског права у корист очева у 2018. години за град Ниш износило је 12,86%, а што је мање за 0,99% у односу на републички просек (Графикон 2).⁴¹⁷

Графикон 1. Процент деце у Републици Србији која су након развода додељена оцу, мајци, оцу и мајци у 2018. години

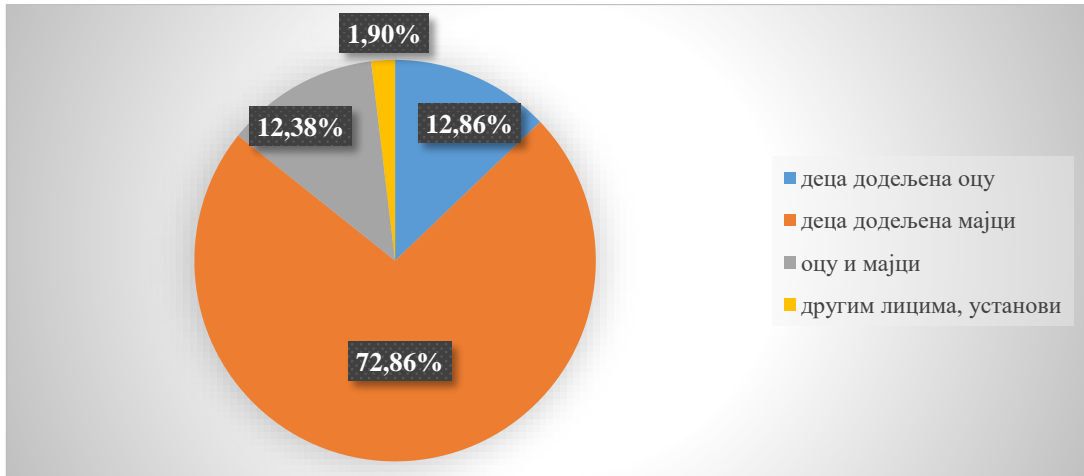

вршења родитељског права. Различита удружења под називима „Тате-Србија”, „Отац-Босна”, „Равноправно родитељство-Хрватска”, тврде да су очеви дискриминисани и да се деца углавном додељују мајкама на старање.

⁴¹⁶ Извор Републички завод за статистику.

⁴¹⁷ Подаци за град Ниш базирају се на основу последњег заједничког пребивалишта супружника, уколико нису имали заједничко пребивалиште на основу пребивалишта тужене, ако је оно непознато онда пребивалиште тужиоца, према подацима Републичког завода за статистику.

Графикон 2. Процент деце која су након развода додељена оцу, мајци, оцу и мајци у 2018. години за град Ниш

Неки аутори сматрају да је право на контакт изразито родно право и као пример се наводи институционална подршка коју имају мајке које се налазе у затвору и непостојање исте у случајевима затворених очева, који немају институционалну подршку за остваривање права на контакт. У Републици Србији осуђена жена која се породила у затвору, има право да задржи дете најдуже до друге године живота детета, након чега родитељи споразумно одлучују да ли ће дете поверити оцу, сродницима или другим лицима.⁴¹⁸ Уколико не постоји споразум или он није у складу са дететовим најбољим интересом, одлуку доноси суд према месту пребивалишта или боравишта мајке у време осуде.

У Норвешкој очеви имају право породилског одсуства. Мајке имају право на девет недеља породилског, а очеви имају право на четири недеље породилског. Остали део породилског, 29 недеља, родитељи су слободни да одлуче ко ће од њих користити или међусобно поделити. Управо такво регулисање је омогућило очевима да се више посвете бризи о детету. Након четири недеље мали број очева у Норвешкој користи остатак породилског. Управо таква правна политика је један од показатеља равноправности

⁴¹⁸ Видети члан 119. Закона о извршењу кривичних санкција.

родитеља.⁴¹⁹ Нашим Законом о раду предвиђено је чланом 77. да запослени има право на одсуство са рада уз накнаду зараде (плаћено одсуство) у трајању од пет радних дана у случају порођаја супруге. Запослена жена има право на породилско одсуство које почиње најраније 45 дана пре порођаја, најкасније 28 дана, и траје до 3 месеца детета. Отац има право на породилско само у случају да је мајка умрла или је напустила дете. Одсуство са рада ради неге детета се наставља након породилског и заједно са породилским траје укупно 365 дана. Одсуство за негу детета могу да користе мајка или отац, али у Србији то право очеви ретко користе.⁴²⁰

У Немачкој је до 2013. године за признање ванбрачном оцу родитељског права и права на контакт била потребна сагласност мајке. Под притиском Европског суда за људска права у Стразбуру, унета је измена да суд може оцу да додели вршење родитељског права, уколико мајка не докаже да то није у најбољем интересу детета. У Енглеској суд разматра три елемента приликом одлучивања да ли ће се ванбрачном оцу признати родитељска права и право на контакт, и то: посвећеност оца детету, повезаност оца и детета и разлози због којих отац подноси такав захтев. У Енглеској се за признање очинства прави разлика између венчаних и невенчаних очева, а постоји и могућност за невенчане, да стекну аутоматски родитељска права, ако заједно са мајком пријаве чињеницу рођења детета. У Србији су права невенчаних очева изједначена са венчаним, осим по питању рока до када може захтевати утврђивање очинства.⁴²¹

Дискриминација невенчаних очева окончана је у једном судском поступку пред Врховним судом САД, *Stanley protiv Illinois*.⁴²² У случају се радило о оцу

---

⁴¹⁹ Више о томе видети Skjørten, K., Barlindhaug, R., 2007, The Involvement of Children in Decisions About Shared Residence, *International Journal of Law, Policy and the Family*, Vol. 21, Issue 3, p. 382.

⁴²⁰ Видети члан 94. Закона о раду.

⁴²¹ У Енглеској када судови одлучују о вршењу родитељског права, ванбрачног оца, осим генетске везе са дететом, за стицање родитељског права, отац треба да докаже и постојање додатних социјалних елемената. Новаковић, У., 2017, стр. 136-137, стр. 142-143.

⁴²² U.S. Supreme Court, *Stanley v. Illinois*, 405 U.S. 645 (1972), no. 70-5014, 3 April 1972. према Rausch, R., 1980, Unwed Fathers and Adoption Process, *William & Mary Law Review*, 85 (1980), Volume 22, Issue 1 Article 4, p. 85-88.

који је са невенчаном супругом живео у заједници у којој су се родила деца, а које су надлежни, након смрти мајке третирали као децу без родитељског старања и подобне за усвајање. Судија је донео одлуку да није довољна само чињеница да се ради о невенчаном оцу, да се деца одузму од оца и дају на усвајање, већ је потребно и да је отац незаинтересован, да није успоставио родитељски однос са дететом у периоду дужем од шест месеци и обавеза обавештавања и право да буду саслушани пре лишења родитељских права и давања детета на усвајање.

У појединим правима имамо неоправдано различито регулисање вршења родитељског права и права на одржавање контаката између деце рођене у браку и деце рођене ван брака. Тако у Северној Македонији надлежност за доношење одлуке о вршењу родитељског права када не постоји споразум партнера у случају деце рођене ван брака доноси Центар за социјални рад, а у случају деце рођене у браку суд одлучује у пресуди о разводу.⁴²³

Погрешно је право на контакт везивати само за очеве, јер су чести случајеви када је управо мајкама ускраћено право на контакт, веома често и због међународних отмица деце. То у великој мери зависи и од културе и традиционалних сватања појединих народа. Постоје земље у којима преовлађује схватање да деца треба након развода да остану са оцем (муслиманске земље) и очеви након пресуда донетих на западу и у другима земљама одлазе у земље порекла са децом.

У предмету *Johnston и други против Ирске*⁴²⁴ Европски суда за људска права донео је децембра 1986. године пресуду којом је утврђено да није дошло до повреде члана 8. ЕКЉП. Подносилац представке је био у првом браку из кога има троје деце и након разлаза од супруге ступио је у везу са другом подносиатељком из које је 1971. године рођена ћерка, а он уписан као отац, али није могао да раскине први брак, јер то није дозвољавао ирски Устав. Према ирском Закону ћерка има статус незаконитог детета и нема право наслеђивања, као ни друга невенчана супруга. Врховни суд је пресудио да незаконито дете има сва природна права и то право на бригу, старање и одрастање. Поред

---

⁴²³ Види члан 80. и члан 78. Закон за семејството Републике Северне Македоније.

⁴²⁴ ECtHR, *Johnston and others v. Ireland*, no. 9697/82, Judgment of 18 December 1986, para. 14, para. 25.

непостојања наследних права ванбрачни партнери немају ни обавезу да се издржавају, али они имају право да живе заједно и да се подржавају, могу и склопити споразум о међусобном издржавању, али по питању принудног извршења постоји сумња, јер је такав споразум противан политици Владе Ирске. Док са друге стране брачни партнер иако је заједница престала има право на издржавање и право на наслеђивање. У вези са насиљем у таквим заједницама не могу се применити одредбе о забрани насиља у породицама, јер их систем не признаје. Постоји могућност признања „незаконитог детета” и обавеза издржавања истог, али по питању осталих права нису изједначени са децом рођеном у браку. Једини старатељ незаконитог детета је мајка отац може захтевати старатељство и приступ детету, али не може захтевати заједничко старатељство чак и ако мајка пристане на то. Незаконито дете може бити накнадно легализовано, под условом да су родитељи у тренутку рођења могли да закључе законити брак или десет месеци пре рођења детета. Незаконито дете и невенчана супруга у случају да наследе оца, односно партнера, плаћају порез, много већи од детета рођеног у браку и законите супруге. Суд је установио да није дошло до кршења члана 8. ЕКЉП, јер Конвенција није гарантовала право на развод; није било кршења члана 8. ЕКЉП, јер први и други подносилац по закону нису имали породично правни статус, али јесте дошло до кршења члана 8. ЕКЉП, у односу на дете, јер није поштован породични живот сва три подносиоца.

У не тако далекој прошлости била је присутна не само дискриминација невенчаних очева, већ и дискриминација неударних мајки. Тако у предмету *Marckx* против Белгије,⁴²⁵ пред Међународним судом правде у Стразбуру 1979. године, према Грађанском закону Белгије који је важио у то време, неударна мајка је морала да призна своје дете да би успоставила сродство са дететом, што није важило за удате мајке. Дете које је мајка признала или усвојила остаје ван породице мајке по питању законског наследства, када не постоји тестамент немају права као деца рођена у браку. Белгијска Влада је за такав став нашла оправдање у чињеници да сродници нису дали сагласност за усвајање. Како је Конвенцијом о људским правима био изједначен статус брачне и ванбрачне деце, јасно је било да је у питању повреда члана 8. Конвенције, као и дискриминација.

---

⁴²⁵ ECtHR, *Marckx v. Belgium*, no. 6833/74, Judgment of 13 June 1979, para. 40.

Иако суд схвата потребу државе Белгије да очува традиционални модел породице, наглашава да се то не може чинити прописима који представљају дискриминацију.⁴²⁶

Геј парови у Републици Србији имају право на приватност, али не и право на породични живот и усвајање деце или добијање деце помоћу биомедицински потпомогнутог зачећа. Поставља се питање да ли партнери из таквих веза могу очекивати исти третман по питању контаката са децом својих партнера из претходних веза, као и очух или маћеха? Шта је са случајевима где су родитељи након претходних бракова наставили живот са особама истог пола и где постоји тврдња бивших партнера да ће њихов контакт са децом, негативно утицати на развој детета, јер то није у складу са њиховим верским васпитањем или уопште са васпитањем деце, као што је у случају из Енглеске судске праксе, у предмету Краљевског суда правде, [2017] *EWCA Civ 2164* од 20.12.2017. године (захтев трансродног оца за непосредни контакт са децом).⁴²⁷ Отац се жалио на првостепену пресуду којом је одлучено да има посредни контакт са петоро своје деце узраста од 13 до 3 године, који живе у јеврејској заједници, чији су припадници, деца, отац и мајка. Отац је напустио породицу како би започео живот као жена, а због чега је и одбачен од јеврејске заједнице. Првостепени суд је своју одлуку да деца имају посредни контакт три пута годишње са оцем, образложио најбољим интересом деце, како их не би заједница у којој живе одбацила због контаката са оцем, а што би се на основу свих доказа десило са великом вероватноћом. Јеврејска заједница је током целог поступка вршила снажан притисак чак је кружила порука да се сви моле за мајку и децу и да заједница не може да дозволи да изгуби овај случај. Мајка је на суду рекла да је заједница отписала њеног супруга и објаснила на какву осуду су наишла деца њене комшинице, када је хтела да напусти религију или када је њена рођака променила начин облачења. Сматра да би њена деца била одбачена од стране

---

⁴²⁶ И у неким земљама Европе мајке сматрају да систем неоправдано фаворизује очеве, зашто би постојала претпоставка да је контакт добар, зашто да мајке доказују да контакт није добар за дете, нека очеви доказују да је контакт добар. Са друге стране очеви сматрају да се неоправдано фаворизује мајка као родитељ, приликом одлучивања о родитељским правима. Kaganas, F., Sclater, Sh. Day, 2004, p. 17.

⁴²⁷ Royal Courts of Justice, [2017] *EWCA Civ 2164*, London, 20 December 2017, (<https://www.familylawweek.co.uk/site.aspx?i=ed184412>, 16.11.2019.).

вршњака, да их не би уписали у јеврејску школу, са изговором да нема места. Локални рабин је у свом сведочењу рекао да се од породице трансродне особе очекује да нема контакт са њим уколико породица буде приморана на контакт, комшије и цела заједница престаће да комуницира са том породицом. Рабин је навео да посредни контакт не би угрозио чланове заједнице, јер деца не би видела појаву која је грешна и не би преносили сазнања својој заједници о појавама које су неприхватљиве и од којих треба сачувати децу и целу заједницу. Рабин се успротивио примедби да веру доживљава као клуб из кога је могуће појединце избацити. Судија је навео да је, са једне стране, штета коју ће деца трпети због непостојања непосредног односа са оцем, а са друге стране штета коју ће трпети одбацивањем целе заједнице. Управо због тога је судија са жаљењем, а због интереса деце, наглашавајући да није победила заједница, нити трансродне особе изгубиле, предност дао интересима деце у односу на право оца, сматрајући да ће на тај начин бити заштићени. Апелациони суд је поступајући по жалби прво поставио питање кршења члана 14. Конвенције о људским правима који забрањује дискриминацију по било ком основу. У пресуди се поставља питање да ли родитељ има неку заштићену карактеристику (пол, расу, боју, језик, религију, политичку припадност), која се користи као услов за контакт. Апелациони суд је навео да судије не могу дозволити да и поред тога што сматрају да је у питању дискриминација доносе одлуке под утицајем религија. Уколико родитељ васпитава дете да лоше доживљава другог родитеља, суд може да донесе налог о промени пребивалишта детета или да запрети тиме уколико се родитељ противи контакту. Наводи мајке да деца не би могла да се упишу у ниједну школу, јер им је отац трансродна особа, нису вероватни. Чак и ако би се десило, то би било незаконито. Дискриминација по било ком основу је забрањена, па и дискриминација по основу сексуалног опредељења. Свако има право на слободу изражавања своје религије, али верска слобода може бити ограничена у складу са демократским вредностима ради заштите права других људи. Из свега наведеног Апелациони суд је усвојио жалбу и вратио предмет на поновно суђење.

У једном од случајева у енглеској судској пракси *A v B и C [2012] EWCA Civ 285* од 03.02.2012. године (права LGBT особа по питању родитељског

права),⁴²⁸ подносилац захтева је биолошки отац детета, које је у време подношења захтева имало 2 године, особе које се супростављају захтеву су биолошка мајка и њена емотивна партнерка, а и отац је особа хомосексуалног опредељења. Како је лезбејски пар желео дете, а њихов пријатељ се понудио да им помогне, дечак је зачет након договора партнерки и њиховог пријатеља који је требао да буде биолошки отац, а највише због неодобравања родитеља мајке, њене лезбејске везе и како би дете било прихваћено и од стране других. Биолошки отац и мајка су се венчали и створили фиктивни брак, у коме би се дете родило и било прихваћено од стране мајчине породице. Договорили су се да дете живи са мајком и њеном партнерком, а да ће дете бити у вези са оцем. Оно што нису договорили је модел виђања. Проблем је настао када је отац захтевао да дете преспава код њега, да са дететом иде на одмор, док су мајка и њена партнерка сматрале да је то мешање у њихову породицу. Због насталог проблема, отац је поднео захтев да се дефинише налог за контакт, а као одговор мајка је поднела захтев да се ограничи родитељске одговорности оца. Лезбејски пар је сматрао да би већа улога оца утицала на њихов однос са дететом и да својим захтевом желе да заштите аутономију њиховог породичног живота. Захтеви оца за све већим контактима је супротан њиховом првобитном договору и значио би да ће дете одрастати у две породице и да тај однос подсећа на односе након развода, а то није била намера када је одлучено о зачећу детета. Истакле су и бригу због могућности да у случају смрти мајке њена партнерка нема родитељске одговорности и могућност да тада отац преузме самостално родитељске одговорности. Када је предмет стигао пред суд, главно питање је било учесталост, природа и трајање контаката оца са дететом. Првостепени суд је прихватио да треба проширити контакте оца и истовремено прихватио захтев мајке да отац има споредну улогу у одрастању детета, да је довољно да дете зна ко је његов отац, али да не треба дозволити да дете често борави код оца. Мајка и њена партнерка биле су против било каквог контакта оца и детета, а суд је то прихватио за наредни период од 2 до 4 године, ценећи узраст детета. Тиме је суд замрзнуо право на контакте на одређено време. Отац је уложио жалбу и Апелациони суд је поништио пресуду првостепеног суда, јер је сматрао

---

⁴²⁸ Royal Courts of Justice, *A v B u C* [2012]EWCA Civ 285, London, 3 February 2012, (<https://www.familylawweek.co.uk/site.aspx?i=ed96467>, 16.12.2019.).

погрешним одлуку да се контакти оца и детета замрзну за одређени период и вратио пресуду првостепеном суду на поновно суђење са датим упуштвима, а пре свега онима који се тичу утврђивања блискости и везаности детета за оца, његову приврженост детету и посвећеност.

Врховни суд у Лондону донео је пресуду по жалби 28. новембра 2006. године (2006) *EWCA Civ 1765* (промена пола и прекид контакта).⁴²⁹ Странке у поступку биле су у браку и имају две девојчице узраста 11 и 8 година. Девојчице су остале да живе са мајком, а са оцем су све до 2001. године имале контакт, односно све док отац није почео да живи као жена. Отац је 2002. године поднео захтев за контакт, а 2004. године имао је и операцију промене пола. Мишљење стручњака је да деци треба саопштити истину о промени пола њиховог оца на пажљив начин, јер ће они то вероватно, ако им се не каже, сазнати сами и тада ће претпети већу штету. Констатована је неподобност мајке да саопшти деци истину и оптуживање оца од стране мајке да је крив за насталу ситуацију. Отац је поставио два захтева: први да се поново успостави контакт који је прекинут 5 година и захтев да мајка деци саопшти истину, али све је било у циљу остварења права на контакт. Иако се пресудом одаје признање мајци, јер се суочила са несвакидашњим проблемом, притом самостално бринући о деци, наглашава се да се мора водити рачуна да проток времена отежава ситуацију, као и опасност да деца сазнају на други начин и због тога се предлаже помоћ старатеља за децу, који ће радити са родитељима и децом, како би лакше пребродили насталу ситуацију.

---

⁴²⁹ Royal Courts of Justice, (2006) *EWCA Civ 1765*, London, 28 November 2006, (<https://www.familylawweek.co.uk/site.aspx?i=ed95930>, 10.09.2019.).

ГЛАВА IV

ПРАВО НА КОНТАКТ У СЛУЧАЈЕВИМА ОДРАСТАЊА ДЕТЕТА СА ЈЕДНИМ РОДИТЕЉЕМ

1. РАЗВОД РОДИТЕЉА

Брак је дефинисан као заједница два или више лица. У неким земљама брак је законом уређена заједница мушкарца и жене у неким је то заједница два лица истог или супротног пола, а у неким се признаје и брак као заједница више лица „полигамија”.⁴³⁰

Породица је заједница родитеља и деце, за разлику од дефиниције брака, која је садржана у уставима и породичним законима, а што се може објаснити потребом да се брак дефинише као заједница мушкарца и жене, чиме се пружа отпор истополним браковима. Дефиницију породице неке земље не садрже, као што је случај са нашим Породичним законом, док у другима попут Црне Горе постоји дефиниција породице.⁴³¹

*„Примарно и у највећем броју и обиму, дечја права остварују се у породици која је, по многим карактеристикама аутономна заједница, специфична по циљевима и односима које условљава, она је „ приватни домен”, у који се држава сме мешати само селективно и супсидијарно, искључиво кроз категорију социјалних права и правне заштите малолетника/ која је једина обавезна”.*⁴³²

---

⁴³⁰ Полигамија као брачна заједница више лица могућа је у две варијанте, и то, као полиандрија, брак једне жене и више мушкараца и полигинија, брак једног мушкарца и више жена.

⁴³¹ Породични закон Црне Горе, *Сл. лист РЦГ, бр. 1/2007 и Сл. лист ЦГ, бр. 53/2016*, Видети члан 2. „*Породица је животна заједница родитеља, ђеце и других сродника који у смислу овога закона имају међусобна права и обавезе, као и друга основна заједница живота у којој се његују и подижу ђеца*“.

⁴³² Палачковић, Д., 2006, Конвенција о правима детета, Научна конференција „Новине у породичном законодавству”, Ниш, Правни факултет Универзитета у Нишу, Центар за публикације, стр. 24.

Велики је значај породице на формирање личности својих чланова и у великој мери од односа у породици зависи у какве ће се личности развити деца.⁴³³ По неким истраживањима, велики проценат деце која су имала проблематично, девијантно понашање, одрастала су у породици где су сукоби и насиље били део њиховог одрастања. Значај породичних односа за одрастање деце, одавно су препознали и због тога свака држава настоји да обезбеди нормалне услове за одрастање деце, чиме се стварају и друштвено одговорни грађани.⁴³⁴ Према истраживању спроведеном 2005. године у Француској, о повезаности изложености породичном насиљу у детињству на касније понашање те особе, резултати су показали да деца која су била изложена породичном насиљу, су имала веће шансе да када одрасту и сами буду насилни над партнерима и децом, у односу на особе које нису биле изложене породичном насиљу у детињству.⁴³⁵

Раније су постојала два мишљења по питању како развод брака утиче на дете. По једном мишљењу се сматрало се и да је и лош брак и поремећени породични односи, бољи за одрастање детета од развода брака и дететовог одрастања са једним родитељем.⁴³⁶ Друго схватање сматрало је да су

---

⁴³³ Професор др Михајло Митић указује на значај који има трансформација брака у породицу и цитира Наполеонову реченицу коју је изрекао у току израде чувеног Француског грађанског законика Code civil из 1804 „*Да нема деце ја бих први био против брака*”. Митић, М., 1986, Поверавање деце након развода брака, Зборник Правног факултета у Нишу, бр. 26, стр. 5.

⁴³⁴ „Према анализи Џона Боулбија, од 860 деце која потичу из проблематичних породица, чак 66% имало је проблематично понашање, док је само 12% проблематичне деце живело у нормалним породичним односима. Несумњиво је да односи у породици имају велики утицај на изградњу једне личности, поред осталих узорака који утичу, као што су друштво, медији утицај вршњака. Према Митић, М., 1986, Поверавање деце након развода брака, Зборник Правног факултета у Нишу, бр. 26, стр. 5.

⁴³⁵ Roustit, C., et al., 2009, Exposure to interparental violence and psychosocial maladjustment in the adult life course: advocacy for early prevention. Journal of Epidemiology and Community Health, BMJ Publishing Group, 63 (7), p. 564. Бројна истраживања указују да сукоб у браковима има негативан утицај на децу и вероватно ће сукоб родитеље учинити мање ефикасним у опхођењу са њиховом децом. Друге студије показују да деца као резултат тога имају тенденцију да буду увучени у сукоб између родитеља. Према Amato, P., Bruce, K., 1991, Parental Divorce and the Well-Being of Children: A Meta-Analysis, Psychological Bulletin 1991, Vol. 110, No. 1, p. 27.

⁴³⁶ Митић, М., 1986, стр. 5.

поремећени односи узрок који доводи до развода и да поремећени односи лоше утичу на развој детета, а не сам развод брака. Поремећени односи у браку или ван брака су ти који утичу лоше на дете.⁴³⁷

У прошлости је у неким земљама био забрањен развод, пре свега у оним у којима је држава била под снажним утицајем католичке цркве. Ни православна црква није гледала блаконаклоно на развод и дозвољавала је развод само из тачно наведених разлога, као и осуду партнера који је скривио развод. У неким земљама је одлука о томе којем родитељу ће се доделити вршење родитељских права зависила од тога да ли је тај родитељ скривио развод. Касније се направила разлика између доброг супруга и доброг родитеља. Реформом породичног права и слабљењем утицаја цркве на државу, после Другог светског рата, а и под утицајем борбе за људска права, дозвољава се и развод, због поремећених односа и споразумни развод. Управо је споразумни развод по неким довео до повећања броја разведених бракова.⁴³⁸

У Републици Србији је број развода у сталном благом порасту, тако да је у 2015. години разведено 9381 бракова, а 2018. године разведено је 9995 бракова, што је за 9,9% више. Ако изузмемо разводе у којима нема деце, добијамо податке да је у 2018. години у 5301 донетих одлука о разводу одлучивано и о начину вршења родитељског права, а у 2015. години у 5288 донетих одлука о разводу одлучивано је и о начину вршења родитељског права (Табела 3).⁴³⁹

---

⁴³⁷ „*Заборављајући на дете, родитељи обузети дивљом мржњом, све више продубљавају неспоразуме, а разумевање, оно важно својство карактера, уступа место ђудима, тако да се све ломи преко деце главе.*” Галевска, Р., Наведено дело, Београд 1958, стр. 16-17, према Ibid, стр. 6.

⁴³⁸ Према статистици Савезног завода за статистику није дошло до повећања броја развода, већ до смањења закључених бракова и због чињенице изједначавања брачне и ванбрачне заједнице све више је оних који живе у ванбрачној заједници. Ковачек-Станић, Г., Самарџић, С., Ковачевић, М., 2017, стр. 1256.

⁴³⁹ Извор Републички завод за статистику.

Табела 3. Подаци о броју развода у Републици Србији од 2015. до 2018. године

	2015.	2016.	2017.	2018.
Укупно	9381	9046	9262	9995
Без деце	4093	4045	4145	4694
Разводи у којима је одлучивано и о начину вршења родитељског права	5288	5001	5117	5301

Негативне појаве које прате поступак развода, али које неће престати самим разводом су и борба за децу која се веома често одвија заборављајући шта је најбоље за децу. Такво неодговорно понашање родитеља надлежни органи треба у сваком конкретном случају да препознају и санкционишу. Управо је тада потребна активна улога државе како би се заштитило право на породични живот и право на контакт са оба родитеља и блиским лицима.

Најважније и најтеже одлуке које се доносе у поступку развода брака односе се на уређивање начина вршења родитељског права.⁴⁴⁰ Након развода односи између деце и родитеља често захтевају јавну интервенцију. Некада тешки тренуци кроз који пролазе породице остају приватна ствар те породице, као што је у случају смрти једног од родитеља, када деца остају са другим, али у случају развода јавља се потреба за јавном интервенцијом.⁴⁴¹ Регулисање контаката са дететом у случају развода могуће је или споразумом, који одобрава суд, или судском одлуком. Могло би се рећи да споразум родитеља са ким ће дете живети и на који начин ће одржавати контакте са другим родитељем, спада у област приватног права, док регулисање судском одлуком, када не постоји споразум родитеља спада у област јавног права. Мада и споразум родитеља подлеже провери суда, у циљу утврђивања да ли је споразум у најбољем

⁴⁴⁰ Пре 1970-тих година у Америци у највећем броју случајева, мајци се додељивало самостално родитељско право. Током 70-тих и 80-тих година долази до изражаја начело најбољег интереса детета, за који се сматрало да је више родно неутралан, у односу на раније критеријуме одлучивања. Würtz Rasmussen A., Stratton, L., 2012, How Distance to a Non-Residential Parent Relates to Child Outcomes, The Institute for the Study of Labor (IZA) in Bonn, Germany, p. 3.

⁴⁴¹ Bruch, S. C., 2001, p. 544-545.

интересу детета и суд може да не одобри споразум, уколико сматра да он није у најбољем интересу детета, али је у тим ситуацијама интервенција државе, мања него када постоји спор између родитеља. У првом случају и поред обавезе да примењују у свакој ситуацији истражно начело, мала је вероватноћа да суд не одобри споразум родитеља и у пракси јавља се пасивност државних органа у поступању, док се у случају непостојања споразума очекује активна улога и предузимање мера како у доношењу одлуке тако и приликом њеног извршења очекује се примена истражног начела, како би се донела одлука која највише одговара интересима детета.

У случају непостојања споразума родитеља о томе на који ће начин вршити родитељско право или уколико њихов споразум, према процени суда, није у складу са дететовим најбољим интересом, коначну одлуку ће донети суд. У свету је различито регулисано питање правне снаге споразума, тако имамо земље где споразум не подлеже провери, као и земље где споразум није одлучујући и у којима суд може донети другачију одлуку од оне садржане у споразуму.

1.1. Споразум о вршењу родитељског права

Споразум родитеља је значајан јер избегава сукобе и дуго трајање поступака, због чега се настоји да се постигне споразум. У неким земљама се указује на значај упућивања родитеља на обавезно саветовање, како би се постигао споразум, или одређене службе које се баве питањем вршења родитељских дужности настоје да убеди родитеље да постигну споразум по питању одржавања контаката.

Када постоји споразум родитеља, једина обавеза суда је да испита да ли је такав споразум у интересу детета, али чињеница је да се суд не упушта у детаљну истрагу да ли је стварно такав споразум у најбољем интересу детета. Суд не тражи мишљење детета чиме се доводи у питање и право детета на сопствено мишљење. У Републици Србији када постоји споразум, не тражи се мишљење детета већ само суд процењује да ли је споразум у најбољем интересу детета. Различити правни системи на различити начин регулишу да ли је је потребно тражити мишљење детета када постоји споразум и једина земља, од 15 земаља

обухваћених упоредном методом истраживања,⁴⁴² где суд приликом испитивања да ли је споразум у најбољем интересу детета, врши и саслушање детета, јесте Белгија.

Према подацима Републичког завода за социјалну заштиту, центри за социјални рад су у 2018. години на захтев суда вршили процену споразумног предлога родитеља за вршење родитељског права у 3690 случајева, а у 2017. години 3379 процене споразумног предлога родитеља за вршење родитељског права. Ако упоредимо са подацима Републичког завода за статистику о разводима у којима се одлучивало о вршењу родитељског права, а то је у 2018. години 5301 пресуда, а у 2017. години 5117, добијамо податке да је у 2017. години од укупног броја пресуда у којима се одлучивало о начину вршења родитељског права у 66,03% постојао споразум, а у 2018. години у 69,60% случајева постојао је споразум.

Табела 4. Упоредни приказ броја процена центара за социјални рад (ЦСР) споразумних предлога родитеља за вршење родитељског права и броја развода у којима се одлучивало о начину вршења родитељског права

	2017.	2018.
Број развода у којима је одлучивано о начину вршења родитељског права	5117	5301
Број процена споразумних предлога родитеља за вршење родитељског права од стране ЦСР	3379	3690
Процент развода у којима је постојао споразум о начину вршења родитељског права	66,03%	69,60%

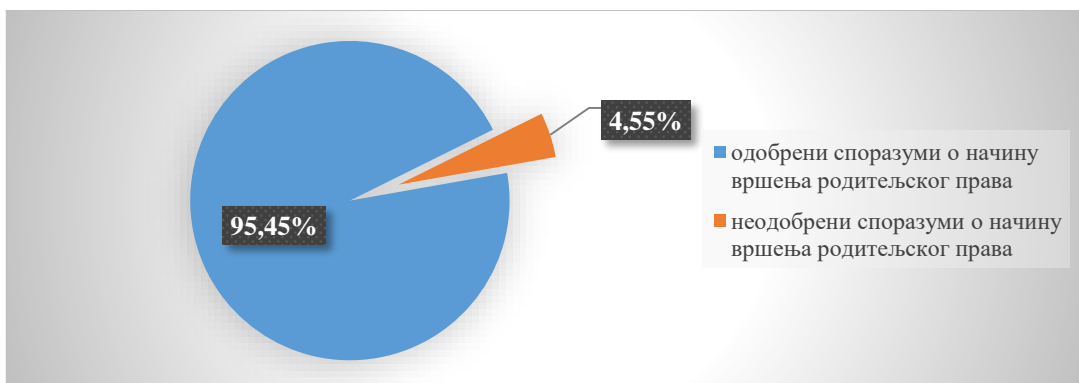
На основу података које смо добили у основном суду у Бујановцу у последње три године од 2017. до 2019. године, од укупно 88 пресуда у којима је одлучивано о начину вршења родитељског права било је поднето 44 споразума, од којих је одобрено 42 споразума о вршењу родитељског права, а у два предмета нису одобрени споразуми о вршењу родитељског права (Графикон 3). Подаци

⁴⁴² Северна Македонија, Босна и Херцеговина, Република Српска, Хрватска, Словенија, Мађарска, Русија, Француска, Холандија (Низоземска), Немачка, Шведска, Велика Британија, Аустрија, Белгија и Данска.

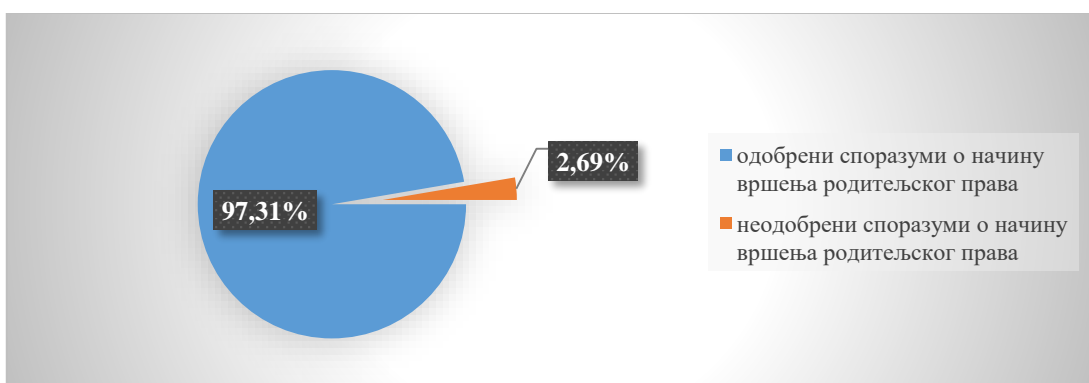
потврђују нашу претпоставку да судови углавном прихватају споразум родитеља, са малим изузецима. Свега 4,5% споразума у Основном суду у Бујановцу није одобрено споразума. Питање је у којој мери судови примењују истражно начело како би испитали да ли споразум одговара најбољим интересима детета

На основу прикупљених података пред Основним судом у Нишу за последње три године одобрено је 181 споразум о вршењу родитељског права, а 5 споразума није одобрено. На основу наведених података проценат неодобрених споразума о вршењу родитељског права, у Основном суду у Нишу је 2,69% (Графикон 4).⁴⁴³

Графикон 3. Број одобрених и неодобрених споразума о вршењу родитељског права пред Основним судом у Бујановцу

Графикон 4. Број одобрених и неодобрених споразума о вршењу родитељског права пред Основним судом у Нишу.

⁴⁴³ Истраживање спроведено за потребе израде докторске дисертације.

1.2. Начини вршења родитељског права и његов утицај на одржавање личних контаката

Термин родитељска права представља збир права и дужности родитеља, с тим што дужности су претежнији део термина родитељска права.⁴⁴⁴ У свету преовлађују два модела вршења родитељског права:

1. самостално вршење родитељског права и
2. заједничко вршење родитељског права.

У неким земљама у случајевима одвојеног живота родитеља не постоји могућност заједничког вршења родитељског права (Босна и Херцеговина, Северна Македонија, Република Српска).

У Холандији су односи родитеља и деце регулисани Грађанским закоником који је усвојен 1992. године. Законом је предвиђено да родитељску одговорност врше родитељи заједно или самостално.⁴⁴⁵ И након развода, родитељи на исти начин настављају да брину и одгајају дете као и у браку, родитељи могу да поднесу уз споразум о разводу и родитељски план, како би избегли неспоразуме, који могу настати након престанка брака, регистрованог партнерства или суживота.

У Аустрији након развода оба родитеља настављају заједнички да врше родитељске одговорности,⁴⁴⁶ уколико се родитељи не договоре другачије или уколико је родитељске одговорности лишен или ограничен један родитељ. Родитељи за настављање заједничког вршења родитељских одговорности, морају доставити споразум суду, у коме би се означило боравиште детета, а родитељу са којим дете живи (домицилни родитељ), биће поверене све родитељске одговорности.⁴⁴⁷

---

⁴⁴⁴ Више о томе видети Драшкић, М., 2006, стр. 35.

⁴⁴⁵ Видети члан 245 Грађанског законика Холандије.

⁴⁴⁶ Видети члан 177 (1) ABGB.

⁴⁴⁷ Видети члан 177 (2) ABGB.

Једно од права за које се може рећи да је потпуно модернизовано по питању родитељског старања је шведско, које предвиђа да и у случају када не постоји споразум родитеља о начину вршења родитељског права, суд може да одреди заједничко вршење, чак и када се један родитељ томе противи. Наглашава се опрез у таквим ситуацијама да дете не би било изложено насиљу или угрожено на други начин.⁴⁴⁸

1.2.1. Заједничко вршење родитељског права

Велики број земаља предвиђа заједничко старање. У неким је као услов за одређивање заједничког старања предвиђен споразум родитеља, као што је случај са Породичним законом Републике Србије.⁴⁴⁹ У Републици Србији је заједничко родитељство уведено у правни систем Породичним законом из 2005. године. „Родитељи родитељско право врше заједнички и споразумно када не воде заједнички живот, ако закључе споразум о заједничком вршењу родитељског права и ако суд процени да је такав споразум у најбољем интересу детета”.⁴⁵⁰

Супротно нашем праву које за одређивање заједничког старања захтева писмени споразум родитеља, у неким правима, уколико суд процени да је заједничко старање у најбољем интересу детета, може да донесе одлуку о таквом начину старања и против воље родитеља. Аутономија родитеља у случају постојања споразума о начину вршења родитељског права није апсолутна, јер у сваком конкретном случају суд процењује да ли је постигнути споразум у најбољем интересу детета и уколико то није случај неће прихватити такав споразум, тако је „de iure“, а „de facto“ је да су мале или никакве шансе да суд не одобри споразум. Тим споразумом родитељи одређују адресу на којој ће бити пребивалиште детета. Уколико суд процени да споразум о заједничком вршењу родитељског права није у најбољем интересу детета, неће прихватити споразум

---

⁴⁴⁸ Ковачек-Станић, Г., 2014, Битна питања везана за дете: Одлучивање и решавање конфликта, Хармонизација српског и мађарског права са правом Европске уније – Тематски зборник, књига II, вол. 2, Нови Сад, Правни факултет у Новом Саду, Центар за издавачку делатност, стр. 161.

⁴⁴⁹ Видети члан 76. ПЗ.

⁴⁵⁰ Видети члан 75. ПЗ.

и донеће одлуку о самосталном вршењу родитељског права којим се дете поверава једном родитељу на старање. Споразум о заједничком вршењу родитељског права претпоставља добре међусобне односе биших партнера и честу комуникацију, како би заједнички доносили одлуке које се тичу детета.

Концепт заједничког старања обухвата две компоненте овог појма; заједничко - правно, законско старање и физичко, фактичко, заједничко старање. Заједничко правно старање обухвата одлучивање о битним питањима везаним за дете (образовање, здравље детета, путовање у иностранство, а некада и религијска питања). Заједничко старање такође подразумева и права и обавезе у вези са имовинским односима. Заједничко физичко старање значи да се оба родитеља и фактички старају о детету, тако да дете у ствари има два дома.⁴⁵¹ Чињеница да и родитељ који не живи са дететом учествује у доношењу одлука битних за дете значајно утиче на саме односе између детета и тог родитеља.⁴⁵²

*„У случају развода брака родитеља заједничко старање је уједно начин да се избегну конфликти око поверавања детета, нарочито у време трајања бракоразводног поступка. Овај период је често најнепогодније време за доношење важних одлука као што је поверавање детета, јер је у време поступка евентуална тензија између родитеља најача. У ситуацијама сталних конфликта родитеља, овај облик старања о детету губи смисао. Због тога и законодавства која преферирају овај облик старања, задржавају могућност самосталног старања једног родитеља”.*⁴⁵³

Много је већи број позитивних страна у корист заједничког вршења родитељског права, које поједини аутори истичу. Неке од предности заједничког, у односу на самостално старање су и приснији односи између детета и родитеља, подељена одговорност родитеља за васпитање и одгајање детета, упућеност родитеља на сарадњу, слободно време које има свако од родитеља

---

⁴⁵¹ Да би постојало заједничко старање довољно је, по мишљењу већине аутора, да је правно старање заједничко, док заједничко физичко старање није неопходан услов његовог постојања, иако судови могу досудити и једно и друго. Ковачек-Станић, Г., 2014, стр. 328-329.

⁴⁵² „Свест детета да отац нема моћ, да доноси одлуке везане за његово одрастање, утицаће и на његов став о њему”. Herring, J., 2003, p. 93-94.

⁴⁵³ Ковачек-Станић, Г., 2014, стр. 329.

када се заједнички старају.⁴⁵⁴ Постоје и аутори који сматрају да заједничко старање има велики број недостатака и сматрају да је самостално вршење бољи модел. Као неке од недостатака наводе се недостатак стабилности код заједничког старања, тешкоће када су родитељи удаљени, један од начина да родитељи смање износ алиментације, наставак сукоба између родитеља.⁴⁵⁵

У САД пре 70-година деца су углавном додељивана мајкама, 70-тих и 80-тих година, искључиво је принцип „најбољи интерес детета” одлучивао са ким ће дете живети. Данас је у САД-у у порасту заједничко родитељство. Данска је од 2007. године успоставила заједничко родитељство као норму; једна од сврха овог закона је давање и очевима права по питању родитељства, јер у Данској пре закона у 80% случајева родитељска права су додељивана мајци.⁴⁵⁶ У западним земљама већина партнера након раздвајања настављају да заједнички брине о деци, већина живе код мајке, а редовне контакте остварују са оцем. Очеви најчешће теже да имају већу улогу у животу своје деце. Опада број очева који не могу да остваре контакт са својом децом и расте група родитеља који се одлучују за подељено пребивалиште, модел у коме деца живе и са једним и са другим родитељем, наизменично. У том моделу повећава се учешће оца, а смањује учешће мајке.⁴⁵⁷ Када суд доноси одлуку са којим родитељем ће дете живети, родитељ који не добије старатељство осећа се мање вредним родитељем и ако је суд утврдио да оба родитеља поседују родитељске компетнције ипак се одлучује за једног, док у случају заједничког родитељства не постоји такав осећај и

---

⁴⁵⁴ „Концепт самосталног вршења родитељског права, ... није у складу са начелом правне једнакости и равноправности родитеља у односу на дете, с обзиром да фаворизује родитеља коме је дете поверено, ... док је положај родитеља који не живи са дететом готово маргинализован, а у пракси се често своди на давање досуђеног износа издржавања и на повремено виђање са дететом. У том смислу, развод представља не само крај брака супружника, већ и крај реалне родитељске улоге родитеља који не врши родитељско право”. Китановић, Т., 2011, Заједничко вршење родитељског права после развода брака, Тематски зборник радова „Заштита људских и мањинских права у европском правном простору”, Ниш, Правни факултет Ниш, стр. 413.

⁴⁵⁵ Ковачек-Станић, Г., 2014, стр. 330.

⁴⁵⁶ Würtz Rasmussen A., Stratton, S. L., How Distance to a Non-Residential Parent Relates to Child Outcomes, October 2012, The Institute for the Study of Labor (IZA) in Bonn, Germany, p. 3.

⁴⁵⁷ Bakker, W., 2015, Post-separation families: Residential arrangements and everyday life of separated parents, Amsterdam Institute for Social Science Research, University of Amsterdam, p. 22.

непостоји победник и побеђени, и родитељима је лакше да заједнички обављају функције родитељства.

У Републици Србији је и поред законске могућности заједничког вршења родитељског права, која постоји од 2005. године, мали проценат пресуда у којима је на основу споразума родитеља који одобрава суд водећи рачуна о најбољем интересу детета, одређено заједничко вршење родитељског права. У 2018. години у 742 случаја је одређено заједничко вршење родитељског права, а у 2015. години у 585 случајева је одређено заједничко вршење родитељског права. Ако упоредимо са укупним бројем разведених бракова у којима се одлучивало о начину вршења родитељског права, приметимо да сваке године се бележи благи пораст заједничког вршења родитељског права, у просеку око 1% годишње. Ако упоредимо са земљама западне Европе у којима је заједничко родитељство правило, а самостално изузетак, јасно је да у Републици Србији заједничко родитељство и поред законске могућности и 15 година након увођења у правни систем, постоји у далеко мањем проценту у односу на друге земље у којима постоји заједничко вршење родитељског права (Табела 5).⁴⁵⁸

Табела 5. Приказ броја заједничког вршења родитељског права за период од 2015 до 2018. године

	2015.	2016.	2017.	2018.
Број разведених бракова у којима се одлучивало о начину вршења родитељског права	5288	5001	5117	5301
Број пресуда у којима је одређено заједничко вршење родитељског права	585	644	687	742
	11,06%	12,88%	13,43%	14,00%

Уколико упоредимо Републички просек о заједничком вршењу родитељског права са подацима за град Ниш, уочићемо да је у Нишу у 2018. години у 26 пресуда одобрен споразум о заједничком вршењу родитељског права, а што је 12,38 од укупног броја пресуда у којима се одлучивало о начину вршења родитељског права, а што је мање за 1,62% у односу на републички просек. Уколико упоредимо републички просек о заједничком вршењу родитељског права са подацима за град Врање уочићемо да је у Врању у 2018.

⁴⁵⁸ Извор Републички завод за статистику.

години у 6 пресуда одобрен споразум о заједничком вршењу родитељског права, а што је 13,04% од укупног броја пресуда у којима се одлучивало о начину вршења родитељског права, а што је мање за 0,96% у односу на републички просек (Табела 6).

Табела 6. Процентуални приказ заједничког вршења родитељског права за поједине градове и општине у односу на републички просек⁴⁵⁹

Година	2015.	2016.	2017.	2018.
Процент заједничког вршења родитељског права на нивоу Републике Србије	11,06%	12,88%	13,43%	14,00%
Процент заједничког вршења родитељског права на нивоу града Ниша	7,06%	11,58%	10,36%	12,38%
	-1,00%	-1,30%	-3,07	-1,62
Процент заједничког вршења родитељског права на нивоу града Врања	4,26%	14,70%	11,11%	13,04%
	-6,80%	+1,82%	-2,32%	-0,96%
Процент заједничког вршења родитељског права на нивоу општине Зрењанин	8,45%	10,37%	10,53%	7,09%
	-2,55%	-2,51%	-2,90	-6,91%

На основу података из Табеле 6 не можемо закључити да је заједничко вршење родитељског права у већем проценту присутно на северу земље или југу; једини закључак је да се бележи благи раст заједничког вршења родитељског права на целој територији Републике Србије, а који је и после 15 година од увођења у правни систем низак.

1.2.2. Самостално вршење родитељског права

Самостално вршење родитељског права у Републици Србији постоји у ситуацији када је један родитељ умро, непознат или лишен родитељског права или пословне способности, у случају када суд још увек није донео одлуку о вршењу родитељског права када суд није прихватио споразум о заједничком вршењу родитељског права или када није прихватио споразум о самосталном вршењу родитељског права, па одреди самостално вршење у корист другог родитеља. Када родитељи нису закључили споразум о начину вршења

⁴⁵⁹ Подаци за град Ниш, град Врање и општину Зрењанин, базирају се на основу последњег заједничког пребивалишта супружника, или пребивалишта тужене стране, односно пребивалишта тужиоца, према подацима добијеним од Републичког завода за статистику.

родитељског права, суд ће донети одлуку о самосталном вршењу родитељског права и одредити начин виђања детета са родитељем са којим не живи и одлуку о потребној сагласности родитеља са којим не живи, у погледу доношења одлука о најзначајнијим питањима у дететовом животу. Још један случај самосталног вршења родитељског права постоји у случају када родитељи сачине споразум о самосталном вршењу родитељског права и када суд прихвати такав споразум.⁴⁶⁰

За разлику од садржаја споразума за заједничко вршење родитељског права, које оставља родитељима да сами уреде садржину споразума са једином обавезом да одреде пребивалиште детета, закон је по питању споразума о самосталном вршењу родитељског права детаљније предвидео његову садржину. Споразум о самосталном вршењу родитељског права обухвата три споразума, и то: споразум родитеља о поверавању заједничког детета једном родитељу, споразум о висини доприноса за издржавање детета и споразум о начину одржавања личних контаката детета са другим родитељем.⁴⁶¹ Међутим, према неким истраживањима којима су били обухваћени очеви након развода, а где су деца поверена мајци на старање са уређеним контактима са очевима, велики број очева се жалио да их мајке не укључују приликом доношења одлука које су битне за дете, тако да се често дешава да не знају за одлуку или буду накнадно обавештени о одлуци, чиме сматрају да се искључују из дететовог живота, а таквој ситуацији доприносе и васпитно-образовне установе и здравствене установе које инсистирају на разговор са мајком као примарним старатељем, тако да очеви често виде себе као пасивне посматраче у одрастању њихове деце. Са друге стране, мајке због преузимања улоге и оца и мајке често долазе у сукоб са децом, а очеви због ограниченог времена које имају за контакт са децом не желе да то време проведу сукобљавајући се са децом, али и

---

⁴⁶⁰ Видети члан 77. ПЗ

⁴⁶¹ „Родитељ који не врши родитељско право има право и дужност да издржава дете, да са дететом одржава личне контакте и да о питањима која битно утичу на живот детета одлучује заједнички и споразумно са родитељем који врши родитељско право. Питањима која битно утичу на живот детета, сматрају се нарочито: образовање детета, предузимање већих медицинских захвата над дететом, промена пребивалишта детета и располагање имовином детета велике вредности“. Видети члан 78. ПЗ

чињеница да на тај начин урушавају ауторитет мајке.⁴⁶² У неким земљама право на информисање не значи и једногласно одлучивање родитељ са којим дете не живи може оспорити одлуку, једино ако она није у најбољем интересу детета. У оваквим случајевима одлуку доноси суд, а код нас је потребно да се покрене поступак делимичног лишења родитељског права. Ако суд, на приговор једног од родитеља, процени да родитељ злоупотребљава право заједничког доношења одлуке, на штету интереса детета, може да донесе одлуку да му то право одузме или ограничи.⁴⁶³

Приликом доношења одлуке суда, са којим ће родитељем дете живети, узима се у обзир и мишљење детета. Постоје и мишљења по којима је самостално вршење родитељског права од стране једног родитеља, као и право да родитељ са којим дете живи одлучи о начину одржавања личних контаката, другог родитеља са дететом, боље решење од заједничког вршења родитељског права.⁴⁶⁴

Врховни касациони суд донео је пресуду *Рев. 608/2014* од 11.06.2014. године,⁴⁶⁵ у којој је навео да је један од услова да се донесе одлука да родитељ може самостално да врши родитељска права, да разуме развојне потребе детета и да у развојне потребе детета спада и потреба контактирања са родитељем са којим дете не живи. Уколико родитељ који самостално врши родитељско право

---

⁴⁶² Губитак права родитеља да одлучују о питањима битним за дететов живот, не односи се само на питања везана за образовање детета или здравствену заштиту, већ и на одлуке које се тичу преношења идентитета од родитеља на дете, као што су религија, морал, вредности. Више о томе видети Simpson, B., Jessop, J., McCarthi, P., 2003, p. 210-211.

⁴⁶³ Више о томе видети Ковачек-Станић, Г., 2014, стр. 337.

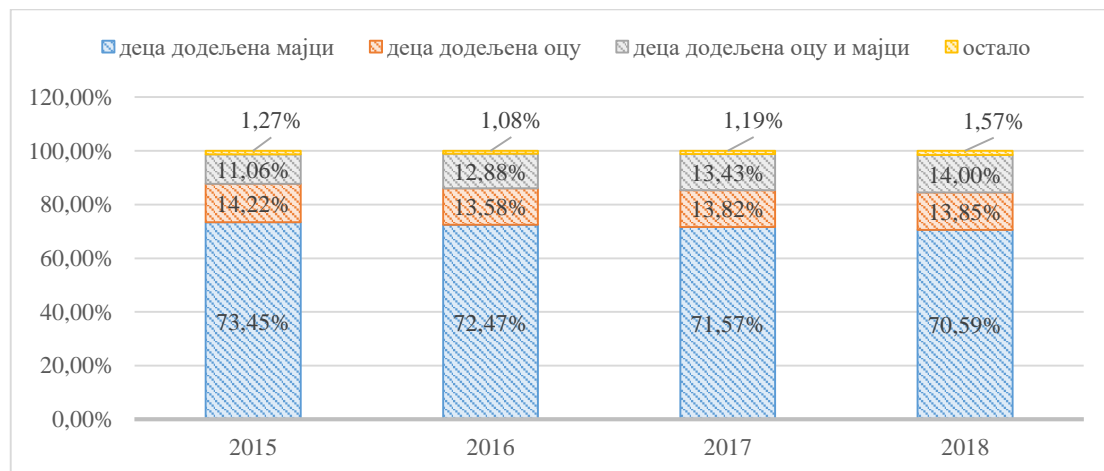
⁴⁶⁴ Goldstein, F. S., *Beyond the Best Interest of the Child*. Ово мишљење је оцењено као неправедно и према детету, које има право на оба родитеља и према родитељу са којим дете не живи, према Ковачек-Станић, Г., 2014, стр. 331. Више о томе видети Ковачек-Станић, Г., 2001, Утицај развода брака на родитељско право, Зборник Матице Српске за друштвене науке, 110-111/ 2001, стр. 188. О појединачним законодавствима више Ковачек-Станић, Г., 2002, Упоредно породично право, Нови Сад.

⁴⁶⁵ *Рев. 608/2014* од 11.06.2014. године, Процена способности родитеља за самостално вршење родитељског права, Параграфова збирка судских одлука судова опште и посебне надлежности: одабране сентенце: са тематским додатком, Разумни рок у судској пракси, 2015, Београд, Параграф, стр. 20.

или у току одлучивања о томе ко ће вршити самостално родитељско право, спречава на било који начин дете да одржава контакте са другим родитељем, не може самостално да врши родитељско право. У конкретном случају отац је одвођењем деце од мајке прекинуо сваки контакт са мајком због чега је дошло и до промене у понашању деце према мајци, а касније када је одлуком решено да он самостално врши родитељско право, а да мајка са децом одржава контакте исте је спречавао, због чега је мишљење стручњака да препознаје потребе своје деце и да му се повери самостално вршење родитељског права довео у сумњу. У неким правима је управо могућност родитеља да схвати значај контаката за дете један од битних критеријума приликом одлучивања о вршењу родитељског права.

У Србији у 2018. години самостално вршење родитељског права је у 70,59% додељено мајкама, очевима у 13,85%, заједничко родитељство у 14,00% и другим лицима или установама 1,57%. У 2015. години самостално вршење родитељског права је у 73,45% додељено мајкама, очевима у 14,22%, заједничко родитељство у 11,06% и другим лицима или установама 1,26% (Графикон 5).⁴⁶⁶

Графикон 5. Подаци о броју деце која су додељена мајци, оцу, односно мајци и оцу у 2018. години

⁴⁶⁶ Извор Републички завод за статистику. Упореди. Према неким истраживањима рађеним у региону (Босна и Херцеговина, Србија, Црна Гора), број породица у којима дете одраста са једним родитељем у односу на укупан број породица је 10-15%, од тога са мајком живи 70-85% деце, а са оцем 15-30% деце. Благојевић Хјусон, М., Милиновић, Ј., 2012, стр. 578.

2. ПРАВО НА КОНТАКТ НЕВЕНЧАНИХ ОЧЕВА

У многим земљама отац уколико није венчан са мајком детета нема родитељска права и право да одржава контакте са дететом, већ мора да то докаже судски. Тиме су очеви дискриминисани и за невенчане парове одлука о старању и бризи се доноси у корист мајке, док је законска претпоставка да је муж мајке отац детета. Тако је у енглеском праву било прописано да невенчани очеви немају родитељско право, па је у случају Суда у Стразбуру *McMichael v United Kingdom*,⁴⁶⁷ од 24.02.1995. године, први подносилац представке, био у вези са другом подносиоцем, женом која је након неког времена родила дете и одбијала да дозволи првом подносиоцу представке да се упише као отац детета. Након порођаја психијатар, који је лечио и раније мајку, утврдио је да има озбиљне психичке проблем и предложио да дете због сигурности остане у болници што је и прихваћено, али са роком не дужим од седам дана. Дете је након седам дана одведено у хранитељску породицу, а мајци је дозвољено да дете посећује три пута недељно, уз надзор социјалног радника. Други подносилац представке, који је такође имао психичке проблеме, није имао право на контакте са дететом, јер је мајка и даље негирала његово очинство. У поступку пред Судом у Стразбуру је донета одлука да, без обзира што према енглеском праву невенчани отац није имао родитељско право, дошло је до повреде члана 8. ЕКЉП, односно повреде права на породични живот. У већини правних система се данас не прави разлика између ожењених и неожењених очева.

Невенчани очеви у ранијем периоду нису имали никаква права по питању одлуке мајке о давању детета на усвајање. На тај начин невенчани очеви су лишавани родитељског права, а да пре усвајања детета није тражена њихова сагласност. Таква пракса променила се након судског спора у САД *Stanley v. Illinois*.⁴⁶⁸ Невенчани очеви нису имали никаква права по питању своје

---

⁴⁶⁷ ECtHR, *McMichael v. United Kingdom*, no. 16424/90, Judgment of 24 February 1995, para. 85-89.

⁴⁶⁸ U.S. Supreme Court, *Stanley v. Illinois*, 405 U.S. 645 (1972), no. 70-5014, 3 April 1972. Када је мајка деце умрла, због прописа који су важили, старатељство над децом преузела је држава, иако су деца годинама живела са оцем и мајком, који нису били венчани. Саслушање оца је ускраћено и поред чињенице да је заинтересован за бригу о својој деци, а што је суд у

ванбрачне деце, чак и у случају да су признали дете и успоставили са њим породични однос, осим моралних обавеза да подржавају дете. Могућност стављања права вета невенчаних очева на усвајање њихове деце, одобрен је у једном од случајева пред судом - *Kuillorn v. Valcott*.⁴⁶⁹ Надлежне је забрињавало да би увођење неопходне сагласности и невенчаних очева могло само да одужи поступак усвајања који је у најбољем интересу детета, у ситуацијама када није могуће пронаћи оца. У случају усвајања родитељ се лишава родитељских права, а у случају губитка старатељства дете се смешта у хранитељску породицу или дом и родитељ има право и дужност да одржава контакт са дететом и да уколико се отклоне разлози због којих је дете измештено из биолошке породице, дете се може вратити у биолошку породицу. Забринутост органа у вези одуговлачења поступка могла се отклонити прописима који су предвиђали да уколико родитељ неко време (6 месеци) напусти дете, може бити лишен родитељских права. Прописи о признавању права само венчаним очевима и мајкама доводе у питање постојање дискриминације невенчаних очева. Иако је чињеница да велики број невенчаних очева показује незаинтересованост за своју децу, не може се узети као алиби за став према свим невенчаним очевима, већ би требало у сваком конкретном случају утврдити. У овим случајевима се поставља и питање

поступку препознао и признао родитељска права оцу, према Rausch, R., 1980, *Unwed Fathers and Adoption Process*”, *William & Mary Law Review*, Volume 22, Issue 1 Article 4, p. 85.

⁴⁶⁹ За разлику од случаја *Stanley v. Illinois*, у предмету U.S. Supreme Court, *Quillon v. Walcott*, 434 U.S. 246 (1978), no. 76-6372, 9 November 1977, невенчани отац никада није живео са дететом, нити га је дете занимало, и није се мешао у старање о детету од стране, породице у којој је дете смештено. Повремено је посећивао дете и доносио му поклоне, а што је јако лоше утицало на развој детета и целу породицу и што је било разлог за подношење захтева за усвајање. Био је уписан у извод рођених детета као отац, и ако је имао обавезу да даје издржавање то никада није чинио. Према прописима за усвајање детета рођеног у браку био је потребан пристанак оба родитеља, без обзира да ли су се они касније развели, док је за усвајање детета рођеног из ванбрачне везе, био потребан само пристанак мајке, а очеви су могли да спрече усвајање само ако су се легитимисали и то је могло на два начина, венчањем мајке и признањем детета. Када су хранитељи, са којима је дете живело седам година, поднели захтев за усвајање, биолошки отац је поднео захтев за остваривање родитељских права, а суд је одбио тај захтев, јер је по мишљењу суда није био у најбољем интересу детета. Отац је уложио жалбу на неједнак статус, Врховном суду, али је жалба одбијена, јер другачије решење не би било у интересу деце, јер би незаинтересовани очеви могли да спрече трајно решавање дечјег статуса. Отац је тужио и за дискриминацију невенчаних очева у односу на невенчане мајке. Према Rausch, R., 1980, p. 86.

приватности мајке, јер да би се невенчани супруг обавестио, потребно је да мајка саопшти његов идентитет.⁴⁷⁰

3. ПРАВО НА КОНТАКТ СА РОДИТЕЉЕМ КОЈИ ЈЕ У ЗАТВОРУ

Чињеница да се један од родитеља налази у затвору не би требало да онемогући одржавање личних односа са дететом. У једној од пресуда Апелационог суда у Новом Саду (лишење родитељског права),⁴⁷¹ одлучујући по жалби, суд је потврдио пресуду Основног суда у Сремској Митровици 10П2. бр. 350/12 од 28.9.2012. године, којом је одбијен захтев мајке деце, да се отац који се налази у затвору лиши родитељског права „из разлога да од развода није успостављао редовни контакт са дететом и да као бивши зависник и неко које у затвору, не може бити добар пример детету”. Захтев тужиље је одбијен, јер је утврђено да редовни контакт није постојао, јер се тужени налазио у затвору и да је за то време одржавао контакт телефонским путем, као и да је тражио помоћ Центра, како би се видео са дететом, које је изразило изричиту жељу да се виђа са оцем. Према пресуди не постоје разлози предвиђени законом за лишење родитељског права. Мајка је престала да води дете код оца, због чега се два пута обраћао Центру, а предлог Центра је био „да дете не треба да виђа оца под таквим околностима, већ када се за то стекну услови, односно у природном окружењу”. Отац из оправданих разлога није у могућности да родитељско право врши квалитетније. Чињеница да је један од родитеља у затвору не мења право на одржавање личног контакта са дететом и потребно је и у таквој ситуацији донети одлуку о начину одржавања контаката.

На основу података Центра за социјални рад у Нишу, Центру је од стране лица лишених слободе за последње три године, од 2017. до 2019. године, било упућено 3 захтева лица лишених слободе за стручну помоћ, у циљу остваривања контаката са дететом; на основу података Центра у сва три захтева центар је пружио помоћ како би се контакт остварио.

---

⁴⁷⁰ Седамдесетих година доносе се закони који изједначавају брачну и ванбрачну децу, и све је више деце рођене у ванбрачним везама. Ibid, p. 88.

⁴⁷¹ Пресуда Апелационог суда у Новом Саду бр. Гж2. 149/13 од 19.03.2013. године, (www.ns.ap.sud.rs/index.php/src/sudska-praksa/420-gz2-149-13, 13.06.2019.).

Комитет министара Савета Европе донео је априла 2018. године Препоруку о деци родитеља затвореника CM/Rec (2018)5.⁴⁷² У Препоруци се наводи да деца чији су родитељи у затвору имају иста права као и остала деца и да не треба дозволити њихову дискриминацију по питању остваривања појединих права, као што су право на контакт са родитељима који су у затвору, под изговором да затвор није добро окружење за дете. Државе би требало да предузимају мере како би подстицале одржавање контаката деце и родитеља који су у затвору и поновно спајање породице. Државама чланицама требало би да начела, темељне вредности и савети из Препоруке буду смернице у изради законодавства и предузимање мера. У Препоруци се наводи да се увек приликом одлучивања мора водити рачуна о најбољем интересу детета - не сме се вршити дискриминација деце по питању остваривања појединих права, мора се пружити подршка деци и родитељима како би уживали гарантована права и превазишли предрасуде, подизањем свести о правима деце чији се родитељи налазе у затвору. Једно од начела Препоруке је и да се приликом доношења одлуке о месту где ће затвореник издржавати казну или приликом његовог премештања из једног у други затвор, да се води рачуна да буде близу своје деце, како би се олакшали контакти. Потребно је предвидети обавезу за Управу затвора да приликом пријема затвореника прикупи и податке који се односе на његову децу (број деце, узраст, ко се стара о деци). Држава би преко својих институција требало да пружи финансијску и логистичку подршку како би се контакт остваривао, као и обуку за службенике и родитеље који се налазе у затвору - на који начин спровести посете, а да то буде у најбољем интересу детета. Судови приликом изрицања пресуде родитељима деце, би требало да узимају у обзир и могућност изрицања казне рада у јавном интересу, како би остали са децом, као и могућност укидања притвора пре изрицања пресуде.

Приликом доношења одлуке о условном отпусту би требало водити рачуна о догађајима битним за дете, као што су рођендан детета, полазак у школу, лекарска интервенција. Деци би требало омогућити да посете родитеља најкасније недељу дана након затварања и након тога омогућити редовне

---

⁴⁷² Препорука CM/Rec (2018)5, Комитета министара државама чланицама о деци родитеља затвореника (Усвојио Комитет министара 4. априла 2018. на 1312. састанку заменика министара).

контакте једном недељно или чешће у случају потребе и у времену прилагођеном дететовим обавезама које има у школи. Уколико није могуће из неког разлога да се посете одвијају једном недељно, већ ређе, требало би дозволити да посете трају дуже. Другим речима, управа затвора мора бити максимално флексибилна приликом одржавања контаката затвореника са њиховом децом. Уколико дете нема ко да одводи у затвор, држава се мора постарати да обезбеди адекватно стручно лице које ће одвести и вратити дете из посете родитељу. У затворима би требало обезбедити посебну просторију за посете са децом. Та просторија би требало да задовољи потребе деце, као што су грејачи за флашице, играчке, прибор за писање и цртање и све оно што је потребно да се деца осећају што пријатније и да се контакт одвија што квалитетније.

Мере сигурности које се односе на претресање би требало нарочито према деци предузимати у складу са узрастом детета и забранити „наметљиво претресање” и преглед телесних шупљина детета. Требало би водити рачуна да одећа коју носе затвореници не вређа њихово достојанство, посебно за време посете њихове деце, да дете напусти просторију за посете пре родитеља. Омогућити и употребу комуникацијске технологије, која укључује и видео-слику за комуникацију родитеља и деце и флексибилност по питању термина комуникације, али никако не дозволити да такав вид комуникације буде замена за посете детета. Родитељима треба омогућити да уколико је то у најбољем интересу детета активно учествују у бризи о детету и да се у ту сврху омогуће контакти са школом, вртићем и другим установама које брину о детету. Особље које ће долазити у контакт са децом мора проћи обуку о дечјим правима – на који начин деци и родитељима омогућити што делотворније остваривање њихових права. О подизању свести о правима деце чији су родитељи у затвору требало би едуковати и друге органе који су укључени у доношење одлука које утичу на остваривање права детета; полиција, судство, центри за социјални рад. Требало би спровести истраживања која би укључила и децу чији су родитељи у затвору како би се сазнало како на њих утиче боравак родитеља у затвору и чуло њихово мишљење шта би требало променити, као и истраживање рада центара, како би се утврдила добра пракса и пружити финансијску подршку како би се омогућило остваривање права. Требало би редовно вршити провере да ли се

примењује Препорука од стране надлежног министарства, повереника за права деце, центара, управе затвора и цивилног друштва. Путем медија упознати јавност о проблемима деце чији су родитељи у затвору и њиховом броју, како би се превазишли досадашњи стереотипи и предрасуде које постоје.

У циљу прикупљања података о остваривању права на контакт деце чији су родитељи лица лишена слободе аутор докторске дисертације обратила се и Казнено-поправном заводу у Нишу и Казнено-поправном заводу у Сремској Митровици, као и директору Управе за извршење кривичних санкција. У захтеву су затражени подаци о лицима лишеним слободе која имају малолетну децу, захтев да се спроведе анкета лица лишених слободе о томе у којој мери се остварује њихово право на контакт са децом, лично или путем телефона, разлог непостојања контаката, као и питање Казнено-поправном заводу да ли постоји флексибилнији приступ када је у питању остваривање права лица лишених слободе на контакт са децом, као и да ли постоји специјално опремљена просторија за посете деце родитељима који су у заводу, не мислећи при томе на брачну собу, а све у складу са Препоруком CM/Rec (2018)5 Комитета министара државама чланицама о деци родитеља затвореника од 4. априла 2018. године. Одговор смо добили од Казнено-поправног завода у Сремској Митровици да установа не води посебну евиденцију о лицима која имају децу, да не постоји флексибилнији став по питању права на контакт са децом лица лишених слободе, већ „за све важе иста правила” и да не постоји посебна соба за контакте лица лишених слободе са децом, али се наводи да је у току реконструкција посетне сале, где ће бити предвиђена и наведена просторија. Упућивање лица лишених слободе у одређени Завод врши се на основу Правилника о упућивању осуђених, прекршајно кажњених и притворених лица у заводе за извршење кривичних санкција,⁴⁷³ а критеријуми су врста казне и пол лица. Планирано анкетирање лица лишених слободе о одржавању личних контаката са децом током њиховог боравка у Казнено-поправном заводу није спроведено, јер нисмо добили дозволу директора Управе за извршење кривичних санкција.

---

⁴⁷³ Правилник о упућивању осуђених, прекршајно кажњених и притворених лица у заводе за извршење кривичних санкција, *Сл. гласник РС, бр. 31/2015.*

У једној од пресуда Апелационог суда у Новом Саду (измена одлуке о начину одржавања контаката),⁴⁷⁴ којом се потврђује пресуда Основног суда у Зрењанину, о измени одлуке о начину одржавања личних контаката оца и детета, између осталог се наводи да је по престанку ванбрачне заједнице мајка добила право самосталног вршења родитељског права, док је контакт детета са оцем регулисан тако што је одређено да ће се дете са оцем виђати на основу договора родитеља без датума и временског ограничења, а такав начин виђања је одређен зато што се отац налази на издржавању казне затвора. Након изласка оца из затвора суд је изменио првобитну неодређену пресуду и новом пресудом прецизно регулисао право на контакте детета са оцем, с тим што је прихваћено мишљење Центра да дете на почетку неће спавати код оца, због чињенице да је детету потребно постепено прилагођавање на оца, јер због његовог боравка у затвору није могао да се успостави ближи и дужи контакт, што утиче и на начин одређивања контаката. Поставља се питање да ли је уопште дете имало контакт са оцем, пошто је то зависило од споразума оца са мајком. Да ли је исправно тако непрецизно формулисати уређење односа са дететом док је отац у затвору?

У једној од пресуда Апелационог суда у Новом Саду (одређивање начина одржавања личних контаката)⁴⁷⁵ усвојена је жалба тужиоца оца и првостепена пресуда укинута и предмет враћен на поновно одлучивање. Отац који се налази на издржавању казне затвора је поднео тужбу против малолетног сина кога заступа мајка ради остваривања права на контакт. Првостепеном пресудом је одбијен тужбени захтев оца да суд уреди начин одржавања права на контакт и да наложи мајци под претњом законских последица да сина доводи у посету оцу у КПЗ Сремска Митровица. Отац се налази на издржавању казне затвора, дете није видео две године и једини контакт са дететом је преко телефона мајке. Раније је са дететом одржавао контакт у просторијама Центра. Мишљење Центра је да отац треба да виђа дете у контролисаним условима сваког другог петка од 12 до 14 часова, али не у условима затворског окружења. Првостепени суд се позивањем на члан 61. став 1. и 2. и члан 6. Породичног закона правда да

---

⁴⁷⁴ Пресуда Апелационог суда у Новом Саду *Гж2.211/16* од 07.04.2016. године, (www.ns.ap.sud.rs/index.php/src/sudska-praksa/954-gz2-211-16, 13.07.2019.).

⁴⁷⁵ Пресуда Апелационог суда у Новом Саду *Гж2.89/16* од 11.02.2016. године, (www.ns.ap.sud.rs/index.php/src/sudska-praksa/964-gz2-89-16, 14.07.2019.).

би затворско окружење лоше утицало на развој детета, као и да због лоших односа бивших партнера треба наставити са контактима преко телефона. Апелациони суд је укинуо пресуду и предмет вратио на поновно суђење наводећи да је одржавање личних контаката право детета и да то право може бити ограничено једино одлуком суда у случају постојања разлога за делимично или потпуно лишење родитељског права. Апелациони суд указује да се у првостепеној пресуди не наводи колико година има дете и да ли постоји претходна одлука којом је регулисан начин виђања са дететом, који су разлози што у последње две године није постојао контакт, као и да ли дете може формирати мишљење о контактима са оцем и какво је његово мишљење. Због чега је отац лишен слободе, до када ће бити у затвору и у ком је режиму издржавања казне, односно да ли постоји могућност да због контаката са дететом напушта установу, као и да суд користећи истражно начело утврди објективне могућности за одржавање односа у датим условима, место и време одржавања односа или навести које околности искључују одржавање односа, упутства су Апелационог суда. Према Препоруци треба омогућити затвореницима уколико не могу да изађу, да их дете посећује у затвору и приликом одређивања места и времена указује се на потребу флексибилности како би се контакт остварио. У наведеном случају, уместо тачног термина, петком од 12 до 14, значило би да се одреди флексибилан термин, а који према допису који смо добили од управника Казнено-поправног завода у Сремској Митровици није могуће остварити, јер како се наводи, права осуђених лица су јасно прописана законским одредбама и према свима се једнако спроводе, односно „не постоји било каква форма флексибилности или било чега другог у поступању према осуђеним лицима”.⁴⁷⁶

У Републици Србији Законом о извршењу кривичних санкција,⁴⁷⁷ чланом 9, предвиђено је да заводи воде евиденције о лицима према којима се извршавају кривичне санкције. Евиденција садржи податке о личности, податке о изреченој мери, као и податке од значаја за њено извршење. Евиденција се води кроз главну књигу у коју се, поред осталог, уписује и број деце. У лични лист се уписују подаци о члановима породице: име и презиме члана породице,

---

⁴⁷⁶ Казнено-поправни завод Сремска Митровица, Обавештење, бр 24-865/20-06. од 03.06.2020. године.

⁴⁷⁷ Закон о извршењу кривичних санкција, *Сл.гласник РС*, бр.55/2014 и 35/2019.

јединствени матични број, сродство, адреса пребивалишта, односно боравишта и број телефона. Осуђена жена која има дете може задржати дете, али најдуже две године од рођења детета.⁴⁷⁸ Осуђеном који се посебно добро влада као проширено право и погодност управник завода може доделити проширено право на број посета и проширено право на посете изван завода, излазак у град, посету породици за викенд и празнике, наградно одсуство из завода у току године до седам дана, коришћење годишњег одмора изван завода; из посебно оправданих разлога управник може одобрити и ванредни излазак до седам дана.⁴⁷⁹

4. ПРАВО НА ИСТИНУ О ОЧИНСТВУ И ПРАВО НА КОНТАКТ КАДА МАЈКА ОСПОРАВА ОЧИНСТВО ОСОБИ КОЈА ТВРДИ ДА ЈЕ ОТАЦ ДЕТЕТА

У случају мајки које не желе да саопште ко је отац детета долази у сукоб право мајке на приватност и право детета и оца на породични живот у таквом случају мора се водити рачуна о најбољем интересу детета и добробити које би контакт са оцем имао за дете (начело сразмерности). То право се може ускратити само у изузетним случајевима уколико постоје оправдани разлози да би такав контакт био неповољан за дете. *„Генерални став за или против биолошке истине не може се ни заузети, већ то зависи од околности сваког случаја. У појединим ситуацијама наметањем овакве обавезе нарушава се породична хармонија што води дестабилизацији породице. Ипак, у неким другачијим околностима, признање породичне везе између биолошког оца и детета не води нужно уношењу конфузије у породицу”*.⁴⁸⁰

У овим случајевима може доћи до кршења права очева на родитељска права и права на контакт са дететом и права деце на истину о пореклу и права на контакт. Могуће је да неудата мајка и не обавести оца о чињеници рођења детета. У случају удатих мајки се сматра да је отац детета муж мајке иако то не мора бити случај. У судској пракси имамо и ситуације где брак није формално разведен, али је жена остварила везу са другим човеком, из које је родила дете, где је због законске претпоставке да је муж отац, пријавила мужа као оца детета.

---

⁴⁷⁸ Видети члан 119. Закона о извршењу кривичних санкција Републике Србије.

⁴⁷⁹ Видети члан 129. Закона о извршењу кривичних санкција Републике Србије.

⁴⁸⁰ Торац, С., 2016, Биолошка истина versus законски установљене везе у контексту заштите права на породични живот, Страни правни живот, стр. 220.

И случајеви у којима неудата мајка након порођаја одлучи да дете да на усвајање представља кршење права оца, уколико није обавештен и позван да се изјасни да ли преузима родитељску одговорност.

У енглеској судској пракси у предмету [1993] 3 WLR 369⁴⁸¹ је решаван случај у коме је мајка девојчице имала сексуалне односе у периоду зачећа девојчице и са супругом и са подносиоцем захтева. Веза подносиоца захтева са мајком детета завршила се пре рођења девојчице, а девојчица је одрастала са мајком и њеним супругом, као њихово дете. Девојчица није имала контакте са подносиоцем захтева, а подносилац је поднео захтев суду да се утврди његово очинство и да се утврди право на контакт са дететом, јер оправдано сматра да је он биолошки (природни) отац детета. Суд је разматрао да ли треба да се нареди анализа крви како би се утврдило да ли је подносилац отац детета. Захтев је одбачен, како је навео судија, јер је однос подносиоца и мајке престао пре рођења детета родитељска одговорност и право на контакт вероватно се неће доделити подносиоцу, тако да анализа крви не би имала ефекте у пракси, већ би само теоријски постојала изјава о очинству, а која не би имала корист за дете и која би надмашила ризик од штете, због поремећаја породичне стабилности коју дете сада има. На основу жалбе подносиоца пријаве суд је одбио жалбу и навео да је суд правилно поступио када је одбио захтев из разлога вероватног одбијања захтева за родитељску одговорност и захтева за контакт са дететом, као и одлуку да суд неће наредити анализу крви, супротно вољи родитеља, који је једино одговоран за дете од рођења детета и да између наредбе о анализи крви не може да се успостави равнотежа позитивне користи која ће надоместити могућу штету која би настала за дете.

У једном другом случају у Енглеској *Re O and J* [2000] 1 FLR 418 24/01/2000⁴⁸² такође се суд позвао на Закон о реформи породичног закона из 1969. Године члан 20. тачка 1. који се односи на примену крвних тестова за утврђивање очинства. У овом случају је мајка прво обавестила подносиоца захтева да је он отац детета, а касније је тврдила да није и одбијала је да дозволи

---

⁴⁸¹ Court of Appeal, [1993] 3 WLR 369, London 28 February, (<https://www.4pb.com/case-detail/re-f-a-minor-blood-tests-parental-rights/> , 13.07.2019.).

⁴⁸² Family Division, *Re O and J* [2000] 1 FLR 418, London, 24 January 2000, (<https://www.4pb.com/case-detail/re-o-and-j-paternity-blood-tests/>, 13.07.2019.).

контакт са дететом. Када је мајка обавестила подносиоца да је отац, он је затражио анализу, како би био сигуран, али се мајка као једина одговорна за дете противила анализи крви. У предмету се поставило питање шта би се десило уколико би суд наредио анализу крви, али Закон о реформи породичног закона из 1969. године, члан 21. тачка 3, дао је право особи која се стара и брине о детету да одбије да се узме крв детета за анализу крви, ради утврђивања очинства и суд према том закону није могао да нареди да се узме крв детета за анализу. Такво законско решење није било у најбољем интересу детета, јер уколико не може да се уради анализа крви, деца су лишена средства за сазнање истине о оцу и суду као средство за утврђивање истине преостаје закључивање на основу претпоставке.

Породичним законом Републике Србије члан 59. предвиђено је право детета да без обзира на узраст има право да зна ко су му родитељи, као и да ово право може бити ограничено само тим законом. И Конвенција УН о правима детета у члану 7. став 1. предвиђа право детета, ако је то могуће, да зна ко су му родитељи.

У једном од случајева усвајања детета суд наводи да би требало пре усвајања испитати могућност одрастања детета у биолошкој породици и да је можда негде напољу отац детета који би желео да одгаја дете. Чак и ако не би отац узео да га одгаја, можда би дете могло да има контакт са оцем, макар и посредан након усвајања. Чак и ако дете буде усвојено, оно мора знати истину о оцу, податке о њему, његовој породици. Битно је да дете зна да је истражено и да зна чињенице о свом биолошком, медицинском, генетском, финансијском пореклу, пре доношења коначне одлуке о усвајању. Са друге стране, имамо мајку, која упорно одбија да саопшти ко је отац детета; не постоји механизам који би мајку натерао да каже истину о дететовом оцу, а можда то ради јер сматра да није у дететовом интересу да се ишта зна о оцу, а можда је и у праву.⁴⁸³

---

⁴⁸³ Family Division, *Re L [2007] EWHC 1771*, London, 20 July 2007, (<https://www.familylawweek.co.uk/site.aspx?i=ed864>). На овом сајту се могу наћи бесплатне пресуде енглеских судова и новости у енглеском породичном законодавству, 16.12.2019.).

ГЛАВА V

ПРАВО НА КОНТАКТ У СЛУЧАЈЕВИМА ОДВАЈАЊА ДЕТЕТА ОД БИОЛОШКЕ ПОРОДИЦЕ

За децу која се налазе у систему социјалне заштите једно од битних питања је поштовање права на контакт те деце. Начин на који ће то право бити постављено на почетку у великој мери утицаће на касније контакте и повратак детета у биолошку породицу.⁴⁸⁴ Питање контаката је јако битно, не само код деце која би требало да се врате у биолошке породице, већ и за децу која су годинама у систему социјалне заштите у хранитељским породицама или установама. Та деца промене велики број породица и велики број водитеља случаја у центрима; биолошка породица је једини континуитет који имају годинама.⁴⁸⁵ Између законске нормативе, домаће и стране, и свакодневне праксе, постоји разлика, поставља се питање колико се то право оставарује. Обавеза је државе да промовише контакт, да поспешује родитеље да остварују контакт са својом децом.⁴⁸⁶ Да ли се приликом доношења одлуке о смештају детета води рачуна о праву на контакт, да ли центри прате да ли се контакт одвија, зашто се не одвија и да ли могу пружити помоћ у циљу побољшања контаката.

Поставља се питање да ли држава има обавезу да промовише контакт између детета о коме брине и рођака, пријатеља и других дететових блиских

---

⁴⁸⁴ Главни аргументи изнети у корист контаката детета које је у хранитељској породици су да: подстиче поновно уједињење са породицом, одржава/подстиче везаност за биолошку породицу, спречава идеализацију биолошке породице, одржава везе и културни идентитет, побољшава психолошку добробит деце, средство је којим се квалитет односа између биолошке породице и детета може проценити. Taplin, S., 2005, Is all contact between children in care and their birth parents 'good' contact? Centre for Parenting & Research, p. 7.

⁴⁸⁵ Успех алтернативног смештаја може зависити и од сталних и квалитетних контаката детета са члановима породице. Miles, J., Lindley, B., 2003, Contact for Children Subject to State Intervention, у зборнику Children and their Families: Contact, Rights and Welfare, приредио Andrew Bainham, Bridget Lindley, Martin Richards, Hart Publishing Oxford and Portland, England, p. 223.

⁴⁸⁶ „Правна заштита детета, које се из одређених законом предвиђених разлога не налази под родитељским старањем, представља данас једно од централних питања савременог породичног права, а у последње време све више и јавног права”. Игњатовић, М., Наумовски, Г., 2005, Старатељство над малолетницима, Правни живот, бр. 9/2005, стр.1237.

особа, као што је то случај у Енглеској. У погледу деце која су под старатељством државе, држава је та која треба да настоји да се контакт деце са родитељима и блиским лицима одржава, уколико је то у њиховом најбољем интересу у супротном се ради о кршењу права детета на контакт.⁴⁸⁷

Центар за социјални рад доноси План сталности, који подразумева да се одреде циљеви и поступци потребни, да би се ти циљеви достигли. Ако је дете привремено одвојено од родитеља, први циљ сталности је повратак детета родитељима, осим:⁴⁸⁸ ако дете нема живе родитеље или су непознати или се са њима не може ступити у контакт; ако су родитељи злоупотребили родитељско право или грубо занемарили родитељске дужности, тако да је потпуно лишење родитељског права одговарајуће; ако за дете није могуће обезбедити безбедно окружење уз родитеље, у разумном временском периоду (најдуже две године).⁴⁸⁹

За сву децу која су издвојена из породице центар ће најкасније 12 месеци од дана доношења ревидирати план и размотрити предузимање додатних мера, које обезбеђују стални животни аранжман. У случајевима када се за дете као циљ сталности одреди усвојење или организовање другог сталног животног аранжмана, центар ће образложити све спроведене поступке у документу. Уколико има више деце из исте породице, центар настоји да за сву децу обезбеди исти смештај; уколико то није у најбољем интересу деце, мора се навести у документу.⁴⁹⁰

---

⁴⁸⁷ Постоји обавеза за запослене у установама социјалне заштите, у вези бриге о деци која су под старатељством државе, да промовишу контакт те деце и било ког сродника или блиске особе повезане са дететом, уколико је то изводљиво и уколико је то у складу са најбољим интересом детета. Vainham, A., 2003, p. 66.

⁴⁸⁸ „Потребно је обезбедити пуну укљученост родитеља у свим фазама заштите детета, почев од планирања измештања, доношења одлуке о избору хранитељске породице, организовања личних контаката до планирања услуга и програма подршке који ће им омогућити да створе услове за повратак детета”. Смернице за сродничко хранитељство, Група аутора, 2009, Београд, Покрајински завод за социјалну заштиту, стр. 37.

⁴⁸⁹ Видети члан 71. Правилника о организацији, нормативима и стандардима рада центра за социјални рад.

⁴⁹⁰ Видети члан 72. Правилника о организацији, нормативима и стандардима рада центра за социјални рад.

Породични закон Републике Србије из 2005. године је изменио претходно решење Закона о браку и породичним односима да орган старатељства може донети одлуку о одвајању детета од родитеља и ту одлуку искључиво према садашњем закону може донети суд; такво решење је у складу са чланом 9. Конвенције УН о правима детета.⁴⁹¹

1. ПРАВО ДЕТЕТА СМЕШТЕНОГ У ХРАНИТЕЉСКОЈ ПОРОДИЦИ ИЛИ ДОМУ НА ОДРЖАВАЊЕ КОНТАКАТА

План посета родитеља детету је саставни део плана услуга када дете не живи са родитељима и њиме треба да буде одређена учесталост и врста контаката (контролисани, неконтролисани). План посета треба да размотри следеће: узраст и развојни стадијум детета; дететово прилагођавање на смештај; дететов однос са садашњим старатељем, хранитељем или васпитачем; да ли су посете родитеља одговарајуће односно у интересу детета, укључујући процену ризика; начин и учесталост контаката детета са родитељима, браћом и сестрама и другим члановима породице; трајање и учесталост посета треба прогресивно да напредује са приближавањем времена за поновно уједињење.⁴⁹²

На основу података центара за социјални рад у Нишу, Пландишту, Вршцу, Белој Цркви, 171 браће и сестара смештено је у исте породице, док је 22 браће и сестара, смештено у различите породице. На основу података можемо закључити да се приликом смештаја деце у хранитељске породице у великом проценту деца из исте породице не раздвајају – у 88, 60% (Табела 7).⁴⁹³

---

⁴⁹¹ Видети члан 60. Породичног закона Републике Србије „(1) Дете има право да живи са родитељима и право да се родитељи о њему старају пре свих других. (2) Право детета да живи са родитељима може бити ограничено само судском одлуком када је то у најбољем интересу детета. (3) Суд може донети одлуку о одвајању детета од родитеља ако постоје разлози да се родитељ потпуно или делимично лиши родитељског права или у случају насиља у породици”.

⁴⁹² Видети члан 73. Правилника о организацији, нормативима и стандардима рада центра за социјални рад.

⁴⁹³ Истраживање је спроведено за потребе израде докторске дисертације.

Табела 7. Табеларни приказ смештаја деце из исте породице у исте или различите несродничке хранитељске породице у ЦСР у Нишу, Планишту, Вршцу, Белој Цркви од 2017. до 2019

	Укупно браћа и сестре смештени у несродничке хранитељске породице	Браћа и сестре смештени у истој породици		Браћа и сестре смештени у различите породице	
Укупно	193	171	88,60%	22	11,40%

Ревидирани план услуга и мера треба да садржи: опис смештаја где се дете налази; разлог за смештај; опис колико је место смештаја удаљено од места боравка родитеља или чланова шире породице и школе коју дете похађа, а за децу која су смештена ван свог места боравка (места боравка родитеља, куће у којој су до тада живели, ван места школе коју су похађали) центар треба да образложи на који начин је утврдио да је такав смештај у најбољем интересу детета; податке о здрављу и образовању детета; план мера породично-правне заштите; услуге које су потребне старатељима и хранитељима код којих је дете смештено, помоћ која је породици потребна за поновно уједињење породице, укључујући и план посета родитеља детету.⁴⁹⁴

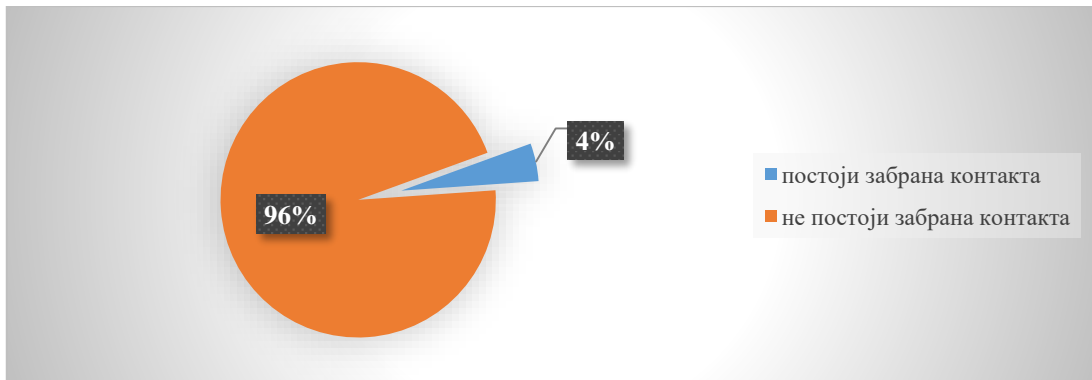
На основу података које смо прикупили у поступку истраживања, од центара за социјални рад у Вршцу, Планишту, Белој Цркви, од укупно 32 деце смештене у несродничке хранитељске породице у 23 одлуке о избору хранитеља као један од разлога наводи се близина биолошке породице, што је 71,87% одлука у којима се приликом доношења одлуке о избору хранитеља водило рачуна о близини детета биолошкој породици. На основу ових података можемо заључити да се водило рачуна о близини детета биолошкој породици приликом смештаја у несродничке хранитељске породице.

На основу података које смо прикупили од центара за социјални рад у Нишу, Вршцу, Планишту и Белој Цркви, забрана контакта постоји у 8 случајева измештене деце, док у 172 случаја не постоји забрана контакта. Од укупно 172 случаја у којима је дозвољен контакт, контакт постоји у 145 случајева. Деца која

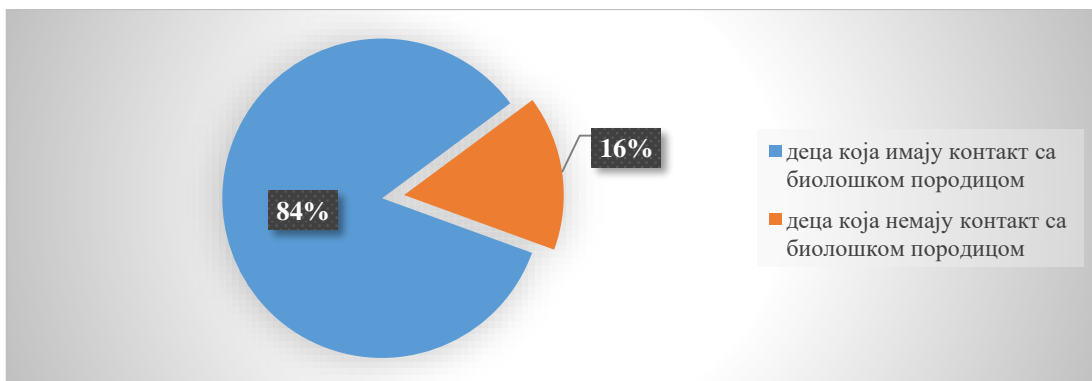
⁴⁹⁴ Видети члан 72. став 7. Правилника о организацији, нормативима и стандардима рада центра за социјални рад.

су издвојена из биолошке породице у периоду од 2017. до 2019. године су имала контакт у 84,30%.⁴⁹⁵

Графикон 6. Забрана контаката деце са родитељима у односу на број дозвољених контаката на основу података ЦСР у Нишу, Вршцу, Планишту и Белој Цркви

Графикон 7. Процент деце која имају контакт на основу података ЦСР у Нишу, Вршцу, Планишту и Белој Цркви

На основу података Дома за децу и младе „Душко Радовић” у Нишу, од укупно 17 деце смештене у дому у 2017. години њих 9 је имало контакт, у 2018. години од 30 деце смештене у Дому њих 21 је имало контакт, у 2019. години од 28 деце смештене у Дому њих 20 је имало контакт са биолошком породицом. На основу наведених података можемо закључити да деца смештена у Дому у

⁴⁹⁵ Упореди Југовић, А., Пејаковић, Љ., Стевановић, И., 2013, Место за мене - деца на хранитељству у Србији, Београд, Центар за права детета, стр. 85.

мањем проценту имају контакте са биолошком породицом у односу на децу смештену у хранитељске породице (Табела 8).⁴⁹⁶

Табела 8. Број деце смештене у Дому за децу и младе „Душко Радовић” у Нишу која имају контакт са биолошком породицом

Година	2017.		2018.		2019.	
Број деце смештене у Дому	17		30		28	
Број деце која имају контакт са биолошком породицом	9	52,94%	21	70,00%	20	71,43%

У складу са чланом 73. став 3. Правилника о организацији, нормативима и стандардима рада центра за социјални рад, контакти родитеља и детета се бележе у досије. Уколико корисник прима услуге ван куће, контакт са водитељем случаја подразумева један непосредни контакт са дететом током првог месеца од издвајања породице, а након тога најмање три пута годишње.⁴⁹⁷

Поновни преглед и евалуација треба да одреди: да ли предузете услуге и мере одговарају потребама корисника; уколико је корисник смештен ван породице, како околности у другој породици или установи одговарају потребама корисника; уколико дете живи са родитељима, на који начин је осигурана безбедност детета; да ли дете, родитељи и други чланови породице примају услуге у складу са породичним планом услуге и напредују у правцу одређених исхода који су утврђени планом; које препреке и околности ометају напредак према постављеним циљевима и исходима; да ли су утврђени рокови одговарајући и да ли их треба мењати и прилагодити новонасталим околностима; да ли су кориснику и породици потребне неке додатне услуге и начин на који оне могу да буду обезбеђене; да ли су предузете услуге и мере одговарајуће за испуњење циља сталности за дете.⁴⁹⁸

Право на одржавање контаката са децом измештеном из биолошке породице у хранитељску породицу или неку од установа социјалне заштите

⁴⁹⁶ Истраживање је спроведено за потребе израде ове докторске дисертације.

⁴⁹⁷ Видети члан 76. став 2. Правилника о организацији, нормативима и стандардима рада центра за социјални рад.

⁴⁹⁸ Видети члан 81. став 1. Правилника о организацији, нормативима и стандардима рада центра за социјални рад.

(домови за децу) зависиће и од узрока који су довели до измештања детета из биолошке породице, односно да ли је родитељ лишен права на контакт и да ли друга лица из породице имају право на контакт са дететом. Деца могу бити измештена из биолошке породице због занемаривања, злостављања,⁴⁹⁹ у случају смрти родитеља или спречености да обављају функцију родитеља, због болести, издржавања казне затвора. Неки од наведених примера могу бити разлог за лишење родитељског права. Занемаривање детета као општи појам у себи садржи многе узроке који могу довести до занемаривање,⁵⁰⁰ као што су болест, наркоманија, алкохолизам, тешка материјална ситуација, напуштање и др. „Занемаривање представља пропуштање пружаоца неге - родитеља, односно друге особе која је преузела родитељску одговорност да обезбеди развој детета у свим областима: здравља, образовања, емоционалног развоја, исхране, смештаја и безбедних животних услова, а у оквиру разумно расположивих средстава породице или пружаоца неге, што изазива или може, са великом вероватноћом, нарушити дететово здравље или физички, ментални, духовни, морални или друштвени развој. Ово обухвата и пропусти у обављању правилног надзора и заштите детета од повређивања у оноликој мери у којој је то изводљиво”.⁵⁰¹

---

⁴⁹⁹ „Издавање занемареног и злостављеног детета из природне породице и његово смештање у хранитељску породицу или дом за децу без родитељског старања јесте стручна процедура, која може бити веома сложена, поготово у ситуацијама када се родитељи или други чланови породице противе издавању детета, неспремни да прихвате пре свега чињеницу да своју децу занемарују и злостављају...”. Влаовић-Васиљевић, Д., 2001, Злостављана и занемарена деца и домски и породични смештај, Срна, Ј. (уредник), Од групе до тима-Мултидисциплинарно усавршавање стручњака у систему заштите деце од злостављања и занемаривања, Београд, Центар за брак и породицу, стр. 225.

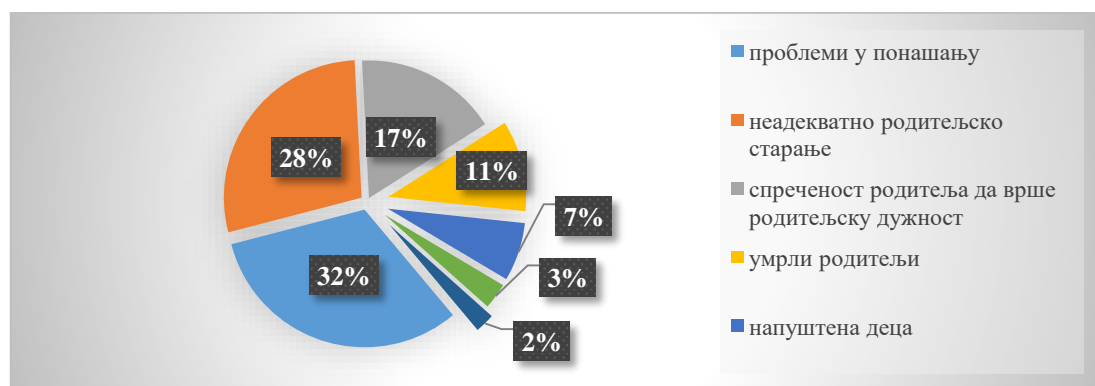
⁵⁰⁰ Најчешћи вид злоупотребе детета представља занемаривање детета. Занемаривање детета често претходи другим видовима злоупотребе детета или се јавља са њима. Срна, Ј., Жегарац, Н., 2011, Интервенције за заштиту детета од злостављања и занемаривања, у: Заштита детета од злостављања и занемаривања – Примена Општег протокола, В. Ишпановић-Радојковић (ур.), Београд, Центар за права детета, стр. 87.

⁵⁰¹ Општи протокол за заштиту деце од злостављања и занемаривања, https://www.paragraf.rs/propisi/opsti_protokol_za_zastitu_dece_od_zlostavljanja_i_zanemarivanja.html (05.06.2019.).

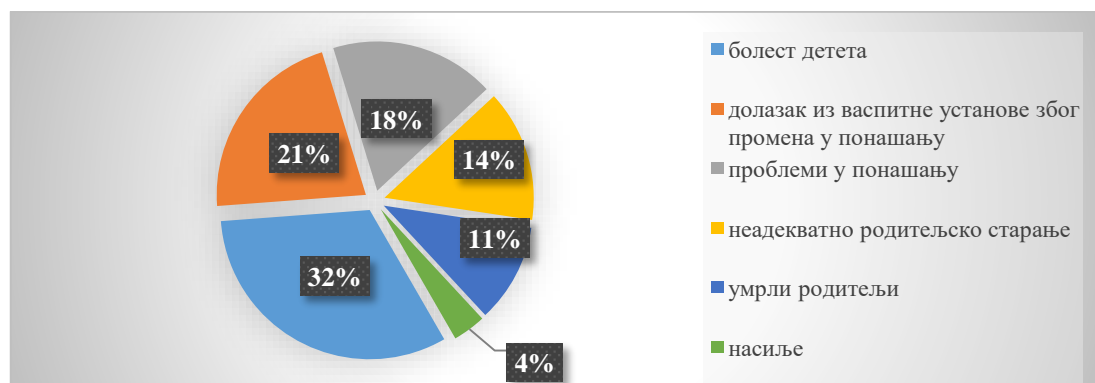
На основу података Центра за социјални рад у Нишу у 2019. години, најчешћи разлог смештаја деце у хранитељске породице или домове су проблеми у понашању и то код 42 деце, следи неадекватно родитељско старање код 37 деце, спреченост родитеља да врше родитељску дужност 22 случаја, умрли родитељи у 14 случајева, напуштена деца 9, лишени родитељског права 4 (потпуно или делимично), насиље 3 (Графикон 8).

На основу података које смо добили од Дома за децу и младе „Душко Радовић” у Нишу, у 2019. години најчешћи разлог смештаја деце у Дому су болест детета и то код деветоро деце, долазак деце из Завода за васпитање деце и омладине у Књажевцу, шесторо деце (због промена у понашању и поласка у средњу школу), проблеми у понашању код петоро деце, неадекватно родитељско старање у 4 случаја, умрли родитељи у 3 случаја, насиље над дететом у 1 случају (Графикон 9).

Графикон 8. На основу података Центра за социјални рад у Нишу у 2019. години најчешћи разлози смештаја деце у хранитељске породице или домове

Графикон 9. Разлози смештаја деце у Дому за децу и младе „Душко Радовић” у Нишу у 2019. години.

У складу са чланом 264. ПЗ тужбу за лишење може поднети дете, други родитељ, орган старатељства и јавни тужилац. „У поступцима заштите деце од угрожавајућег функционисања родитеља, ЦСР се као орган старатељства и даље највише опредељује за покретање поступка за лишење родитељског права. ЦСР је у 2018. години покренуо 333 поступка за лишење родитељског права, што је нешто мање у односу на претходну годину када их је покренуто 348”.⁵⁰²

У Енглеској органи локалне самоуправе не могу ускратити контакт детету са родитељем, осим за кратак период, не дужи од седам дана; за дужи период неопходна је судска одлука. У Енглеској најчешћи контактни планови су били везани за контакт са сестрама и браћом; међутим, контакт са сестрама и браћом, као и са бабом и дедом, ујаком и тетком, стрицем, друговима, не спада у категорију контаката за које је локалној власти за одбијање контакта потребна судска одлука, већ могу одбити контакт без судске одлуке, а ова блиска лица морају пред судом добити одлуку о праву на контакт са децом. Право да поднесу захтев за контакт ова лица су добила у Енглеској тек доношењем Закона о деци из 1989. године; пре тога Закон који је био на снази није предвиђао право блиских лица да поднесу захтев за контакт. ЕКЈП прописује право на контакт и са блиским лицима, тако да већина земаља својим садашњим прописима признаје то право блиским лицима, како би ускладили са чланом 8. Конвенције о људским правима.⁵⁰³

Хранитељство је један од начина збрињавања деце која немају одговарајуће родитељско старање и налазе се под старатељством државе. За разлику од потпуног усвојења, које као врста усвојења једино познаје наше право, у случају хранитељства биолошки родитељи имају право на одржавање личних контаката са дететом, осим ако не постоји судска одлука о забрани.⁵⁰⁴

---

⁵⁰² Извештај о раду центара за социјални рад за 2018. годину, стр. 31, (<http://www.zavodsz.gov.rs>, 15.03.2019.).

⁵⁰³ Детаљније о томе видети Miles, J., Lindley, B., 2003, p. 231-233.

⁵⁰⁴ „То је, дакле, однос којим се не заснива никако сродство између детета (храњеника) и одрасле особе која узима туђе дете да се о њему стара (хранитеља), нити дете прекида сроднички однос са својом природном породицом”. Драшкић, М., 2014, Усвојење и хранитељство – добра традиција Српског грађанског законика? У: Српски Грађански законик – 170 година, ур:

Као и у случају хранитељства, и код смештаја деце у домовима, дете има право на контакте са биолошком породицом. У случају када су родитељи лишени тог права, то право може бити омогућено сродницима детета. Стручне службе би требало да подстичу и прате одржавање личних контаката између родитеља и сродника са дететом.

На основу података Центра за социјални рад у Нишу, у 2019. години од укупног броја деце под старатељством државе њих 167 је смештено у хранитељске породице, а 16 у домове; у 2018. године укупно 180 детета је смештено у хранитељске породице, а 19 у домове, а у 2017. години укупно 198 детета је смештено у хранитељске породице, а 18 у домове. На основу података можемо закључити да се највећи број деце која су под старатељством државе смешта у хранитељске породице (Графикон 10).⁵⁰⁵

Деца која су у 2019. години била смештена у хранитељске породице у односу на пол била су у 76 случајева дечаки и у 91 случају девојчице, а у 2018. било је 83 дечака и 97 девојчица и у 2017. било је 98 дечака и 103 девојчице. На основу података можемо закључити да је мало већи број девојчица у односу на дечаке који се смештају у хранитељске породице. У Дому за децу и младе „Душко Радовић” у Нишу у односу на пол деце која су смештена у Дому у 2019. години било је 17 дечака и 11 девојчица, у 2018. години било је 20 дечака и 10 девојчица и у 2017. години било је 10 дечака и 7 девојчица. На основу података можемо закључити да је у Дому смештен већи број дечака у односу на девојчице (Графикон 11).⁵⁰⁶

Истраживањем смо утврдили да је у односу на узраст деце смештене у хранитељске породице у 2019. години највећи број деце је узраста од 4 до 11 година, тако имамо да је до 3. године смештено 23 детета, од 4. до 7. године 45 детета, од 8 до 11 године 53 деце и од 16 до 18 године 15 детета(Графикон 12). У дому за децу и младе „Душко Радовић” у Нишу у 2019. години нема деце млађе од 12 година, од 12 до 15 година 3 детета, и од 16 до 18 година 25 детета.

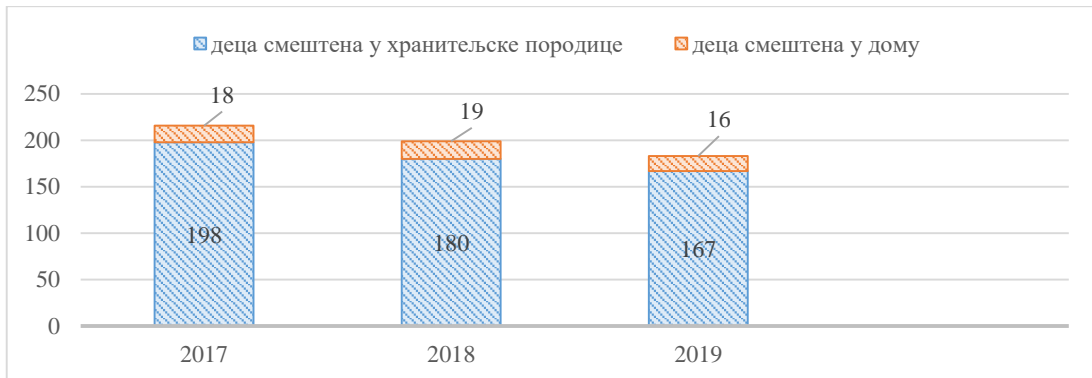

Полојац, М., Мирковић З., Ђурђевић, М., Београд, Правни факултет Универзитета у Београду, стр. 139.

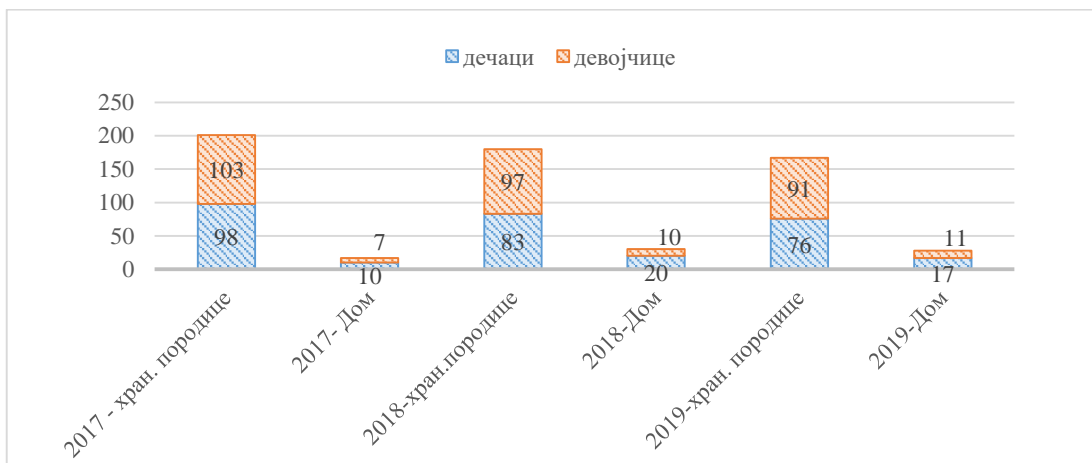
⁵⁰⁵ Истраживање спроведено за потребе израде докторске дисертације.

⁵⁰⁶ Ibid.

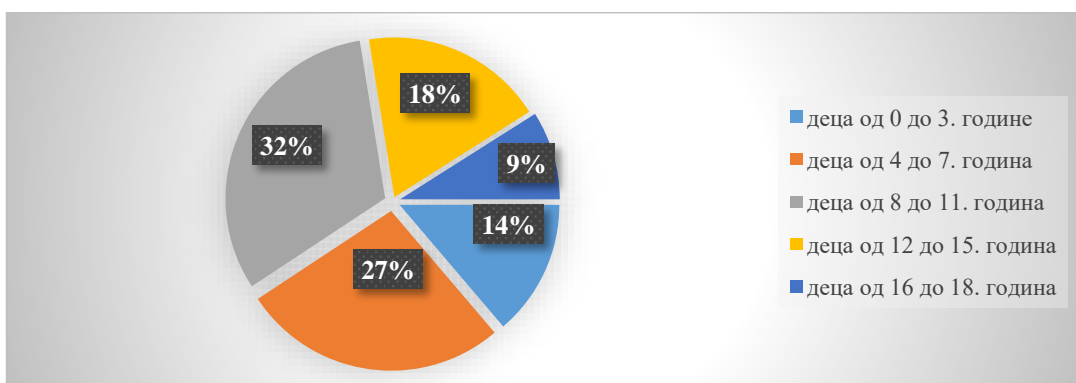
Графикон 10. Број деце смештене у хранитељске породице и домове у 2017, 2018. и 2019. годину на основу података Центра за социјални рад у Нишу

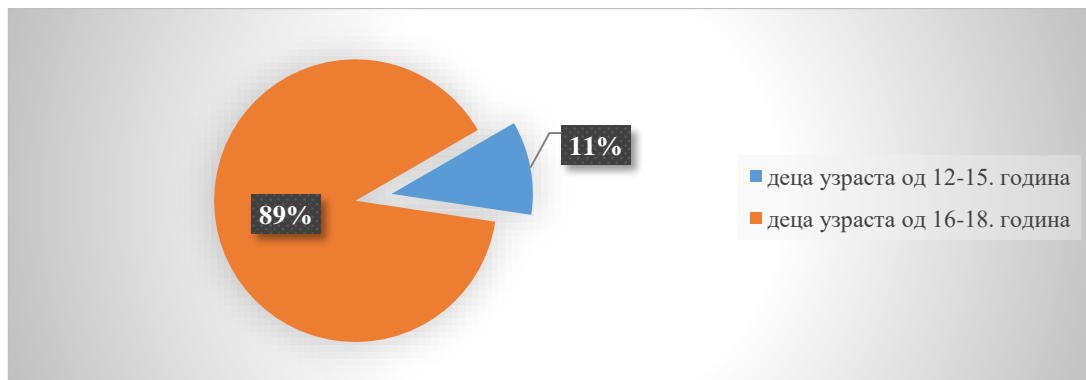
Графикон 11. Пол деце смештене у хранитељске породице на основу података Центра за социјални рад у Нишу и пол деце смештене у Дому за децу и младе „Душко Радовић” у Нишу

Графикон 12. Деца смештена у хранитељским породицама према узрасту на основу евиденције Центра за социјални рад у Нишу

Графикон 13. Деца смештена у Дому за децу и младе „Душко Радовић” у Нишу према узрасту на основу евиденције Центра за социјални рад у Нишу

Смештај деце у хранитељске породице и поред привременог, а не трајног решења, веома често буде решење за децу које траје више година. Управо због дужине боравка деце деца хранитеље доживљавају као психолошке родитеље и у случају повратка биолошким родитељима постоји могућност за ризик по развој деце.⁵⁰⁷

2. ПРАВО ДЕТЕТА У ВАСПИТНОЈ, ВАСПИТНО-ПОПРАВНОЈ УСТАНОВИ И КАЗНЕНО-ПОПРАВНОМ ЗАВОДУ ЗА МАЛОЛЕТНИКЕ НА ОДРЖАВАЊЕ КОНТАКАТА

Од укупно изречених 1389 мера појачаног надзора у 2018. години, само 5 случајева су мере појачаног надзора у другој породици, док 527 су мере појачаног надзора од стране родитеља, 849 мера надзора од стране органа старатељства, а 8 појачан надзор уз дневни боравак у одговарајућој установи за васпитање и образовање малолетника.⁵⁰⁸

Уколико је малолетно лице склоно вршењу кривичних дела, а у породици није могуће контролисати његово понашање, такво лице се издваја из породице

⁵⁰⁷ Да ли период у Америци о неуспостављању родитељског односа, у року од 6 месеци, као разлог да се родитељ лиши родитељског права, представља добро решење. Rausch, R., 1980, p. 88.

⁵⁰⁸ Деца у систему социјалне заштите, стр. 41, Републички завод за социјалну заштиту, (<http://www.zavodsz.gov.rs/media/1874/deca-u-sistemu-socijalne-zastite-2018.pdf>, 15.02.2020.).

и смешта у васпитно-поправни дом.⁵⁰⁹ Према подацима Републичког завода за социјалну заштиту, у 2018. години је 88 детета упућено у *васпитно-поправну установу*, што је у односу на 2014. годину, када је упућено 109 детета, мање за 28,26%. Васпитна мера упућивања у *васпитну установу* изречена је у 2018. години у 27 случајева, што је у односу на 2014. годину, када је изречено 56 таквих мера, мање за 55,52%.⁵¹⁰

Малолетнику се може изрећи мера упућивања у васпитно-поправни дом.⁵¹¹ Чланом 128. став 1. тачка 9. Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, предвиђено је право малолетника који се налази у васпитно-поправном дому на контакт са сродницима у правој линији и побочној до четвртог степена сродства, једном недељно. Законом је предвиђено и право на посете других лица, под условом да они не ометају извршење васпитне мере; у супротном забрану посете ових лица изриче управник. Закон предвиђа као награду за добро владање право на проширене посете, право на посету породици, сродницима и другим блиским лицима за време викенда и празника.

Према истраживању које је спроведено у САД, на деликвентно понашање деце која живе са мајком, контакт са очевима може утицати двојако. Тако је код белаца утврђено да контакт доводи до смањења проблематичног понашања, док код црнаца контакт доводи до проблематичног понашања.⁵¹² Друга истраживања су дошла до закључка да утицај контаката на дететово понашање зависи и да ли су посете оца биле праћене сукобима са мајком и у тим ситуацијама контакт је негативно утицао на дететово понашање, као и да контакти који нису били праћени сукобом родитеља су позитивно деловали на дететово понашање.⁵¹³

---

⁵⁰⁹ Видети чланове 12. и 21. Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица.

⁵¹⁰ Деца у систему социјалне заштите 2018, стр. 42.

⁵¹¹ Видети члан 124. Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица.

⁵¹² Thomas, Farrell and Barnes, 1996, према Dunn, J., 2003, p. 27.

⁵¹³ Heali, Mallei and Stevart, 1990, према *Ibid*, p. 28.

Табела 9. Број деце упућене у васпитно-поправну установу у Крушевцу од 2014. до 2018. године

2014.	2015.	2016.	2017.	2018.
56	52	49	57	27

Табела 10. Број деце упућене у васпитну установу (Књажевац, Београд и Ниш) од 2014. до 2018. године

2014.	2015.	2016.	2017.	2018.
109	108	112	99	88

Кривични закон за малолетне учиниоце као једну од мера је предвидео измештање детета из биолошке породице и његово упућивање у домове за васпитање. У циљу добијања података о контактима деце која се налазе у Казнено-поправном заводу за малолетнике у Ваљеву, односно њиховом одржавању контаката са биолошком породицом, аутор докторске дисертације обратила се Заводу, од кога смо добили одговор да у Казнено-поправном заводу за малолетнике тренутно нема лица испод 18 година на издржавању казне малолетничког затвора и да постоје пунолетна лица која су извршила кривично дело као старији малолетници, али су до окончања кривичног поступка и доласка на издржавање казне малолетничког затвора постали пунолетни.⁵¹⁴

3. ПРАВО НА КОНТАКТ У СЛУЧАЈЕВИМА УСВОЈЕНЕ ДЕЦЕ

Постоји претпоставка да је контакт детета са родитељима и блиским лицима у најбољем интересу детета. У ситуацијама када је контакт прекинут због усвајања као трајног решења за дете, па тај аранжман није успео, мора се водити рачуна да ли поново успостављати прекинути контакт са биолошком породицом, јер ће се дете поново излагати ситуацији прекидања контакта. У сваком случају мора се водити рачуна о предностима и недостацима код поновног успостављања контаката. У ситуацијама где се дете сигурно враћа кући, контакт ће допринети повратку детета.

⁵¹⁴ Казнено поправни завод за малолетнике у Ваљеву, бр.031-1413/20-04/1 од 3. јуна 2020. године.

У већини земаља није законом прописано право усвојеног детета да буде информисано о биолошкој породици, чиме се крши дететово право да ступи у контакт и одржава контакт са биолошком породицом. Контакт усвојене деце са биолошком породицом могуће је посматрати двојако. Прво, могуће је да дете након усвајања настави да контактира са биолошком породицом, за шта је потребна сагласност усвојитеља и биолошке породице. У Енглеској 70% усвојене деце има некакав контакт са биолошком породицом и сматра се да уколико је постигнут некакав споразум, макар и неформалан, између усвојитеља и биолошке породице, усвојитељи не би требало без ваљаног разлога да ускрате такав контакт касније.⁵¹⁵

Са друге стране, имамо ситуацију када дете након стицања пунолества жели да успостави контакт са биолошком породицом и то је према истраживањима спроведеним у Енглеској најчешће у узрасту од 30 година. У Енглеској постоји Регистар за контакте за усвојене који желе да успоставе контакт са биолошком породицом, где се могу пријавити пунолетне усвојене особе и биолошке породице, чији су чланови дати на усвајање. Регистар је почео са радом 1991. године и у првих десет година имао је 20.000 захтева усвојених особа и 8.500 захтева чланова породице да успоставе контакт. У Републици Србији закон предвиђа да чином усвајања дете прекида правне везе са биолошком породицом,⁵¹⁶ а по свој прилици и физичку везу и право на контакт, јер не постоји обавеза за усвојитеље да саопште детету истину о биолошком пореклу. Породичним законом је предвиђено да орган старатељства даје препоруку да се детету што пре саопшти истина, али се у пракси чини да мали број прихвата препоруку; још увек је чињеница усвојења у Србији забрањена тема у породици усвојитеља.

---

⁵¹⁵ Судска пракса показује да уколико правосудни органи процене да контакт детета са биолошким родитељима, угрожава поступак усвојења, одбиће захтев за контакт. Судска пракса у Енглеској је на страни успеха усвојења и уколико захтев за контакт угрожава успех усвојења, сигурно је да ће такав захтев бити одбијен. Eekelaar, J., 2003, *Adoption and Contact: A Research Review*, у зборнику *Children and their Families: Contact, Rights and Welfare*, приредио Andrew Bainham, Bridget Lindley, Martin Richards, Hart Publishing Oxford and Portland, England, p. 255.

⁵¹⁶ Видети члан 105. ПЗ.

Процент усвајања деце која се налазе у систему државне бриге или социјалне заштите варира од 66,6% у Америци до 0,2% у Шведској. Време која деца проведу у државној бризи пре усвајања износи просечно годину и девет месеци, с тим што је тај рок дужи код старије деце. То што је у појединим земљама мањи проценат усвајања, не значи да су те земље против усвајања, већ да је систем социјалне бриге о деци и став запослених да је повратак детета у биолошку породицу приоритет у односу на давање детета на усвајање.⁵¹⁷

У Републици Србији проценат деце код које је дошло до престанка потребе за породичним смештајем у односу на разлоге, у случају створених услова за усвојење је у 2018. години 18,18%, док је повратак у биолошку породицу 36,16%; ако упоредимо са подацима из 2015. године, када је 23,9% деце прекинуло породични смештај због усвајања, а 33,5% због повратка у биолошку породицу, можемо закључити да је смањен број усвојене деце за 5,72%, док је повећан број деце која су враћена у биолошку породицу за 2,66%.⁵¹⁸

У случају лишења родитељског права закон предвиђа да се родитељу могу вратити родитељска права ако се промене околности због којих је родитељ лишен права.⁵¹⁹ Поставља се питање шта ако се пожури са одлуком да се дете да на усвајање и чињеница је да се не може бесконачно чекати да се промене околности и да је у дететовом интересу да се нађе трајно решење, усвајање или повратак у породицу. Према прописима, уколико се у року од две године не створе услови за повратак детета у биолошку породицу, дете се може дати на усвајање. За разлику од неких земаља у којима деца често задржавају неку врсту контаката, у Републици Србији још увек законом не постоји обавеза за усвојитеље да деци саопште да су усвојена; у пракси се често од деце крије да су усвојени и не постоји никакав контакт са биолошком породицом. Према Породичном закону, сагласност родитеља за усвојење није потребна ако је родитељ потпуно лишен родитељског права, ако је лишен да одлучује о питањима која битно утичу на дете и ако је потпуно лишен пословне

---

⁵¹⁷ Eekelaar, J., 2003, p. 259.

⁵¹⁸ Подаци Републичког завода за социјалну заштиту, (<http://www.zavodsz.gov.rs/>, 14.11.2019.).

⁵¹⁹ Видети члан 83. ПЗ.

способности.⁵²⁰ За децу која су стављена под старатељство, сагласност за усвајање даје орган старатељства.⁵²¹ Јако је тешко код старије деце прекинути сваки контакт са породицом и питање је како ће се то одразити на дететово понашање и његов развој.

У Енглеској је могуће усвајање са планом који укључује и континуирани контакт са рођацима.⁵²² У Енглеској 80-тих година процес усвајања није укључивао контакт са биолошком породицом и усвојитељи су крили од детета да је усвојено или нису причали о томе, што је дете доживљавало као проблем са својим идентитетом, као нешто о чему не треба причати. Са друге стране, истраживања нису потврдила да би контакт негативно утицао на односе детета и усвојитеља. Нарочито јака повезаност и жеља за контактом постојала је код браће и сестара, јер само у малом броју случајева сва браћа и сестре буду усвојени од стране истог усвојитеља. Наравно, и овде је потребан опрез у случају да је дете било жртва насиља од стране брата или сестре; у таквим случајевима не треба дозволити контакт, јер се може поновити насиље или да се контакт негативно одрази на дете. У Енглеској постоји такозвано отворено усвајање, где се детету саопштава његов идентитет и могућност неке врсте контаката, директни или индиректни са рођацима. Контакт је добар не само због стварања идентитета детета, већ и због пружања података о генетским предиспозицијама за поједине болести, а што може бити од значаја за дететов живот. Контакт објашњава деци да их билошки родитељи нису напустили, већ једноставно не могу да их поведу са собом, али мисле на њих. Управо тај контакт треба детету да објасни зашто није са родитељима, већ у хранитељској породици, или је са усвојиоцима. Контакт би требало да значи да дете није злостављано, већ да једноставно не постоје услови да живи са породицом. Код усвојиоца постоји брига када постоји контакт детета са биолошким родитељима да ће им биолошки

---

⁵²⁰ Видети члан 96. ПЗ.

⁵²¹ Видети члан 97. ПЗ.

⁵²² Више о томе видети Neil, E., 2003, *Adoption and Contact: A Research Review*, у зборнику *Children and their Families: Contact, Rights and Welfare*, приредио Andrew Bainham, Bridget Lindley, Martin Richards, Hart Publishing Oxford and Portland, England, p. 293.

⁵²² Више о томе видети Eekelaar, J., 2003, *Contact and the Adoption Reform*, у зборнику *Children and their Families: Contact, Rights and Welfare*, приредио Andrew Bainham, Bridget Lindley, Martin Richards, Hart Publishing Oxford and Portland, England, p. 266.

родитељи узети дете или да ће лоше утицати на њихове односе са дететом. Не можемо поставити питање да ли је контакт након усвајања добар или не, већ да ли је контакт у конкретном случају добар за дете или не. Ситуације у којима се рођаци противе усвајању, где је било раније присутно насиље над дететом, или су рођаци имали проблеме у понашању, контакт ће отежавати дететово одрастање у новој породици. Уколико рођаци подржавају усвојење, контакт би допринео дететовом успостављању идентитета у новој породици. И у овој ситуацији у случају постојања контаката од великог значаја је подршка запослених у центрима.⁵²³

У Енглеској постоје различита мишљења о томе да ли је у најбољем интересу детета, у чијем интересу није повратак у биолошку породицу, да у тренутку када се тражи трајно решење путем усвајања, настави са контактима са биолошком породицом. Некада и сами усвојитељи желе затворено усвојење, без сталног контакта детета са биолошком породицом, али и поред чињенице да дете највероватније неће бити враћено у биолошку породицу, постоје аутори који истичу добре стране сталног контакта. Први је осећај детета да је вољен од стране родитеља, други је да се избегне негативан осећај детета да су га родитељи напустили, трећи је осећај детета да има одобрење родитеља за стварање односа са новим старатељима и четврто је што контакт са биолошким родитељима ствара код детета осећај породичног и личног идентитета.⁵²⁴

4. УТИЦАЈ КОНТАКАТА НА ПОВРАТАК ДЕТЕТА У ПОРОДИЦУ

Једно од права које гарантује наш правни систем, као и међународни инструменти, јесте право детета да живи са својим родитељима. Поставља се питање шта држава предузима да се деца која су измештена из биолошких породица врате у њих, као и које је превентивне мере предузела да се то не догоди. Према извештају Комитета за права детета, у вези са применом

---

⁵²³ Контакти могу бити тешки и сложени, а и непостојање контаката може бити тешко и сложено. У неким ситуацијама контакт усвојене деце са биолошком породицом може бити превише узнемирујући за дете, у другој ситуацији контакт може користити детету и усвојитељима. Приликом доношења одлуке, требало би сваки појединачни случај анализирати, узимајући у обзир све околности конкретног случаја. Више о томе видети Neil, E., 2003, p. 293.

⁵²⁴ Simon Brovn prema Miles, J., Lindley, B., 2003, p. 234.

Конвенције УН о правима детета у Републици Србији, Република Србија не предузима довољно, односно изостаје неопходна подршка породицама суоченим са материјалним проблемима, као реакција пре измештања детета. „Повратак детета у биолошку породицу много је вероватнији уколико центар за социјални рад и хранитељи подстичу родитеље да посећују дете и сами предузимају мере како би посете биле што пријатније за дете и налазе начине да дете остане у току са свим породичним дешавањима”.⁵²⁵ Уколико је измештање детета привремено и очекује се његов повратак у породицу, требало би водити рачуна, не само о значају контаката, већ и о месту где ће се контакт дешавати. По правилу, када се очекује дететов повратак, требало би да се контакти одвијају у породичном дому, а не у хранитељским породицама или дому, ако је то могуће.⁵²⁶

Континуитет у одржавању личних контаката је од изузетног значаја, док периодични и повремени контакти лоше утичу на односе са дететом. У неким земљама се сматра да периодични контакти који доводе до разочарења детета наносе више штете, него добробити детету и могу се укинути.⁵²⁷

---

⁵²⁵ Жегарац, Н., 2014, Деца на породичном и резиденцијалном смештају – концепти и контексти, У лавиринту социјалне заштите: Поуке истраживања о деци на породичном и резиденцијалном смештају, уредила Невенка Жегарац, Београд, Центар за истраживања у социјалној политици и социјалном раду, Факултет политичких наука Универзитета у Београду, стр. 58.

⁵²⁶ Када постоји ризик по дете од контаката, контакти би требало да се одвијају у хранитељским породицама или у домовима, према Miles, J., Lindley, B., 2003, p. 234.

⁵²⁷ Уколико контакт из неког разлога није у најбољем интересу детета, суд га може ограничити или опозвати. У Аустрији као разлози поред насиља над дететом, алкохола, наводи се и спорадични контакт, када се дете редовно разочара, или када се контакт користи за мешање у дететов однос са другим родитељем или другим блиским лицима, као и насиље над другим родитељем. Parental Responsibilities – AUSTRIA, (<http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Austria-Parental-Responsibilities.pdf>, 23.10.2019.).

Табела 11. Процент остваривања контаката деце на домском смештају у Републици Србији у периоду од 2014. до 2018. године⁵²⁸

Деца на домском смештају	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.
Има контакте са породицом	61,5%	63,6%	61,1%	65,3%	66,5%
Без контаката или нема сродника	38,5%	36,4%	38,9%	34,7%	33,5%

Подаци показују пораст контаката од 2014. до 2018. године за 5% и то у последње две године. На основу података које је аутор добио од Републичког завода за социјалну заштиту, установе за домски смештај за децу и младе и установе за васпитање деце и омладине редовно информишу о динамици контаката деце на смештају са породицом, али од истих смо обавештени да немају податке о контактима деце смештеним у хранитељским породицама.

Табела 12. Учесталост одржавања контаката деце смештене у домовима са биолошком породицом⁵²⁹

Деца на домском смештају	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.
Редовно (најмање једном месечно) се виђа са породицом у дому и проводи викенде и празнике у породици	14,1%	14,3%	14,6%	10,9%	13,3%
Редовно се виђа са сродницима у дому (најмање једном месечно)	7,6%	8,0%	6,4%	8,8%	7,2%
Повремено/мање од једном месечно) се виђа са породицом у дому	13,0%	17,9%	14,6%	14,4%	11,9%
Ретко се виђа са породицом или само контактира путем телефона	26,9%	23,4%	24,5%	31,2%	34,1%
Без контаката или нема сродника	38,5%	36,4%	38,9%	34,7%	33,5%

⁵²⁸ Извор Републички Завод за социјалну заштиту.

⁵²⁹ На основу добијених података од стране Републичког завода за социјалну заштиту истичемо податке о контактима деце на домском смештају са породицом за период од 2014. до 2018. године.

И ако је на основу података утврђено да је за последњих пет година повећан број контаката деце смештене у установама за домски смештај, то повећање односи се на број контаката који спада у ређе или контакте путем телефона.⁵³⁰

На основу података Центра за социјални рад у Нишу, у последње три године само шесторо деце је враћено у биолошку породицу. Од укупно шесторо деце колико је враћено сва су деца имала редован контакт са биолошком породицом. На основу података Дома за децу и омладину „Душко Радовић” у Нишу у последње три године, ниједно дете није враћено биолошкој породици.

---

⁵³⁰ Републички завод за социјалну заштиту.

ГЛАВА VI

ПРАВО ДЕТЕТА ДА РЕДОВНО ОДРЖАВА КОНТАКТЕ СА СРОДНИЦИМА И ДРУГИМ ЛИЦИМА

Породичним законом у члану 61. тачка 5. предвиђено је *„право детета да одржава личне односе и са сродницима и другим лицима са којима га везује посебна блискост, ако ово право није ограничено судском одлуком”*.

И данас, а у прошлости још и у већем обиму, честа је ситуација да деца и након формирања својих породица остају да живе са родитељима, па у таквој ситуацији бабе и деде у великој мери учествују у одрастању својих унука, као и тетке, ујаци, стричеви. И када млади формирају сопствено домаћинство, често за чување деце када су они на послу ангажују бабе и деде, чиме се успоставља блискост између детета и бабе и деде, који представљају значајне особе у животу деце.⁵³¹ Међународна заштита кроз члан 8. Европске конвенције о људским правима прописује право на породичне односе. Сродници, односно бабе, деде, ујаци, стричеви, тетке у већини земаља не стичу аутоматски право на контакт, већ је потребно да докажу да постоји блискост или да је у дететовом интересу да се успостави контакт, јер ће блискост детета са таквим лицима бити у интересу детета. Поставља се питање шта са малом децом код које није било времена да се успостави блискост - у многим случајевима до прекида контаката долази одмах након рођења детета или и пре рођења детета.

1. ПРАВО ДЕТЕТА НА КОНТАКТЕ СА БРАТОМ И СЕСТРОМ

Брат и сестра могу представљати велику подршку у одрастању детета. Неки аутори наводе да су деца која су одрасла у проблематичним породицама, мање имала проблема, уколико су имала добар однос са братом или сестром

---

⁵³¹ *„У Кини брачни парови обично живе са родитељима мужа, који имају велики утицај у животу своје деце и унучади..... Децу у традиционалним културама не морају нужно подићи њихови родитељи. У карибским породицама, на пример, стриц и тетка су често одговорни за подизање и благостање деце”*. Pryor, J., 2003, *Children’s Contact with Relatives*, у зборнику *Children and their Families: Contact, Rights and Welfare*, приредио Andrew Bainham, Bridget Lindley, Martin Richards, Hart Publishing Oxford and Portland, England, p. 49.

одрастање у стресним срединама појачава осећај блискости код браће и сестара.⁵³²

Браћа и сестре не би требало да се раздвајају ни у случају развода, а ни у случају смештаја у хранитељске породице. Уколико има више деце из исте породице, центар настоји да за сву децу обезбеди исти смештај; уколико то није у најбољем интересу деце, мора се навести у документ.⁵³³ Уколико није могуће да се смештај за децу обезбеди у истој хранитељској породици, потребно је да се води рачуна да не буду удаљени, како би могли лакше да остваре контакт.

По питању раздвајања брата и сестре у поступцима развода родитеља, у нашој судској пракси је присутно схватање да се деца не раздвајају, „*принцип нераздвајања сиблинга, децу не треба раздавати*”.⁵³⁴

У једној од пресуда Апелационог суда у Новом Саду (измена одлуке о вршењу родитељског права)⁵³⁵ поништена је пресуда првостепеног суда, поред осталог и због непрецизности у делу којим је одређен контакт малолетне деце међусобно и наводи се да „без обзира на старост малолетне деце парничних странака (обоје старији од 10 година), као и на чињеницу да живе у непосредној близини, начин одржавања личних односа неопходно је регулисати на адекватан начин, који ће одговарати потребама како малолетне деце, тако и родитеља, а исти мимо утврђеног начина одржавања личних односа, увек, у свако доба, могу лични однос одржавати и на другачији начин, у зависности од својих могућности жеља и потреба”.

На основу анализе података центара за социјални рад у Нишу, Вршцу, Пландишту и Белој Цркви, утврдили смо да је веома висок проценат да се браћа и сестре смештају у исту хранитељску породицу и да се настоји да се деца не раздвајају, и то: у 171 случају деца нису раздвајана, а у 22 случаја деца су

---

⁵³² Dunn, J., 2003, p. 55.

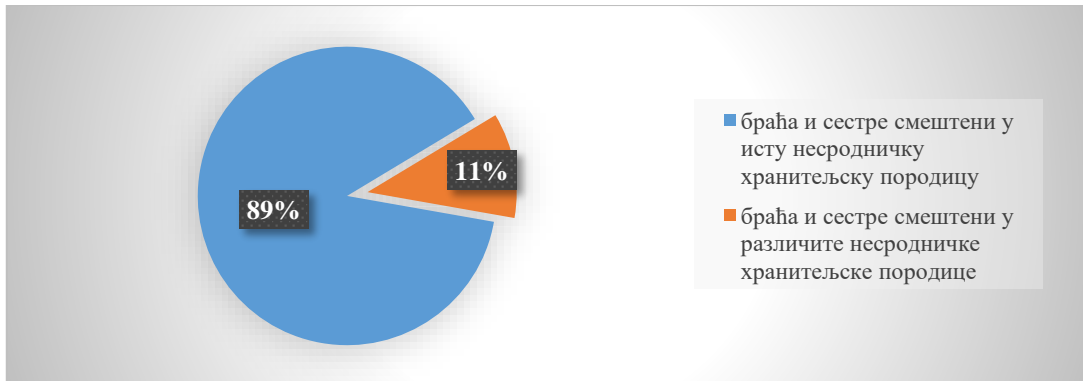
⁵³³ Видети члан 72. Правилника о организацији, нормативима и стандардима рада центра за социјални рад.

⁵³⁴ Пресуда Апелационог суда у Новом Саду Гж2 375/13 од 28.06.2013. године, (www.ns.ap.sud.rs/index.php/src/sudska-praksa/537-gz2-372-13, 12.04.2019.).

⁵³⁵ Пресуда Апелационог суда у Новом Саду Гж2. 120/16 од 22.02.2016. године, (www.ns.ap.sud.rs/index.php/src/sudska-praksa/987-gz2-120-16, 19.08.2019.).

приликом измештања из биолошке породице смештена у различите породице (Графикон 14).

Графикон 14. Процент нераздвајања браће и сестара приликом смештаја у несродничке хранитељске породице

На основу података центара за социјални рад у Нишу, Вршцу, Пландишту, Белој Цркви за период од 2017. до 2019. године, центрима је поднет 21 захтев за остваривање права на контакт од стране брата и сестре са децом која су под старатељством државе.

2. ПРАВО ДЕТЕТА НА КОНТАКТЕ СА БАБОМ И ДЕДОМ

Анализирајући упоредно право можемо приметити да се законска регулатива по питању права детета на контакт са бабом и дедом разликује. У нашој земљи бабе и деде су у великој мери укључени у одрастање унука. Чињеница да је велики број домаћинства у којима заједно живе више генерација упућује на блискост чланова различитих генерација. И поред тога, у Републици Србији баба и деда не чине посебну категорију када је у питању остваривање права на контакт са унуцима. Законом је предвиђено да дете има право на контакт са сродницима и другим лицима са којима га везује посебна блискост.⁵³⁶ Оваква законска формулација означава обавезу за бабу и деду, као и за остале сроднике да уколико се позивају на право на контакт са дететом, морају доказати да постоји блискост са дететом. Оваква формулација означава да дете има право на контакт, а не сродници и блиска лица. У земљама где је законом прописано право детета на контакт, друга лица немају право да траже испуњење тог права,

⁵³⁶ Видети члан 61. став 5. ПЗ.

већ то може искључиво дете, родитељ или суд по службеној дужности (Белгија). И поред тога што Породичним законом није предвиђено право сродницима и блиским лицима на подношење тужбе за заштиту права детета, наша судска пракса признаје право сродницима и блиским лицима да поднесу тужбу. У неким правима баба и деда чине посебну категорију, одвојену од других сродника, у којима постоји претпоставка да је контакт са бабом и дедом у интересу детета и у таквим ситуацијама није потребно да баба и деда доказују блискост или добробит контаката за дете. У појединим земљама не постоји право бабе и деде, већ то право припада искључиво детету и они с обзиром на то да немају право не могу поднети захтев за контакт.

Табела 13. Приказ упоредно-правне анализе права на контакт са бабом и дедом

Северна Македонија	Дете има право на контакт са бабом и дедом преминулог родитеља (члан 47. <i>Закона за семејството</i>)
Босна и Херцеговина	Дете има право на контакт са бабом и дедом (члан 124. Породичног закона). Суд на предлог бабе и деде или детета одређује одржавање личних односа и непосредних контаката са бабом и дедом осим ако то није у најбољем интересу детета (члан 148. Породичног закона)
Република Српска	Као и код нас, није посебно предвиђено право на контакт са бабом и дедом, већ право на контакт са сродницима и блиским лицима са којима га везује посебна блискост (члан 81а. Породичног закона).
Хрватска	Није посебно предвиђено право на контакт са бабом и дедом, већ је прописано да дете има право на контакт са блиским лицима (члан 84. тачка 4. <i>Обитељски закон из 2015.</i>).
Мађарска	У групи особа које имају право на контакт Закон поред осталих наводи бабу и деду, без посебног одвајања од осталих (4:179 <i>Грађански законик</i>)
Русија	Дете има право на контакт са бабом и дедом, чак и ако се родитељ томе противи (члан 55. <i>руски Породични законик</i>).
Француска	Дете има право на контакт са бабом и дедом, и деда и баба имају право на контакт, јер је претпоставка да су лични контакти са бабом и дедом у интересу детета. Ово право може бити

	ускраћено само у случају постојања озбиљних разлога (члан 371-4 француски СС).
Холандија (Низоземска)	Није посебно предвиђено право на контакт са бабом и дедом, већ само право детета на контакт са блиским лицима (377a низоземски СС).
Немачка	Од измена немачког Основног закона 1989. године (немачки BGB), право на контакт признато је и баби и деди као посебној категорији, али под условом да је у интересу детета (члан 1685. ст. 1 немачког BGB. Уколико се родитељи противе контакту не спроводи се извршење
Енглеска	Није посебно регулисано право на контакт са бабом и дедом. Дете има право на контакт са сродницима и блиским лцима, али уколико се родитељи противе, суд у Енглеској одбиће захтев за контакт са бабом и дедом.
Аустрија	Право детета и право бабе и деде на контакт. Контакт може бити ограничен или забрањен ако контакт нарушава породичне односе или однос родитеља са дететом (члан 148. аустријски ABGB).
Белгија	Право детета и право бабе и деде, али морају доказати да је у најбољем интересу детета да постоји контакт (члан 375. bis белгијског СС)
Данска	Баба и деда немају право на контакт, као ни дете, то је искључиво право родитеља.

Поједина права се разликују по питању могућности ускраћивања права на контакт са бабом и дедом. У неким правима постоји претпоставка да је контакт у најбољем интересу детета и у тим правима ускраћивање контаката са бабом и дедом дозвољено је само уколико постоје озбиљни разлози (Француска).⁵³⁷ У другој групи су земље у којима је за остваривање права на контакт потребно да лице које се позива на контакт докаже да је то у најбољем интересу детета. У ову групу земаља спада и наша земља и ако анализирамо судску праксу можемо

⁵³⁷ Тешко поремећени односи, а не само просто неслагање родитеља са бабом и дедом. Други разлог може бити болест бабе и деде, ту можемо сврстати психичке болести, зависност од алкохола.

видети да поремећени односи између родитеља са бабом и дедом представљају фактор који није у најбољем интересу детета у трећој групи земаља су земље у којима је контакт могућ само ако се томе не противи родитељ са којим дете живи (примарни старатељ). У последњој групи су земље које не признају право баби и деди на контакт, већ само родитељу са којим дете не живи (Данска).

Да ли право на контакт са бабом, дедом и другим блиским сродницима треба да тумачимо као право које постоји самим постојањем крвног сродства у првој или другој линији право или побочно и могућност ускраћивања тог права само уколико постоје оправдани разлози, или је то право које зависи од постојања других услова. По питању права на породични живот између бабе и деде и деце, који је заузела ЕКЈП, аутоматско право на контакт таквих лица не постоји, већ зависи од блискости између тих лица и најбољег интереса детета.

На контакте унука са бабом и дедом утиче и квалитет односа између родитеља и бабе и деде. Велика вероватноћа је да ће поремећени односи између родитеља са којим дете живи и бабом и дедом одразити и на одржавање контаката детета са бабом и дедом.⁵³⁸ Поставља се питање да ли је у Србији занемарен значај који има право деце да одржавају контакте са бабом и дедом. О значају који имају бабе и деде у одрастању унучади говори и велики број случајева старатељства где баба и деда преузимају бригу о унуцима услед немогућности родитеља да то чине.⁵³⁹ Контакт са бабом и дедом зависи, између осталог, да ли су у питању родитељи родитеља са којим дете живи, и тада је контакт чешћи, а неретко чак и заједнички живот, а у случају родитеља са којим дете не живи или који је преминуо, ређи је контакт са дететом. Када су поремећени односи између родитеља са којим дете живи и бабе и деде другог родитеља, поставља се питање да ли је контакт са њима у најбољем интересу

---

⁵³⁸ Према истраживању спроведеном у Ирској на контакт бабе и деде са унуцима након раздвајања родитеља, утицало је: 1) географска удаљеност; 2) карактеристике детета; 3) карактеристике бабе и деде; 4) однос између родитеља старатеља и бабе и деде. Timonen, V., Doyle, M., O'Dwyer, C., 2009, *The Role of Grandparents in Divorced and Separated Families*, School of Social Work and Social Policy Trinity College Dublin, p.117.

⁵³⁹ Подршка бабе и деде је посебно важна када се родитељи разведу или рздовоје и она укључује како емоционалну тако и финансијску подршку деци од стране бабе и деде. Neil, F., et al., 2004, *Grandparenting in Divorced Families*, The Policy Press, Bristol University Press, p. 10.

детета. Пресудом Апелационог суда из Ниша (одржавање личних контаката)⁵⁴⁰ одбацује се жалба тужилаца који су покренули поступак остваривања права на контакт са унукама, а на основу утврђеног чињеничног стања, узимајући у обзир мишљење органа старатељства, као и мишљење детета старијег од 10 година да није у најбољем интересу малолетне деце да одржавају контакте са тужиоцима, као бабом и дедом, јер их не везује никаква блискост, нити емотивна везаност. Шта више, између породице тужилаца и тужених владају дугогодишње непријатељство и конфликтни односи, па би покушај остваривања контаката још више продубио тако поремећене односе, чије би жртве били управо деца. Како је Породичним законом чланом 61. став 5. прописано да *„дете има право да одржава личне односе и са сродницима и другим лицима са којима га везује посебна блискост”*. У конкретном случају није постојала блискост, а односи између бабе и деде и родитеља деце су били озбиљно нарушени, и то како са зетом, тако и са ћерком тужилаца, односно родитељима деце.

По питању како развод ћерки и синова утиче на бабе и деде, односно њихове односе према њиховим унуцима, у Србији мајке након развода у живот деце више укључују своје родитеље, а да односи бабе и деде са очеве стране са децом се смањују или чак и прекидају услед постојања сукоба бивших супружника, у које су често укључене и целе породице. Ако пођемо од чињенице да у Србији традиционално још увек велики број парова живи са родитељима, и то најчешће са мушке стране, долазимо до закључка да су баба и деда по оцу до развода живели са унуцима и били више укључени у њихово одрастање, због чега постоји и већа блискост деце са њима. И случајеви када су бабе и деде активно учествовале у одгајању деце, њихов контакт са децом није сигуран и то им могу оспорити родитељи детета. Стандард најбољег интереса плус омогућава право на контакт баби и деди који су успоставили близак однос са унуцима. Контакт деце са бабом и дедом је веома значајан за децу, јер после родитеља баба и деда су особе које могу пружити највећу подршку деци, нарочито у тешким тренуцима као што је развод или смрт родитеља. Поред подршке су значајне и информације које деци могу пружити баба и деда у вези са њиховом традицијом, пореклом, коренима, а што је значајно за дететово право на

---

⁵⁴⁰ Пресуда Апелационог суда из Ниша бр. Гж2. 254/18 од 05.07.2018. године, (www.ni.ap.sud.rs/pretraga/Гж2/254/2018, 30.07.2019.).

идентитет. Са друге стране, стандард штете не интересују вредности које доноси контакт, већ акценат ставља на то да ли постоји опасност од штете за дете, ако не постоји контакт. Само уколико баба и деда докажу постојање штете за дете, у случају да не постоји контакт, могу оправдати упад у породични живот родитеља и детета.⁵⁴¹

Некада баба и деда морају своје право на контакт са унуцима остварити пред судом, када ће суд утврдити да ли је тај контакт у најбољем интересу детета. У неким савезним државама у Америци дати су фактори од којих зависи да ли је контакт у најбољем интересу детета. У те факторе спадају: (а) природа и стабилност односа детета са бабом и дедом, (б) количина времена које су проводили заједно, (в) корист и штету које ће посете имати за дете, (г) какав ће утицај контакт са бабом и дедом имати на односе детета са родитељима, (д) физичко и психичко здравље одраслих особа укључених у контакт, (ђ) стабилност аранжмана за живот и образовање детета, (е) преференције детета, (ж) мотивација одраслих који учествују у поступку контакта бабе и деде са дететом. Последњи фактор је додат накнадно, када је у пракси утврђено да поједини захтеви за контактом потичу из жеље за осветом.⁵⁴²

У случају *Moriarty v. Bradt (Grandparent Visitation)*⁵⁴³ Врховни суд Њу Џерсија 14.07.2003. године, је испитивао спор о контакту у складу са стандардом штете. Родитељи деце су се развели и живели са својим новим партнерима и деца су много времена проводила са бабом и дедом по мајци. Када је мајка деце умрла од предозирања дрогом, отац је забранио деци да контактирају са бабом и дедом по мајци, јер их је кривио за дрогирање ћерке. Суд је захтевао од бабе и деде да докажу да ће уколико не постоји контакт деце са њима, деци бити нанета штета. Суд је заузео став да би прекид контаката деце са бабом и дедом након смрти

---

⁵⁴¹ Cowan, F. L., 2007, There's No Places Like Home: Why the Harm Standard in Grandparent Visitation Disputes Is in the Child's Best Interests, p. 3145-3146. (<https://ir.lawnet.fordham.edu/flr/vol75/iss6/16>, 13.12.2019.).

⁵⁴² Присталице стандарда најбољи интерес плус тврде да привремени и повремени контакти детета са бабом и дедом, не могу да представљају упад у породични живот и да сметају ауторитету родитеља. Cowan, F. L., 2007, p. 3159.

⁵⁴³ Supreme Court of New Jersey, *Moriarty v. Bradt*, A-145-01, 14 July 2003, (<https://caselaw.findlaw.com/nj-supreme-court/1005906.html>, 29.07.2019.).

мајке, са којима су били врло блиски, нанео емоционалну штету деци, јер су баба и деда представљали сећање на њихову мајку, а отац би могао да деци представи мајку као лошу особу, ако је он једина особа која би им причала о мајци, чиме би нанео штету деци.

У предмету *Bill Howard*⁵⁴⁴ Врховни суд Ајове је разматрао захтев бабе и деде по оцу, који су у поступку развода родитеља детета, поднели захтев за контакт, страхујући да одлуком суда неће бити регулисано и њихово право на контакт, што је и било тачно, јер је одређено заједничко вршење родитељског права, па су баба и деда могли да виђају дете када деца бораве код оца, али је отац као зависник од дроге, због непоштовања програма рехабилитације, изгубио право на контакт. Ховардови су поново поднели захтев за контакт и мајка се сагласила да деца имају надзирани и минимални контакт са њима, а контакте је надзирала мајка и није се изјаснила када би дозволила ненадгледане контакте. И баба и деда су поднели захтев за ненадгледане контакте, што је првостепени суд усвојио, а Врховни одбио, јер је сматрао да непостојање контаката са дедом и бабом деци не би нанело штету. Прекид контаката би био штетан за децу да су баба и деда са децом остварили значајан блиски однос, али они нису створили са децом такав однос, тако да не постоји интерес деце којим би се оправдала судска интервенција. Однос са децом баба и деда нису развили и прекид не може да представља штету, јер није развијен блиски однос. Овде имамо и најбољи интерес и стандард штете.

У појединим случајевима може доћи до сукоба права на породични живот рођака детета и права на приватни живот мајке детета. То је случај када неудата мајка крије трудноћу и рођење детета од својих родитеља, оца детета и његових родитеља и донесе одлуку да дете након рођења да на усвајање. Поставља се питање да ли треба обавестити породицу мајке, која је позната, јер је отац непознат надлежним органима уколико мајка не жели да да податке о оцу детета.⁵⁴⁵

---

⁵⁴⁴ Supreme Court of Iowa, *Bill Howard*, 439 N.W.2d 193 (1989), no. 88-510, 19 April 1989, према Cowan, F. L., 2007, p. 3156.

⁵⁴⁵ Bainham, A., 2003, p. 68.

Родитељи су особе које су обавезне да се старају о васпитању своје деце и свако мешање бабе и деде у васпитање деце може изазвати сукобе. У предмету Весна Крушкић и други против Хрватске, Европски суд за људска права је донео новембра 2014. године пресуду којом је утврђено да је захтев недопуштен (није дошло до повреде члана 8). Прва подносиатељка је баба, други подносиатељ деда, трећа подносиатељка унука од сина (рођена 2005) и четврти подносиатељ унук од сина (рођен 2006). Деца су живела у кући бабе и деде са родитељима, док мајка није отишла, а отац и деца остала да живе са бабом и дедом. Син је обавестио полицију да му родитељи не дозвољавају да одведе децу, а родитељи су изјавили да је он напустио децу, да је непоуздан, да туче децу и да је склон опијању, као и да је покушао да изврши самоубиство. Центар је одмах покренуо поступак да утврди чињенице. Отац је све тврдње оспорио. У складу са мишљењем Центра суд је донео одлуку да деца живе са оцем, а да одржавају контакт са мајком викендом и празницима. На такво решење суда, мајка, баба и деда поднели су жалбу, јер су тражили да се деца њима повере на привремено старање, а због непоузданости оца. Другостепени суд је одбио жалбе, као и Уставни суд. Суд је одбио, јер да би се дете поверило на старање другој особи или установи, потребно је да су пре тога родитељи лишени родитељског права на чување и васпитање своје деце. У више наврата је заказано извршење одвођења и предаје деце оцу, али деца се нису налазила у кући бабе и деде. Центар је дао мишљење да су деца у грчу због бабе и да је баба највећи проблем, те да је треба удаљити када се одвијају сусрети. После више покушаја деца су 30. децембра 2013. године предата оцу у просторијама Центра и од тада баба и деда немају контакт са децом. Јануара 2014. године, деда и баба су покренули поступак да им се омогуће сусрети са децом викендима, за празнике и распусте. Против бабе и деде је покренут кривични поступак, а посебни старатељ који је одређен деци, је покренуо поступак да се баби и деди забрани приближавање деци на удаљености од 500 метара и да се забране позиви, поруке и други контакти са њима, јер су они манипулисали са децом. Такво мишљење подржали су стручњаци Центра, а баба и деда су се жалили. Суд је донео одлуку да се баби и деди забрани прилазак деци и одбио је њихов захтеве за контакте са децом. Ценећи мишљење психолога и социјалног радника, суд је мишљења да за сада није у интересу деце да имају контакте са бабом и дедом по оцу, а то из разлога јер су деца у процесу постизања психолошке равнотеже са оцем, те је због дуготрајне и изражене манипулације

деце од стране бабе, која није стављала потребе деце на прво место, сусрете и дружења потребно забранити. Баба и деда су поднели представку Европском суду за људска права у Стразбуру, због повреде члана 8. права на породични живот Европске Конвенције о људским правима, због одлуке хрватских судова о прекиду контаката и спречавању поновног успостављања, а чиме је повређено њихово право на породични живот. Суд у пресуди наводи да породични живот између бабе и деде са унуцима постоји у случајевима када постоје довољно јаке породичне везе. Иако заједнички живот није предуслов за остваривање овог права, обично се сматра да право на породични живот постоји уколико су баба и деда неко време живели са дететом. И поред чињенице да су подносиоци представке живели са децом од рођења до њихове седме, односно осме године, без прекида, и поред постојања породичног живота, односи између бабе и деде и унука су другачије природе од односа деце и родитеља и немају исти степен заштите. Однос бабе и деде са унуцима подразумева међусобне контакте. Баба и деда немају право на старатељство над децом. По питању мера којима се ограничава приступ бабе и деде деци, то је поступак који још увек траје у Хрватској, на основу чега је суд одбио представку и прогласио захтев недопуштеним. Суд је мишљења да постоји потреба да судови приликом доношења одлуке о вршењу родитељских права више примењују истражно начело у смислу колико присуство бабе и деде доприноси добробити детета.⁵⁴⁶

Право на контакт са дететом баба и деда имају независно од термина који су одређени за родитеље. Тако у једној пресуди Апелационог суда у Новом Саду (одређивање модела личних контаката),⁵⁴⁷ а којом је одлучивано о жалби на пресуду Основног суда у Сомбору, потврђена је пресуда Основног суда да баба и деда имају право на контакт у посебно одређеним терминима, независно од термина у којима њихов син одржава контакте са дететом. И поред сукоба мајке детета и бабе и деде по оцу, суд је на основу мишљења Центра и Института за здравствену заштиту деце, донео пресуду да је контакт са бабом и дедом девојчице од 20 месеци у најбољем интересу детета и њеног емоционалног

---

⁵⁴⁶ ECtHR, *Kruškić v. Croatia*, no. 10140/13, Judgment of 25 November 2014, para. 108-113.

⁵⁴⁷ Пресуда Апелационог суда у Новом Саду *Гж2. 187/12* од 20. марта 2012. године, (www.ns.ap.sud.rs/index.php/src/sudska-praksa/261-gy2-187-12, 15.06.2019.).

развоја, с тим што је Апелациони променио модел и одобрио контакте само сваке друге суботе, а не и сваке среде како је првобитно одлучио Основни суд.⁵⁴⁸

Анализом судске праксе можемо наћи пресуде у којим је блиским сродницима признато право на одржавање контаката са дететом. Тако у пресуди Апелационог суда у Београду (право на контакт са дедом и ујаком)⁵⁴⁹ је потврђена првостепена пресуда, којом је уређено право на контакт деде и ујака са децом,. Тужени је отац код кога се деца налазе и у току је бракоразводна парница и одлучивање о старатељству над децом, а како она траје дуже време тужиоци нису видели децу годину дана, због чега је и одређено да се контакти одвијају у просторијама центра и уз помоћ стручних лица. У току поступка утврђено је да је између деце и тужиоца постојала психолошка и емотивна везаност, односно стварно постојање блиских личних веза. Како је пресудом наведено, за разлику од родитеља са којим дете не живи, где је крвно сродство довољан разлог да до контакта дође, за блиске сроднике је потребно да постоји и везаност деце за ова лица, и тек тада се може рећи да су контакти са њима у најбољем интересу детета. У пресуди се суд позива и на Конвенцију о људским правима, члан 8. који гарантује право поштовања породичног живота, а које може бити повређено ако се онемогућава контакт детета са сродницима са којима постоји блискост.

У једном од судских поступака у САД *Troxel v. Granville*, 530 U.S 57, (2000),⁵⁵⁰ након раздвајања бивших партнера, отац је редовно доводио децу у

---

⁵⁴⁸ “Поступање судова у Републици Србији када се ради о захтевима сродника за одржавање личних односа са дететом није доследно. У неким случајевима они их усвајају и када се захтевају на основу права на личне односе, а које им по закону не припада, већ припада деци....., док се у другим случајевима основ проналази у заштити права на породични живот“. Поњавић, З., 2017, Право сродника на поштовање породичног живота, у: Зборник радова, Пети међународни научни скуп, Дани породичног права „Одједи праксе Европског суда за људска права у националним породичним правима“, Мостар, Правни факултет Универзитета “Џемал Биједић“ у Мостару, стр. 99.

⁵⁴⁹ Пресуда Апелационог суда у Београду *Гж2.1078/12* од 31.10.2012. године, (www.bg.ap.sud.rs/it/articles/sudska-praksa/pregled-sudske-prakse-apelacionog-suda-u-beogradu/gradjansko-odeljenje/parnica/porodicno-pravo/g, 15.6.2019.).

⁵⁵⁰ Supreme Court of Washington, *Troxel v. Granville*, 530 U.S 57, (2000), No. 99-138, 5 June 2000, (<https://www.law.cornell.edu/supct/html/99-138.ZO.html>, 12.08.2019.).

кућу својих родитеља. Отац деце убрзо након раздвајања извршио самоубиство. У почетку је мајка дозвољавала деци да посећују бабу и деду по оцу, али је убрзо обавестила бабу и деду да хоће да ограничи њихове контакте са дететом, на виђење једном месечно. Након тога деда и баба су на основу Статута о контактима у Вашингтону поднели захтев за контакт. Судски поступак је трајао више од шест година и случај је 2000. године стигао пред Врховни суд, где је већина била мишљења да је Статут о контактима прекршио уставно право родитеља да „*доносе одлуке које се тичу неге, васпитања и контроле над њиховом децом*”. Други разлог који доводи у питање права родитеља, а који га чини неуставним је став првостепеног суда да мишљењу мајке не придаје потребан значај о контакту њеног детета са бабом и дедом. Суд је од мајке затражио да она докаже да контакт детета са бабом и дедом неће бити у најбољем интересу детета. Врховни суд је изнео став да је Статут о контактима државе Вашингтон повредио право мајке да контролише васпитање детета, а које укључује и право да одређује дететове контакте. Све је више било захтева да савезне државе измене своје Статуте о контактима, како не би било повређено право родитеља да контролише васпитање детета и да приликом одлучивања о контактима са дететом није довољно само да се узима у обзир начело најбољег интереса детета, већ је потребно заштити и родитељска права. Поједине земље су дале примат родитељским правима, док је у другима задржано начело најбољег интереса детета уз уважавање права родитеља. Тако у случају стандарда најбољег интереса детета баба и деда требало би да докажу да је контакт у најбољем интересу детета, док се у случају стандарда штете захтева од бабе и деде да докажу да би изостанак контаката нанео штету детету. Врховни суд у Пенсилванији је за утврђивање стандарда „најбољег интереса детета плус”, поставио следећа питања у складу са *Торалковим поступком*: величину поремећаја коју би учесталији контакти изазвали код детета, погодност у кући бабе и деде за вршење надзора над дететом, емоционална веза између детета и бабе и деде, морална подобност бабе и деде, удаљеност између дететовог дома и дома бабе и деде, урушавање дететове дисциплине од стране бабе и деде приликом посета, да ли су запослени баба и деда и колико су везани за тај посао, количина нетрпељивости између бабе и деде и родитеља детета. Спремност бабе и деде да прихвате да је одгајање детета одговорност родитеља и схватање да не могу да се мешају у то. Овакав приступ наглашава важност стабилности односа

родитеља и детета, и указује и на другу страну приликом одлучивања, осим начела најбољег интереса детета. Управо постављање ових питања представља „плус” у стандарду најбољег интереса детета. Неке земље тумаче да је поред тога потребно доказати од стране бабе и деде да би непостојање контаката детету нанело штету „стандард штете”, као једино оправдано за мешање у родитељска права.⁵⁵¹

Према енглеском Закону о деци из 1989. године (Children Act), бабе и деде морају тражити допуштење суда да поднесу захтев за контакт и тек пошто суд одобри, деде и бабе могу поднети захтев за контакт. Приликом доношења закона у Парламенту се водила расправа да ли треба предвидети дозволу за подношење захтева или, како су неки сматрали, то представља само непотребну препреку за бабе и деде да остваре контакт са унуцима, али је већина сматрала да је потребно заштити децу и родитеље од неоправданих захтева. Изменама и допунама Закона о деци из 2014. године, задржана је обавеза за бабе и деде да траже допуштење суда како би поднели захтев за контакт, са допуном, која предвиђа изузетке од овог правила: ако је дете живело са њима најмање годину дана пре подношења захтева; ако баба и деда имају сагласност особе са којом дете живи или када се свака од особа са родитељском одговорношћу слаже, а што је била примедба, јер што би подносили захтев ако се слажу. Закон предвиђа изузетак у случајевим где је дете живело са бабом и дедом три године; тада им не треба сагласност родитеља да би поднели захтев, а ни допуштење суда, али то се не односи на све бабе и деде, који су живели у истом домаћинству, већ само на оне који су водили бригу о деци у супротном, ако су живели у истом домаћинству, али нису бринули о деци, морали су тражити дозволу за захтев за контакт.⁵⁵² У Енглеској имамо расправе о потреби признавања већих права баби и деди по питању контаката са унуцима, док са друге стране у САД након Статута о контактима донетим у савезним државама у периоду између 60-тих и 70-тих, имамо захтеве за ограничавање права на контакт са блиским лицима, у циљу јачања родитељског ауторитета, јер корист коју деца добију односом са бабом и дедом, не може да

---

⁵⁵¹ Cowan, F. L., 2007, p. 3159.

⁵⁵² У време развода родитеља када атмосфера у кући може бити јако тешка за децу, многа деца проналазе мир у домовима својих баба и деда, који им у тим тренуцима могу бити велика подршка, (<https://www.familylawweek.co.uk/site.aspx?i=ed190342>, 29.06.2019.).

надомести штету која може настати између родитеља и детета, као примаран однос.

Пресудом у предмету *Hokkanen против Финске*⁵⁵³ коју донео је Европски суд за људска права, је утврђено да је дошло до повреде члана 8. Представку је поднео отац у своје име и име своје ћерке, у односу на ћерку пријава је одбачена. Ћерка је рођена 1983. године, а 1985. године јој је мајка, супруга подносиоца представке. Након њене смрти отац је привремено бригу о детету поверио баби и деди, како би се постарао о проблемима који су настали након смрти супруге, а везани за пољопривредне активности којима су се бавили. Баба и деда су обавестили подносиоца да не намеравају да врате дете. На првом рочишту суд је одредио привремену меру да дете остане са бабом и дедом, а да са оцем буде у контакту. Због непоштовања те одлуке суд је запретио баби и деди новчаном казном. Донета је одлука да подносилац добије старатељство над ћерком. Суд је наредио баби и деди да се придржавају одлуке и запретио новчаном казном. С обзиром на то да се баба и деда нису придржавали одлуке, Национални одбор за социјалну заштиту је препоручио да се старатељство пребаци на бабу и деду, како би отац остварио контакт са дететом. Одбор за социјална питања то одбио са образложењем да нема разлога за пребацивање старатељства и да не постоје разлози за одузимање старатељства од оца. Баба и деда су упорно одбијала да дозволе контакт детета и оца, а суд је оценио да узимајући у обзир године детета и утицај бабе и деде, дететово мишљење не треба узимати. Апелациони суд октобра 1993. године, је усвојио жалбу бабе и деде и оценио да је дете изнад просечне интелигенције за свој узраст од 12 година и да је не треба присиљавати да оствари контакт, већ је треба пустити да сама одлучи.

На основу података центара за социјални рад у Нишу, Вршцу и Белој Цркви, у периоду од 2017. до 2019. године од стране бабе и деде поднето је укупно 23 захтева за остваривање права на контакт са децом која се налазе у хранитељским породицама или домовима.

---

⁵⁵³ ECtHR, *Hokkanen v. Finlande*, no. 19823/92, Judgment of 23 September 1994, para. 22, para. 37.

3. ПРАВО ДЕТЕТА НА КОНТАКТЕ СА ОСТАЛИМ СРОДНИЦИМА И БЛИСКИМ ЛИЦИМА

Повреда члана 8. Европске конвенције о људским правима, којим је предвиђено право на породични живот, односи се и на неосновано онемогућавање контаката детета са блиским лицима. Управо на кршење тог члана се позивају лица која нису сродници детета, али која имају нарочито блиске односе са дететом. То су лица која су најчешће живела одређени период са дететом и ту се наводе садашњи и бивши брачни и ванбрачни партнери родитеља, хранитељи, као и друга лица са којима је дете живело одређени период времена. Породичним законом Републике Србије предвиђено је право детета да одржава личне односе са блиским лицима са којима га везује блискост.⁵⁵⁴ Особа блиска детету не мора да буде у сродничкој вези са дететом, већ је битно да постоји посебна емоционална веза са дететом.⁵⁵⁵

У једној од пресуда Апелационог суда у Новом Саду (контакт са дететом),⁵⁵⁶ усвојена је жалба тужиоца. Тужилац је отац особе која је живела у ванбрачној заједници са мајком детета у дому тужиоца, у трајању од четири године. Након што је син тужиоца утврдио да није биолошки отац детета и затражио брисање из матичне књиге да је он отац детета, мајка детета одлази из њихове куће и у договору са тужиоцем оставља дете код тужиоца три месеца и у том периоду није имала контакте са дететом. Када је одвела дете, тужилац је сазнао да је дететово здравље нарушено и опет узима дете да се стара о њему током зиме, и тада се тужена није интересовала за дете. Након тога мајка одводи дете и спречава сваки контакт детета и тужиоца. Првостепени суд је одбио захтев тужиоца за контакт са дететом, јер сматра да за усвајање захтева нису довољне могућности и жеље тужиоца да задовољи потребе детета, већ да се мора водити и рачуна и да ли је то у најбољем интересу детета и да ли дете за тужиоца везује

---

⁵⁵⁴ Видети члан 61. став 5. ПЗ.

⁵⁵⁵ У неким земљама, попут Аустрије право да поднесе захтев суду за остваривање права детета на контакт са блиским лицима, има родитељ, Центар за добробит младих и дете, али не и блиска особа, а може и суд да покрене поступак и по службеној дужности. Члан 148 (4) аустријски АБГВ, (<https://www.jusline.at/gesetz/abgb>, 13.03.2019.).

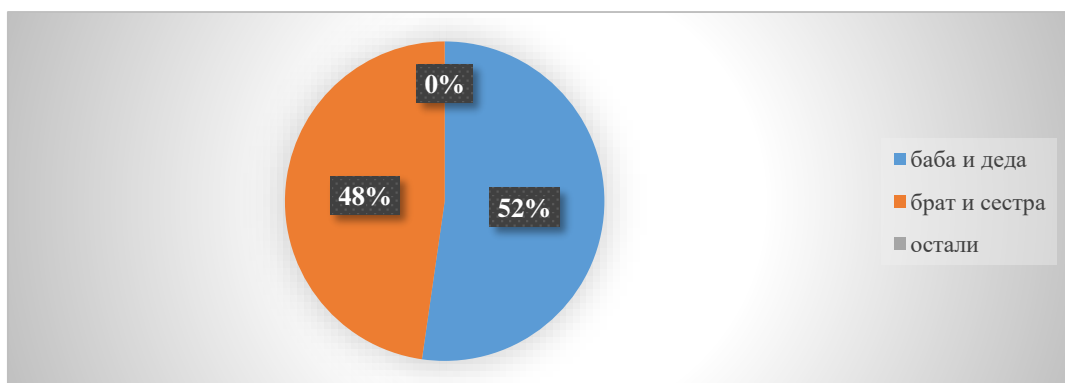
⁵⁵⁶ Пресуда Апелационог суда у Новом Саду *Гж2. 349/13* од 12.06.2013. године, (www.ns.ap.sud.rs/index.php/src/sudska-praksa/505-gz2-349-13, 23.03.2019.).

посебна блискост, а како центар није успео да пронађе адресу тужене, тренутно нису испуњени услови да се усвоји захтев. Апелациони суд је поништио такву пресуду и вратио предмет са упуством, да не само сродство, већ и емотивна и психолошка блискост особа омогућава право на контакт и да се преко школа пронађе дете, које има седам година, јер је исто кренуло у први разред и утврди да ли дете везује блискост са тужиоцем и да ли је у најбољем интересу детета да се остварује контакт и све то треба ставити испред чињенице да постоји конфликт и сукоб између страна. Овим упуством се указује на истражну улогу суда у овим поступцима. У овом случају имамо пример примене стандарда најбољи интерес, што значи да Апелациони суд узима у обзир само најбољи интерес детета, а не и како ће контакт утицати на односе мајке и детета, који је применио првостепени суд, а који се означава као стандард најбољи интерес плус, а на основу чињенице да постоји сукоб страна и противљење мајке, јер односи мајке као јединог старатеља и детета могу бити ослабљени. У Америци би се у овом случају применио или стандард најбољи интерес плус или стандард штете који би требало да докаже да дете трпи штету без контаката или Торкал метода са постављањем седам питања, чији би одговори требало да нам укажу да ли је контакт у најбољем интересу детета. Неки аутори сматрају да баба и деда, а самим тим и блиска лица, немају исти положај по питању права на контакт као родитељи. Када се родитељи споре око одржавања личних контаката са дететом сматра се да је оправдана примена начела најбољи интерес детета. Баба и деда немају права по питању васпитања, усмеравања и образовања деце. То право припада родитељима и мишљење је да не може држава родитељима да наметне одговорност за чување, васпитање и образовање, а да онда прописима ограничава вршење родитељског права, ради контаката детета са другим особама које немају одговорност по питању деце. У примени „начела најбољи интерес плус” приликом доношења одлуке детета о контактима са сродницима и блиским лицима, води се рачуна да ли је контакт у најбољем интересу детета и да контакт не утиче на стабилност односа на релацији родитељ дете. „Стандард штете” означава поступак у коме је приликом доношења одлуке о контактима са сродницима и блиским лицима потребно доказати да би непостојање контаката детета са неким од сродника или блиским лицима нанео штету детету. Стандард штете, за разлику од начела најбољег интереса или начела најбољег интереса плус, смањује могућност мешања у вршење

родитељских права. Стандард најбољи интерес детета увек пружа могућност органима да донесу одређену одлуку супротну од одлуке родитеља, сматрајући да је она у најбољем интересу детета, замена родитељске одлуке, зато што се сматра да је друга у бољем интересу детета.⁵⁵⁷

Према подацима центра за социјални рад у Нишу, у периоду од 2017. до 2019. године, није поднет ниједан захтев за остваривање права на контакт блиских лица, садашњих или бивших партнера родитеља (очух, маћеха) са дететом. На основу података центара за социјални рад у Нишу, Вршцу, Белој Цркви о поднетим захтевима за остваривање права на контакт са децом смештеном у хранитељске породице и домове, од стране сродника и блиских лица за период од 2017. до 2019. године, најчешће захтеве подносе бабе и деде, и то: 23 захтева, а затим брат или сестра 21 захтев, док остали сродници и блиска лица нису поднела ниједан захтев (Графикон 15).⁵⁵⁸

Графикон 15. Сродници и блиска лица као подносиоци захтева за контакт са децом под старатељством државе

⁵⁵⁷ У САД у току је поступак јачања родитељских права. Видети Cowan, F. L., 2007, р. 3160.

⁵⁵⁸ Истраживање спроведено за потребе израде докторске дисертације.

ГЛАВА VII

НЕКИ ПОСЕБНИ ПОСТУПЦИ У ОСТВАРИВАЊУ ПРАВА НА ОДРЖАВАЊЕ ЛИЧНИХ КОНТАКАТА ДЕТЕТА СА РОДИТЕЉИМА И СРОДНИЦИМА

1. ЛИШАВАЊЕ РОДИТЕЉСКОГ ПРАВА И ЊЕГОВ УТИЦАЈ НА КОНТАКТЕ СА ДЕТЕТОМ

Једно од права детета које се гарантује је право детета да живи са својим родитељима. Родитељи могу бити лишени родитељског права, делимично или потпуно, у случајевима предвиђеним законом, а пре свега водећи рачуна о најбољем интересу детета.⁵⁵⁹ У поступцима за лишавање родитељског права најчешће се као тужилац јавља центар за социјални рад.⁵⁶⁰ То што је управо центар покренуо поступак за лишавање, не значи да није потребно да се прибави мишљење органа старатељства, па је управо тај пропуст један од разлога да је Апелациони суд укинуо одлуку Основног суда о лишавању на основу мишљења Клинике за ментално здравље да родитељи немају капацитет за бригу о детету. Апелациони суд је навео да је било потребно прибавити и мишљење Центра, али не оног који је покренуо поступак, због сукоба интереса, већ другог.⁵⁶¹ Према нашем Породичном закону, лишење родитељског права може бити потпуно или делимично.

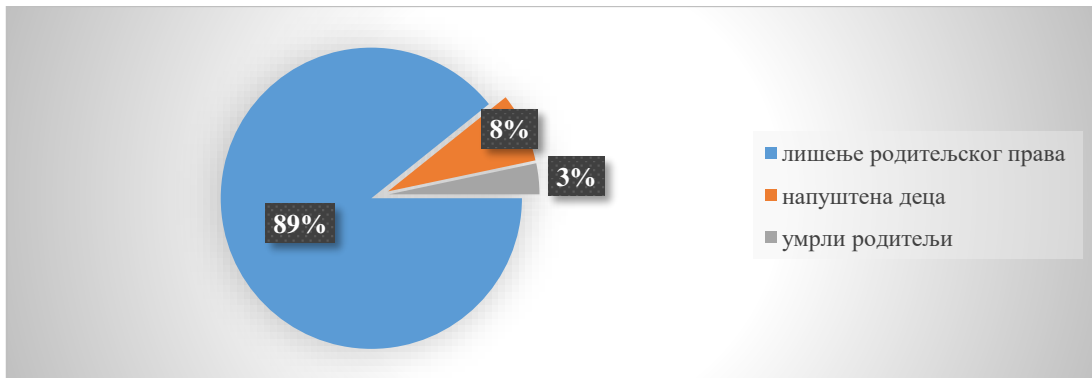
⁵⁵⁹ „Све промене у вршењу родитељског права најчешће се дијеле у три групе и то: а) обустављање вршења родитељског права, б) ограничење вршења родитељског права и в) одузимање родитељског права“. Стјепановић, С., 2009, Потпуно и дјелимично лишење родитељског права, Правни живот, бр 10/2009, стр. 973.

⁵⁶⁰ Жегарац, Н., Бургунд, А., Милановић, М., 2014, Подршка ЦСР детету и породици пре издвајања, У лавиринту социјалне заштите: Поуке истраживања о деци на породичном и резиденцијалном смештају, уредила Невенка Жегарац, Центар за истраживања у социјалној политици и социјалном раду, Факултет политичких наука, Универзитет у Београду, Београд, стр. 189.

⁵⁶¹ Пресуда Апелационог суда у Нишу 28 ж2. бр. 465/16 од 01.11.2016. године, (www.ni.ap.sud.rs/pretraga/Гж2/465/2016, 13.04.2019.).

Графикон 16. Подаци ЦСР Ниш о разлозима стављања деце под старатељством државе

1.2. Потпуно лишење родитељског права

Наш Породични закон као разлоге потпуног лишења родитељског права наводи ситуације у којима родитељ грубо занемарује или злоупотребљава дужности из садржине родитељских права.⁵⁶² Родитељ грубо занемарује дужности, између осталог, и ако избегава да одржава личне контакте са дететом са којим не живи, односно ако спречава одржавање личних контаката детета и родитеља са којим дете не живи, ако неоправдано избегава да створи услове за повратак детета.⁵⁶³

Као један од честих разлога за лишавање родитељског права је живот у нехигијенским условима, у којима је живот и здравље деце угрожен, још и углавном праћен нижим интелектуалним нивоом родитеља. Анализирајући једну од пресуда Апелационог суда у Новом Саду (лишење родитељског

⁵⁶² Родитељ злоупотребљава родитељска права ако физички, сексуално или емоционално злоставља дете, ако приморава дете на претерани рад или на рад који угрожава морал, здравље детета, образовање или је забрањен, ако подстиче дете на вршење кривичних дела, ако навикава дете на одавање рђавим склоностима, ако на други начин злоупотребљава права из садржине родитељског права. Родитељ грубо занемарује дужности из садржине родитељског права, ако је напустио дете, ако се уопште не стара о детету са којим живи, ако избегава да издржава дете или да одржава личне односе са дететом са којим не живи, односно ако спречава одржавање личних односа детета и родитеља са којим дете не живи, ако неоправдано избегава да створи услове за повратак детета, ако на други начин грубо занемарује дужности из родитељског права. Видети члан 81. ПЗ.

⁵⁶³ Видети члан 81. став 3. тачка 3. и 4. ПЗ.

права),⁵⁶⁴ а којом је потврђена првостепена пресуда да се мајка лиши родитељског права и одређен износ од 1.000 динара да плаћа за издржавање детета. Дете је одузето због живота са мајком, која је корисник социјалне помоћи, у нехигијенским условима, о деци није водила рачуна, родитељске обавезе је грубо занемаривала, чак и оне везане за хигијену и обезбеђивање хране, што је и био разлог лишења родитељског права у односу на старију децу. Мајка је као дете била категорисана као лако ментално ретардирано дете. Дете је било у болници где је установљена анемија, због изгладнелости, а отац детета је у затвору. Мајка је уложила жалбу и навела да је заинтересована да врши родитељско право и да очекује побољшање материјалне ситуације по повратку ванбрачног супруга из затвора. У пресуди се констатује да је добро што је мајка заинтересована да врши родитељско право, као и да таква могућност увек постоји ако промени своје понашање и да Породични закон предвиђа могућност враћања родитељског права када престану разлози због којих је делимично или потпуно лишен родитељског права. У пресуди се подржава могућност да се дете врати у биолошку породицу. Издвајање из биолошке породице закон предвиђа као последњу меру, када су претходно предузете мере да дете остане у породици. Обавеза је центра за социјални рад да пре издвајања детета предузме мере, како би дете остало у биолошкој породици пружањем материјалне и нематеријалне помоћи, саветодавним радом јачајући родитељске капацитете мајке.

Један од примера лишења родитељског права родитеља због злоупотребе родитељског права физичким злостављањем детета је пресуда Апелационог суда у Новом Саду (лишење родитељског права), а којом је потврђена пресуда првостепеног суда, којом су родитељи потпуно лишени родитељског права и то један од родитеља због физичког насиља и наношења тешких телесних повреда детету, а други због прикривања, као и због грубог занемаривања деце, чиме је било угрожено здравље и живот деце. У пресуди се нарочито наводи да нема услова да обоје или један од родитеља буде поштеђен губитка права на контакт, а мајка је у жалби навела да је лишавање сваког контакта са децом превише окрутно. У пресуди се наводи да у складу са чланом 83. Породичног закона

---

⁵⁶⁴ Пресуда Апелационог суда у Новом Саду *Гж2. 44/16* од 21.01.2016. године, (www.ns.ap.sud.rs/index.php/src/sudska-praksa/964-gz2-89-16, 14.06.2019.).

родитељу могу бити враћена права ако престану разлози због којих је потпуно или делимично лишен права.⁵⁶⁵

Један од ралога за потпуно лишење родитељског права је и потпуна незаинтересованост за дете и неучествовање у издржавању детета. У пресуди Апелационог суд у Новом Саду, отац је лишен родитељског права јер од 2007. године није показивао било какво интересовање за дете, с тим да је обавезан да доприноси издржавању детета. Поред лишавања је одређена и мера забране приласка мајци и детету на удаљености мањој од 300 метара, као и приступ простору где станују, простору где мајка ради и школи где дете иде. Мера забране приласка одређена је због историје насиља које је постојало над мајком у време ванбрачне заједнице са оцем детета, а који је ожењен и има још двоје деце.⁵⁶⁶

У једној од пресуда Апелационог суда у Београду,⁵⁶⁷ је потврђена првостепена пресуда о лишавању родитељског права мајке и оца, као разлог се наводи, напуштање и непостојање заинтересованости за дете од стране мајке, као разлог код оца, са ким је дете након одласка мајке наставило да живи, а који је и поднео захтев да се дете смести у хранитељску породицу, се наводи избегавање да прихвати дете, под изговором недостатка материјалних услова, а у ствари прикрива „*своје слабе родитељске капацитете*”. У току боравка у хранитељским породицама мајка никада није посетила дете, а отац је неколико пута звао телефоном, неколико пута га је дете, када је било са хранитељима, срело у граду и једном је послао пакет, а дете је због непостојања контакта са оцем имало осећај одбачености. Дете је у хранитељској породици посећивала тетка са очеве стране, која је помагала у бризи о њему док је дете било код оца. И у овој ситуацији можемо поставити питање да ли су надлежни предузели неке

---

⁵⁶⁵ Пресуда Апелационог суда у Новом Саду *Гж2. 168/16* од 23.03.2016. године, (www.ns.ap.sud.rs/index.php/src/sudska-praksa/967-gz2-168-16, 18.07.2019.).

⁵⁶⁶ Пресуда Апелационог суда у Новом Саду *Гж2. 39/16* од 21.01.2016. године, (www.ns.ap.sud.rs/index.php/src/sudska-praksa/983-gz2-39-16, 18.07.2019.).

⁵⁶⁷ Пресуда Апелационог суда у Београду *Гж2.413/13* од 09.05.2013. године, (www.bg.ap.sud.rs/cr/articles/sudska-praksa/pregled-sudske-prakse-apelacionog-suda-u-beogradu/gradjansko-odeljenje/parnica/porodicno-pravo/gz2-413-13, 14.06.2019.).

од мера како би помогли оцу у јачању родитељских капацитета. У наведеној пресуди не постоје подаци о томе.

У предмету А.К и Л против Хрватске Европски суда за људска права, је донео пресуду којом је утврђено да је дошло до повреде члана 8. Прва подносиатељка је биолошка мајка другог подносиатеља, који је након рођења децембра 2008. године, дат у хранитељску породицу, а мајка је лишена родитељског права, јер се за тих годину дана није трудила да обезбеди услове, као и то што је за годину дана само једном обишла дете, ограничених је интелектуалних способности, живи у кући са мајком и братом ометеним у развоју. Мајка је поднела захтев за враћање родитељског права, јер су се променили услови, обезбедила је грејање у кући, а брат је смештен у установу. Од стране хранитеља је обавештена да је дете у поступку усвојења, а на њен захтев Центар је обавестио да је одлука о усвојењу донета октобра 2010. године и да није потребна њена сагласност, јер је лишена родитељског права. У пресуди је упоредном методом наведено у којим земљама је потребна сагласност родитеља који су лишени. У земљама у којима је потребна, се наводи или да она није обавезујућа или да не треба случајевима занемаривања и злостављања, а то су углавном разлози за лишење, а у неким земљама се изричито наводи да не треба сагласност родитеља који је лишен родитељског права. Став је суда у Стразбуру да усвојење којим се трајно прекида веза између биолошког родитеља и детета представља мешање у право на породични живот, односно право предвиђено чланом 8. Конвенције. Одлука о усвојењу је донета позивајући се на најбољи интерес детета, али суд поставља питање да ли је такво мешање државе нужно у демократском друштву. *„Битан елемент члана 8. је заштита појединца од произвољног мешања у породични живот јавних власти. Суд понавља како раздвајање породице, представља врло озбиљно мешање”*. Одлуке о усвајању су коначне. Због трајних последица које имају, суд наглашава велику одговорност државе у таквим случајевима. Мајка је навела да није учествовала у поступку, јер није имала заступника, а самостално није могла да заштити своје интересе. Када је добила право на бесплатну правну помоћ, није могла да га искористи, јер је поступак усвојења завршен. Став суда је да држава када одлучује о деци која су у систему социјалне заштите, има обавезу да води рачуна и о ставовима и интересима биолошких родитеља, што значи да се морају

утврдити и да их органи размотре, као и да им се пружи могућност да искористе сва правна средства. У пресуди Суда у Стразбуру наводи се да половина држава чланица у некој мери признаје право родитеља лишених родитељског права, да учествују у поступку усвојења, друга половина држава, не признаје родитељима лишеним родитељског права, право да учествују у поступку усвојења. „У овом су предмету националне власти, тиме што нису обавестиле прву подносиатељку о поступку усвојења, лишиле подносиатељку прилике захтевати враћање права на родитељско старање, пре него што су везе између биолошког родитеља и детета трајно прекинуте због усвојења детета”.⁵⁶⁸

У предмету X против Хрватске Европски суд за људска права, донео је јула 2008. године пресуду којом је утврђено да је дошло до повреде члана 8. Подносиатељка представке због употреба дроге болује од шизофреније, лишена је пословне способности и мајка јој је одређена за старатеља. Децембра 1999. године, је родила девојчицу којој је за хранитеља одређена мајка подносиатељке, али је због живота у истом стану и угрожености од подносиатељке, дата у СОС село и подносиатељки ускраћено право да живи са дететом. Девојчици је 2003. године умро отац и с обзиром на то да јој је мајка лишена пословне способности Центар је покренуо поступак усвајања и о томе обавестио мајку подносиатељке и дететову бабу по оцу и подносиатељку у телефонском разговору, иако се она жалила да није обавештена. Док је дете било у СОС селу, мајка је једном у два месеца посећивала дете. Старатељ који се бринуо о детету у СОС селу је дао сагласност за усвојење. Суд у Стразбуру је прихватио да су донете одлуке имале за циљ заштиту најбољих интереса детета, али „суд сматра да је било потребно пружити мајци прилику и да буде саслушана у том поступку, а тиме и могућност да изрази своје ставове о могућем усвојењу своје ћерке. Према мишљењу Суда, произилази да је подносиатељка захтева била недовољно укључена у процес одлучивања”.⁵⁶⁹

1.2. Делимично лишење родитељског права

Породичним законом чланом 82. став 1. прописано је да „родитељ који несавесно врши права и дужности из садржине родитељског права, може бити

⁵⁶⁸ ECtHR, A.K. and L. v. Croatia, no. 37956/11, Judgment of од 8 January 2013, para. 78.

⁵⁶⁹ ECtHR, X v. Croatia, no. 11223/04, Judgment of 17 July 2008, para. 53.

делимично лишен родитељског права”. У случајевима делимичног лишења родитељског права, родитељ и дете имају право на контакт са дететом које се налази у хранитељској породици или у некој од институција и обавеза је родитеља да настоји да створи услове за повратак детета. Уколико орган старатељства процени да родитељ не предузима неопходно како би се дете вратило да живи са биолошким родитељем, центар покреће поступак за потпуно лишење родитељског права. Уколико је у најбољем интересу детета да не постоји контакт са одређеним лицима, суд може да донесе одлуку о забрани контаката. Суд у сваком конкретном случају процењује поступке родитеља и одлучује да ли ће лице које је делимично лишено потпуно лишити родитељског права.

У судској пракси као један од честих разлога покретања поступка делимичног лишења родитељског права од стране родитеља са којим дете живи јавља се немогућност постизања споразума о промени пребивалишта детета, а коју одлуку родитељи доносе заједно. У ситуацијама када један од родитеља не даје сагласност за промену пребивалишта, други родитељ покреће парницу за делимично лишење родитељског права другог родитеља, права да одлучује о промени пребивалишта и уколико се испостави да промена пребивалишта јесте у најбољем интересу детета, суд доноси пресуду о делимичном лишењу родитељског права, јер се родитељско право несавесно врши.⁵⁷⁰ Поједини аутори сматрају, а са њима се слаже и аутор докторске дисертације, да је непотребно да се родитељ делимично лишава родитељског права, у ситуацијама када родитељи не могу да постигну споразум о одлукама о којима одлучују заједно. Став родитеља да дете не треба да промени пребивалиште не значи да је он несавестан родитељ, већ се то треба посматрати као право родитеља да изнесе свој став и аргументе због чега сматра да пресељење није у најбољем

---

⁵⁷⁰ У нашој земљи суд не може да донесе одлуку која ће заменити сагласност оца, као што је учињено у пресуди коју је поништио Апелациони суд. У највећем броју случајева у којима један родитељ подноси тужбу за делимично лишење родитељских права другог, управо је разлог намера пресељења. Пресуда Апелационог суда у Новом Саду *Гж2. 436* од 29.07. 2013. године, (www.ns.ap.sud.rs/index.php/src/sudska-praksa/597-gz2-436-13, 23.04.2019.).

интересу детета, а одлуку треба да донесе суд, без лишавања родитеља родитељских права.⁵⁷¹

У таквим ситуацијама, нарочито ако су у питању међународне селидбе или селидбе које ће довести до велике физичке удаљености детета са родитељем са којим не живи, очекује се од родитеља који има право на личне контакте са дететом да стави најбољи интерес детета на прво место. Схватања родитеља о томе шта је најбољи интерес детета често се разликују и уколико родитељи не постигну споразум, суд ће донети одлуку у складу са најбољим интересом детета. Одлазак детета у иностранство изискује веће трошкове за посете детету и више времена проведеног у путу. Управо због чињенице миграције становништва и великог броја одласка у друге земље, међународна заједница је препознала потребу да се питање међународних контаката регулише на међународном нивоу.⁵⁷²

У пресуди Апелационог суда у Новом Саду⁵⁷³ потврђена је пресуда првостепеног суда којом су родитељи делимично лишени родитељског права у погледу чувања, подизања, васпитања, образовања, заступања, управљања имовином, као и права да одлучују о питањима битним за дететов живот, а задржано је право на одржавање личног контакта са дететом у контролисаним условима у просторијама центра у Суботици, према плану који одреди Центар. У питању су родитељи који због психичких сметњи угрожавају живот детета. Мајка је у два наврата звала телефоном полицију и претила да ће убити и себе и дете. Мајка је више пута хоспитализована на одељењу неуропсихијатрије када је отпуштена са дијагнозом акутна психоза са параноидним идејама, због чега је утврђено да је живот детета угрожен и дете измештено из биолошке породице.

У једној од пресуда Апелационог суда у Новом Саду (измена одлуке о висини издржавања, праву на контакт и делимичном лишењу родитељског

---

⁵⁷¹ Више о томе видети Драшкић, М., 2012, Обавезно лишење родитељског права приликом одлучивања суда о вршењу родитељског права: спорно становиште Врховног суда Србије, *Анали Правног факултета у Београду*, година LX, 1/2012, стр. 366–381, стр. 379.

⁵⁷² Европска Конвенција о остваривању права деце из 1996. године, Конвенција о грађанскоправним аспектима међународне отмице деце из 1980. године.

⁵⁷³ Пресуда Апелационог суда у Новом Саду *Гж2. 436* од 29.07.2013. године, (www.ns.ap.sud.rs/index.php/src/sudska-praksa/597-gz2-436-13, 18.06.2019.).

права),⁵⁷⁴ потврђена је пресуда првостепеног суда и одбијена жалба мајке, а један од захтева био је и захтев да се отац делимично лиши родитељског права у односу на питање одлучивања о двојном држављанству девојчица и прибављању путних исправа. Суд као разлог за одбијање тог захтева наводи следеће *„Правилно је одбијен захтев тужиље за делимично лишење родитељског права туженог у односу на питање двојног држављанства малолетне деце и прибављања путних исправа. Нередован контакт оца са децом, одбијање старије ћерке да се са њим виђа код туженог, оправдано ствара неповерење у погледу намере по питању стицања двојног држављанства”*. Према налазу Центра за социјали рад, старија девојчица контакте са оцем доживљава као претњу сопствене стабилности, пошто нема подршку чланова мајчине породице за остваривање контаката. Млађа девојчица се радује сусретима са оцем, али проблем је што девојчица не зна српски, а отац не зна мађарски. Да ли је оваква одлука у најбољем интересу деце ако се узме у обзир да је мајка као спремачица деце радила у предшколској установи за 20.000,00 динара месечно, да су и примања оца иста, да су потребе деце много веће, као и да је мајка у међувремену остала без посла. У истој пресуди потврђено је и део у коме је одбијен захтев за повећање износа издржавања од по 5.000,00 на по 7.000,00 динара. У делу о одржавању личних контаката наложено је и да се провере услови за несметани боравак деце код оца. Да ли би деца у случају одласка у Мађарску имала боље услове живота? Зашто се суд није у пресуди бавио питањем најбољег интереса деце? У пресуди се наводи да млађе дете има 4 године, а да старија девојчица похађа трећи разред основне школе. Да ли у таквој ситуацији постоји опасност од још веће одбојности деце према оцу, јер га могу доживљавати као кривца који је их осудио на живот са 10.000,00 динара месечно. Одлазак у Мађарску не мора да значи прекид контаката - то право оцу гарантују и међународне конвенције. Анализом судске праксе можемо утврдити да судови када је у питању промена пребивалишта деце користе различите критеријуме приликом доношења одлуке. Тако у пресуди истог поступајућег другостепеног суда, али у другачијем саставу (само један члан већа је учествовао у доношењу обе пресуде), Апелациони суд у Новом Саду (измена

---

⁵⁷⁴ Пресуда Апелационог суда у Новом Саду Гж2. 359 од 27.08.2015. године, (www.ns.ap.sud.rs/index.php/src/sudska-praksa/931-gz2-359-15, 22.06.2019.).

одлуке о вршењу родитељског права)⁵⁷⁵ је потврдио пресуду првостепеног суда којом је одбијен захтев оца да се измени одлука о вршењу родитељског права и деца повере оцу на самостално старање. Тужилац-отац је покренуо поступак због намере мајке да се са дететом пресели у Француску и страхује да због пресељења детета неће моћи дете редовно да виђа. Отац наводи да се противи пресељењу детета, јер не зна у каквим ће условима дете живети. Мајка је навела да има могућност да оде у Француску, где би имала зараду од 1.3000,00 евра, где би обављала послове чишћења. Када је на послу, о детету би се бринула тетка њеног садашњег партнера и дете би ишло у обданиште за странце. У пресуди се наводи да мајка у Србији живи са својим родитељима и има зараду од 150,00 евра. Суд у овој пресуди није пропустио да наведе разлику у стандарду живота коју би детету обезбедило пресељење. Из пресуде се може закључити да је овом поступку претходио поступак у коме је отац делимично лишен родитељског права, односно права да одлучује о промени пребивалишта детета. Суд је у образложењу пресуде навео и да *„пресељење детета у другу државу, имајући у виду карактеристике мајке која задовољава све дететове развојне потребе и води рачуна о интересима детета, не представља ситуацију у којој су дететова права угрожена, а контакти детета са другим родитељем се могу одржавати, чиме се дете не одваја од другог родитеља”*. Суд је навео и да из околности случаја произилази да је поступање оца несавесно, јер нема индиција да би интереси малолетног детета парничних странака били угрожени пресељењем у Француску, с обзиром на то да тужена, мајка, поседује све родитељске компетенције за самостално вршење родитељских права и у могућности је да обезбеди услове потребне за правилан и потпун психофизички развој детета. Аутор дисертације је мишљења да је у доношењу друге пресуде адекватније примењено начело да се приликом доношења одлуке које се тичу детета, пре свега води рачуна о најбољим интересима деце.

2. МОДЕЛИ КОНТАКАТА

Обим контаката није регулисан законом, већ зависи од сваког појединог случаја и у судској пракси су се већ усталили неки критеријуми приликом

---

⁵⁷⁵ Пресуда Апелационог суда у Новом Саду Гж2. 157/3 од 20. марта 2013. године, (www.ns.ap.sud.rs/index.php/src/sudska-praksa/428-gz2-157-13, 29.04.2019.).

одређивања обима контаката, минимум је контакт два пута месечно и контакт се по питању учесталости и трајања повећава са узрастом детета. По питању места где се контакт одвија, контакт са дететом може бити контролисани (надзирани) и неконтролисани контакт. У неким земљама попут Енглеске постоји и подржани контакт, у ситуацијама када детету и родитељу или другој особи треба пружити помоћ за успостављање контаката који је дуже био прекинут и где је потребан одређени период прилагођавања детета на контакте.

2.1. Контролисани контакти

Да ли се и посредни контакти преко телефона или мејла могу сматрати контролисаним, највероватније не, јер се ти контакти најчешће јављају због велике удаљености, а не због безбедности детета. У пракси имамо случај детета чији је отац у затвору, где Центар препоручује такав контакт, образлажући да затвор није место за дете или у случају контакта трансродног оца са децом, где је такав контакт првостепени суд предложио под притиском јеврејске заједнице, која је упозорила да уколико деца имају непосредни контакт биће одбачена од стране заједнице, јер би се деца кроз непосредни контакт, упознала са појавама од којих заједница покушава да сачува своју децу, а посредним контактом изостала би визуелна слика оца и његова промена физичког изгледа, с обзиром да сада води живот као жена.

У Енглеској се прави разлика између контролисаног и подржаног контакта који обављају центри који се самостално финансирају и који нису државне институције. Често се дешава да центри у случајевима насиља одбијају да пруже подршку контакту. Контакти се обављају истовремено са више породица; најчешће буде по осам породица на четири водитеља случаја. У Сједињеним Америчким Државама се, за разлику од Немачке и Енглеске, где је правило да се дете упозна са водитељем случаја пре контакта, водитељи случаја смењују, како не би дошло до везивања детета за њих. У Немачкој је присутан у центрима индивидуални рад са породицом. Ради један водитељ случаја, што захтева већи број запослених и већи су трошкови, а центре финансира држава, тако да нису финансијски независни, али немају могућност да одбијају случајеве, као у Енглеској, у зависности од тежине случаја. Време ће показати да ли је бољи енглески или немачки систем. У случају напретка се прелази прво на подржани,

а касније и на неподржани контакт. У Енглеској центри нису у обавези да дају извештаје о напретку, већ сама чињеница да родитељи престају да долазе у центар значи да им није потребна помоћ центра и они прелазе на неподржани контакт. У Немачкој центри подносе редовне извештаје социјалним службама и уколико стране и центар донесу одлуку, а социјална служба да сагласност, може се прећи на подржани контакт. У случају преласка на неподржани контакт, обавеза је да се родитељи још једном састану како би постигли коначан писмени споразум о свим детаљима, како ће се одвијати контакти, као и реакције на отказивање посета. Ови примери су покушаји да се неспоразуми решавају ван суда. У Енглеској су центри у добровољном сектору.⁵⁷⁶

Пресудом Апелационог суда у Новом Саду (одржавање личних контаката)⁵⁷⁷ преиначена је првостепена пресуда и пресуђено је да се лични контакти детета са оцем одржавају у контролисаним условима у просторијама Центра за социјални рад у Суботици. Првобитним судским поравнањем је било предвиђено да се лични контакти детета и оца одржавају у просторијама Центра у присуству стручног лица Центра. Преиначена првостепена пресуда је уредила личне контакте тако да се они одржавају у домаћинству оца. Апелациони суд је преиначио пресуду и пресудио да ће се лични контакти детета са оцем одржавати у контролисаним условима, у просторијама Центра за социјални рад. На основу других података из пресуде можемо закључити да се ради о Центру у Суботици и поставља се питање да ли Центар има просторне и безбедоносне могућности, да омогући спровођење те пресуде. У пресуди се наводи да је у ванбрачној заједници отац био пријављен за породично насиље над женом, да је покренуо поступак за утврђивање очинства, јер стално сумња да дете није његово, има чудне мисли да га неко трује, због чега је мајка била уплашена када је дете одлазило код оца кући и због тога је увек слала трећу особу са дететом. Отац је

---

⁵⁷⁶ У Немачкој су радници запослени у центрима за контакт високо квалификовани, а у Енглеској нису, у Енглеској је неформални систем контакт центара, и велики је број волонтера који пружају услуге у центрима. Више о томе видети Maclean, M., Mueller-Johnson, K., 2003, p. 126.

⁵⁷⁷ Пресуда Апелационог суда у Новом Саду *Гж2. 747/13* од 19. марта 2014. године, (www.ns.ap.sud.rs/index.php/src/sudska-praksa/741-gz2-747-13, 21.06.2019.).

у почетку прихватао контакте у Центру, али касније одбија такво одржавање личних контаката, као и контакт у присуству треће особе.

Занимљиво је да ни у једној од пресуда не можемо наћи примедбе родитеља на услове у Центрима, на просторије где се одвија контакт. Да ли су то просторије које омогућавају пријатну атмосферу, прилагођену деци, опремљену играчкама или другим предметима прилагођеним узрасту деце? Какав је намештај, да ли је као у службеним канцеларијама, канцеларијски сто и столице, што доприноси хладној атмосфери? Несумљиво је да се мора приликом сваког контакта водити рачуна о осигурању безбедности деце, али је потребно и водити рачуна о квалитету односа и достојанству странака. Аутор докторске дисертације је у току спровођења истраживања боравила у Центру за социјални рад у Нишу, у коме се више од 100 контаката у контролисаним условима годишње реализује, а у коме је просторија за контролисане контакте, који се одвијају викендом, опремљена конференцијским столом и столицама и подсећа на канцеларију за састанке. И поред наведеног од надлежних у Центру смо добили податак да имају посебну просторију за контролисане контакте од 2018. године, а та просторија је у ствари канцеларија са канцеларијским намештајем. Од Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања обавештени смо да Министарство не води посебну евиденцију о ЦСР у којима постоји специјално уређена просторија за контакте и да због тога не могу да нам дају списак ЦСР у којима постоји специјално уређена просторија за контакте.⁵⁷⁸

Анализирајући судску праксу, могли смо утврдити да места, односно објекти где би требало да се одвијају контролисани контакти, представљају проблем, јер у центрима и саветовалиштима често не постоје просторије за ту сврху, па се дешава да се контакти одвијају у канцеларијама или чајним кухињама, који нису прикладни за ту сврху. Тако у једној од пресуда Европског суда за људска права, предмет Глухаковић против Хрватске, утврђено је да је дошло до повреде члана 8. Конвенције. Подносилац представке је отац девојчице од чије се мајке растао и коме је на предлог Центра вршено психијатријско вештачење и утврђено да болује од параноидне психозе и

---

⁵⁷⁸ Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, бр. 07-00-00319/2020-15 од 25.06.2020. године.

препоручено да се контакти између девојчице и оца одвијају под надзором мајке и стручног лица. Центар је донео одлуку да се контакти одвијају у просторијама Саветовалишта за брак, породицу и младе у присуству мајке и запосленог у Саветовалишту. Подносиатељ се жалио да није прихваћен предлог да се посете одвијају у његовом стану, јер га је Саветовалиште обавестило да се сусрети више не могу одвијати у њиховим просторијама, због чега је суд донео одлуку да се сусрети одвијају у просторијама Центра, а Центар обавестио суд да нема слободне просторије и да је једино ходник слободан, а да то није прикладно место. Иначе сусрети су се у Саветовалишту одвијали у чајној кухињи или некој од канцеларија. Због немогућности да обезбеде простор, подносиатељ се са ћерком није видео 17 месеци. Након тога је одређено да се контакти одржавају у просторијама Центра. Кршење члана 8. присутно је по питању начина одређивања места одржавања контаката, суд у пресуди наводи да оправдава надгледани контакт, али чињеница је да је и Саветовалиште обавестило суд да нема прикладну просторију, па су се контакти одржавали у кухињи, као и обавештење Центра да нема адекватну просторију, због чега подносиатељ није имао контакте са дететом више од годину дана. У овом случају држава није омогућила подносиатељу „делотворан контакт са ћерком”, чиме је повређено његово право на поштовање породичног живота. У једном периоду контакти нису ни постојали, због доношења одлука од стране суда да се користе просторије Центра, без претходног испитивања да ли Центар има адекватне просторије, због чега је Центар накнадно обавестио суд да нема просторије. Контакти нису постојали и када је у одлуци од 2010. године, остављено да се родитељи договоре где ће се контакт одржати, а мајка је одбила да дозволи да се контакт одвија у очевом стану, што све представља пропусте државних органа. Пресуда суда у којој је утврђена повреда намеће обавезу државе да предузме потребне мере како би се обезбедио делотворан контакт у време које је спојиво са радним распоредом подносиатеља и у прикладнијим просторијама.⁵⁷⁹

У неким случајевима, када је одређен контакт у просторијама центра и у присуству мајке или другог примарног старатеља, контакт отежава управо примарни старатељ који утиче на дететово одбијање контаката и исто подстиче.

---

⁵⁷⁹ ECtHR, *Gluhaković v. Croatia*, no. 21188/09, Judgment of 12 April 2011, para. 75-76.

У пресуди Апелационог суда у Новом Саду (измена начина одржавања личних контаката),⁵⁸⁰ због негативног става детета према оцу контакти су одржавани у просторијама центра у присуству мајке, али и поред труда који је отац улагао да успостави добар лични однос са дететом, то није било могуће, због опструкција мајке, а према мишљењу центра, и због тога је донета одлука да се убудуће лични контакти оца са дететом одвијају без присуства мајке у очевом стану. Олако одређивање надзираног контакта могло би да представља повреду члана 8, тако да је препорука да се води рачуна у којим ситуацијама је стварно потребан надзирани контакт. То су пре свега случајеви када је потребно осигурати безбедност детета, и у тим ситуацијама је потребно водити рачуна о нападности надзирања, односно дискретности, од стране запослених у центру.

2.2. Контакти у породицама где је било насиља

Поставља се питање да ли је контакт у најбољем интересу детета у случајевима постојања породичног насиља.⁵⁸¹ Према истраживању спроведеном у Енглеској 90-тих година, у 76% случајева када је суд дозволио контакт са насилним оцем, насиље се поновило и утврђено је да насилни очеви контакте користе за даље вршење насиља над мајком или дететом, или над обоје.⁵⁸² У неким ситуацијама је потребно пронаћи равнотежу између добробити контаката за дете и опасности од насиља пре, за време или после контакта. Уколико постоји споразум родитеља, изостаје процена ризика по дете, у случајевима где је било раније присутно насиље, као да споразум родитеља може бити гаранција за дететову безбедност. Насиље над женама представља облик емоционалног

---

⁵⁸⁰ Пресуда Апелационог суда у Новом Саду *Гж2. 660/16* од 30.11.2016. године. (www.ns.ap.sud.rs/index.php/src/sudska-praksa/1559-gz2-660-16, 22.06.2019.).

⁵⁸¹ Према неким истраживањима утврђено је да постоји повезаност између насиља над женама и насиља над децом. Подаци о деци која се налазе у сигурним кућама, указују да су и деца у 70% била изложена насиљу или су била занемарена. Истраживања су показала и да жене које трпе насиље су шест пута више насилне према својој деци у односу на оне које не трпе злостављање својих партнера. Лукић, М., 2005, Заштита деце у контексту вишеструког насиља у породици, *Правни живот*, бр.9/2005, стр. 1266-1267.

⁵⁸² Herring, J., 2003, p. 105.

насиља над децом и у многим земљама последњих двадесет година се прихвата да насиље партнера над другим партнером емоционално угрожава и дете.⁵⁸³

У Холандији је у ранијем периоду, прихваћено да постоји претпоставка да је контакт добар за дете и да постоји повезаност контакта са дететовим благостањем и добробит за дете. Насиље над мајком није се прихватало у пракси као разлог за одбијање директног контакта насилног родитеља са дететом. У новије време насиље над мајком, али и оправдани страх, доводе до одлуке о одбијању налога за лични контакт уколико отац представља опасност за дете, непосредно или посредно, преко мајке, код које је присутан оправдани страх. Став о апсолутној претпоставци у корист контаката је полако почео да се мења, и од краја деведесетих година прихвата се да отац представља ризик за дете непосредно или посредно преко штете коју може нанети мајци. Непријатељство мајке, које су до тада судови тумачили као неоправдану сметњу, почиње да се прихвата тако да је страховање мајке у појединим ситуацијама оправдано и рационално. Основно питање је да ли су мајчини страхови оправдани или не. Чак почиње и шире да се тумачи и у случајевима када страхови нису оправдани, ако мајка као примарни старатељ осећа велико непријатељство према оцу, уколико би услед непријатељства мајке према оцу, и њене немогућности да прихвати контакт, њено анксиозно понашање због контакта, ослабили њене родитељске капацитете.⁵⁸⁴

Према неким истраживањима рађеним у Енглеској за период од 1983. године до 1993. године и поред великог процента навода о присутном породичном насиљу у поступцима пред судом за старатељство над децом, тим наводима се не посвећује довољно пажње од стране органа пред којима се износе (CAFCASS). Од двехиљадитих година променила се ситуација и данас се у Енглеској далеко више пажње посвећује наводима о породичном насиљу.⁵⁸⁵

---

⁵⁸³ У неким земљама попут Русије међупартнерско насиље није препознато као насиље над децом, већ само као фактор ризика, јер се брачно насиље дешава у породици. Roustit, C., et al. 2009, p. 565.

⁵⁸⁴ Kaganas, F., Sclater, Sh. Day, 2004, p. 8.

⁵⁸⁵ У деведесетим годинама у 26 од 30 медијација долазило је до избегавања разговора о оптужбама за насиље. Уколико би нека од страна указивала на постојање насиља, медијатори би покретали друге теме. Trinder, L., Firth, A., Jenks, Ch., 2012, So presumably things have moved on

Енглеској и Велсу у великом броју предмета о контакту, је присутно породично насиље - у најмање 50% случајева.⁵⁸⁶ И поред таквих података у Енглеској је дуго игнорисано постојање насиља у поступцима одлучивања о контактима. У 2001. години, су донете смернице за судове како да поступају у случајевима када се контакт оспорава или се тражи његово ограничење због насиља у породици, а како би се отклонила опасност по дете или родитеља са којим дете живи, пре, за време и након контакта. Накнадна истраживања су показала да се донете смернице нису примењивале од стране суда и стручњака и да су судови и стручњаци наставили са праксом да фаворизују право на контакт не обраћајући довољно пажње на наводе о насиљу. У 2016. години су објављени подаци да је од 2005. до 2015. године убијено деветнаесторо деце од стране њихових очева у току спровођења контаката,⁵⁸⁷ а због чега је у 2017. године донета измена првобитних смерница, која сада уводи обавезну снагу појединих одредби и обавезност за судије да у документима констатују одређене податке, како би се утврдило да ли се одредбе поштују. Процедура се састоји из четири фазе које би требало применити, када се указује на насиље приликом одлучивања о контактима. *Под један* је да суд не испитује да ли постоји опасност само када неко укаже на то, већ самоиницијативно преко Cafcass-а (Службе за пружање савета деци и породичним судовима) ће извршити анализу случаја преко полиције и центра за социјални рад, са циљем да утврди да ли је било присутно породично насиље. Пре добијања ових информација које би требало да буду суду достављене на првом рочишту не би требало доносити привремене одлуке о контактима. *Друга фаза* је да уколико постоје релевантни наводи о породичном насиљу, суд мора што пре спровести истраживање како би се испитали наводи и не би требало пре тога доносити привремену одлуку о контактима, осим ако је

---

since then? The management of risk allegations in child contact mediation”, International Journal of Law, Policy and the Family, p. 31.

⁵⁸⁶ Cafcass & Women's Aid, 2017; Harding & Nevnham, 2015; HMICA, 2005; Hunt & Macleod, 2008; Perri & Rainci, 2007) према Hunter, R., Barnett, A., Kaganas, F., 2018, Introduction: contact and domestic abuse, Journal of Social Welfare and Family Law, Vol 40, No 4, p. 404.

⁵⁸⁷ У 2016. години организација “Женска помоћ” је објавила Извештај о деветнаест убистава деце (Nineteen Child Homicides), које су њихови очеви убили према Hunter, R., Barnett, A., Kaganas, F., 2018, Introduction: contact and domestic abuse, Journal of Social Welfare and Family Law, Vol 40, No 4, p. 406.

суд уверен да такав контакт не представља опасност по дете или родитеља са којим дете живи. *Трећа је фаза* да уколико се утврди да је постојало породично насиље, да се уради процена вештака или упућивање на одговарајуће саветовање или укључивање у програме као предуслов одобравања контаката. И последња *четврта фаза* је одлучивање о моделу контаката који би осигурао безбедност за дете и мајку. Дуго је постојала апсолутна претпоставка у корист контаката да је контакт у најбољем интересу детета, да је бољи непосредан контакт у односу на посредан контакт, да је неограничени бољи од ограниченог, осуда стране која покушава да спречи контакт и обавеза за исту да докаже висок ниво ризика. И пракса суда је била да промовише право на контакт и у ретким случајевима очигледног недавног физичког насиља суд је оспоравао право на контакт. Чак се на родитеље од стране служби и поред указивања на постојање насиља врши притисак да постигну споразум. Заузима се став да раније насиље оца над мајко није утицало на дете и да се то насиље не доводи у везу са улогом оца (не мора да значи да није добар отац).⁵⁸⁸ У предмету *Glaser* против Велике Британије Европски суд за људска права, донео је септембра 2000. године пресуду којом је утврђено да није дошло до повреде члана 8. Подносилац представке се жалио на пропусте државе да предузме потребне мере како би се спровео његов налог за контакт са децом. Након развода са супругом, супруга није дозвољавала његов контакт са децом под оптужбом да сексуално злоставља децу. Јединица за заштиту деце није утврдила да су деца сексуално злостављана, али деца јесу била под великим стресом, због чега је породица упућена у породични центар на терапије. Два прва привремена налога о надзираном контакту нису успела, да би месец дана након тога била извршена два надзирана контакта и када је утврђено да су нарочито двоје млађе деце уживала у друштву подносиоца. Месец дана након тога у психијатријском извештају је наведено да су деца уплашена од подносиоца и да осећају страх због емоционалног злостављања, као и да најстарије дете има потешкоће у учењу, осећа страх због понашања подносиоца и проблеме које је мајка имала у браку, а сазнање да је подносилац покушао самоубиство још више је погоршало емоционално стање деце. Деца су била под утиском ранијег насилног понашања подносиоца, због чега је било неопходно да се надгледају контакти. У наредна три месеца су одржавани контакти у

---

⁵⁸⁸ *Ibid*, p. 407.

присуству заједничког пријатеља или на јавним местима, после чега је суд одлучио да донесе одлуку о контактима где ће деца једном недељно преспавати код оца, као и за заједничко провођење празника и распуста. Таква одлука није спроведена, јер је мајка јула 1993. Године одвела децу у Шкотску. Истог месеца је отац поднео захтев да суд натера бившу супругу да поштује одлуку о контакту и спроведе принудно извршење. Неуспешно је покушавано да се открије адреса мајке. Тек у јануару је Агенција за подршку деци успела да открије адресу и исту је доставила суду, али је мајка у међувремену поново променила адресу. Марта 1994. године суд је имао сазнања о новој адреси, али исту није саопштио подносиоцу, већ адвокату са забраном да исту саопшти подносиоцу. Маја 1994. године је подносиоцу омогућен индиректни контакт са децом путем писама, поклона и честитки, што је надгледао надлежни адвокат и забрањено је да се адреса достави подносиоцу за наредне четири недеље. Јуна 1994. године суд је подносиоцу саопштио да се деца налазе у Шкотској и упутио га да у Шкотској покрене поступак за извршење налога о контакту, без саопштавања где се деца налазе. Подносилац је у Шкотској покренуо поступак за извршење енглеског налога о контакту. Суд у Шкотској забранио је мајци на захтев подносиоца да одведе децу из Шкотске, истог месеца мајка је затражила да се не спроводи извршење, јер контакт није у најбољем интересу деце, до окончања поступка за промену одлуке о контакту. Подносилац је навео да су сви наводи мајке већ истражени пред енглеским судовима. Именовани адвокат, који је имао улогу старатеља деце у поступку, је у Извештају навео да су деца под стресом због сукоба родитеља, али да су самостално изнела своје мишљење, да им је боље само са мајком, него са обоје. У Извештају се наводи да је тачно да је и мајка допринела да деца заузму такав став, али није откривен мотив њеног таквог понашања. Верује се да мајка мисли да ради у најбољем интересу деце, али питање је да ли је у праву. Мајка јесте манипулисала децом и одвојила их од оца 18 месеци. Мишљење је да је подносилац опсесивна личност, који опседнутост преноси на децу и чини се да је више заинтересован за мајку, него за децу. Адвокат сматра да је наважније посматрати и слушати децу, која не само да су рекла да не желе више да виде оца, него су била много смиренија него раније и срећнија, и сматра да не би требало то да се наруши даљим покушајима њиховог контакта са оцем. У фебруару 2000. године је први пут од јуна 1993. године дошло до контакта подносиоца са децом. Судска пракса је признала да се права

родитеља могу ометати само када је то у најбољем интересу детета, али да је скоро увек у интересу детета да има контакт са родитељем са којим не живи. Наводи се да судови у Енглеској у случају непоштовања налога за контакт могу изрећи одлуку о промени пребивалишта детета, притвору родитеља, новчаној казни. Став Апелационог суда је да се не оклева да се изриче мера увек када је то у најбољем интересу детета, али могу се појавити и случајеви, када није у најбољем интересу детета, донети одлуку о непосредном контакту. Суд у Стразбуру наводи да „*обавеза националних власти да предузму мере како би олакшали контакт родитеља, који нема старатељство над децом након развода није апсолутна*”. У неким случајевима не може одмах доћи до контакта, већ је потребно предузети неке припремне мере. Права и обавезе свих морају се узети у обзир, а нарочито права детета и најбољи интерес детета. Уколико контакт угрожава или ограничава права детета, онда националне власти морају успоставити *правичну равнотежу*. Кључно је да ли су националне власти предузеле све разумне мере да омогуће контакт. Други кључни фактор је „*значај времена*” јер уколико се одступа у времену, може дефакто стање постати трајно. Суд је закључио да није дошло до повреде члана 8. јер су власти предузимале све што је неопходно, притом водећи рачуна и о најбољим интересима деце.⁵⁸⁹

И у нашој судској пракси имамо случајеве где се изриче мера забране приближавања мајци, а са дететом постоји контакт. Код нас преовлађује мишљење да само насиље над децом може утицати на контакте са дететом.⁵⁹⁰ Према Извештају о раду центара за социјални рад судови су у 2018. години изrekli 1619 мера забране приближавања члану породице на одређеној удаљености, а у 2017. години 1785 мера.⁵⁹¹

---

⁵⁸⁹ ECtHR, *Glaser v. the United Kingdom*, no. 32346/96, Judgment of 19 September 2000, para. 66, para. 87.

⁵⁹⁰ Подаци из судске праксе показују да се случајевима у којима су деца била сведоци насиља пре, у току и након развода није поклањала адекватна пажња од стране стручњака. Игњатовић, Т., 2018, Деца која су сведоци насиља у породици: Могуће импликације на поступање образовноваспитне установе, Зборник Института за педагошка истраживања, број 2, стр. 296.

⁵⁹¹ Републички завод за социјалну заштиту, (<http://www.zavodsz.gov.rs.>, 20.07.2020.).

У једној од пресуда Апелационог суда у Новом Саду (заштита од насиља у породици),⁵⁹² потврђена је пресуда првостепеног суда којом се оцу забрањује прилазак месту становања мајке на удаљености мањој од 100 метра, осим у терминима за преузимање и враћање деце, када се дозвољава приступ испред улаза куће у којој мајка живи са децом. Утврђено је да је бивши супруг годинама вршио насиље над супругом пред децом, а када је дете бранило мајку, онда би ударио и дете. Последњих година насиље се интензивирало, због чега је више пута интервенисала полиција која је и поднела кривичну пријаву. И у овој ситуацији имамо процену суда да је мајка угрожена, али у покушају да се постигне равнотежа, суд је оценио да деца која су присуствовала насиљу, нису угрожена и да наведена пресуда обезбеђује сигурност за примарног старатеља.

У пресуди Апелационог суда у Новом Саду (одређивање мера заштите од насиља у породици)⁵⁹³ је потврђена пресуда првостепеног суда о забрани приласка оца мајци, на удаљености мањој од 30 метара, и то због насиља над мајком у присуству детета, али се и наглашава да ова мера не утиче на контакт оца са дететом, јер мајка приликом предаје детета оцу неће прилазити оцу, испратиће дете до степеница зграде и отац ће га сачекати на паркингу. „Ова мера не дезавуише, не умањује и не ограничава тужениково право на одржавање личних односа са дететом, нити штети интересима и безбедности самог детета.” У овој ситуацији требало је постићи равнотежу између дететовог права на контакт и безбедности примарног старатеља детета.⁵⁹⁴

У предмету А. против Хрватске Европски суд за људска права, је донео октобра 2010. године пресуду којом је утврђено да је дошло до повреде члана 8. Конвенције. Подносиатељка представке је 2001. године склопила брак и исте године родила ћерку у браку са Б-ом. Децембра 2005. године је поднела захтев за развод и старатељство, пошто је претходно њен супруг ухапшен и притворен због породичног насиља, а за истог је психијатријским вештачењем 2003.

---

⁵⁹² Пресуда Апелационог суда у Новом Саду *Гж2 529/14* од 15.10.2014. године, (www.ns.ap.sud.rs/index.php/src/sudska-praksa/873-gz2-529-14, 16.08.2019.).

⁵⁹³ Пресуда Апелационог суда у Новом Саду *Гж2 285/14* од 05.06.2014. године, (www.ns.ap.sud.rs/index.php/src/sudska-praksa/748-gz2-285-14, 14.07.2019.).

⁵⁹⁴ Пресуда Апелационог суда у Новом Саду *Гж2 285/14* од 05.06.2014. године, (www.ns.ap.sud.rs/index.php/src/sudska-praksa/748-gz2-285-14, 14.07.2019.).

године, за потребе вођења кривичног поступка против њега, утврђено да због тога што је 1992. године био у заробљеништву, патио од душевних поремећаја. Утврђено је да је од новембра 2003. године подносиатељка трпела физичко и психичко насиље. Децембра је пуштен јер је његова мајка тврдила да ће га одвести у други град. Међутим, он је наставио са насиљем над подносиатељком. Подносиатељка се преселила са ћерком у сигурну кућу коју води невладина организација. Државно тужилаштво је проширило оптужницу и на кривично дело запостављања и злостављања малолетног детета, јер је отац пред дететом вршио насиље над мајком, а у пар ситуација је и ударио и вређао ћерку. Већина рочишта заказана за 2006. годину нису одржана због недоласка оптуженог, а 2007. године је извршено и психијатријско вештачење којим је утврђено да болује од неколико душевних поремећаја. Судија је тражила изузеће, јер јој је тужени претио и она га је пријавила полицији, председник је дозволио изузеће. У 2009. Години је у више наврата добровољно лечен у психијатријској болници. Због претњи смрћу 2006. године у просторијама Центра након сусрета са дететом, упућених подносиатељки, осуђен је на осам месеци затвора. Након пуштања из притвора, суд је истог дана донео меру забране приласка подносиатељки на триста метара, као и забрану ступања у контакт. Због претњи судији и њеног ћерки је осуђен 2009. године на три године затвора и обавезног психијатријског лечења. Суд је 2006. године донео привремену меру о начину виђања туженог са ћерком и то два пута недељно по сат времена у просторијама центра уз надзор. Подносиатељка није поштовала привремену меру због чега јој је забрањено новчаном казном, након чега је дозволила сусрете. Крајем 2006. године донета је пресуда којом је брак разведен и забрањени сусрети између оца и ћерке, али је део о сусретима другостепени суд поништио, а након тога Основни у новој пресуди одредио да ће се виђати два пута месечно у децјој играоници, под стручним надзором Центра за социјални рад. Суд у пресуди наводи да је подносиатељка представке изнела веродостојне тврдње да је током дужег временског периода трпела насиље од стране бившег супруга и да су државни органи имали позитивну обавезу да подносиатељку заштите од насилног понашања бившег супруга.⁵⁹⁵

---

⁵⁹⁵ ECtHR, *A. v. Croatia*, no. 55164/08, Judgment of 14 October 2010, para. 57.

Данас је у Енглској проширено значење насиља у контексту контаката, па тако и насиље којим се снижава родитељски капацитет другог родитеља због изложености насиљу представља емоционално насиље за дете. Код нас се насиље које се дешавало у прошлости скоро не узима у обзир приликом одлучивања о контактима са дететом. Примећено је да суд настоји да, водећи рачуна о судском времену и судским ресурсима, постигне споразум без испитивања навода да ли је било присутно насиље. У неким земљама за постојање породичног насиља, је потребно постојање више случајева или да је у питању један озбиљни инцидент. Негде је потребно да постоје чврсти докази, а негде да постоји осуђујућа пресуда. Код нас се судија позива само на осуђујуће пресуде. Често код нас мајке наводе да нису пријавиле насиље због срамоте и да је само дете било присутно. Приватност породице сама по себи углавном искључује присутност сведока, осим детета. Већина држава сигурност деце у контактима обезбеђује кроз надзиране контакте, што значи да ипак настоје да одрже постојање контаката. Код нас судска пракса заузима став да уколико је отац насилан према мајци детета, то не значи да није добар отац.

У САД детаљи договора о контактима који су утврђени за очеве од стране суда би изненадили у Европи због степена контроле контаката, а као одговор на насиље чиме се омогућује очевима право на контакте, а деци гарантује безбедност. Регулација надгледаних контаката у Сједињеним Државама је на државном нивоу и у већини случајева чини део специфичног законодавства о насиљу у породици. У неким државама специфични критеријуми за одређивање надгледаних контаката су ограничени на злостављање или занемаривање деце.⁵⁹⁶

Према подацима које је објавио Савет за породичну правду у Енглеској,⁵⁹⁷ 2004. године Енглеска федерација за помоћ женама, објавила је књигу под насловом „Двадесет и девет дечјих убистава: Лекције још увек морају да се науче

---

⁵⁹⁶ Maclean, M., Mueller-Johnson, K., 2003, p. 122.

⁵⁹⁷ Примарна улога Савета за породичну правду у Енглеској, је промовисање интердисциплинарног приступа породичној правди и надгледање система, (<https://www.judiciary.uk/related-offices-and-bodies/advisory-bodies/fjc/about-fjc/>, 21.08.2019.).

о насиљу у породици и деци”.⁵⁹⁸ У књизи се говори о двадесет деветоро деце из тринаест породица које су очеви убили током контаката. У пет од тринаест породица, је контакт одређен одлуком суда, а породично насиље је било присутно у свих пет случајева. У осталим случајевима је контакт одржаван на основу споразума родитеља. И у Енглеској, као и код нас, и поред чињенице да је потребно да суд одобри споразум родитеља, уобичајено је да суд, када постоји споразум родитеља, само да сагласност на такав споразум. У контексту свих догађаја се поставило питање у којим ситуацијама је обавеза суда да одбије споразум родитеља о контакту са децом. Препозната је потреба да се судовима да упуство и дају смернице на који начин ће поступати када постоји сагласност родитеља, у случајевима када је постојало породично насиље. Прва препорука је била да се апсолутна претпоставка о добробити контаката за дете замени ставом да је само „безбедан контакт” у интересу детета. Када суд разматра да ли је контакт у најбољем интересу детета требало би пре свега водити рачуна да ли је безбедан за дете. У сваком предмету где је било навода о породичном насиљу је најпре потребно урадити процену ризика, па тек онда одлучити о сагласности на споразум. Процена ризика се мора спровести тако да се утврди да ли контакт представља ризик по дете или његовог примарног старатеља? Да ли постоји ризик од емоционалне повреде детета, због сталног излагања међуродитељским сукобима? Досадашња пракса у Енглеској је упућивала на велики притисак родитеља од стране адвоката да постигну споразум и притом не придајући значај наводима о породичном насиљу, а да се не води рачуна да ли је контакт безбедан за дете или жртву насиља. Провера споразума мора постојати, као и одвојено заступање детета. Чак и у случајевима када је једна од страна изнела пријаву насиља, па касније исту повукла, из неког разлога можда и због страха суд би требало да спроведе истрагу да ли су наводи тачни. Када се износе тврдње о постајању насиља, не би требало странке упућивати на медијацију или друге поступке мирења већ утврдити да ли је насиље постојало, ког интезитета и како може утицати на дете и другог родитеља по питању безбедности. Веома је значајно да се чује и дететово мишљење, јер у случајевима где је постојало

---

⁵⁹⁸ Saunders, H., 2004, Twenty-Nine Child Homicides: Lessons still to be learnt on Domestic Violence and Child Protection, Women’s Aid Federation of England, (http://familieslink.co.uk/download/jan07/twenty_nine_child_homicides.pdf, 10.06.2019.).

насиље можда дете не жели да има контакт са насилним родитељем. Глас детета је веома значајан када постоји споразум о контакту, јер тада не постоји Извештај социјалних служби. У случајевима постојања насиља, увек би требало предност дати надзираном у односу на ненадзирани контакт.⁵⁹⁹

У једној од пресуда Апелационог суда у Новом Саду (заштита од насиља у породици)⁶⁰⁰ суд је због насиља над дететом, физичког и психичког, приликом контаката оца са дететом, и над мајком, потврдио меру заштите од насиља у породици, тако што је оцу забрањено да се приближава детету и мајци на удаљености од 500 метара и ограничио одржавање личних контаката у периоду од годину дана. Отац је злостављао дете тако што га је вређео, њега, мајку, претио да ће убити мајку. Дете би сваки пут када се врати од оца било узнемирено и забринуто за мајчин живот. Отац је угрозио дететов живот вођњом аутом од 220 km/h од када дете почиње неконтролисано да мокри.

У једној пресуди Апелационог суда у Новом Саду (развод брака и друго),⁶⁰¹ којом је потврђена пресуда Основног суда у Новом Саду, Судска јединица у Врбасу, одлучено је да се контакти деце и оца одвијају на јавном месту под надзором мајке или треће особе у коју они имају поверење. Такав контакт је одређен због насиља оца над мајком и пребијања детета у претходном периоду, а што је био и разлог да се оцу изрекне исељење из стана и забрана приласка детету на удаљености од 100 метара, а након промене и кајања оца, донета је одлука о контакту. Поставља се питање да ли је на јавном месту обезбеђена безбедност за дете и мајку, и како мајка да надзире контакт када је и сама жртва насиља? Да ли мајка може да реагује на адекватан начин у случају угрожавања њене и безбедности детета, да ли трећа особа може бити било ко или је ипак требало водити рачуна да то буде стручно лице? Ако претпоставимо да између мајке и оца постоји сукоб, као и између сродника са мајчине стране и оца, од

---

⁵⁹⁹ *Ibid.*

⁶⁰⁰ Пресуда Апелационог суда у Новом Саду *Гж2-372/13* од 26.06.2013. године, (www.ns.ap.sud.rs/index.php/src/sudska-praksa/626-gz2-622-13, 14.06.2019.).

⁶⁰¹ Пресуда Апелационог суда у Новом Саду *Гж2-372/13* од 26.06.2013. године, (www.ns.ap.sud.rs/index.php/src/sudska-praksa/537-gz2-372-13, 26.10.2019.).

којих би, претпоставимо, било изабрано треће лице, колико они могу смирити ситуацију ако буде угрожена нечија безбедност.

У једној од пресуда Апелационог суда у Новом Саду (измена одлуке о контакту)⁶⁰² је потврђена пресуда Општинског суда у Новом Саду, а којом је одбијено да се измени пресуда о контактима оца и сина.⁶⁰³ Мајка и син су тврдили да је отац вређао сина када год није био задовољан његовим успехом у спорту, где му је био и лични тренер, а што је радио и пред другом децом, да би га једном и истукао, због чега је имао и подливе на леђима, након чега је мајка покренула и кривични поступак који је још увек у току. Дете је тврдило да не жели да се виђа са оцем, јер га се плаши. Тврди да га отац вређа, псује и њега и мајку и сроднике. Закључак суда је да отац има ауторитативни стил васпитања, који је мање флексибилан, као и да дететове тврдње да се плаши оца нису тачне, јер дете у присуству оца, без устручавања, износи шта му смета у очевом понашању, јер да се стварно плаши оца, не би тако отворено износио те тврдње у његовом присуству. У овом примеру можемо видети разлику између наше судске праксе и Енглеске. Претпостављамо да би у Енглеској овакво поступање оца представљало разлог за одређивање неког од контаката у центру, подржаног или надзираног, како би се решили проблеми у комуникацији између оца и сина. Да ли такви контакти, у коме отац омаловажава дете и мајку, за коју је дете изузетно везано, лоше утичу на његов психички развој, да ли је интерес детета да се такви контакти одржавају? Утврђено је да дететово мишљење није дато под утицајем мајке, као и да оца осим успеха дететовог у спорту не занимају остала дешавања из дететовог живота, као што су школа, пријатељи, симпатије. Да ли би у таквој ситуацији требало упутити оца на неки од програма родитељства, које би требало увести, како би оцу објаснили колико је његов однос са дететом битан за дететов развој?

У неким пресудама можемо приметити да постоји попустљив став према насилним родитељима појединих центара. Тако у једној од пресуда Апелационог суда у Новом Саду(измена одлуке о вршењу родитељског права) имамо

---

⁶⁰² Пресуда Апелационог суда у Новом Саду Гж2. 83/13 од 19.02.2013.године, (www.ns.ap.sud.rs/index.php/src/sudska-praksa/595-gz2-83-13, 26.10.2019.).`

⁶⁰³ Општински суд у Новом Саду Р-4236/00 од 03.04.2002. године.

мишљење једног од Центара да би требало променити одлуку којом је дете поверено мајци, јер се навикло да живи у средини код оца, иако је неспорно да отац не дозвољава детету да комуницира са мајком, да дете мења понашање према мајци када је отац присутан, да је отац одвео дете из куће мајке тако што је упао преко ноћи у кућу мајке са још две непознате особе и ударао и шутирао мајку пред дететом. На срећу суд није прихватио мишљење Центра да промени одлуку којом је дете поверено мајци.⁶⁰⁴ Законом и међународним актима прописано је да се не може позивати на промењене околности родитељ који својим понашањем спречава извршење пресуде и на тај начин привремено стање промени у трајно решење. Поставља се питање да ли, нарочито у мањим срединама, постоји страх радника центара од насилника и да ли је у таквим случајевима потребно обезбедити анонимност. Имали смо случај убијене Маје и њеног сина, где је отац детета, претио радницима Центра за социјални рад у Раковици, проналазио њихове адресе, где су се радници плашили њега, а ипак су му дозволили контакт са дететом у неконтролисаним условима. Да ли се неспособност да се изврши судска одлука на крају завршава променом одлуке?

3. МЕЂУНАРОДНЕ ОТМИЦЕ ДЕТЕТА СА АПСЕКТА ОСТВАРИВАЊА ПРАВА НА КОНТАКТ

Грађани Републике Србије у случају немогућности остварења контаката са дететом које се налази у другој држави, могу упутити захтев Министарству правде, као централном надлежном органу за случајеве отмице детета и права на остваривање контаката са међународним елементом, позивајући се на Хашку конвенцију о грађанскоправним аспектима међународне отмице деце из 1980. године и Европску конвенцију о признању и извршењу одлука, о старању о деци и о поновном успостављању односа старања.⁶⁰⁵

---

⁶⁰⁴ Пресуда Апелационог суда у Новом Саду *Гж2. 790/12* од 31.12.2012. године, (www.ns.ap.sud.rs/index.php/src/sudska-praksa/449-gz2-790-12, 26.10.2019.).

⁶⁰⁵ Захтев и остала документа морају бити на српском и примерак документације на језику земље којој се упућује захтев, или уколико то није могуће на енглеском или француском језику. Министарство правде Републике Србије, (<https://www.mpravde.gov.rs/tekst/848/medjunarodna-otmica-dece.php>, 10.05.2019.).

Да би се поступило на основу захтева, потребно је да је држава, у којој се налази дете, потписница Конвенције на коју се позива лице коме је ускраћено право на контакт. Након пријема, захтев за враћање, односно захтев за контакт са дететом, биће прослеђен Централном извршном органу државе у коју је дете одведено. Централни извршни орган те државе ће предузети све одговарајуће мере ради обезбеђења добровољног повратка детета, односно отклањања свих препрека у остваривању права на контакт и обавестиће суд или управни орган, који је даље надлежан за спровођење поступка за враћање, односно омогућавање виђање детета.

Подносилац захтева мора доказати: 1. да је дете имало редовно боравиште у држави различитој од оне у коју је дете одведено. Под редовним боравиштем се подразумева место где дете живи дуже време, без обзира на намеру детета или лица са којима живи, да се ту настани и независно од уписа у евиденцију надлежног органа или дозволе борава или настајења. Посебно се узимају у обзир породичне околности и обавезе личне природе лица са којима дете живи, као и обавезе детета које указују на трајне везе са одређеним местом. 2. да одвођење детета представља повреду права на старање у држави из које је дете одведено. Право на старање може постојати и по сили закона, без обзира да ли постоји одлука суда или другог државног органа, којом је регулисано право на старање. Повредом права на старање, у смислу члана 75, 77. и 78. Породичног закона Републике Србије, сматра се одвођење или задржавање детета од стране једног родитеља, без сагласности другог родитеља, без обзира да ли су оба родитеља заједнички или само један вршили право на старање. Не сматра се повредом права на старање недостатак сагласности родитеља, уколико је родитељ потпуно лишен родитељског права, ако је родитељ лишен права да одлучује о питањима која битно утичу на живот детета или је родитељ лишен пословне способности. 3. да је подносилац захтева фактички вршио право на старање, односно право на контакт над дететом, у тренутку одвођења или задржавања. 4. да дете није навршило 16 годину живота. Одлука суда или

управног органа, на основу ове Конвенције, у вези са повратком детета неће се сматрати мериторном по било ком питању у вези са правом на старање.⁶⁰⁶

Према Европској конвенцији о признању и извршењу одлука о старању о деци и о поновном успостављању односа старања, свако лице коме је одлуком надлежног органа признато право на старање над дететом које је противправно одведено у другу државу, уз кршење одлуке о старању, може покренути поступак признања и извршења наведене одлуке у држави у коју је дете одведено. Примарни услов који мора бити испуњен да би се одредбе ове Конвенције примењивале је да је дете одведено у државу која је потписница Конвенције и да је до незаконитог одвођења или задржавања дошло након њеног ступања на снагу у државама уговорницама. Лице коме је повређено право на старање, у смислу ове Конвенције, може поднети захтев Министарству правде Републике Србије, које је одређено као Централни извршни орган за спровођење Конвенције. Подносилац захтева, уз захтев за признање и извршење одлуке о старању, треба да поднесе захтев за враћање, односно остваривање права на контакт детета, у зависности од одлуке надлежног органа. Образац захтева за контакт налази се на сајту Министарства правде. Уз захтев је потребно приложити документ којим се овлашћује централни орган замољене државе да делује у име молиоца, одлуку суда или другог органа која се односи на старање над дететом са потврдом извршности, као и било која друга документа која се могу сматрати битним за овај поступак. У погледу докумената који се достављају, не захтева се додатна легализација, нити нека слична формалност у том смислу.⁶⁰⁷

У Србији постоји неуједначена пракса судова када се ради о примени Конвенције. Неки судови решавају захтеве по Конвенцији у парничном поступку, неки у ванпарничном, а неки у извршном поступку.⁶⁰⁸ У судској

---

⁶⁰⁶ Министарство правде Републике Србије, (<https://www.mpravde.gov.rs/tekst/848/medjunarodna-otmica-dece.php>, 10.05.2019.).

⁶⁰⁷ *Ibid.*

⁶⁰⁸ Практика је показала несналажење судија у овим поступцима и предлаже се одређивање концентрације надлежности, тако да би само неколико судова одлучивало о захтевима по Конвенцији. С обзиром да је надлежност у породичним споровима у домаћем праву дата основним судовима, предлог је да основни судови у Београду, Новом Саду, Нишу и Крагујевцу,

пракси се не поштују увек захтеви хитног поступања, односно рокови за доношење одлуке о повратку детета утврђени Конвенцијом (6 недеља). Осим тога, примећена је спорост у спровођењу поступака за обезбеђење остварења личних контаката детета са родитељем, од кога је противправно одведено. У упитнику о међународној примени Конвенције, Уједињено Краљевство и Намачка су навеле Србију као земљу са којом се тешко успоставља контакт или уопште нема сарадње у примени Конвенције.⁶⁰⁹

Сагласност родитеља за промену пребивалишта детета потребна је и у случају заједничког и у случају самосталног вршења родитељског права. Уколико не постоји сагласност, родитељ са којим дете живи не може да одведе дете у другу земљу. Уколико не постоји сагласност родитеља, једина могућност је да родитељ преко суда издејствује одлуку да се родитељ који се противи промени, лиши или делимично ограничи у вршењу родитељског права, уколико је таква одлука у најбољем интересу детета.⁶¹⁰

Отмице су могуће када родитељ користи право на контакт и одведе или не врати дете, или од стране родитеља, коме је суд одлуком одредио да живи са дететом, али који жели да промени пребивалиште, зашта нема сагласност другог родитеља, нити одлуку суда о делимичном лишењу родитељског права родитеља, који се не слаже са пресељењем. Сарадња између земаља потписница олакшава поступак враћања детета. Проблем настаје када се дете налази у земљи која није потписник Конвенције.

буду надлежни за поступање о захтевима. Види Ковачек-Станић, Г., 2012, *Породичноправни аспекти међународне, родитељске отмице деце*, *Анали Правног факултета у Београду* 2/2012, стр. 78.

⁶⁰⁹ Подаци из материјала који су коришћени у раду Радне групе за израду Закона о примени Конвенције, а добијени од Министрства правде, према Ковачек-Станић, Г., 2014, стр. 351.

⁶¹⁰ Поставља се питање да ли су отмице у вези са пресељењем, и да ли треба заузети рестриктивни или либерални став, приликом одлучивања о захтевима за пресељење. Према неким истраживањима рестриктивни став за пресељење, доводи до већег броја отмици мајки које желе да се преселе. Детаљније о томе видети Freeman, M., 2013, *Abduction and Relocation – Links and Messages*, *International Family Law, Policy and Practice*, Vol. 1.1, pp. 99 -104.

Положај невенчаних очева, када је у питању међународна отмица деце је врло неповољан, уколико је у питању земља у којој се невенчаним очевима не признају родитељска права, један од услова да се лице позове на Конвенцију је да је у питању особа која има родитељска права и то самостално или заједнички. У неким земљама, као на пример у Енглеској и Немачкој, невенчани очеви немају аутоматски родитељска права. У Енглеској се разликује поступак када је угрожено право на старатељство од поступка када је угрожено право на контакт. Када је у питању право на контакт, не сматра се толико хитним поступком.⁶¹¹

Поставља се питање да ли су отмице у вези са пресељењем и да ли треба заузети рестриктивни или либерални став приликом одлучивања о захтевима за пресељење. Према неким истраживањима рестриктивни став за пресељење доводи до већег броја отмици мајки које желе да се преселе.⁶¹²

У једној од пресуда Апелационог суда у Новом Саду,⁶¹³ којом се уређује право на контакт деце са мајком која живи у иностранству, а има пребивалиште у Србији, потврђена је првостепена пресуда којом су регулисни термини за одржавање контаката деце са мајком, без прецизирања места где ће се одржавати контакти, већ наводећи да ће се то регулисати у складу са договором родитеља. Одлучујући по жалби мајке, другостепени суд, није усвојио захтев мајке да се пресуда измени и наведе да ће део распуста деца са мајком проводити у Србији или иностранству, у складу са договором мајке и деце. Суд је нагласио да су у првостепеном поступку деца узраста 8,10. и 12. година изразила жељу да се са мајком виђају у Новом Саду, а не у Француској и да је суд приликом доношења пресуде узео у обзир и мишљење деце. Што се тиче захтева мајке да пресуда гласи да ће се контакти одржавати у складу са договором мајке и деце, суд наглашава да према закону дете одлучује о одржавању контаката, тек када наврши 15 година.

---

⁶¹¹ Crawford, M., 2017, The revised Practice Direction 12J: Child Arrangements & Contact Order: Domestic Violence and Harm, (<https://www.familylawweek.co.uk/site.aspx?i=ed182955>, 02.02.2020.).

⁶¹² Детаљније о томе видети Freeman, M., 2013, Abduction and Relocation – Links and Messages, International Family Law, Policy and Practice, Vol. 1.1, pp. 99-104.

⁶¹³ Пресуда Апелационог суда у Новом Саду Гж2. 99/16 од 25.02.2016. године, (www.ns.ap.sud.rs/index.php/src/sudska-praksa/993-gz2-99-16, 21.03.2019.).

У предмету Ацић против Хрватске, Европски суд за људска права донео је 2015. године пресуду којом је утврђено да је дошло до повреде члана 8. Конвенције. Подносилац представке је држављанин САД и поднео је представку 2014. године против Хрватске, јер није предузела потребне мере да врати његовог сина у САД, а кога је његова супруга, иначе хрватска држављанка, 2011. Године одвела у Хрватску на одмор и одбила да дете врати у САД и поднела захтев за развод. Најпре је адвокат контактирао надлежно министарство са захтевом да мајка добровољно врати дете у САД. Надлежни Центар је позвао мајку која је рекла да је у САД-а била изложена насиљу и да нема ништа против да отац дође да види дете, али под надзором и да је она бринула о детету и да је дете везано за њу. Ацић је држављанин САД и поднео је захтев суду са тврдњом да му је због одуговлачења у поступку повратка његовог сина, кога је одвела његова супруга у Хрватску повређено његово право на породични живот. Поступак је трајао 3 године и 3 месеца, иако је Хашком конвенцијом предвиђено да се поступак оконча у року од 6 недеља, иако то није обавезујући рок, рок од три године је далеко од разумног рока. И поред обавезе за државу, где се дете налази, да испита да ли су испуњени чланови 12. и 13. Конвенције и чињенице да је у том периоду постојао контакт преко Скајпа између оца и детета, суду у Хрватској је требало много времена да донесе одлуку и то да се дете не врати, јер за мајку није осигуран посао и смештај у САД, а повратак без мајке би негативно утицао на дететов психички развој. На основу свега, суд у Стразбуру је донео пресуду да је дошло до повреде члана 8. Конвенције о људским правима.⁶¹⁴

У предмету Карацић против Хрватске, Европски суд за људска права, донео је 2005. године пресуду којом је утврђено да је дошло до повреде члана 8. Подносиатељка представке је држављанка Босне и Херцеговине, која је рођена у Немачкој и која је у ванбрачној заједници са хрватским држављанином родила сина 1995. године, и према немачком праву има искључиво право на родитељско старање. Њен партнер је због сукоба са законом у Немачкој 1999. године прешао да живи у Хрватску, где га је подносиатељка са сином посећивала, све до маја 2000. године када тужени није дозволио подносиатељки да поведе сина назад у

---

⁶¹⁴ ECtHR, *Adžić v. Croatia*, no. 19601/16, Judgment of 02 August 2019, para. 97-99.

Немачку. Септембра 2000. године успела је да одведе сина назад у Немачку, али га је отац 18. септембра отео са улице у Немачкој. Подносиатељка се обратила немачком Централном органу, тражећи повратак детета. Министарство рада и социјалне политике Хрватске је наложило Центру за социјални рад да ступи у контакт са оцем и да затражи од њега да врати дете, што је он одбио, а због чега је Центар покренуо поступак пред судом. Након одржаних рочишта суд је наредио враћање детета. Тужени је уложио жалбу и другостепени суд је укинуо пресуду и вратио предмет на поновно суђење, јер није утврђено да ли је дете безбедно, уколико се врати (члан 12. и 13. Хашке конвенције). У поновљеном поступку суд је саслушао психолога који је изјавио да дете у случају повратка неће бити изложено негативном утицају, а суд је донео одлуку да се дете врати мајци. Другостепени суд је потврдио првостепену пресуду. За време трајања судског поступка, Центар је организовао сусрете мајке и детета. На захтев мајке септембра 2003. године суд је издао решење о извршењу. Више пута је покушано извршење, али дете нису нашли на адреси код оца, који је одбио да каже где је дете. Суд је затражио од полиције да сазна адресу где се дете налази. Полиција је дала адресу у Славонском Броду на којој се дете није налазило. Суд је донео одлуку да отац буде притворен на 30 дана, а другостепени суд је преиначио на 8 дана. Јула 2004. године првостепени суд је поново одредио казну затвора за оца у трајању од 30 дана. Септембра 2004. године приликом спровођења извршења у присуству полиције извршитеља и адвоката мајке, отац је уз употребу силе побегао са дететом, због чега је против њега покренут кривични поступак, а он је пронађен октобра 2004. године и одведен у притвор, а онда је због жалби на здравствено стање пребачен у болницу, одакле је побегао. Јануара је мајка затражила да се одложи извршење на месец дана, да покуша да се договори са оцем да добровољно преда сина. Почетком фебруара је одржано рочиште на коме је адвокат мајке изјавио да је дете враћено мајци, а што је мајка касније оспорила наводећи да није знала за то рочиште и да није дала овлашћење адвокату да саопшти да је дете враћено и да је истина да се почетком 2005. године неколико пута састала са сином, али да јој дете није враћено и да дете и даље живи са оцем у Хрватској. Подносиатељка се жали на повреду члана 8, на немогућност уживања права на породични живот, због дуготрајног поступка извршења. Став суда је да држава не може одговарати за поступке адвоката кога је подносиатељка сама изабрала и да је могла уложити жалбу на одлуку о

обустави, јер дете није враћено, што она није учинила, остаје питање одговорности за дужину трајања извршног поступка, јер се не може сматрати да је поступак доношења одлуке о враћању трајао дуго. Једина мера која је предузета против оца јесте одлука о новчаној казни и одлука о казни затвора, али изгледа да ниједна од ових мера није извршена. Како суд наводи у оваквим предметима, значајна је брзина спровођења мера које дају резултате, јер протек времена и промењене околности могу у оваквим предметима имати ненадокнадиве последице на односе између детета и родитеља, који не живи са дететом. Суд је у овом предмету утврдио да су државни органи пропустили да предузму ефикасне мере за извршење одлуке о враћању малолетног лица мајци, кога је отац противзаконито отео у Немачкој и довео у Хрватску, због чега је мајци повређено право на породични живот и утврђена повреда члана 8.⁶¹⁵

У предмету Вујица против Хрватске, Европски суд за људска права, донео је октобра 2015. године пресуду којом је утврђено да је дошло до повреде члана 8. Подносиатељка је аустријска држављанка и жалила се на непоступање државних органа да јој врате троје деце и што су касније доделили старатељство над њима оцу. Подносиатељка је са супругом најпре живела у Аустрији, а онда су се преселили у Хрватску 2006. године и имају троје деце. Године 2009. подносиатељка је отишла од супруга и узела децу која су се налазила у Аустрији код родитеља супруга. Покренут је парнични поступак развода и одлучивања о старатељству, а деца су августа 2010. године отишла на одмор код оца, после чега је он одбио да врати децу. Подносиатељка се обратила аустријском Министарству правде надлежном органу за поступање по Хашкој конвенцији, које се обратило хрватском Министарству здравља и социјалне политике, као надлежном органу, а које је допис доставило суду да предузме потребне мере, а које је опет доставило Центру како би посредовао у добровољном враћању деце. Центар је поднео извештај да је обавио разговор са оцем и са децом и да је отац изјавио да ништа противно закону није учинио и да је само поступао у складу са жељама деце и деца су изјавила да желе да остану са оцем, јер им је лепше у Хрватској. У покренутом ванпарничном поступку за враћање деце одржано је рочиште на коме је радник Центра изјавио да није противзаконито да деца

---

⁶¹⁵ ECtHR, *Karadžić v. Croatia*, no. 35030/04, Judgment of 15 Mart 2005, para. 63.

остану, јер су она изјавила да не желе да живе у Аустрији. Суд је на темељу мишљења Центра донео одлуку да одбије захтев подносиољке о враћању деце, јер на то има право у ситуацијама када дете може изложити психичкој трауму, као и уколико дете одбија да се врати (члан 13. Хашке конвенције), као и уколико се дете прилагодило новој средини (члан 12. став 1. Хашке конвенције) и из уверења је утврђено да сва деца имају пребивалиште на адреси оца, а не у Аустрији како мајка наводи. Подносиољка се жалила, јер је циљ Хашке конвенција брзи повратак деце и да се Конвенцијом штити последњи статус. Жалба је одбијена и фебрура 2011. године, потврђена првостепена пресуда, иако је другостепени суд утврдио да првостепени није правилно применио члан 12, али јесте члан 13. Конвенције.⁶¹⁶ Мајка је поднела уставну тужбу због повреде права на породични живот и права на суђење у разумном року. Уставни суд је одбио жалбу и навео да су судови исправно поступили, јер су поступили у складу са мишљењем деце где желе да живе. Отац је покрену парницу за развод и захтев да се деца доделе њему, а да мајка плаћа издржавање и мајка се сагласила са разводом и затражила да се деца доделе њој на старање. Бивши партнери су се договорили да двоје старије деце остане са оцем, али нису могли да се договоре за најмлађе дете, мајка је тражила да се оно повери њој, јер има само 4 године. Центар је дао мишљење да су деца везана и да због тога не препоручује њихово раздвајање. Суд је усвојио одлуку о разводу, поверавању деце и одлуку о издржавању и контактима. Одлука о виђању је да мајка последњег викенда у месецу води децу у Аустрију или уколико се договоре, неки други викенд. Мајка и отац су потписали споразум да се мајка са децом виђа и пре него што пресуда постане правоснажна и да одмах поведе најмлађу ћерку у Аустрију и да је врати јануара 2012. године, али мајка је није вратила. Децембра 2011. године мајка је изјавила жалбу и поред осталог навела да суд није могао да настави поступак развода док не донесе одлуку о враћању деце (у складу са чланом 16. Хашке

---

⁶¹⁶ Питање да ли је повратак детета у најбољем интересу детета, у складу је са основним начелом Конвенције о правима детета, које се примењује увек када се доноси одлука која се тиче детета. Позивање на начело најбољег интереса детета може представљати и изговор за судове да одбију повратак детета у земљу боравишта. Поњавић, З., Влашковић, В., 2014, Концепт најбољег интереса детета унутар Хашке конвенције о грађанскоправним аспектима међународне отмице деце, Зборник радова Други међународни научни скуп Дани породичног права „Најбољи интересе дјетета у законодавству и пракси“, Мостар, Правни факултет у Мостару, стр. 46.

конвенције), да је најмлађе дете изузетно везано за њу и да одвојеност од мајке има штетнији утицај за дете од одвојености од брата и сестре. Отац је у складу са Хашком конвенцијом, преко Министарства здравља и социјалне политике поднео захтев за враћање најмлађег детета у Хрватску. Суд у Аустрији је одбио захтев у складу са мишљењем психолога и члана 13. став 1. Хашке конвенције, јер би повратак детета имао трајне психичке последице по дете и навео да суд у Хрватској није поступио у складу са Конвенцијом, јер је одлучио о разводу и старатељству, пре доношења коначне одлуке о захтеву за враћање деце. Суд је признао подносиољки право на подношење захтева само за најмлађе дете, јер се за двоје старије деце сложила да деца буду под старатељством оца. Иако подносиољка није дужна вратити најмлађе дете према аустријском закону, она има ту обавезу према хрватском закону, због пресуде хрватског суда којим је сво троје деце додељено оцу на старање. Проблем настаје када подносиољка треба да уђе на територију Хрватске, због виђања са двоје деце која су код оца, а које према одлуци треба узети и вратити након контакта. Суд наводи да хрватски суд није застао са поступком одлучивања о старатељству над децом, док се не одлучи о захтеву подносиољке на основу Хашке конвенције, а то је супротно обавезама Хрватске на основу члана 16. Хашке конвенције. Како наводи суд у Стразбуру, образложење хрватског суда о разлозима поверавања најмлађег детета оцу је непотпуно и површно. Суд не оспорава значај неодвајања детета од брата и сестре, али је суд требало да образложи зашто даје предност неодвајању, у односу на одвајање детета од мајке. Европски суд за људска права донео је пресуду о повреди права подносиољке на породични живот у односу на најмлађе дете.⁶¹⁷

---

⁶¹⁷ *ECtHR, Vujica v. Croatia, no. 56163/12, Judgment of 08 October 2015, para. 95, para. 102.*

ГЛАВА VIII

ПОСТУПАЊЕ И УЛОГА ЦЕНТРА ЗА СОЦИЈАЛНИ РАД У ПОСТУПЦИМА ОСТВАРИВАЊА ПРАВА НА КОНТАКТ

Центар за социјални рад има изузетно значајну друштвену улогу, јер учествује у доношењу одлука или обавља послове које треба да заштите поједине категорије лица или треба да помогне стручним мишљењем другим органима да донесу одлуке.⁶¹⁸ За тему ове докторске дисертације значајни су следећи послови центара за социјални рад, одлучивање о: остваривању права на материјално обезбеђење, остваривању права на додатак за помоћ и негу другог лица, остваривању права на смештај у установу социјалне заштите, хранитељству, усвојењу, старатељству, мерама превентивног надзора над вршењем родитељског права, мерама корективног надзора над вршењем родитељског права.⁶¹⁹

У Србији надзор над вршењем родитељског права врши Центар за социјални рад. Постоје две врсте надзора, и то: превентивни надзор и корективни надзор. На основу података Републичког завода за социјалну заштиту број решења о мерама првентивног надзора у Републици Србији уназад годинама бележи константни пад, тако да је 2014. године број решења о мерама првентивног надзора над вршењем родитељског права био 1411, док је 2018. године изречено укупно 925 мера превентивног надзора, што значи да је за пет година за 65,5% смањен број изречених мера превентивног надзора. Са друге

---

⁶¹⁸ Центар за социјални рад има кључну улогу у заштити деце. Надлежности центра за социјални рад, који обавља и функцију органа старатељства је да обезбеди заштиту права детета, одговарајућим интервенцијама, у ситуацијама када су она угрожена. Жегарац, Н., 2004, Деца која чекају – Изаови и трендови професионалне праксе у заштити деце од злостављања, Београд, Save the children UK, Центар за права детета, стр. 93

⁶¹⁹ Центри за социјални рад имају законска овлашћења органа старатељства, односно одлучивања о поступању са децом која су „*напуштена, занемарена, ометена у развоју, која су у сукобу са законом, лишена родитељског старања, као и са децом чији је развој угрожен због хроничног конфликта или развода родитеља*”. Ишпановић-Радојковић, В., 2001, Одакле смо пошли, докле смо стигли и куда идемо у заштити деце од злостављања и занемаривања, у: Срна, Ј. (уредник), Од групе до тима - Мултидисциплинарно усавршавање стручњака у систему заштите деце од злостављања и занемаривања, Београд, Центар за брак и породицу, стр. 341.

стране, имамо сваке године пораст решења о изреченим корективним мерама, тако да је њихов број 2014. године износио 487, а 2018. године изречена је 601 корективна мера, што значи да је током пет година за 18,96% повећан број изречених корективних мера. Центар за социјални рад има законску обавезу да надгледа вршење родитељског права, али у у пракси врло често тај надзор изостане. Поставља се питање којим мерама допринети да се тај надзор обавља у знатно већој мери него до сада. Претпостављамо да су један од разлога недовољна материјална средства или недовољан број запослених.

У циљу прикупљања података за израду докторске дисертације, спроведена је и анкета стручних радника (социјални радници, педагози и психолози), запослених у појединим центрима за социјални рад и Дому за децу и младе „Душко Радовић” у Нишу. Анкетом су поред осталог испитивани лични ставови запослених о усклађености одобрених финансијских средстава са потребама рада центара, да ли број запослених одговара потребама центра, о утицају забране запошљавања на квалитет услуга у центрима за социјални рад. Упитником су били обухваћени запослени у центрима за социјални рад у Врању, Трговишту, Лесковцу, Нишу, Варварину, Београду, Опову, Вршцу, Белој Цркви, Планишту, Младеновцу, Старој Пазови. Свако од питања вредновало се оценама од 1 до 5 (1 – незадовољавајуће; 2 – задовољавајуће; 3 – просечно; 4 – врло добро; 5 – одлично).

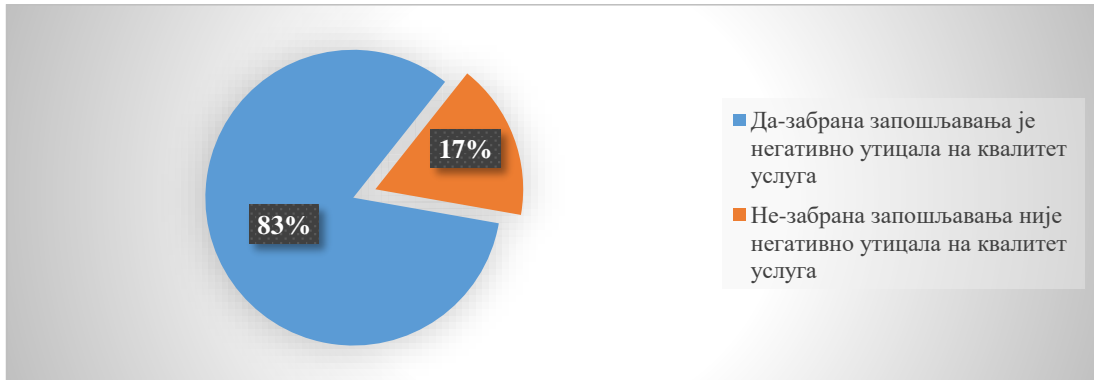
Табела 14. Резултат анкетања стручних радника (социјални радници, педагози и психолози), запослених у појединим центрима за социјални рад и Дому за децу и младе „Душко Радовић” у Нишу

Укупно испитаника	76	Валидни одговори	Аритметичка средина
Колико је образовање социјалних радника (педагога, психолога социјалних радника и других) прилагођено потребама праксе?	76		2,98
Колико програм усавршавања социјалних радника задовољава потребе праксе?	76		2,80
Колико су одобрена финансијска средства у складу са потребама рада центара?	74		1,88
Колико број запослених одговара потребама центра?	76		1,55
Какав је сарадња са другим установама/органима (суд, полиција, тужилаштво) у поступцима остваривања права родитеља и блиских лица на контакт са дететом и вршења родитељских права?	76		3,12
Да ли сматрате да је забрана запошљавања негативно утицала на квалитет услуга у Центрима за социјални рад?		ДА НЕ	63 13

Најслабије је оцењена тврдња о томе колико број запослених одговара потребама рада центара за социјални рад и Домова за децу и младе, и то: од 1 до 5 средња вредност је 1,55. На питање да ли сматрате да је забрана запошљавања негативно утицала на квалитет услуга у центрима за социјални рад чак 63 испитаника је одговорило са ДА, док је 13 испитаника одговорило са НЕ. И поред препоруке Комитета за права детета да Република Србија укине забрану запошљавања у установама које се брину о деци, због квалитета услуга, то до данас није учињено и на основу личног става запослених у центрима, можемо закључити да забрана јесте утицала на квалитет услуга.⁶²⁰

⁶²⁰ Истраживање спроведено за потребе израде докторске дисертације.

Графикон 17. Лични став стручних радника о томе да ли је забрана запошљавања негативно утицала на квалитет услуга у центрима за социјални рад и домовима за децу

На основу података Републичког завода за социјалну заштиту у 2014. години, када је 01. јануара 2014. године ступила на снагу забрана запошљавања у центрима за социјални рад у Републици Србији било је запослено 1.915 стручних радника, да би тај број у 2018. години износио 1.707 што је за 10,86% мање у односу на 2014. годину. У истом периоду број корисника услуга центара за социјални рад у Републици Србији повећан је за 9,52%, тако да је број корисника у 2014. години био 682.172, а 2018. године број корисника центара за социјални рад био је 753.996.

Графикон 18. Упоредни приказ броја запослених стручних радника у односу на број корисника услуга центара за социјални рад у Републици Србији за 2014 и 2018. годину

За остваривање права на контакт значајна је подршка коју пружа центар за социјални рад породицама. Породица има Уставом посебну заштиту, коју пружа

држава, као и деца, о којима је држава дужна да води посебну бригу. Судовима у поступцима одлучивања о остваривању права деце на контакт, помаже велики број стручњака, психијатра, педагога, психолога, социјалних радника. Извештаји центра садрже процену родитељских компетенција, везаност детета за родитеље, односе у породици пре развода, што укључује и наводе о евентуалном насиљу, препоруке о моделу контаката. Неки сматрају да мишљење центра у великој мери представља прејудицирање пресуде и мерења превелику улогу центра у поступцима одлучивања о начину вршења родитељског права.⁶²¹

Анализом судске праксе можемо утврдити да центри различито тумаче најбољи интерес детета када дају предлог са ким би дете требало да живи, и то често зависи да ли је у питању центар са територије општине мајчиног боравишта, који предлаже да се дете ипак повери мајци или центар са територије општине оца, који сматра да дете треба поверити оцу. У ситуацијама када је процена да су оба родитеља подједнако подобна да се старају о деци, дискреционо право о тумачењу стандарда најбољег интереса детета доводи до различитих мишљења центара, стиче се утисак да је увек могуће наћи разлог да се предност да једном или другом, иако је чињеница као и у другим земљама да се најчешће мајка одређује за примарног старатеља. У пресуди Апелационог суда у Нишу, је укинута пресуда Основног суда у Прокупљу да се дете повери оцу који живи у Прокупљу, а на основу мишљења Центра за социјални рад у Прокупљу, да се дете повери оцу. Док је са друге стране Центар за социјални рад у Пожеги, где мајка има пребивалиште дао мишљење да се деца од којих једно има 3,5 године, а друго 7 година, повере мајци са којом и живе у Пожеги, уназад годину дана, пре доношења пресуде Апелационог суда, у кући бабе и деде по мајци. Центри су у својим Извештајима навели да су оба родитеља подобна и мотивисана да се о деци самостално старају. Апелациони суд је укинуо пресуду из разлога што није образложено зашто је у најбољем интересу деце да живе са оцем, а не са мајком. Слажемо се да је свака породица случај за себе, али потребно је донети упутство, као у неким земљама, која питања треба да се поставе када се одлучује о начину вршења родитељског права.

---

⁶²¹ Професор Михајло Митић истиче да не треба потцењивати, али ни прецењивати улогу центра за социјални рад. Митић, М., 1986, стр. 12.

Компетентност социјалних радника мора бити на изузетно високом нивоу, с обзиром на значај одлуке у чијем доношењу учествују, односно чак можемо рећи да доносе нацрт пресуде о начину вршења родитељског права. Можда је коначна одлука у надлежности суда, али та одлука углавном се своди на констатацију прихватања мишљења центра. Које то компетенције треба да имају радници центра и које обавезе усавршавања имају запослени у центрима за социјални рад? Стиче се утисак да Србија касни у односу на неке земље, тако да је тренутно код нас стање по питању одржавања контаката, на нивоу које је у неким земљама постојало 80-тих, а то је да постоји апсолутна претпоставка о добробити контаката, а да се недовољно води рачуна о безбедности детета. Многа добра решења треба размотрити нарочито у погледу смањења насиља пре, у току и после контаката. Недовољно пажње се посвећује медијацији и примени различитих модела породичног саветовања, са циљем да родитељи покушају да реше међусобне сукобе и донесу споразуме руководећи се првенствено најбољим интересом детета.

На основу извршеног анкетирања стручних радника запослених у центрима за социјални рад у Врању, Трговишту, Лесковцу, Нишу, Варварину, Београду, Опову, Вршцу, Белој Цркви, Пландишту, Старој Пазови на питање колико је образовање социјалних радника (педагога, психолога, социјалних радника и других) прилагођено потребама праксе, оцењујући од 1 до 5 (1 – незадовољавајуће; 2 – задовољавајуће; 3 – просечно; 4 – врло добро; 5 – одлично), добијена је *средња оцена 2,98*. Резултат указује да стручни радници у већини сматрају да градиво на факултетима за образовање стручних радника није довољно прилагођено потребама праксе и на потребу разматрања могућих измена у плановима и програмима и њихово усклађивање са потребама рада у пракси.

Програми усавршавања стручних радника у центрима за социјални рад су од стране стручних радника оцењивани оценама од 1 до 5 (1 – незадовољавајуће; 2 – задовољавајуће; 3 – просечно; 4 – врло добро; 5 – одлично). *Средња оцена је 2,80* што значи да стручни радници у већини сматрају да програми усавршавања нису у довољној мери прилагођени потребама праксе.

На основу анализе судске праксе у предметима одлучивања о контактима стиче се утисак да судови избегавају да преузму одговорност за одлуку и сами

тумаче шта је то најбоље за дете након што добију потребне податке од центра. Као да је лакше само преписати оно што је центар предложио, са образложењем које је такође преписано из мишљења центра. Судови формално доносе одлуке, али у стварности ништа се није променило из времена када су такве одлуке доносили органи старатељства. Разумљиво је да судије користе мишљење вештака и стручњака из одређених области, али тумачење стандарда најбољег интереса детета требало би да преузму судије, јер као особе под заклетвом имају већу одговорност од радника центра. Још једна у низу пребацивања одговорности у поступцима који се тичу регулисања родитељског права је и члан 376. став 2. Закона о извршењу и обезбеђењу којим је предвиђено да у поступцима извршења у породичним стварима, дете принудно одузима и предаје орган старатељства, уз присуство и надзор суда.

Упркос хитности поступања најчешће поступак доношења и извршења одлуке о контактима прелази све границе разумног рока, често и због поступања центра за социјални рад. Ипак хитност поступка не би требало да се спроводи не водећи рачуна о основном начелу, а то је најбољи интерес детета и не би требало доносити ни коначну ни привремену одлуку, уколико не постоје докази о безбедности детета. О хитности поступка, односно о томе колико се није водило рачуна о хитности поступања приликом одређивања рокова у Закону о извршењу и обезбеђењу, говори члан 375. став 2, у коме се наводи да се решење о извршењу доставља најкасније 10 дана пре почетка извршења надлежном органу старатељства. Уколико упоредимо остале рокове у Закону о извршењу и обезбеђењу који износе три, пет радних дана, оправдано се намеће питање зашто је толико дуги рок остављен у случају овако осетљивих извршења као што су извршења у поступку одузимања и предаје детета и поступку остваривања права на контакт.⁶²²

Један од примера незаконитог поступања од стране запослених у Центру за социјални рад, које је остало несанкционисано, јесте поступање једног од Центара у коме се касније и десила једна од највећих трагедија. Аутор оправдано сматра да се реаговало у случају који је анализиран у раду и поставило питање одговорности појединих запослених, можда би се избегла трагедија у истом

---

⁶²² Више о томе видети Шаркић, Н., Николић, М., 2013, стр.73

Центру, неколико година након тога, када је отац након контакта са дететом убио дете и мајку, у центру. У предмету Миловановић против Србије, Европски суд за људска права, донео је пресуду којом је утврђено да је дошло до повреде члана 8. Подносиатељка представке жалила се на непоступање државних органа да јој омогуће вршење родитељског права, које јој је одузео бивши супруг, тако што јој је на улици отео троје деце. Ни кривични поступак за отмицу, ни привремена мера о поверавању деце подносиатељки, ни пресуда о томе да ће она вршити родитељско право, нису извршени, услед чега је подносиатељка била лишена контаката са децом до 2010. године, а привремена мера којом јој је додељено вршење родитељског права донета је 2003. године, иначе близанци су рођени 1996. године. Према мишљењу суда и Уставна жалба којом је утврђено исувише дуго трајање поступка, само је допринела одуговлачењу поступка. Поступак пред Уставним судом трајао је 3,5 године. Утврђено је насилно понашање према подносиатељки од стране бившег супруга, истог је пријавила и психолог Центра, због претњи њој и њеној деци, као и комшиница због насиља над децом. Занимљиво је да по пријави комшинице није поступано, због формалних разлога. Привремена мера да се деца повере мајци донета је 2003. године, под претњом да децу преда у року од 24 сата, а 2005. године Основни суд је донео пресуду да се деца повере мајци и право на контакт са оцем, али тек након три месеца, до када би постојала забрана, како би успели да поново успоставе однос са мајком. У пресуди се наводи да је потребно хитно удаљавање деце од оца, због његовог деструктивног понашања, као и услова у недовршеној кући, где је одвео децу, недостатак воде, хигијене, прозора. Та пресуда је донета октобра 2005. године, постала правоснажна новембра 2006. године, а извршна јануара 2007. године. Поступајући по тужби оца за додељивање родитељског права, првостепени суд му је доделио родитељско право 2010. године, али је Апелациони суд поништио ту пресуду и вратио предмет на поновно суђење. Због чињенице да се тужилац није појавио на рочиште 2011. године, претпоставка је да је одустао од тужбе. Разлог за одустајање од тужбе можда је и чињеница да су деца напунила 15 година. Три новчане казне у укупном износу од око 600 евра нису извршене, јер извршитељ у кући дужника није нашао ниједну вреднију ствар. Иако је то утврђено приликом одласка у кућу ради наплате прве новчане казне, изречене су још две. И предаја деце мајци покушана је у кући тужиоца два пута 2004. године, али је кућа била празна. Предаја деце 2005. године није

спроведена због неодрживања полиције и социјалних служби. Након интервенције Министарства правде, заказана је предаја деце у просторијама школе, у присуству полиције, судског извршитеља, подносиоце представке и деце. Центар за социјални рад је послао адвоката, а не стручни тим састављен од децејег психолога, социјалног педагога и социјалног радника. Због отпора деце, мајка је предложила да се предаја одложи и да се иста изврши у присуству психолога или других стручних лица, како би се избегле трауме за децу, јер су деца плакала и истог месеца подносиоца је упутила захтев Центру за социјални рад да помогне приликом наредне предаје, пружањем стручне помоћи, а како би се извршење ефикасно спровело. Након тога је извршни суд наложио Центру да поднесе Извештај да ли је подносиоца представке способна и подобна да се стара о деци. Оно што забрињава у овом случају је поступање Центра за социјални рад Раковица, а нарочито оно што су навели у Извештају. Они су навели да је подносиоца подобна и да је подобнија за старање о деци од супруга, и да није постојала препрека, да када је донета привремена мера, одведе децу код себе и на тај начин их заштити, без обзира на ризик по њу. Поред осталог навели су и да је подносиоца показала недостатак ефикасности и емотивне ангажованости, ослањајући се на нереална очекивања, да ће бити заштићена од насиља туженог, ако јој државна институција помогне у извршењу предаје старатељства,⁶²³ као и да су деца била отуђена од мајке, јер је отац представио као лошу мајку, и да „*ометање тренутног начина живота са туженим не би било у њиховом најбољем интересу*”. Извршни суд је обуставио, у истом месецу, када је добио Извештај од Центра поступак извршења привремене мере, а позивајући се на одбијање деце у школи и извештај Центра. Подносиоца је такву одлуку извршног суда примила три месеца након њеног доношења и уложила жалбу на исту као и обавестила суд да је првостепена пресуда донета у њену корист (2005. године). Центар је фебруара 2006. године донео одлуку о корективном надзору над вршењем родитељских права од стране оца, као и захтев да присуствује састанцима у Институту за ментално здравље, а како бу му се предпочиле негативне последице по децу, које има његово понашање које се тиче спречавања контаката са мајком и спречавање извршења. На одређене састанке у Институту отац никада није отишао.

---

⁶²³ ECtHR, *Milovanović v. Serbia*, no. 56065/10, Judgment of 08 January 2020, para. 127.

Другостепени суд је укинуо одлуку извршног суда о обустави на основу извештаја, наводећи да центар нема законско овлашћење да даје такве извештаје у току спровођења извршења. Извршни суд је, позивајући се на упуство другостепеног суда, позвао јуна 2006. Године Центар да прегледа списе предмета, како би се заштитио најбољи интерес деце, што је Центар и урадио годину дана касније јуна 2007. године, а августа исте године поднео извештај у коме је навео да је у најбољем интересу деце да се спроведе привремена мера о предаји деце, потпуна контрадикторност у односу на ранији извештај. Центар је обавестио суд да је покренуо поступак за лишење родитељских права тужиоца. Пренос старатељства заказан у школи деце фебруара 2008. године, када је суд позвао и полицију, упозоравајући их на агресивно понашање оца и затражио подршку Центра. Након обавештења мајке фебруара 2008. године да је првостепена пресуда о њеном старатељству постала правоснажна, суд је обуставио спровођење извршења привремене мере и упутио подносиатељку да поднесе захтев за извршење пресуде, што је она и учинила. Јуна 2008. године извршни суд је проследио списе предмета Општинском суду поводом кривичног поступка који се води против оца. Општински суд је списе предмета вратио тек фебруара 2009. године. На првом рочишту суд није могао да саслуша мишљење Центра, јер је Центар послао запосленог који је био у сукобу интереса и поред тога што је иста обавестила надлежне у Центру да је кума подносиатељке и да због сукоба не може да учествује, а због чега се суд жалио Министарству за рад, које је у свом одговору навело да је „*Центар поступио у складу са законом, али не баш професионално*”. Новоформирани тим Центра октобра 2009. године је предложио породичне терапије у циљу преноса старатељства, а подносиатељка је инсистирала на извршењу. Од јуна 2009. до јула 2010. године извршни суд је заказао 8 рочишта од којих је одржано 5 - једно је отказано због заузетости председавајућег судије, једно опет због заузетости председавајућег и стручног лица из Центра. У току октобра и новембра су се десили први сусрети деце са мајком и њеном породицом, а деца су први пут упознала бабу, деду, ујака. Подносиатељка се жалила да контакти нису редовни, већ спорадични и да деца нису преноћила код ње, како је Центар известио суд. Извршни суд је затражио од Института за ментално здравље да прецизирају како они могу да помогну суду да припреме децу за спајање са мајком. Они су обавестили суд да нису акредитовани за породично посредовање и упутили суд да се обрати

Саветовалишту за брак и породицу Градског центра за социјални рад у Београду. Центар за социјални рад у Раковици изјаснио се против тога, јер би то могло да доведе у питање успостављено поверење између Центра и деце. Центар у Раковици је марта дао своје мишљење да не треба децу присиљавати на контакт са мајком, већ да треба сами да одлуче о томе и да се настави са породичним терапијама, али није могао да предложи детаљан начин регулисања одржавања контаката деце са мајком. На основу тог Извештаја Центра и мишљења деце, суд је априла 2010. године смањио контакте мајке са децом и наложио Центру да надгледа контакте и подноси детаљне извештаје о одржаним контактима свака два месеца, а Центар је то урадио први пут након шест месеци. На саслушању 2013. године Центар је изнео да су деца почела чешће да се виђају са мајком од децембра 2012. године, али да и даље не желе да живе са њом. Пресуда из 2005. године је остала неизвршена. Уставни суд је 2012. године утврдио повреду на суђење у разумном року, а и сам поступак пред Уставним судом трајао је 3,5 године. Поступак за лишење родитељског права је обустављен, јер је Центар одустао, сматрајући непримереним да се лиши једини старатељ, са којим су деца навикла да живе. Да иронија буде већа, управо је поступање Уставног суда, који је одлучивао о жалби на трајање поступка, представља повреду члана 6. Конвенције и повреду права на суђење у разумном року, јер нити поступање подносиоцике, нити сложеност предмета, оправдавају толико трајање. Деца су постала пунолетна 2014. године.⁶²⁴ Покушај да се кривица од стране надлежних пребаци на мајку, представља по мишљењу аутора, најдрастичнији случај у нашој судској пракси, нарочито у погледу непоступања Центра у Раковици и поступања у извршном поступку. Да ли је каснији несрећан случај који се десио јула 2017. године у Центру у Раковици, када је испред Центра убијена мајка и четворогодишњи син, од стране бившег невенчаног супруга убијене и оца убијеног детета, и то након контакта који је имао са дететом, а приликом преузимања детета од стране мајке, могао бити спречен радом запослених, у овом раду нећемо коментарисати, али у предмету Миловановић против Србије су сигурно постојали велики пропусти истог Центра у Раковици.

---

⁶²⁴ Ibid, para. 89, para. 135-136.

Са друге стране, чињеница је и да су запослени у центрима за социјални рад, под великим притиском и да им је често угрожена безбедност, због које би требало више пажње посветити обезбеђивању услова рада, који гарантују безбедност за све учеснике у поступку. Приликом прикупљања података за израду докторске дисертације у Центру за социјални рад у Нишу, у разговору аутора рада са запосленима, једна од примедби је и стални притисци које трпе од странака у породичним споровима, а до којих долази након увида у мишљење центра од стране адвоката, а на основу захтева о доступности јавних информација, након чега се дешава да странке физички или вербално нападну запосленог, уколико су незадовољни мишљењем. Управо због тога како наводе у Центру у Нишу, заузет је став да на захтев суда поднесу Извештај о процени родитељских компетенција, а не и мишљење коме би требало поверити децу.

Центри се јављају и у улози тужиоца у поступку лишења родитељских права и измештање детета из биолошке породице, као и у улози старатеља деце која се налазе у систему социјалне заштите. Уколико је парнични поступак за вршење или лишење родитељског права покренуо Центар за социјални рад, суд не може од истог центра затражити мишљење за вршење или лишење родитељског права, и то је правни закључак који је донет на седници Грађанског одељења Врховног касационог суда 18.09.2015. године Спп 11/15.⁶²⁵

Значајна је улога запослених у центрима за социјални рад у пружању помоћи родитељима чија су деца смештена у хранитељским породицама или домовима. Помоћ се може састојати у саветодавном раду са родитељима и децом и њиховом упознавању са правима и обавезама, као и са значајем понашања у складу са најбољим интересом детета, са правом и обавезом одржавања контаката са дететом. Упознавање родитеља о утицају контаката са дететом, на правилан развој детета, са могућношћу тражења и добијања материјалне помоћи за трошкове у вези са контактом. Многи родитељи чија су деца измештена имају само основно образовање и потребна им је како материјална, тако и саветодавна

---

⁶²⁵ У пресуди Апелационог суда у Новом Саду, укинута је првостепена пресуда управо из разлога, јер се у поступку за лишење родитељског права над штићеницима центра, суд у својој пресуди позива на Извештај тог центра, а што је супротно члану 270. Породичног закона, више о томе види *Гж2. 414/16* од 06.07.2016. године, (www.ns.ap.sud.rs/index.php/src/sudska-praksa/1093-gy-z2-414-16, 10.01.2019.).

помоћ, како би се упознали са својим правима и обавезама, а управо центри су ти који би требало да пруже ову врсту помоћи.⁶²⁶ Постојање плана о повратку детета у биолошку породицу подразумева и предузимање мера како би се циљ предвиђен планом остварио. Помоћ је битна не само пре већ и током контакта, како контакти не би узнемирили дете и тако створили утисак да контакти нису добри за дете, а у ствари некада је само потребно пружити стручну помоћи како би се контакт одвијао у жељеном правцу.⁶²⁷

На основу података појединих центара за социјални рад, утврдили смо да право родитеља на новчану помоћ за остваривање права на контакт са дететом које је измештено из биолошке породице, односно право на путне трошкове за одлазак код детета у посету, није право које је регулисано на исти начин на нивоу Републике Србије, већ зависи од материјалних могућности општина и градова у којима се центри налазе. Тако имамо на основу истраживања податке да у центрима за социјални рад у Нишу, Вршцу и Планишту постоји право родитеља на новчану помоћ за остваривање права на контакт са дететом измештеним из биолошке породице, док у Белој Цркви и Трговишту такво право родитељи немају.

---

⁶²⁶ Према истраживању спроведеном у Републици Србији у 2018. години, скоро две трећине очева и готово 80% мајки издвојене деце има непотупно основно или само основно образовање. Видети Љубичић, М., et al., 2019, Истраживање тешкоћа породица услед којих долази до одлука органа старатељства о издвајању деце из породице и анализа стручних поступака центара за социјални рад у том поступку, Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета у Београду & Завод за социјалну заштиту РС, стр. 33.

⁶²⁷ Према неким истраживањима спроведеним у Енглеској број контаката социјалног радника са родитељем и дететом је опадао након смештаја детета код хранитеља. Miles J., Lindley, B., 2003, p. 243.

ГЛАВА IX

ПРИМЕНА МЕДИЈАЦИЈЕ И САВЕТОВАЊА КАО НАЧИН ПОСТИЗАЊА СПОРАЗУМА У ПОСТУПЦИМА ОСТВАРИВАЊА ПРАВА НА КОНТАКТ

Европска конвенција о остваривању дечјих права из 1996. Године у члану 13. прописује да ће се у циљу решавања или спречавања спорова који се односе на децу стране охрабривати да користе посредовање или друге поступке за постизање споразума. Поступци пред судом у породично-правним односима само додатно продубљују сукобе који постоје између страна.⁶²⁸ Поремећени односи су један од узрока који отежавају контакте деце са родитељем или сродником. Сукоби могу настати на различитим релацијама родитељ-родитељ, дете-родитељ, родитељ-сродник, родитељ-хранитељ и између других особа које имају утицаја на одржавање контаката између детета и родитеља или сродника. Након развода или престанка заједничког живота ванбрачних партнера свака страна има своје мишљење и став зашто је до тога дошло и свака страна брани свој став, а у чему им помажу адвокати.

1. ПРИМЕНА МЕДИЈАЦИЈЕ У ПОРОДИЧНИМ СПОРОВИМА

Законом о парничном поступку у члану 11. предвиђено је да ће суд упутити странке на медијацију или информативно рочиште за медијацију или да у складу са законом укаже странкама на могућност за вансудско решавање спора медијацијом или на други споразуман начин.

Породични закон, у делу под називом „Поступак посредовања”, уређује поступак мирења и поступак за покушај споразумног окончања поступка, под називом „Нагодба”. Поступак посредовања обухвата поступак мирења и поступак нагодбе. Посредовање се не спроводи уколико један или оба супружника не пристану на посредовање, уколико је један од супружника неспособан за расуђивање, уколико је непознато боравиште једног од

---

⁶²⁸ Арсић, Ј., 2006, Вршење родитељског права након развода: медијацијом до плана родитељства, Зборник Медијација-Концепти и контексти, ур. Тамара Џамоња Игњатовић и Невенка Жегарац, Београд, Центар за примењену психологију, стр. 91.

супружника или уколико један од супружника живи у иностранству.⁶²⁹ У појединим ситуацијама медијација није применљива, као што су поступци у којима једна од страна износи тврдње о постојању насиља. У тим поступцима, не би требало странке упућивати на медијацију или друге поступке мирења, већ утврдити да ли је насиље постојало, ког интезитета и како може утицати на дете и другог родитеља по питању безбедности.⁶³⁰

Према члану 240. Породичног закона, поступак посредовања спроводи суд или установа којој суд повери спровођење поступка нагодбе. Нагодба се спроводи у спору који је покренут тужбом за поништај или развод брака, а када претходно поступак мирења није успео. У члану 241. став 1. Породичног закона се наводи да је сврха нагодбе да се поремећени односи супружника разреше без конфликта након поништења или развода брака. У истом члану у ставу 2. наводи се да суд или установа настоји да стране постигну споразум о начину вршења родитељског права или подели имовине. Коначан резултат поступка нагодбе може бити постизање споразума који се, уколико је у складу са најбољим интересом детета, уноси у изреку пресуде, или делимично постигнута нагодба, уколико је постигнута само нагодба о начину вршења родитељског права, и уколико је у складу са најбољим интересом детета. Нагодба није успела уколико се странке не одазову позиву за нагодбу. Уколико суд или орган коме је поверен поступак нагодбе процени да и поред чињенице да нагодба није успела, треба наставити са поступком нагодбе, јер је процена да има изгледа да нагодба успе, наставиће се са поступком нагодбе.⁶³¹ Рок за окончање поступка нагодбе је два месеца од окончања поступка мирења, односно од дана када је достављена тужба за поништење брака. Уколико установа којој је поверен поступак нагодбе не достави извештај суду о *„резултатима нагодбе у року од три месеца од дана када је окончан поступак мирења односно од дана када јој је достављена тужба за поништење брака, поступак нагодбе преузима суд”*,⁶³² који је дужан да закаже рочиште за нагодбу у року од 15 дана од дана када је истекао рок од

---

⁶²⁹ Видети члан 230. ПЗ.

⁶³⁰ Furniss, С., 2000, р. 573.

⁶³¹ Видети члан 243. ПЗ.

⁶³² Видети члан 239. став 2. ПЗ.

три месеца.⁶³³ Судија који руководи посредовањем дужан је да препоручи супружницима да се подвргну психо-социјалном саветовању. Уколико пристану, суд ће на њихов предлог или уз њихову сагласност поверити предмет надлежном органу старатељства, породичном или брачном саветовалишту или другој установи специјализованој за посредовање у породичним односима.

Првобитни Закон о посредовању-медијацији⁶³⁴ је престао да важи доношењем Закона о посредовању у решавању спорова,⁶³⁵ који је у примени од 1. јануара 2015. године и који у члану 3. предвиђа примену посредовања и у породичним споровима. Законом је посредовање дефинисано као поступак, у коме без обзира на назив, стране добровољно настоје да спорни однос реше путем посредовања, помоћу једног или више посредника, који странама помаже да реше спорни однос.⁶³⁶ За разлику од Породичног закона који искључује нагодбу, уколико је један од супружника има боравиште у иностранству, Закон о посредовању у члану 5. дефинише међународно посредовање, у случају када стране у спору имају пребивалиште, односно боравиште у различитим државама, или када обавеза треба да се изврши у држави у којој стране у спору немају пребивалиште или боравиште, односно државе са којом је предмет спора најуже повезан. Законом се прописује и прекогранично посредовање у случајевима када једна страна има пребивалиште, односно боравиште на територији државе чланице Европске уније, док друга страна нема пребивалиште на територији ЕУ, у тренутку покретања поступка посредовања.⁶³⁷

Закон о посредовању у решавању спорова, чланом 8. регулише и питање извршења споразума постигнутог посредовањем у прекограничном спору, уколико држава чланица гарантује странама да је такав споразум извршан и Република Србија признаје извршност таквог споразума на својој територији. Уколико је у држави чланице суд унео споразум у своју одлуку и на тај начин

---

⁶³³ Видети члан 246. ПЗ.

⁶³⁴ Закон о посредовању-медијацији, 2005.

⁶³⁵ Закона о посредовању у решавању спорова, *Сл.гласник РС, бр. 55/2014.*

⁶³⁶ Видети члан 2. Закона о посредовању у решавању спорова.

⁶³⁷ Видети члан 6. Закона о посредовању у решавању спорова .

потврдио је пресудом, таква одлука је извршна по правилима извршења судских одлука других земаља.

У Закону о посредовању, у складу са члановима 9. и 10. у решавању спорова се као начела посредовања наводе добровољност, равноправност страна, коју је дужан да обезбеди посредник. Страна која је била маргинализована у вези може се плашити да јој посредовање неће омогућити да се и она чује, да је медијатор неће заштити као адвокат и плашиће се да друга страна која је увек доминирала, не издоминира и у поступку медијације.⁶³⁸ Начела посредовања су и учествовање и присуствовање страна лично у поступку, искључење јавности, поверљивост, неутралност, хитност и неприхватљивост предлога изнетих током поступка као доказа у другим поступцима.

Поступак посредовања се покреће заључењем споразума о приступању посредовању. Пре покретања поступка поступак се покреће уколико једна од страна упуту понуду другој за закључење споразума о приступању посредовању и друга страна то прихвати у року од 15 дана. Уколико је у току поступак, поступак посредовања се покреће достављањем споразума о приступању посредовању суду или другом органу пред којим се води поступак, који доноси решење о застоју поступка, који може бити одређен само једном у поступку и може трајати најдуже 60 дана.⁶³⁹ Према члану 20. једног или више посредника стране споразумно одређују, уколико стране не одреде посредника споразумно могу захтевати да посредника одреди суд пред којим се води поступак. Посредник не може бити судија пред којим се води поступак.

У складу са чланом 23. Закона о посредовању у решавању спорова, поступак посредовања започиње тако што посредник упознаје стране са циљем посредовања, улогом посредника правилима и трошковима поступка. На основу члана 24. посредник може да води одвојене или заједничке разговоре са странама и уз сагласност страна да преноси ставове једне стране другој. Поступак посредовања се окончава постизањем споразума или обуставом од стране

---

⁶³⁸ Somers, A., 2014, Head of Family Mediation at Goodman Ray, asks what can be done to increase the take-up of family mediation, (<https://www.familylawweek.co.uk/site.aspx?i=ed136933>, 13.06.2019.).

⁶³⁹ Видети члан 18. Закона о посредовању у решавању спорова.

посредника, уколико процени да даљи поступак није целисходан, изјавом једне од страна да одустаје од поступка, као и протеком рока од 60 дана. Уколико се посредовање врши на основу упута суда, посредник је дужан да извештај достави суду. Уколико стране постигну споразум, он се сачињава у писаној форми и потписују га посредник, стране у спору, као и пуномоћници уколико су учествовали у поступку посредовања. Уколико стране не могу да постигну споразум о правним питањима, али су постигли споразум о чињеничним питањима, та чињенична питања сматраће се неспорним у судском или другом поступку.⁶⁴⁰

Посредовање се може покренути пре, након покретања поступка, у поступку по правним лековима или у току извршног поступка.⁶⁴¹ Медијација која се примењује пре судског поступка, јесте такозвана приватна медијација, а у току судског поступка судска медијација. Примена медијације требало би да допринесе растерећењу судова, а нарочито приватна медијација.⁶⁴² У складу са чланом 34. став 1. тачка 2. Закона о посредовању у решавању спорова, посредник је дужан да у породичним споровима поступа у складу са начелом најбољег интереса детета.

И поред чињенице да је први Закон о посредовању-медијацији донет 2005. године, као и Породични закон, у Републици Србији судови у малом броју доносе одлуку о примени посредовања/медијације у споровима о начину вршења родитељског права и постизању споразума о вршењу родитељског права, иако је велики број одлука о начину вршења родитељског права праћен тешким сукобима родитеља и одсуства било какве комуникације, осим оне преко суда, а што смо утврдили анализом судске праксе.⁶⁴³

---

⁶⁴⁰ Видети члан 26. Закона о посредовању у решавању спорова.

⁶⁴¹ Члан 30. Закона о посредовању у решавању спорова .

⁶⁴² Петрушић, Н., Арсић, Ј., 2013, Нови закон о медијацији - путеви и странпутице једног законодавног процеса, Новине у законским решењима, Зборник радова, Редактор: Шаркић, Н., Београд, Глосаријум, стр. 22.

⁶⁴³ И док је судски процес окренут прошлости и међусобним оптуживањима бивших партнера, медијација је окренута будућности и настојању да се успостави комуникација и сарадња у циљу постизања договора, у најбољем интересу детета. Арсић, Ј., 2006, стр. 92.

Европски парламент је усвојио 21. маја 2008. године Упуство 2008/52/ЕЗ о појединим аспектима медијације у грађанским и привредно правним стварима, у којој се наводи да поред предности, као што су економично и брзо вансудско решавање спорова, медијација омогућава већу вероватноћу да ће се споразуми проистекли из поступка медијације бити испоштовани на добровољној основи уз очување пријатељског односа страна у спору.⁶⁴⁴ Иако се у Упуству наводи да његове одредбе треба примењивати на медијацију прекограничних спорова, наводи се и да ништа не спречава државе чланице да примењују упуство и на унутрашње поступке медијације. У Упуству се указује на значај да државе чланице охрабре свим средствима које сматрају адекватним обуку медијатора и уношење делотворних механизма контроле квалитета пружања услуга медијације. Упутство у параграфу 4. предвиђа гаранцију квалитета медијације. Упуство наводи да државе чланице треба да обавештавају ширу јавност о могућностима коришћења медијације, као и да охрабре адвокате да своје стране упознају са могућностима коришћења медијације. Суд може у поступку упознати стране са могућношћу коришћења медијације, или да позове стране да присуствују информативном састанку како би се упознали са могућностима медијације. Упуство предвиђа извршност споразума који произилази из медијације, као и поверљивост медијације.

У Препоруци РЕС(2002) 10 Комитета министра државама чланицама о медијацији у грађанским стварима, препоручује се државама да размотре могућност потпуне или делимично бесплатне медијације, или у случају да постоје трошкови, да они буду разумни и сразмерни значају питања које уређују и обиму послова медијатора. Поступак медијације требало би да буде независан непристрасан, равноправан, тајан, што су обавезе медијатора.⁶⁴⁵ На крају се саставља писани документ у циљу дефинисања обима и суштине закљученог споразума. Државе би требало да имају информације и са истим упознају јавност, о трошковима поступка и ефикасности медијације. Требало би

---

⁶⁴⁴ Упуство 2008/52/ЕЗ Европског парламента и Савета од 21. маја 2008. године о појединим аспектима медијације у грађанским и привредно правним стварима

⁶⁴⁵ Видети пара. 12 Препоруке РЕС(2002) 10 Комитета министра државама чланицама о медијацији у грађанским стварима. Усвојена од стране Комитета министара 18. септембра 2002. године.

предузети кораке ка успостављању мреже регионалних или локалних центара, где се могу добити непристрасне информације о медијацији, између осталог и путем телефона, кореспонденције или електронске поште.⁶⁴⁶ Аутор рада се обратила мејлом Регионалној канцеларији посредника у Нишу за податке о броју посредовања/медијација у породичним споровима, у вези успостављања контаката са дететом за период од 2017. до 2019. године за град Ниш. Од Регионалне канцеларије је добијен одговор да канцеларија посредника у Нишу није имала ниједно посредовање/медијацију у породичним споровима у вези са успостављањем контаката са дететом за период 2019. године за град Ниш, а Канцеларија није постојала у 2017. и 2018. години.

Европска комисија за ефикасност правосуђа (СЕРЕЈ) усвојила је 7. децембра 2007. године Смернице за боље спровођење препорука у вези са породичном медијацијом у грађанским стварима, СЕРЕЈ(2007)14. У питању су необавезне смернице како би се помогло државама чланицама да примене Препоруке о породичној медијацији и Препоруке о медијацији у грађанским стварима. У документу се указује на значајну улогу судија у развоју медијације кроз пружања информација о могућностима коришћења медијације или информативних разговора о медијацији. Препорука је да кодекси адвоката укључе обавезу да пре одласка на суд размотре могућност алтернативног решења спора. У документу се наводи да у случајевима породичне медијације државе чланице јединствено признају важност најбољег интереса детета, али се и увиђа да су критеријуми за препознавање најбољег интереса детета често различити и да зависе од домаћег законодавства и због тога се предлаже да чланице успоставе заједничке критеријуме оцењивања који би послужили у најбољем интересу детета, укључујући и могућност да деца учествују у поступку медијације. И у овом се документу позива на умереност када су у питању трошкови медијације. У документу се наводи да државе треба да користе нове технологије када су у питању међународне медијације, као што су видео и телефонске конференције или онлајн решавање спорова, уместо састанака уживо.

---

⁶⁴⁶ Видети пара. 18-20 Препоруке REC(2002) 10 Комитета министра државама чланицама о медијацији у грађанским стварима.

Још један међународни документ, Препорука REC(98)1 Комитета министара државама чланицама о породичној медијацији од 21. јануара 1998. године, у уводу наводи да: због све већег броја породичних спорова, као и штетних последица њихових, потребе да се обезбеди најбољи интерес детета, карактеристике брачних спорова, да су у питању особе које имају трајне међусобно зависне односе, чињеница да породични спорови настају у контексту снажних емоција и додатно их појачавају, велики значај је примене медијације у тим споровима.⁶⁴⁷ Чињеница да развод и растава утичу на све чланове породице, посебно на децу, наводи се да су резултати истраживања о употреби медијације указали на следеће: медијација може допринети унапређењу комуникације између чланова породице, смањивању конфликта, пријатељском поравнању, континуитету личних контаката између родитеља и деце, смањивању трошкова развода и раставе, смањивању времена које захтева развод и растава. У препоруци се наводе следећа начела: 1. домашај медијације - сви спорови између чланова породице, крвно или тазбинско сродство, у начелу не би требало да буде обавезна, путем јавног или приватног сектора, избор, обука и стандарди за медијаторе; 2. поступак медијације - непристрасност, неутралност, равноправност странака, гаранције приватности, тајност, информисање о могућностима коришћења брачног саветовалишта, посебно водити рачуна о најбољем интересу деце и подстаћи родитеље да се усредсреде на потребе деце, да ли спроводити медијацију у случају постојања насиља у прошлости, могућност давања правних обавештења, али не и правних савета, које дају адвокати.

Медијатори су особе из различитих области - правници, психолози. У свету постоје различити модели посредовања, тако да неки медијатори прихватају и одвојену медијацију, где странке седе у различитим просторијама. Медијација започиње разговором, како би се утврдиле потребе и ставови странака, по питању контаката са дететом, поступак би требало да доведе до комуникације странака и наведе их да сами реше несугласице. Медијација може бити у питањима уређивања личних односа, обавезна или препорука. Медијација у споровима о вршењу родитељског права има неке специфичне карактеристике.

---

⁶⁴⁷ Видети пара 5. Препоруке REC(98)1 Комитета министара државама чланицама о породичној медијацији.

Медијатор мора имати одређене податке о појединим аспектима развода, како би могао на најбољи начин да приступи поступку медијације. Медијатор у овим поступцима поред улоге посредника има и улогу саветника о утицају развода на децу.⁶⁴⁸

Медијација би требало да помогне бившим партнерима да превазиђу сукоб и нађу решење које је у најбољем интересу детета. Тек уколико медијација не би дала резултате одлуку би донео суд. Медијација или различите врсте саветовања могу бити усмерене, не само на решавање међусобних сукоба родитеља, већ и на давање помоћи за успостављање контаката у случају одбијања детета. У овим поступцима саветовање је потребно свим странкама. Сам поступак медијације чија је сврха да странке саме нађу заједничко решење дао би огроман допринос у решавању великог броја предмета, када родитељи не могу да постигну споразум о начину вршења родитељског права.⁶⁴⁹ И као алтернатива за тешке и дуге судске поступке, који најчешће још више продубљују нетрпељивост између супружника, требало би да представља обавезни претходни поступак. Претпоставка је да уколико у поступку медијације између бивших супружника дође до сарадње у интересу детета и нормалне комуникације, то ће избећи касније проблеме у поступку извршења судских одлука о контактима са дететом.

Професор Јелена Арсић наводи да постоји више стилова медијације, тако у 60-тим и раним 70-тим годинама медијација се примењивала у облику олакшавајућег посредовања, које подразумева да медијатор обликује посредовање у циљу да странке постигну обострано прихватљив споразум. Осамдесетих и деведесетих година настаје еволутивно посредовање, као модел посредовања чија сврха је била пре свега да странке у спору процене своје правне позиције и упознају се са својим законским правима, а улога медијатора

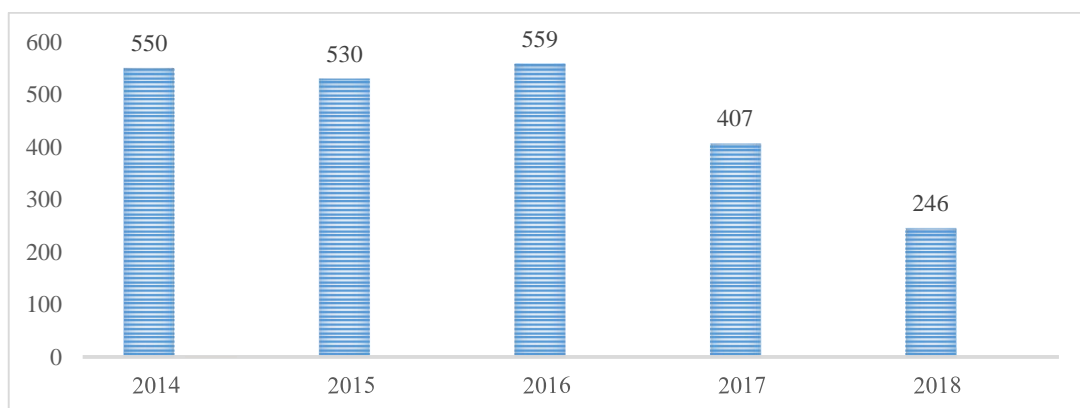
⁶⁴⁸ „Медијатор мора да буде упознат са правним, финансијским, социјалним и психолошким аспектима развода како би могао да на најбољи начин одговори захтевима странака и самог поступка. Улога медијатора у споровима о вршењу родитељског права није само улога посредника, већ и учитеља и саветника”. Видети Арсић, Ј., 2006, стр. 96.

⁶⁴⁹ „Медијација је процес у којем .... постоји висока партиципација свих чланова породице, не траје дуго и економичан је, преговарање је засновано на интересима, а не на праву, а метод разрешавања се заснива на сарадњи“. Деспотовић, В., 2014, Медијација и социјални рад у Србији: Области примене и законска регулатива, Српска политичка мисао, бр. 4/2014, стр. 59

је била да предочи странкама на који начин ће се највероватније окончати спор уколико стигне пред суд. Трећи модел је трансформативно посредовање чији је главни циљ трансформација негативне интеракције у позитиван однос сукобљених страна.⁶⁵⁰

На основу података добијених од Републичког завода за социјалну заштиту број упута Центара за социјални рад за коришћење медијације у периоду од 2014. до 2018. године се смањивао из године у годину, тако да је у 2018. години само 246 упута центара за коришћење медијације, а што је 54% мање у односу на 2014. годину када је број упута центара за социјални рад износио 550. Ови подаци нам говоре да и поред предности које има медијација, као да се у Републици Србији занемарује њен значај и допринос који може имати у поступцима решавања међусобних сукоба родитеља и на пружање помоћи за успостављање контаката (Графикон 19).⁶⁵¹

Графикон 19. Број упута центара за социјални рад за коришћење медијације у периоду од 2014. до 2018. године

Осим медијације, постоје и саветовања за родитеље како би родитељима стручна лица објаснила значај њихове родитељске улоге у омогућавању остварења најбољег интереса детета. Према породичном закону судија који руководи посредовањем дужан је да препоручи супружницима да се подрвргну психо-споцијалном саветовању. Уколико пристану на саветовање, суд ће на њихов предлог или уз њихову сагласност поверити предмет надлежном органу

⁶⁵⁰ Arsić, J., 2016, Families and Mediation: The Impact of Various Mediation Styles in Child Custody Cases, *Facta Universitatis, Law and Politics*, Vol.14, No 4, p. 517.

⁶⁵¹ Републички Завод за социјалну заштиту, Допис бр. 312/20 од 23.06.2020. године.

старатељства, породичном или брачном саветовалишту или другој установи специјализованој за посредовање у породичним односима. Поверавање се врши достављањем тужбе за поништење или развод брака.⁶⁵²

У неким земљама присуство саветовањима је предвиђено као обавеза, приликом упућивања од стране надлежних, а негде као могућност, у земљама где је предвиђено као могућност примећено је да се ретко примењује због недостатка средстава.⁶⁵³ На Новом Зеланду већина спорова у области породичних односа је решено споразумом родитеља, који се постижу саветовањима или посредовањем, а само 6% се решава пред породичним судовима, који су на Новом Зеланду уведени од 1981. године. У поступцима пред судом на Новом Зеланду, од стране суда се за дете именује адвокат који опет помаже у спору.⁶⁵⁴

У Енглеској се настоји да родитељи постигну договор на основу алтернативних решења без одласка у суд, а ту спада и медијација. У Енглеској Удржење породичних медијатора указује на смањење процента коришћења медијације у 2013. години, у односу на претходну годину за 53%, због укидања правне помоћи државе, односно финансирања медијације од стране државе. Медијатори су у Енглеској од надлежног министарства правосуђа захтевали телевизијску кампању, која ће да омогући, подизање свести код људи о значају медијације. Министарство је навело да ће веб страна Већа за породично посредовање на сајту Министаратства, на које ће се упућивати странке, значајно

---

⁶⁵² Видети члан 232. ПЗ.

⁶⁵³ Тако у Северној Македонији једна од замерки Омбудусмана, је да су центри и поред законске могућности да у поступку надгледања вршења родитељског права, родитеље или дете упуте у установу надлежну за породично саветовање, ретко користили ову меру. ANNUAL REPORT 2010, Омбудусман Република Македонија, Скопје, March 2011, (<http://ombudsman.mk/upload/documents/Izvestaj%202010-Ang.pdf>, 03.02.2020. године).

⁶⁵⁴ Питање старатељства, свакодневног чувања и права на контакт регулише Закон о бризи и деци донет 2004, који је ступио на снагу 1. јула 2005. године. Овим Законом је деци обезбеђено више права да учествују у поступку, да износе ставове и да те ставове суд узима у обзир. Закон прописује да се детету мора дати могућност да изрази своје ставове о питањима која утичу на дете „и било који поглед који дете изражава” мора се узети у обзир. Више о томе видети Taylor, N. 2013, Relocation Following Parental Separation: International Research, Policy and Practice, International Family Law, Policy and Practice, Vol. 1.1, p. 90-98.

допринети стварању свести о значају медијације, као и лепљење плаката на зградама породичних судова са рекламом за медијацију и формирање радне групе за посредовање, која ће дати препоруке о начинима на који начин увећати примену исте, а која је поред осталог предложила да Министарство правосуђа наредних 12 месеци финансира медијацију.⁶⁵⁵

У Америци је јако популарна примена медијација као начин решавања сукоба између партнера, као што је неслагање око начина вршења родитељског права. За разлику од курсева и програма, посредовање је индивидуално и прилагођено потребама корисника. Посредовање је у великом броју америчких држава обавезно. Посредовање према истраживањима рађеним у Америци смањује вероватноћу да ће парови покренути судски поступак, смањује трошкове и повећава задовољство родитеља коначним исходом.⁶⁵⁶ У САД велики део америчког судског система се односи на програме за образовање родитеља, који служе да се родитељи информишу о поступцима које би требало да предузму, како би се штетни ефекти развода на децу свели на најмању меру. У неким савезним државама програми едукације су обавезни за све родитеље који имају малолетну децу, док су у другим савезним државама програми едукације факултативни. Према неким истраживањима која су рађена у САД већина родитеља мисли да су овакви програми корисни и већина сматра да их треба предвидети као обавезне.⁶⁵⁷ Поједини судови имају програм едукације кроз који након подношења тужбе за развод, обавезно пролазе родитељи и деца. У току ових програма деца износе кроз шта пролазе док траје сукоб између њихових родитеља. Сазнање родитеља о томе кроз шта деца пролазе током разговора наводи родитеље да постигну споразум, како би престали да наносе патњу својој деци.⁶⁵⁸

---

⁶⁵⁵ Somers, A., 2014, Head of Family Mediation at Goodman Ray, asks what can be done to increase the take-up of family mediation, (<https://www.familylawweek.co.uk/site.aspx?i=ed136933>, 13.06.2019.).

⁶⁵⁶ Douglas, 2006 према Amato, P., 2014, The Consequences of Divorce for Adults and Children: An Update, Друштвена истраживања: часопис за општа друштвена питања, Загреб, Vol. 23, No. 1, p. 17-18.

⁶⁵⁷ Geasler & Blaisure, 1998 према Amato, P., 2014, стр. 17-18.

⁶⁵⁸ Видети Арсић, Ј., 2006, стр. 94.

ГЛАВА X

ПОСТУПАЊЕ И УЛОГА СУДОВА У ПОСТУПЦИМА ОДЛУЧИВАЊА О ПРАВУ НА КОНТАКТ

Суд који одлучује о разводу брака доноси и одлуку о томе са ким ће дете живети и на који начин ће одржавати контакте са родитељем са којим не живи. У случају да постоји споразум и да је он у складу са најбољим интресима детета, суд ће прихватити такав споразум. У супротном суд неће прихватити споразум и донеће одлуку првенствено у складу са најбољим интересом детета. Судови најчешће прихватају споразум родитеља о начину вршења родитељског права и мали је проценат споразума који судови неће прихватаити, а о чему сведоче и подаци које смо добили од Основног суду у Нишу, у коме је за последње три године од 2017. до 2019. године, од укупно 186 споразума о начину вршења родитељског права, одобрен 181 споразум о вршењу родитељског права, а само 5 споразума нису одобрена.

Члан 8. Универзалне декларације о људским правим предвиђа заштиту права на делотворну судску заштиту у случају кршења права. Веома честа ситуација у случају доношења и извршења судских одлука о контактима су дуготрајни судски поступци, због којих могу настати трајне последице по дете и родитеље и друга блиска лица, а једна од последица је и синдром отуђења детета. Дуготрајна одвојеност од детета наноси ненадокнадиву штету која може на крају довести и до трајног отуђења детета, а притом наносећи највећу штету самом детету, које ће утицати на његов развој.

Поступање суда у овим поступцима је према члану 204. Породичног закона хитан ако се односи на дете или на вршење родитељског права. Предвиђају се по правилу два рочишта, с тим што се прво заказује најкасније 15 дана од дана пријема тужбе, а пресуда по жалби се доноси најкасније 30 дана од дана достављања жалбе. Поступак у коме се одлучује о заштити права детета је нарочито хитан и прво рочиште се заказује у року од седам дана од дана пријема тужбе,⁶⁵⁹ али је и предвиђено да се у случају заштите права детета и одлуке о вршењу и лишењу родитељског права тражи мишљење органа старатељства, а

---

⁶⁵⁹ Видети члан 269. ПЗ.

рок за давање мишљења је два месеца од пријема тужбе у суд, чиме поступак губи својство хитности. Поступање судова у области заштите права детета на контакт има две фазе, и то фазу доношења пресуде и фазу извршења.

Судска власт има велику одговорност по питању регулисања питања контаката. Одговорност лежи у регулисању контаката, у најбољем интересу детета и у року у коме ће се одлука донети, јер протек времена може довести до ненадокнадивих последица. Данас када постоји велики број пресуда и пред Европским судом за људска права, домаћи судови би требало да имају прецизније смернице на који начин решавати то осетљиво питање, иако у тој области сваки случај има своју причу и индивидуалност, и одлука зависи од великог броја фактора.

У случајевима када не постоји споразум родитеља о томе како ће се регулисати контакти или када не може да се изврши одлука о контакту, обавеза је државе да предузме све неопходне мере, како би се донела одлука у најбољем интересу детета, а затим и све мере које су потребне и могуће да се изврши тако донета одлука. У пракси није ретко да такве парнице трају дуго, а у тим поступцима протек времена може имати ненадокнадиве последице, које се најчешће огледају у отуђености детета од родитеља кога дуго није видело.

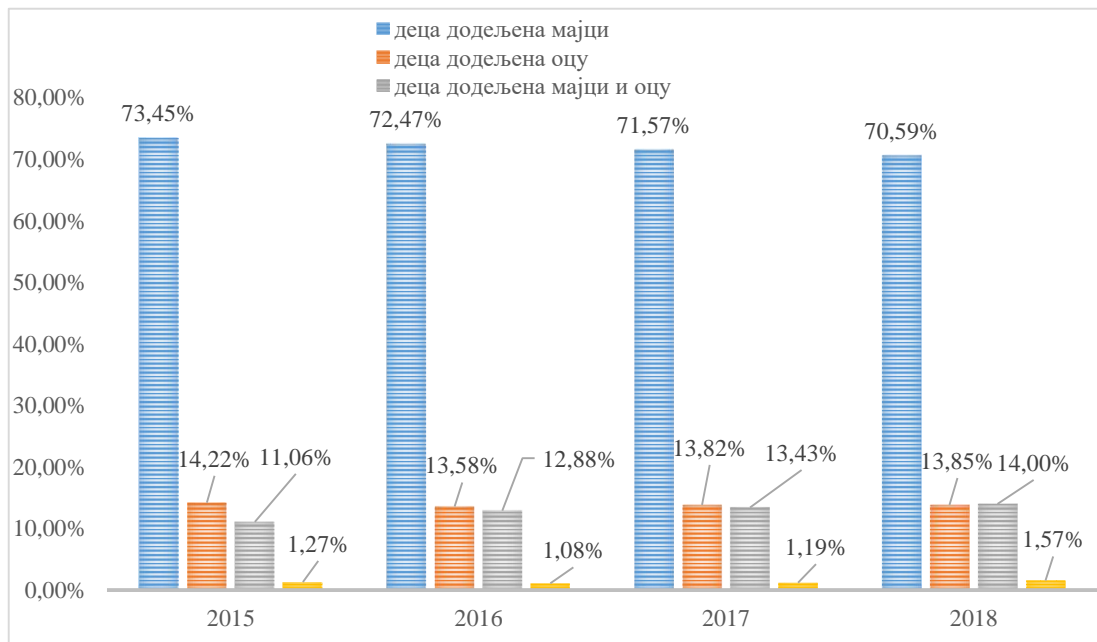
Држава је у обавези да предузме све неопходне мере, које укључују мишљења стручних лица из различитих области, анализу конкретне ситуације, личност оца, мајке, најбољи интересе детета, стамбене прилике, психичку стабилност родитеља, мишљење детета, мишљење социјалних радника, психолога, психијатра.

У Републици Србији је у 2018. години било укупно 9.995 развода. Од тога у 5.301 случај донета је одлука осим о разводу и о поверавању заједничке деце, у 70,59% случајева деца су додељена мајци, а у 13,84% оцу, оцу и мајци у 13,99%, 0,15% другим лицима, 0,09% установи и остало 1,32%.⁶⁶⁰

---

⁶⁶⁰ Према подацима Републичког завода за статистику. Према неким истраживањима која су спроведена у Војводини којим су била обухваћена два основна суда (Нови Сад, Суботица), за период од 1987-1989. године, утврђено је да су након развода донете одлуке у којима је у већини случајева мајци поверено дете, и то у 73-87%. Ковачек-Станић, Гордана, 2014, стр. 336.

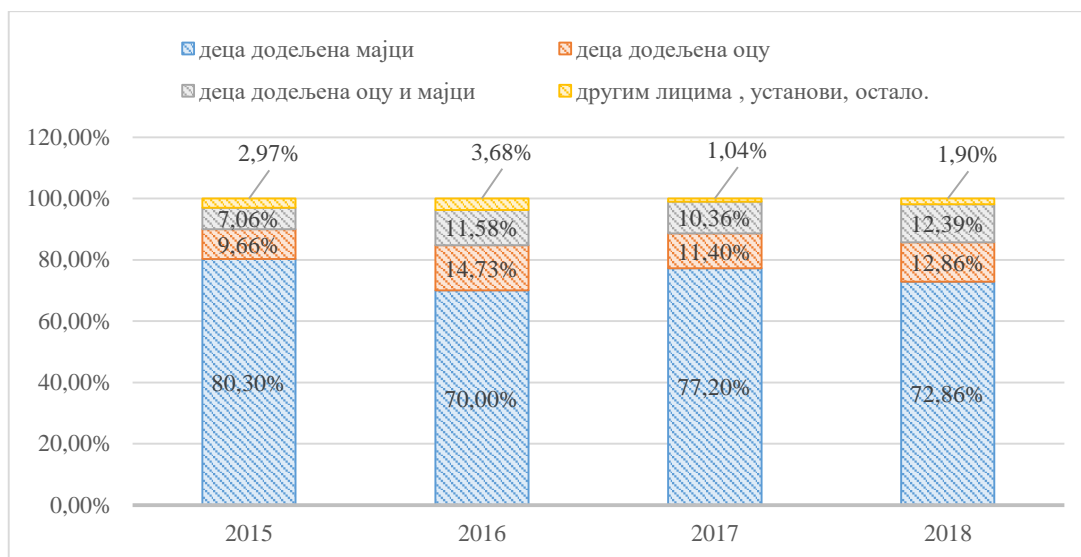
Графикон 20. Процент деце додељен мајци, оцу, мајци и оцу од 2015-2018. године у Републици Србији

У циљу добијања података појединих основних судова о начину поверавања деце, аутор дисертације се обратио појединим основним судовима са молбом да дозволе истраживање, али су исти одбили - у Врању због немогућности да дозволе непосредан увид у списе предмета, а исти подаци се не налазе у правосудном систему и потребан је преглед сваког предмета појединачно, што је како су навели у суду, од стране запослених у судовима немогуће због великог оптерећења за суд у односу на укупну оптерећеност задацима и у односу на расположиве људске ресурсе и друге капацитете суда; у суду у Нишу због 2019-nCoV. Због наведеног на основу захтева за посебну обраду података аутор се обратила Републичком заводу за статистику и добила податке. Подаци су дати на основу заједничког пребивалишта супружника, уколико нису имали заједничко пребивалиште, према пребивалишту тужене стране, и то за следеће општине и градове, а водећи рачуна о територијалној заступљености места на југу, централној Србији и Војводини, и то Бујановац, Врање, Ниш и Зрењанин за период од 2015. до 2018. године.

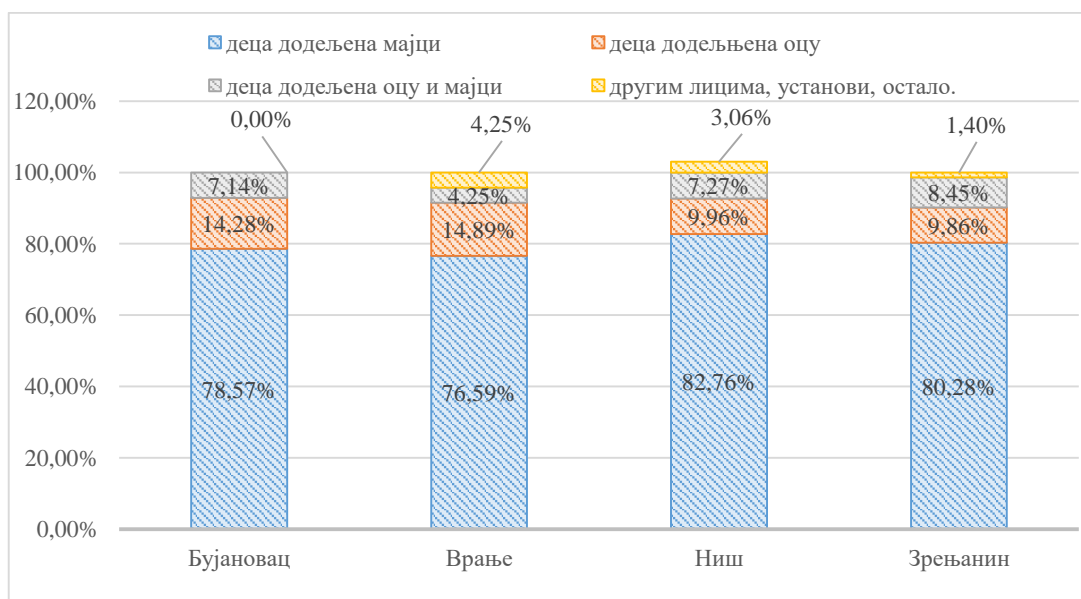

Графикон 21. Процент деце додељен мајци, оцу, мајци и оцу од 2015-2018. године у Нишу

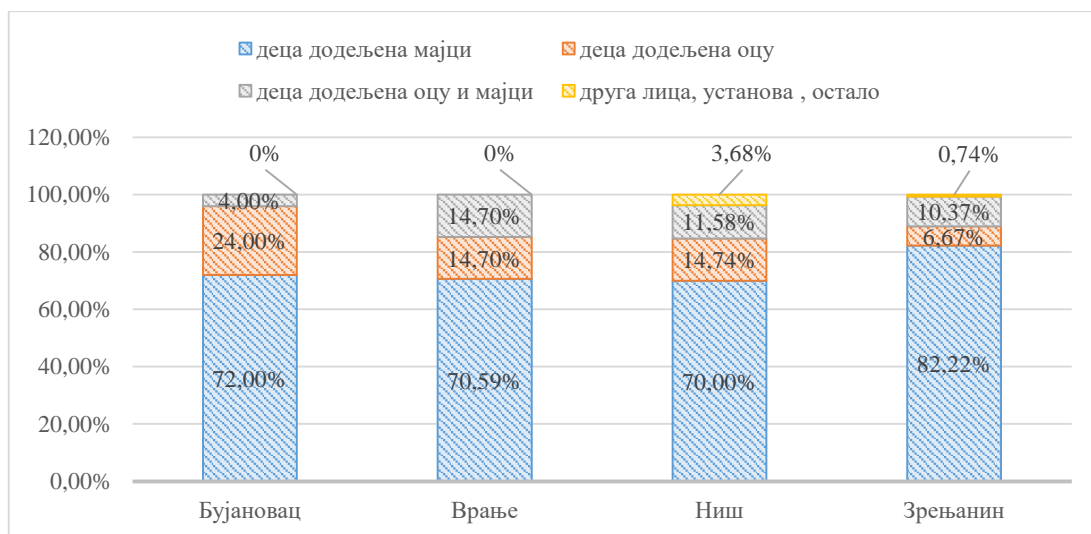

На основу података за град Ниш, о томе коме су деца након развода додељена, можемо закључити да заједничко вршење родитељског права бележи благи пораст, тако да је у 2018. години, у односу на 2015. годину, повећан за 5,33%. Процент деце која се додељују оцу је такође у благом порасту, тако да је 2018. године већи у односу на 2015 годину за 3,22%.

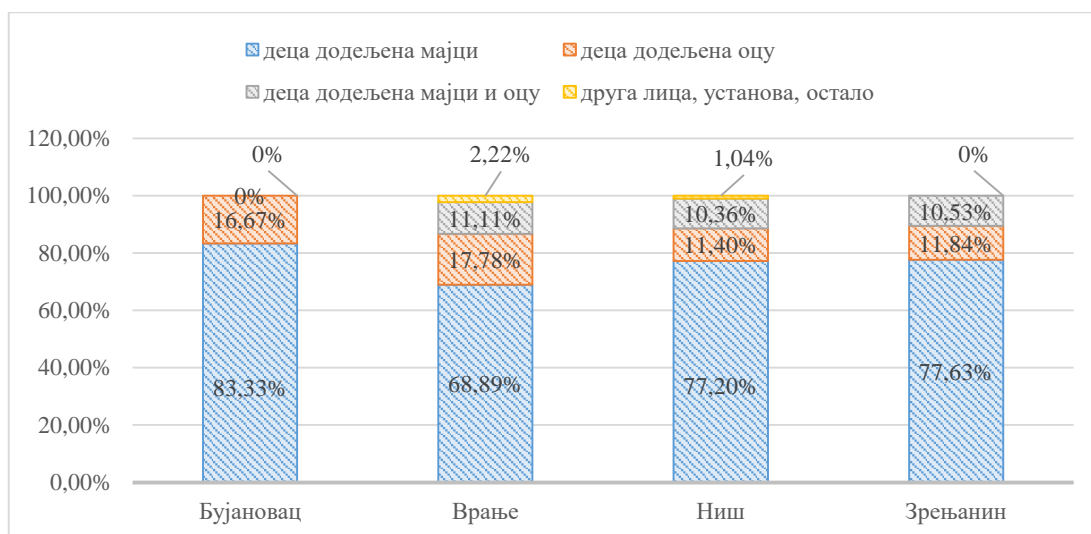
Графикон 22. Процент деце додељен мајци, оцу, мајци и оцу 2015. године у Бујановцу, Врању, Нишу и Зрењанину

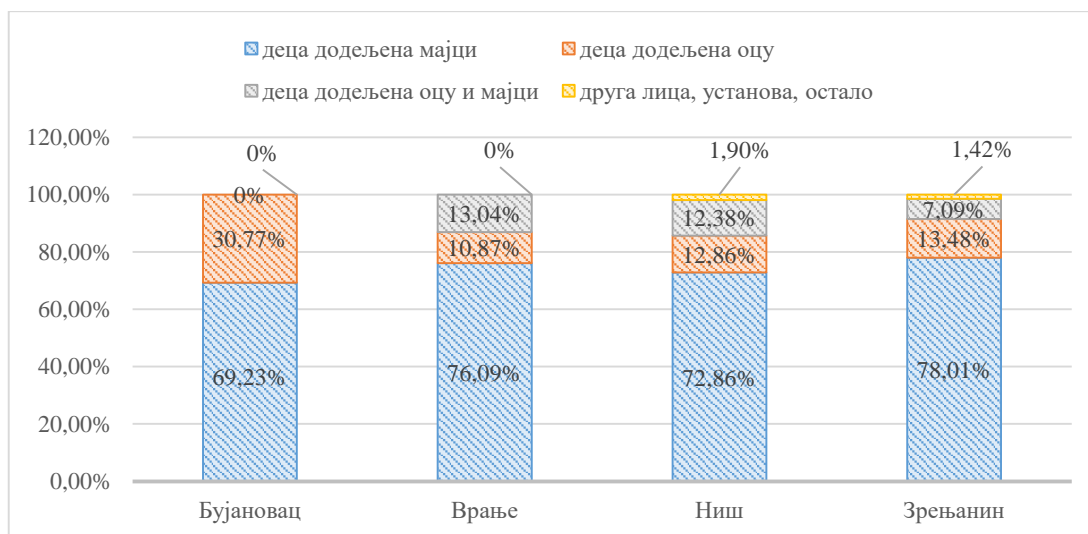
Графикон 23. Процент деце додељен мајци, оцу, мајци и оцу 2016. године у Бујановцу, Врању, Нишу и Зрењанину

Графикон 24. Процент деце додељен мајци, оцу, мајци и оцу 2017. године у Бујановцу, Врању, Нишу и Зрењанину

Графикон 25. Процент деце додељен мајци, оцу, мајци и оцу 2018. године у Бујановцу, Врању, Нишу и Зрењанину

У Енглеској се последњих година због све учесталијих случајева убиства деце пре, после или у току контакта, доста пажње посвећује осигурању безбедности деце приликом доношења одлуке о контакту. У циљу што потпуније заштите деце током одржавања личних контаката, донета су Упутства за праксу „12J - у одлукама за контакт: у случају насиља и занемаривања”,⁶⁶¹ која прописују да је обавеза суда да у свим фазама поступка разматра наводе о насиљу. Уколико је нека од страна или социјална служба изнела наводе о насиљу потребно је испитати, како би се могла донети одлука о контактима за дете. У случајевима да су наводи о насиљу тачни потребно је осигурати безбедност детета и родитеља са којим дете живи. Обавеза је суда да приликом одређивања контаката буде уверен да је контакт безбедан за дете и у његовом најбољем интересу. И приликом доношења привремених одлука о контактима мора се водити рачуна о безбедности детета и родитеља са којим дете живи. У случају постојања насиља не спроводи се мирење странака. Привремена мера се може донети само ако је безбедност детета и родитеља са којим живи сигурна. При томе ће суд имати у виду и утицај на дете због непостојања контаката, као и евентуалну штету у случају одређивања истог, „*тест равнотеже штете*”. Судија приликом одлучивања мора одлучити, да ли ће дозволити контакт и

⁶⁶¹ https://www.justice.gov.uk/courts/procedure-rules/family/practice_directions/pd_part_12j, (12.03.2019.).

одредити модел, надзирани или не, као и да ли је такав контакт користан за дете. Две су могуће ситуације када постоје оптужбе и када су оне доказане. У првом случају имамо непознати ризик, а у другом познати ризик. Сваки споразум родитеља суд мора да одобри, а суд ће то учинити само уколико је сигуран да је споразум безбедан и то након спроведених провера на основу података из Извештаја социјалних служби и разговора са родитељима од стране службеника. Тешко је и замислити да би суд одбио постигнути споразум, али добро је да је тако предвиђено. Уколико извештај није достављен, одлаже се доношење и привремене одлуке и суд у недостатку података не доноси одлуку о контакту, осим уколико је због заштите детета, а у том случају једино логично било би да се изда налог о привременој забрани контакта, који је једино могућ без потребног извештаја.

У нашем праву судови стране упућују на кривични поступак, а који најчешће још увек траје и након доношења одлуке. У Енглеској суд који одлучује о контакту утврђује и да ли је постојало насиље и у зависности од тога доноси одлуку о контакту, код њих је то претходно питање, а код нас накнадно, само се поставља питање која је сврха касније.

1. НЕКИ ОД КРИТЕРИЈУМА ЗА ДОНОШЕЊЕ ОДЛУКЕ СУДА У ПОСТУПЦИМА ОСТВАРИВАЊА ПРАВА НА КОНТАКТ

Конвенција УН о правима детета у члану 3. предвиђа обавезу за све институције које предузимају активности које се тичу детета, да се руководе најбољим интересом детета. Исти принцип је предвиђен и у домаћим нормама и то чланом 6. и 266. Породичног закона. Приликом доношења одлуке са којим ће родитељем дете живети, а на који начин ће одржавати односе са другим родитељем, основни принцип је најбољи интерес детета, али тај принцип је сложен и зависи од конкретног случаја, а то су пре свега узраст детета, мишљење детета, потребе детета (услови становања, школовање, исхрана, здравствене потребе), као и способност и могућност родитеља да обезбеди детету потребне услове. У једној пресуди основни суд је предност дао сигурнијој средини, односно одрастању деце у централној Србији, тачније у Краљеву иако су деца након одласка мајке 5,5 година живела са оцем на Косову, где им је отац према наводима из пресуде пружио све за нормалан развој и где старији син који је

трећи разред, изражава мишљење, да би да остане да живи са оцем и млађим братом на Косову, а да настави да контактира са мајком као и досад. Млађе дете је имало 1 годину када је мајка отишла да живи код својих родитеља у Краљеву и оставила децу код супруга, због неверства од стране супруга. Апелациони суд у Нишу⁶⁶² је укинуо пресуду Основног суда у Косовској Митровици, због чињенице да је као разлог да се деца повере мајци навео сигурнију средину, а да је занемарио да се деца у селу на Косову осећају пријатно, у средини где одрастају у кући бабе и деде са оцем који је максимално посвећен деци, у друштву својих вршњака, што и наводи старије дете када изражава жељу да настави да живи са оцем. И овај случај као и остали указује да принцип најбољег интереса детета треба процењивати у зависности од свих околности конкретног случаја.

1.1. Нераздвајање деце

У случајевима када је дошло до прекида заједнице у којој је рођено двоје или више деце, један од битних елемената у вођењу рачуна о најбољим интересима деце приликом доношења одлуке са којим ће родитељем живети, а са којим ће одржавати односе је и да се деца не раздвајају. У пресуди Апелационог суда у Нишу, је укинута пресуда Основног суда у Неготину којом је млађе дете поверено мајци, а старије које је изразило жељу да остане да живи са оцем поверено оцу на старање. Такву пресуду је укинуо Апелациони суд и између осталог наложио суду да у поновљеном суђењу цени „од каквог је значаја то што ће деца, као брат и сестра, одрастати одвојено ....”⁶⁶³

Апелациони суд у Новом Саду је потврдио пресуду првостепеног суда којом је донета пресуда о измени пресуде о вршењу родитељског права. Првом пресудом вршење родитељског права је регулисано тако што је једно дете поверено оцу на самостално вршење родитељског права, а друго мајци. У поступку покренутом 2013. године и отац и мајка су покренули поступак за измену са захтевом за самостално вршење над оба детета. Проценом свих

---

⁶⁶² Пресуда Апелационог суда у Нишу бр. 27 Гж2. бр. 102/17 од 29.03.2017. године, (www.ni.ap.sud.rs/pretraga/Гж2/102/2017, 13.09.2019.).

⁶⁶³ Пресуда Апелационог суда у Нишу бр. Гж2. 432/2018 од 30.10.2018. године, (www.ni.ap.sud.rs/pretraga/Гж2/432/2018, 18.06.2019.).

околности и доказа, као и мишљење Центра, деца су поверена оцу на самостално вршење родитељских права, а са мајком је уређен начин виђања и наложено је мајци да преда дете. Из пресуде не можемо сазнати да ли је прва пресуда, када су деца раздвојена, донета на основу споразума. Можда је млађе дете морало због узраста остати са мајком, а старије је изразило жељу да живи са оцем. Из пресуде се не може утврдити ког узраста су била деца када се доносила прва пресуда. За анализу судске праксе која се објављује, значило би да се уноси узраст детета, јер се тиме не би нарушила приватност.

Једна од ситуација је и када је једно од деце напунило 15 година и изразило жељу да пређе да живи код другог родитеља, најчешће оног који има флексибилнији приступ и код кога дете има већу слободу (мајка у овом случају), у односу на родитеља који има ауторитативни приступ. Основни суд је одбио захтев за промену одлуке да старатељство над дететом или децом повери флексибилнијем родитељу, а што је Апелациони суд у Новом Саду укинуо и упутио Основни суд да у складу са чланом 60. став 4. Породичног закона поштује одлуку детета које је напунило 15 година, са којим ће родитељем живети, и да утврди да ли је у најбољем интересу деце да се раздвајају. Тиме је дато упуство да се испоштује одлука детета које је напунило 15 година и да се деца не раздвајају, чиме је дата предност нераздвајању деце, иако су деца првобитно била поверена мајци на самостално старање, а онда је донета друга одлука којом су деца поверена оцу на самостално старање. Деца последњих пет година живе са оцем. Утврђено је да је деци отац максимално посвећен, али и који поставља границе у њиховој слободи. Деца су доброг психичког и физичког здравља, одличног успеха и примереног владања. Са друге стране, мајка није плаћала алиментацију због чега је и осуђена на безусловну казну затвора.⁶⁶⁴ У једној од пресуда Апелационог суда у Новом Саду,⁶⁶⁵ потврђена је првостепена пресуда где је на основу мишљења центра дете поверено оцу, јер дететовом сензибилитету више одговара топли, попустљив очев стил, насупротив мајчиног

---

⁶⁶⁴ Пресуда Апелационог суда у Новом Саду *бр.Гж2. 47/12* од 31.01.2012. године, (www.ns.ap.sud.rs/index.php/src/sudska-praksa/210-gy2-47-12, 13.02.2019.).

⁶⁶⁵ Пресуда Апелационог суда у Новом Саду *Гж2. 326/16* од 01.06.2016. године, (www.ns.ap.sud.rs/index.php/src/sudska-praksa/1071-gz2-326-16, 19.03.2019.).

ауторитативног стила, а због чега је како се наводи код детета почео да се ствара страх.

1.2. Споразум родитеља

Према неким истраживањима у ранијим годинама, већина судских одлука донета је у складу са споразумом који су родитељи постигли.⁶⁶⁶ Породични закон Републике Србије прописује да споразум родитеља подлеже провери суда и суд га одобрава или не, у зависности од тога да ли је он у најбољем интересу детета. Питање је колика је вероватноћа да суд не одобри споразум родитеља и које радње суд предузима у поступку провере, да ли је споразум у најбољем интересу детета.

У случају постојања споразума, наши судови не траже мишљење детета, иако се доноси одлука која утиче на његов живот, и право детета на изражавање сопственог мишљења не зависи од тога ко доноси одлуку, родитељи или суд, дете има право да се чује његов глас. Мишљење детета и разматрање тог мишљења се изоставља када постоји споразум родитеља, па се поставља питање које то радње суд предузима, када проверава да ли је споразум у најбољем интересу детета. У већини земаља судови не омогућавају детету да изнесе своје мишљење када постоји споразум родитеља. У Енглеској након великог броја убистава деце од стране њихових очева, који су се десили у тренутку одржавања контаката и чињеница да су нека од њих настала у току контакта, који је договорен од стране родитеља и који је суд одобрио, поставило се питање на који начин се безбедност деце осигурава у контактима на основу споразума, који су одобрени од стране суда, уз констатацију да су у најбољем интересу детета. У Енглеској су донета упустава која захтевају од судова да осигурају безбедност детета и родитеља са којим дете живи и то како у контактима који су донети када није постојао споразум, тако и у контактима на основу споразума.⁶⁶⁷

---

⁶⁶⁶ Гордана Ковачек Станић, 2014, стр. 136.

⁶⁶⁷ У циљу што потпуније заштите деце током одржавања личних контаката донета су Упустава за праксу 12Ј- у одлукама за контакт: насиље и занемаривање прописује да је обавеза суда да у свим фазама поступка, разматра наводе о насиљу, уколико је нека од страна изнела или служба Саfсасс-а наводе о насиљу, потребно је испитати, како би се могла донети одлука о контактима за дете.

На основу података Основног суда у Бујановцу у периоду 2017-2019. године, је поднето 44 споразума о начину вршења родитељског права - у 42 случаја је споразум одобрен, а у 2 случаја није одобрен споразум, што значи да само у 5% случајева споразум није одобрен. У Основном суду у Нишу број одобрених споразума износи 181, а неодобрених 5, што значи да само 2,69% споразума није одобрено.

1.3. Мишљење детета

Истраживања која су спроведена у Војводини у периоду када су покрајине имале законодавну надлежност, и поред тога што је покрајински Закон о односима родитеља и деце предвиђао да орган старатељства приликом одлучивања са којим ће родитељем дете живети, уколико не постоји споразум родитеља о томе, одлуку ће донети узимајућу у обзир мишљење детета које има 10 и више година. Исто истраживање је утврдило да су судски органи ретко утврђивали шта дете мисли, а претпоставља се да је могуће да се то можда и утврђивало у претходном поступку пред органом старатељства. Истраживање је показало и да у случају да је постојао споразум родитеља, није се уопште утврђивало шта дете мисли и жели.⁶⁶⁸ Нашим Законом је предвиђено право детета на сопствено мишљење и изражавање тог мишљења, коме суд приликом доношења одлуке посвећује пажњу у складу са узрастом и зрелошћу.

Постоји потреба да се мишљење детета тумачи на правилан начин и за то су нам потребни стручњаци. Дете у млађем узрасту не може да се изрази увек на начин који значи оно што се каже, некада је потребно тумачење. Некада, као што нам указују службеници CAF/CASS–а, дете може да искаже свој став и путем цртежа па се наводи као пример дете које је нацртало себе, брата и маму у кући, а оца ван куће.

На основу истраживања спроведеног у Републици Србији у периоду од 2013. до 2014. године утврђено је да је мала, скоро никакава разлика присутна у начину на који деца учествују у поступку у односу на њихов узраст. Суд не сазнаје директно мишљење деце, чак ни оне старије од 10 година, а орган старатељства, разговара са свом децом старијом од 5 година, а млађу опсервира

---

⁶⁶⁸ Ковачек-Станић, Г., 2014, стр. 136, упореди, Митић, М., 1986, стр. 11.

на начин што посматра (мада не увек) њихов однос према родитељима или бар оним родитељем са којим дете живи. И поред потребе да се способност детета за расуђивање утврђује у сваком конкретном случају, то се на основу налаза и мишљења органа старатељства не може утврдити. Утврђено је да ниједно дете старије од 10 година није имало могућност да своје мишљење изнесе непосредно пред судом и суд је у свим анализираним предметима сматрао да је довољно да о мишљењу детета сазна посредством мишљења органа старатељства или вештака. Из мишљења органа старатељства не може се утврдити на који начин тече разговор са децом и да ли се он одвија по правилима члана 65. Породичног закона, да ли су детету дате информације које закон захтева, да ли разговорима присуствује лице које дете само изабере итд. Разговор са дететом воде најчешће психолози и педагози, односно социјални радници. Искази деце свде на уопштене изразе типа „деца су исказала јасан став да желе да живе са мајком...”, а веома ретко се цитира исказ детета. Проблем је и што мишљење детета није праћено контролним питањима којима би могла да се провери аутентичност овакве жеље, тј. избегне манипулације децјим ставовима.⁶⁶⁹

На основу истраживања које је реализовао Центар за права детета у сарадњи са Републичким заводом за социјалну заштиту и Правосудном академијом у оквиру пројекта, мишљење детета суд у поступцима у вези са породичним односима претежно сазнаје посредно, преко органа старатељства или вештака, чак и када су она старија од 10 година, а не уз помоћ тих органа, односно стручњака. Саслушање детета у судници је изузетно ретко чак и када оно има више од 10 година. Начин на који се узимање мишљења детета у пракси спроводи искључује контролу суда у односу на сазнавање мишљења детета, па зато кажемо да суд мишљење сазнаје посредно, а не уз помоћ стручних органа. Суд нема могућност да постави питања. Суд приликом оцене мишљења детета

---

⁶⁶⁹Петровић, М., et al., 2015, Како до правосуђа по мери детета: Положај детета у грађанским судским поступцима у Републици Србији - поштовање и остваривање права на партиципацију и најбоље интересе детета у судским поступцима, Београд, Центар за права детета, стр. 59- 61

нема сазнање о дететовој изјави, већ има сазнање о мишљењу стручног органа о мишљењу детета.⁶⁷⁰

Ако знамо да поступци развода и вршења родитељског права у већини случајева су у периоду када су деца предшколског узраста, поставља се питање колико деце остаје ускраћено да непосредно у судском поступку искаже своје мишљење у тренутку доношења одлуке. На основу анализе судске праксе, апелационих судова у Нишу, Новом Саду и Београду доступних на сајту у предметима уређивања личних односа и одлука о вршењу родитељских права, заштите права детета, одређивање модела личних односа, измена одлуке о виђању детета, измена о поверавању и виђању детета, и ако из необјашњивог разлога подаци о датумима рођења деце су уклоњени у пресудама апелационих судова у Београду и Новом Саду, али на основу других података из пресуде можемо са сигурношћу утврдити узраст (ученик 1. разреда, похађа вртић, у образложењу пресуде је наведено колико година има дете и слично), утврдили смо следеће резултате које смо приказали у табели.

Табела 15. Број деце која су у тренутку доношења пресуде по жалби имала 10 и више година

Пресуде апелационих судова у Нишу, Новом Саду и Београду	Укупан број пресуда на основу којих се могло са сигурношћу утврдити узраст деце	Укупан број деце о чијим се правима одлучивало у пресудама	Број деце која су у тренутку доношења пресуде по жалби имала 10. и више година
	53	73	21

⁶⁷⁰ Предмет истраживања било је сагледавање положаја детета, односно остваривање права детета на партиципацију детета у доношењу одлука и поштовање најбољих интереса детета у судској пракси и поступању центра за социјални рад, у породично правним споровима, а са циљем формулисања препорука за унапређење праксе у циљу обезбеђивања да се одлуке доносе у најбољем интересу детета, уз пуно поштовање на партиципацију детета у судском поступку. Како до правосуђа по мери детета: Положај детета у грађанским судским поступцима у Републици Србији - поштовање и остваривање права на партиципацију и најбоље интересе детета у судским поступцима, Центар за права детета, Петровић, М., et.al, 2015, стр. 64.

2. ПРИВРЕМЕНЕ МЕРЕ У ПОСТУПЦИМА ОСТВАРИВАЊА ПРАВА НА КОНТАКТ

Суд може да одреди привремену меру пре, у току или после судског или управног поступка, па док извршење не буде спроведено. „Средства обезбеђења су: стицање заложног права на непокретности и покретној ствари по споразуму странака, стицање заложног права на непокретности и покретној ствари, претходне и привремене мере”.⁶⁷¹ Привремена мера је једна од мера обезбеђења, а која се може донети како за обезбеђење новчаног, тако и неновчаног потраживања за разлику од претходних мера које се доносе само у случају новчаног потраживања. Привременим мерама, у поступцима уређивања права на контакт, привремено ће се регулисати остваривање права на контакт детета са родитељем са којим не живи, као и са сродницима и блиским лицима.

Поступак за одређивање привремене мере покреће се предлогом странке и то пре покретања поступка или у току парничног поступка, или у току извршног поступка. Уколико се предлог за одређивање привремене мере подноси пре покретања поступка, у предлогу се мора прецизно навести потраживање чије се обезбеђење захтева, као и навести законске услове за одређивање привремене мере, и средство и предмет извршења. Закон о извршењу и обезбеђењу у члану 54. у ставу 3. наводи средства извршења ради намирења неновчаног потраживања, где се као једно од средстава наводи и предаја детета и извршење других одлука у вези са породичним односима. Уколико се предлог подноси уз тужбу или у току парнице, није потребно наводити потраживање чије се обезбеђење захтева, јер је исто наведено у тужби, већ само податке о испуњености законских услова за одређивање мере као и средство и предмет извођења привремене мере.⁶⁷²

Предлог за одређивање привремене мере осим извршног повериоца могу поднети и друга лица. Подношење предлога од стране других лица је једна од карактеристика породичног права, када се у улози предлагача може јавити центар за социјални рад. У предлогу за одређивање привремене мере мора да се наведе и врста и рок трајања привремене мере. Најчешће се привремена мера

---

⁶⁷¹ Видети члан 414. Закона о извршењу и обезбеђењу.

⁶⁷² Николић, М., Шаркић, Н., 2018, стр. 133.

захтева до правоснажног окончања поступка. У поступку уређивања родитељског права, односно доношења одлуке о начину вршења родитељског права, привремена мера остаје на снази до правоснажног окончања поступка. У том случају укидање привремене мере је могуће само у случају промењених околности. Уколико се решење о одређивању привремене мере донесе пре покретања поступка, оставља се рок у коме поверилац мора поднети тужбу. Уколико не поднесе тужбу у остављеном року, укида се привремена мера.

У члану 460. Закона о извршењу и обезбеђењу су наведене врсте привремених мера за обезбеђење неновчаног потраживања, а у тачки 7. као врста која се може применити на уређење личних односа у породици предвиђено је *„привремено уређење спорног односа, ако је потребно да би се отклонила опасност од насиља или веће ненадокнадиве штете”*. Поред седам врста привремених мера које су у закону наведене, за обезбеђење неновчаног потраживања, могуће је предложити и друге мере којима се може постићи сврха обезбеђења потраживања. У великом броју пресуда где је утврђено да је један од партнера вршио неки од облика насиља изриче се мера забране приласка.⁶⁷³

Месна надлежност за одлучивање о предлогу зависи да ли је предлог поднет уз тужбу или у току парнице, када је месно надлежан првостепени суд пред којим се води поступак, или у случају да је предлог поднет пре покретања парничног поступка, када о њему одлучује суд који би био месно надлежан за одлучивање о предлогу за извршење. Уколико је предлог за одређивање привремене мере поднет у току поступка извршења, о њему одлучује суд који је донео решење о извршењу, односно суд који спроводи извршење.⁶⁷⁴

---

⁶⁷³ Према Извештају о раду центара за социјални рад судови су у 2018. години изrekli 1.619 мера забране приближавања члану породице на одређеној удаљености, а у 2017. години 1.785 мера. Извор Републички Завод за социјалну заштиту, (<http://www.zavodsz.gov.rs>, 04.05.2020.). У Енглеској су дате смернице судовима како да поступају у случајевима када постоји насиље, а одлучује се о контакту, и то између осталог када се одлучује о захтевима за привремени контакт, када још увек није донета одлука о оптужбама за насиље у породици суд би требало; да размотри ризик за дете физички или емотивни, било у случају одобреног или одбијеног контакта, осигурати безбедност за дете и родитеља са којим дете живи пре, за време и после контакта. Furniss, С., 2000, р. 256-257.

⁶⁷⁴ Видети члан 448. Закона о извршењу и обезбеђењу.

Суд о привременој мери одлучује решењем. Решење доноси председник већа, који има посебна знања из области права детета. У закону се наводи да се привремена мера неће одредити у случају незнатне штете. Прекид контаката детета са једним од родитеља или са лицима са којима га везује посебна блискост, сигурно да представља штету, која би била нанета детету и где је неопходно донети привремену меру. У породичним споровима, који су нарочито осетљиви, а који и поред начела хитности у пракси трају дуго, потребно је привремено решити спорну ситуацију, до окончања поступка. У овим поступцима осим привремене мере којом би се регулисао начин одржавања контаката детета са родитељем, сродницима и блиским лицима, могући су и случајеви када постоји насиље у породици и када је потребно насилника удаљити из породичног дома, како би се заштитили чланови породице, као и мера забране приласка бившем партнеру или деци на одређеној удаљености, доношење привремене мере да се забрањује родитељу са којим дете живи да одлуке које су битне за дете доноси самостално без сагласности другог родитеља. И остала лица која имају право на контакт могу поднети предлог за доношење привремене мере за одржавање контаката са дететом до правоснажног окончања поступка.

ГЛАВА XI

ИЗВРШЕЊЕ ОДЛУКА О ПРАВУ НА КОНТАКТ

*„Извршење је најчешће последња, али и најзначајнија фаза у поступку реализације заштите одређених права. Оно представља и остварење циља постављеног при подношењу захтева за заштиту одређеног субјективног права, као и реализацију одређене одлуке донете у том поступку”.*⁶⁷⁵

Уколико анализирамо пресуде Европског суда за људска права у Стразбуру, донете против Републике Србије, због кршења члана 8, тачније због кршења права на контакт са дететом, уочавамо да је један од највећих проблема у остваривању овог права трајање поступка извршења одлуке о контактима. Поступак извршења одлука у вези са породичним стварима, је регулисан Законом о извршењу и обезбеђењу. Уколико не дође до добровољног извршења одлуке, којом је предвиђен начин виђања детета са родитељем или сродником, покреће се поступак принудног извршења одлуке. Поступак се покреће подношењем предлога за извршење, о коме суд одлучује у року од пет радних дана. Оцена ефикасности судске заштите тиче се не само поступка доношења одлуке већ и поступка извршење те одлуке. Уколико извршни поступак није ефикасан, доводи се у питање комплетан поступак остваривања права у судском поступку.⁶⁷⁶

У члану 370. Закона о извршењу и обезбеђењу наводи се да није потребно навођење средстава извршења, ако је и наведено оно не обавезује суд.⁶⁷⁷ Обавеза

---

⁶⁷⁵ Шаркић, Н., 1996, Извршење судских одлука у споровима из породичних односа. Реформа породичног законодавства, Зборник са саветовања, Београд, Правни факултет Универзитета у Београду & Удружење правника Србије за социјално право, стр. 447.

⁶⁷⁶ „Тек кроз извршни поступак поверилац остварује постављени циљ због кога се поступак води. Кроз извршни поступак држава обезбеђује реализацију одређених одлука везаних за заштиту субјективних права својих грађана”. Шаркић, Н., Почуча, М., 2018, Извршавање одлука у породичноправној заштити према одредбама новог закона о извршењу и обезбеђењу Републике Србије, Породични закон-дванаест година после: тематски зборник радова, приредили: проф. др Марија Драшкић, проф. др Небојша Шаркић и доц. др Јелена Арсић, Београд, Правни факултет Универзитет Унион & Службени гласник, стр. 380.

⁶⁷⁷ Професор Милан Почуча сматра да је то добро решење, јер оставља суду могућност да водећи рачуна о најбољем интересу детета, одлучи које је средство извршења најбоље

је суда да води рачуна о најбољем интересу детета.⁶⁷⁸ „Међутим законом није прописано на који начин суд процењује интерес детета и које елементе интереса детета би суд требало да узме у обзир“.⁶⁷⁹ У истом члану којим се прописује обавеза суда да води рачуна о најбољем интересу детета, у ставу 2. предвиђено је да суд може у изузетним случајевима, уколико је то у најбољем интересу детета, да закаже рочиште.⁶⁸⁰ У Републици Србији као средства извршења која суд може да примени, након процене околности, су: принудно одузимање и предаја детета, новчана казна и казна затвора, а које се примењује према особи која супротно одлуци суда одбија да преда дете, особе код кога се дете налази или од чије воље зависи предаја детета.⁶⁸¹

У Закону о извршењу и обезбеђењу, Глава пет, под називом „Извршење одлука у вези са породичним односима”, подељена је на три дела, и то: предаја детета, извршење ради одржавања личних односа са дететом и извршење ради заштите од насиља у породици, заштите права детета и других одлука у вези са

применити у свакој конкретној ситуацији. Почуча, М., 2018, Извршење одлука у породичним стварима, Четрдесет година извршног законодавства у грађанским поступцима, Зборник радова, Правни факултет Универзитета Унион, Београд, стр. 273.

⁶⁷⁸ Видети члан 371. Закона о извршењу и обезбеђењу Републике Србије.

⁶⁷⁹ Арсић, Ј., Банић М., 2016, Заштита најбољег интереса детета принудним путем: проблеми у погледу извршења судских одлука у породичним стварима, Општи оквир за спровођење права детета у Србији и положај посебно осетљивих група деце, Зборник, ур. Саша Гајин, Београд, Центар за унапређивање правних студија, стр. 175.

⁶⁸⁰ Према мишљењу професора Милана Почуче, када је време јако битно, радње попут заказивања рочишта, достављања позива за рочиште, несумњиво ће довести до одуговлачења поступка, а време у овим поступцима представља важан фактор којим можемо да заштитимо дете и његове интересе. Почуча, М., 2018, Извршење одлука у породичним стварима, Четрдесет година извршног законодавства у грађанским поступцима, Зборник радова, Београд, Правни факултет Универзитета Унион, стр. 273.

⁶⁸¹ Видети члан 373. Закона о извршењу и обезбеђењу Републике Србије. За разлику од претходног Закона, садашњи Закон даје могућност да се на предлог извршног повериоца или по службеној дужности у току поступка, закључком одреди друго средство извршења. Видети Почуча, М., Шаркић, Н., 2013, Извршење одлука из породичних односа, у зборнику Примена новог закона о извршењу и обезбеђењу, редактор: проф. др Шаркић Небојша, Београд, Глосаријум, стр. 158.

породичним односима.⁶⁸² Месна надлежност основног суда за спровођење поступка извршења ради предаје детета одређена је према пребивалишту или боравишту или седишту странке која је поднела предлог за извршење, или према пребивалишту или боравишту или седишту странке против које је поднет предлог или суд према месту где се дете налази.⁶⁸³ Одступање од правила да се месна надлежност одређује према пребивалишту, односно боравишту извршног дужника у овим поступцима је омогућило алтернативну месну надлежност, а из разлога практичности јер је потребно прибавити податке о детету од центра за социјални рад, школе у којој дете похађа наставу, успоставити контакт са дететом, тако да је суд места где се дете налази најчешће и месно надлежан за спровођење извршења.⁶⁸⁴ О жалби на Решење о извршењу одлучује месно надлежан виши суд. Жалба не одлаже извршење.

У поступку извршења учествује и психолог органа старатељства, а о чему се обавештава орган старатељства. Обавеза је психолога да утврди емоционални статус детета, реакцију детета на стрес, односе детета са лицем са којим живи, као и са лицем коме треба предати дете, саветодавни разговор са лицем код кога се дете налази о значају за дете примене добровољне предаје детета, чиме би се избегла траума за дете и штетно дејство насилне предаје за даљи развој детета.⁶⁸⁵ У овим поступцима најчешће ће судија прво покушати извршење уз помоћ поступка предаје детета, па тек уколико није могуће спровести извршење на тај начин, спровешће поступак одузимања детета, који представља један од

---

⁶⁸² Професор Небојша Шаркић и судија Младен Николић истичу да се у закону не говори о одузимању детета већ само о предаји, и ако је одузимање детета најкомпликованија и најзначајнија радња у поступку принудног извршења у породичним односима. Више о томе видети Николић, М., Шаркић, Н., 2018, Коментар закона о извршењу и обезбеђењу, Службени гласник, Правни факултет Унион, стр. 785.

⁶⁸³ Видети члан 368. Закона о извршењу и обезбеђењу Републике Србије.

⁶⁸⁴ Шаркић, Н., Почуча, М., 2012, Приказ одредби Закона о извршењу Србије у споровима из породичноправних односа, Правна ријеч: часопис за правну теорију и праксу, год. 9, бр. 32, стр. 408.

⁶⁸⁵ „Уколико лице код кога се дете налази (родитељ, сродник, хранитељ) најави пружање отпора или се из његовог понашања може закључити да ће пружити отпор, у пракси је било случајева да је полиција, пре почетка спровођења оваквог извршења, такве особе одводила да би се избегло компликовање ситуације и смањиле тензије те заштитио интерес детета“. Николић, М., Шаркић, Н., 2018, стр. 788.

најтежих поступака.⁶⁸⁶ Неки од приговора односе се на недостатак свести од стране поступајућих органа да фаза извршења обухвата три фазе, и то: фазу пре извршења, извршење и фазу након извршења. У тим примедбама се истиче да се најчешће извршном поступку приступа без претходне неопходне припреме и усаглашености органа који поступају у извршном поступку, „.....да немају дефинисане улоге и границе поступања, да поступку приступају формализовано и не остварују сарадњу неопходну за несметано и сврсисходно извршење, већ поступају непланирано и ситуационо..”.⁶⁸⁷ Суд обавештава странку која је поднела предлог за извршење и лице коме дете треба предати, о месту и времену одузимања и предаје детета.⁶⁸⁸ Дете принудно одузима и предаје орган старатељства уз присуство и надзор суда. У Републици Србији последњим изменама Закона о извршењу и обезбеђењу које су ступиле на снагу 1. јануара 2020. године, чланом 376. у поступку извршења одлука у вези са породичним односима, предвиђа се да дете принудно одузима и предаје орган старатељства уз присуство и надзор суда. Ова последња измена Закона је још један од доказа да правосудни органи своје одговорности у доношењу и извршењу одлука у вези са вршењем родитељског права пребацују на центре за социјални рад. Сада су отишли корак даље и Законом предвидели да послове које су досада обављали судови уз помоћ и асистенцију органа старатељства, сада обавља орган старатељства. Иако су досадашња законска решења предвиђала да одузимање и предају детета обавља искључиво судија, сада се она ставља у надлежност органа старатељства и ако ни стручни сарадници суда, ни извршитељи нису имали надлежност у овим поступцима. Досадашњи концепт о искључивој

---

⁶⁸⁶ Почуча, М., Шаркић, Н., 2013, Извршење одлука из породичних односа, у зборнику Примена новог закона о извршењу и обезбеђењу, редактор: проф. др Шаркић Небојша, Београд, Глосаријум, стр. 172.

⁶⁸⁷ Арсић, Ј., Банић М., 2018, Анализа проблема у заштити најбољег интереса детета у извршењу судских одлука у породичним стварима, Зборник стручних анализа правних аката у области људских права, Београд, Кућа људских права, стр. 240.

⁶⁸⁸ Претходна решења подразумевала су само могућност добровољне предаје уз посредовање суда и новчано кажњавање, али не и одузимање детета. „Овакве одредбе морају постојати управо ради заштите интереса детета јер се у пракси дешавало да је систем био потпуно неефикасан, а извршење неделетворно”. Шаркић, Н., Николић, М., 2009, Извршење судских одлука у споровима из породичних односа, у: Систем породичноправне заштите у Србији, Зборник радова, Београд, Глосаријум, стр. 265.

надлежности судије у овим поступцима уз стручну помоћ органа старатељства, сада је промењен у решење да дете одузима и предаје орган старатељства уз присуство и надзор суда.⁶⁸⁹ Поставља се питање који су то разлози да се надлежност за овако осетљив поступак извршења пребаци са суда на орган старатељства и да ли је законским изменама претходила озбиљна анализа компетенција једних и других, за коју оправдано сумњамо да је изостала, јер у супротном сматрамо да се не би дозволило пребацивање одговорности са суда на орган старатељства.

Закон о извршењу и обезбеђењу прописује и поступак извршења у случајевима када постоји угроженост детета, и то у случајевима када је у извршној исправи наведено да се дете одмах преда или када је детету угрожен живот, здравље или психофизички развој. У том случају се решење о извршењу предаје лицу приликом одузимања детета или уколико се дете одузима од друге особе, онда се накнадно доставља решење. Овај поступак се односи и на поступке предаје детета ради повратка у страну државу, или ради поновног успостављања контакта са дететом у страни држави.⁶⁹⁰ Некада је у самој пресуди или решењу о привременој мери наложено хитно поступање, као што је случај са насиљем у породици, када је потребно насилника хитно иселити из породичног дома, а некада и у току поступка извршења може настати ситуација којом је дете угрожено и која захтева хитно поступање. У тим случајевима се решење о извршењу не доставља странци, веће се одмах приступа одузимању детета и тада се решење и записник достављају странци или лицу од кога се дете одузима. Поступак се може покренути и на захтев родитеља или других особа којима је поверено старатељство над дететом. Одузимање детета суд може спровести и по службеној дужности, када је угрожен дететов живот, уколико се дете налази у средини која угрожава дететово здравље и живот, уколико су родитељи наркомани, алкохоличари, ментално болесни, уколико злоупотребљавају дете за просјачење и друге сличне ситуације. Када је у питању извршење ради остваривања права на контакт са дететом, суд само у изузетним

---

⁶⁸⁹ Више о томе видети Шаркић, Н., Почуча, М., 2020, Овлашћења органа старатељства према изменама и допунама Закона о извршењу и обезбеђењу (2019), Право – теорија и пракса, вол. 37, бр. 1, стр. 26.

⁶⁹⁰ Видети члан 232. Закона о извршењу и обезбеђењу Републике Србије.

случајевима приступа одузимању и предаји детета, најчешће се изричу новчане казне.⁶⁹¹ Поред новчане казне, извршном дужнику се може изрећи и казна затвора до 60 дана. Прописивање казне затвора у грађанском и извршном поступку представља изузетак од правила да се казна затвора изриче у прекршајном и кривичном поступку. Овакво решење се правда потребом заштите најбољег интереса детета и спречавања ометања од стране извршног дужника. Са друге стране, имамо мишљење да је одлука извршног суда требало да послужи као основ за кажњавање у прекршајном или кривичном поступку, а не да судија у извршном поступку изриче казну затвора и на тај начин одступа од правила да се у прекршајном и кривичном поступку изриче казна затвора.⁶⁹² Ове мере се могу изрећи не само извршном дужнику, већ и лицу код кога се дете налази, као и лицу од чије воље зависи предаја детета.

Упркос хитности поступања најчешће поступак доношења и извршења одлуке о контактима прелази све границе разумног рока.⁶⁹³ О хитности поступка, односно о томе колико се није водило рачуна о хитности поступања приликом одређивања рокова у Закону о извршењу и обезбеђењу, говори члан 375. став 2, у коме се наводи да се решење о извршењу доставља најкасније 10 дана пре почетка извршења надлежном органу старатељства.⁶⁹⁴

---

⁶⁹¹ Педесетих и шездесетих година прошлог века, дете није могло бити објекат извршења, и у складу са тим, Закон о извршном поступку из 1978. године није предвиђао одузимање детета као средство извршења. Почуча, М., Шаркић Н., 2013, стр. 167.

⁶⁹² Мишљење је да је одлука извршног суда требало да послужи као основ за кажњавање у прекршајном или кривичном поступку, а не да судија у извршном поступку, изриче казну затвора и на тај начин одступа од правила, да се у прекршајном и кривичном поступку изриче казна затвора. Шаркић, Н., Почуча, М., 2012, Приказ одредби Закона о извршењу Србије у споровима из породичноправних односа, Правна ријеч: часопис за правну теорију и праксу, бр. 32 (2012), стр. 413.

⁶⁹³ “Ефикаснијем остваривању права на суђење у разумном року би допринело и установљавање одговорности судије...”. Видети Цвејић-Јанчић, О., 2017, Повреда права на суђење у разумном року у области породичноправних односа у судској пракси Србије и његова заштита, у: Зборник радова, Пети међународни научни скуп, Дани породичног права „Одједи праксе Европског суда за људска права у националним породичним правима“, Мостар, Правни факултет Универзитета “Џемал Биједић“ у Мостару, стр. 27.

⁶⁹⁴ Оправдано се намеће питање зашто је толико дуги рок остављен у овим поступцима. Више о томе Шаркић, Н., Николић, М., 2013, стр. 279.

Често држава мора да пронађе равнотежу у заштити права појединих лица и одмерити који је интерес значајнији. Та дилема се често јавља када је потребно спровести принудно извршење по питању контаката детета и родитеља, када постоји одбијање детета, због протеча времена или неког другог разлога, који није скривио родитељ који покушава да оствари право на контакт. У таквим ситуацијама чак и Европски суд за људска права, је заузео став да власти треба да предузму све неопходне мере у складу са разумним очекивањима у датој ситуацији, што значи да у неким ситуацијама може доћи до одлагања извршења, као би се избегле негативне последице по развој детета. Можемо поставити и питање, зар негативно не утиче на развој детета, одрастање без контаката са родитељем. Можда би извршење оставило тренутне последице, а одвајање детета од родитеља који је заинтересован за вршење родитељског права оставиће трајне последице, које се не могу надокнадити каснијим контактима, јер се пропуштено време не може надокнадити.⁶⁹⁵ Управо то је поступак успостављања равнотеже и постизања најбољег интереса детета у свакој одлуци која се тиче детета. Несумњиво да је у овим поступцима јако битно да судија, узимајући у обзир све околности конкретног случаја на адекватан начин примени принцип сразмерности.⁶⁹⁶

Кривични закон Републике Србије предвиђа да *„ко онемогућава извршење одлуке надлежног органа, којом је одређен начин одржавања личних односа малолетног лица са родитељем или другим сродником казниће се новчаном*

---

⁶⁹⁵ Суд у извршном поступку не може да процењује да ли је одлука у складу са најбољим интересом детета. О најбољем интересу детета водило се рачуна у спору у коме је одлучено о вршењу родитељског права. Обавеза суда у извршном поступку је да у складу са начелом хитности изврши донету одлуку. Његово овлашћење би се евентуално састојало у томе да најбољи интерес детета процењује у оквиру избора средстава извршења. Поњавић, З., 2013, Извршење одлука у вези вршења родитељског права, Зборник радова „Усклађивање правног система Србије са стандардима ЕУ”, Крагујевац, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, стр. 289.

⁶⁹⁶ Са једне стране обавеза је државе, односно суда да обезбеди члановима породице физички и морални интегритет, са друге стране породични живот ужива приватност и свако мешање у породичне односе може представљати кршење људских права, али недовољно мешање може довести до одговорности државе, јер није предузела неопходне мере да омогући вршење појединих права. У овим поступцима од великог је значаја на који ће начин судија применити принцип сразмерности. Николић, М., Шаркић, Н., 2018, стр. 790.

казном или затвором до две године".⁶⁹⁷ На основу анализе судске праксе можемо закључити да наши судови у случајевима непоштовања одлуке о одржавању права на контакт, најчешће изричу новчане казне и да се казна затвора за примарног старатеља са којим дете живи не изриче, или ако се и изрекне не спроводи се. Промена пребивалишта детета је мера која се не изриче и више служи за застрашивање родитеља код кога се дете налази, да уколико не поштује право на контакт детета са другим родитељем, дете ће се предати другом родитељу. Анализом судске праксе наишли смо на један пример, али у иностраној судској пракси, тако да одузимање детета због непоштовања права на контакт служи само за заплашивање и како је неко рекао представља „*пуцањ у празно*".

И поред прописане хитности у поступању, честа је ситуација да се рокови извршења одлуке о виђању рачунају годинама, а не данима, недељама и месецима. Уколико се одступа у времену може тренутно противправно стање постати трајно и може доћи до отуђења детета од родитеља, са којим дете нема контакт. Законом и међународним актима прописано је да се не може позивати на промењене околности – родитељ који својим понашањем спречава извршење пресуде и на тај начин привремено стање промени у трајно решење. У нашој судској пракси честа је ситуација да након дуготрајних поступака неуспелог извршења одлуке о одузимању и предаји детета родитељу, који је одлуком суда одређен да самостално врши родитељско право, долази до промене одлуке и дете се поверава на старање родитељу који је годинама одбијао да поступи по одлуци суда и спречавао било какав контакт детета са другим родитељем. Тако у предмету *Томић против Србије*, имамо ситуацију где је мајци додељено старатељство, а отац је дете насилно одвео из просторија, да би након више година покушавања да се дете врати мајци, суд пресудио да се дете додели оцу, а на предлог Центра у месту где отац живи, који је навео да се отац добро стара о детету, супротно мишљењу Центра места из ког је мајка, који је предложио да старатељство задржи мајка. Ово је један од примера како наши судови након више година неуспелих покушаја да изврше пресуду прибегавају промени

---

⁶⁹⁷ Видети члан 191. став 3. Кривичног закона Републике Србије .

одлуке и дете додељују родитељу који је кршењем закона омогућио „државину детета” и на крају стекао старатељство над дететом.⁶⁹⁸

Како наводи судија Serghides у предмету Здравковић против Србије, неизвршавање пресуда у поступцима вршења родитељског права није само питање постојања грађанске непослушности у спровођењу правде, већ је и питање интереса и права деце и родитеља и доводи до окончања породичног живота.⁶⁹⁹

Када дете напуни 15 година, према нашем Породичном закону има право да одлучи да ли ће одржавати контакт са родитељем, и ту престаје право да се захтева судска интервенција у извршењу одлуке о контакту са дететом, а уколико је у току поступак извршења, извршење ће се обуставити и контакти ће се реализовати у складу са жељом детета.⁷⁰⁰ У другим земљама најчешће деца узраста од 12 година имају право да одлуче о томе на који начин и да ли ће имати контакт са родитељем.

На основу података основних судова у Бујановцу, Врању, Новом Пазару и Зрењанину у периоду од 2016. до 2019. године је поднето 61 предлог за извршење пресуде о праву на контакт са дететом.⁷⁰¹

---

⁶⁹⁸ ECtHR, *Tomić v. Serbia*, no. 25959/06, Judgment of 26 September 2009, para. 104.

⁶⁹⁹ ECtHR, *Zdravković v. Serbia*, no. 28181/11, Judgment 20 December 2016, Dissenting Opinion of Judge Serghides, point 12.

⁷⁰⁰ Апелациони суд у Новом Саду пресудом бр. Гж2 95/11, укинуо је пресуду Основног суда, којом је усвојен тужбени захтев деце, да се промени одлука о начину одржавања личних односа између малолетних тужилаца и туженог, њиховог оца и донесе пресуда којом би се ти односи убудуће одвијали у складу са њиховим договором. Апелациони суд је укинуо такву пресуду и преиначио јер је, како је навео парница непотребна, законом је предвиђено право деце старије од 15. година да сами одлуче о одржавању личних односа, а уколико је у току извршни поступак за извршење раније донете одлуке о начину виђања, узраст од 15. година представља разлог који спречава извршење, ([www. ns.ap.sud.rs/index.php/src/sudska-praksa/134-gy2-9511](http://www.ns.ap.sud.rs/index.php/src/sudska-praksa/134-gy2-9511), 13.10.2019.).

⁷⁰¹ Истраживање спроведено за потребе израде докторске дисертације.

Графикон 26. Број поднетих предлога при основним судовима у Бујановцу, Врању, Новом Пазару и Зрењанину за извршење пресуде о праву на контакт са дететом у периоду од 2017. до 2019. године

У Енглеској се приступ судова извршењу одлука-налога о контакту разликовао 80-тих и 90-тих година. Тако је 80-тих година постојала велика толеранција судова за мајке које су онемогућавале контакт, али је управо таква ситуација у коме су изостајале санкције за такво понашање мајки, довео до забрињавајуће ситуације, тако да су судови од 90-тих поштрили став према мајкама, које спречавају контакт изричући санкције чак и претње одузимањем детета.⁷⁰² Пракса показује да се дешава да током самог чина извршења родитељ код кога се дете налази манипулише дететом, говорећи му да га други родитељ не воли или своје противљење извршењу судске одлуке исказује викањем, вриштањем, плакањем, па се услед ових околности извршење прекида и одлаже, што за последицу има додатну трауматизацију детета. Због тога је неопходно предузети низ мера које би омогућиле да се принуда у поступку извршења, приликом предузимања радњи предаје и одузимања детета, избегне или сведе на најмању могућу меру.⁷⁰³ У Енглеској очеви имају примедбе да се одлуке не извршавају и да судови ретко примењују санкције према мајкама. У Енглеској поред новчане казне, затвора или промене пребивалишта детета, односно

⁷⁰² У једној од пресуда другостепеног суда, поништена је пресуда првостепеног којом је одређен затвор за мајку, са образложењем да није у најбољем интересу деце да њихов отац буде означен као особа због које је њихова мајка у затвору. Court of Appeal (Civil Division), *Churchard v. Churchard [1984] FLR, 635*, према Kaganas F., Sclater Sh. Day, 2004, p. 10.

⁷⁰³ Арсић, Ј., Банић, М., 2018, *Анализа проблема у заштити најбољег интереса детета у извршењу судских одлука у породичним стварима*, Зборник стручних анализа правних аката у области људских права, Београд, Кућа људских права, 2018, стр. 239.

додељивања старатељства другом родитељу, уведена је и четврта санкција за непоступање по одлуци о контакту и то је рад у јавном интересу, али према подацима ова мера се ретко користи. Као разлог некоришћења санкција према родитељу који спречава контакт наводи се њихово штетно дејство на дете. У Енглеској није велики број случајева о контактима који траже извршење, око 1.400 годишње, али су у питању тешки случајеви за решавање. Већину захтева за извршење поднели су очеви, и то они код којих је контакт успостављен на основу одлуке, али је касније онемогућен, док је мање оних који од почетка нису имали контакт. У Енглеској мајке најчешће наводе као разлог да су деца угрожена од занемаривања од стране оца, што постоји у неким случајевима, али најчешћи разлог за спречавање контакта је сукоб, који постоји између родитеља. Други разлог су случајеви када се поставља питање безбедности деце и трећа група код старије деце су случајеви када деца желе да смање или прекину контакт. Најчешће у Енглеској у половини предмета у којима се покушава извршење примењује се рад са родитељима како би се помогло да реше сукоб који спречава контакт. Петина случајева је решена доношењем новог ревидираног распореда за контакте. Један од десет случајева је решен партиципацијом деце. И мање од десет посто је решен применом санкција.⁷⁰⁴ И у нашој земљи предност се даје предузимању мера, а које би требало да омогуће - да се у поступцима одузимања и предаје детета, употреба принуде сведе на најмању меру, са циљем да се дете поштеди стресних ситуација.⁷⁰⁵ У Енглеској већина родитеља сама одлучује о вршењу родитељских права, само 10% родитеља контакте остварује на основу одлуке суда. Део од тих 10% тражи извршење суда. Највећи проблем очева који не живе са дететом није питање добијања налога за контакт већ његово извршење. Очеви сматрају да досадашња пракса шаље поруку мамама, да могу да занемаре одлуку о контакту и налог за извршење и наглашавају да свако неизвршење ствара неповерење у правни

---

⁷⁰⁴ Дететово одбијање контаката може бити под утицајем непријатељског става родитеља према другом или покушај детета да спречи сукобе између родитеља у вези са контактом, или одбијање под утицајем проблематичног понашања родитеља са којим дете има контакт. У складу са тим разликују се случајеви одбијања од случајева непријатељских отуђења према Trinder, L., et. al, 2013, Enforcing contact orders: problem - solving or punishment?, University of Exeter, Exeter, p. 2.

⁷⁰⁵ Више о томе видети Арсић, Ј., Банић, М., 2018, стр. 236-251.

систем и правду код грађана. Како се наводи, судије су приморане да бирају између примене санкција и штете коју оне наносе детету и са друге стране подривање судског система због неизвршења пресуда и штете по односе између детета и родитеља.⁷⁰⁶

На основу података које смо добили од основног суда у Врању, извршни поступак у поступцима извршења права на контакт у 2019. години просечно је трајао 3 месеца и 19 дана, а на основу података добијених од основног суда у Зрењанину, поступак у поступцима извршења права на контакт у 2019. години просечно је трајао 1 месец и 20 дана. Ако упоредимо податке о поднетим предлозима за извршење у 2019. години, основних судова у Врању и Зрењанину, видећемо да је суду у Зрењанину поднето пет предлога, а суду у Врању један. И поред тога поступање суда у Врању је трајало три пута више у односу на суд у Зрењанину. Основни суд у Зрењанину и поред тога што има већи број поднетих предлога за извршење у овим поступцима има знатно краће поступање у поступцима извршења.

У Врању је у 2017. години поступак извршења пресуда остваривања права на контакт трајао у просеку три године, а у 2018. години је трајао две године, што представља рок који несумљиво крши право на породични живот и оно што је добро је да је тај рок у 2019. години сведен на оно што се може назвати поступање у разумном року.

---

⁷⁰⁶ У току 2011-12. године било је мање од 1500 захтева да се спроведе извршење одлука о контактима. У односу на број деце, то је 38.405 деце је било предмет извршења права на контакт у Енглеској и Велсу. Trinder, L., et. al, 2013, p. 7-8.

Табела 16. Упоредни приказ броја поднетих предлога за извршење пресуда о праву на контакт и просечно трајање поступка извршења пресуда о праву на контакт пред основним судовима у Врању и Зрењанину за 2017, 2018. и 2019. годину⁷⁰⁷

		2017.	2018.	2019.
Врање	Број поднетих предлога за извршење пресуда о праву на контакт	1	2	1
	Просечно трајање поступка извршења пресуда о праву на контакт	3 године	2 године	3 месеца и 19 дана
Зрењанин	Број поднетих предлога за извршење пресуда о праву на контакт	3	3	5
	Просечно трајање поступка извршења пресуда о праву на контакт	1 месец и 25 дана	4 месеца и 23 дана	1 месец и 20 дана

1. ПРИВРЕМЕНЕ МЕРЕ У ПОСТУПЦИМА ИЗВРШЕЊА ОСТВАРИВАЊА ПРАВА НА КОНТАКТ

У Закону о извршењу и обезбеђењу, у делу шест, под насловом „Обезбеђење”, у члану 414. наведена су средства обезбеђења, и то: „стицање заложног права на непокретности и покретној ствари по споразуму странака, стицање заложног права на непокретности и покретној ствари, претходне и привремене мере”. За тему дисертације од значаја су привремене мере, као једино средство обезбеђења неновчаног потраживања. Привремена мера осим за обезбеђење потраживања које се састоји од давања, чињења, нечињења или трпљења, може да се користи и за обезбеђење потраживања које се састоји од захтева за утврђење постојања, односно непостојања неког права или правног односа, повреде права личности и истинитости, односно неистинитости неке исправе или захтев за преображај неког материјалног или процесног односа.⁷⁰⁸

⁷⁰⁷ Истраживање је спроведено за потребе израде докторске дисертације.

⁷⁰⁸ Видети члан 447. Закона о извршењу и обезбеђењу.

Према Закону поступак обезбеђења покреће се на предлог странке. Друга лица или органи могу поднети предлог за обезбеђење само ако је то предвиђено. Начело диспозитивности је примарно начело у поступку обезбеђења, док се начело официјелности примењује изузетно и то најчешће у породичним и радним споровима.⁷⁰⁹ У складу са чланом 415. у предлогу се мора тачно навести потраживање чије се обезбеђење захтева, законски разлози за обезбеђење, чињенице и докази којима се доказује вероватноћа постојања законских разлога за обезбеђење и врста средстава обезбеђења. У предлогу за извршење привремене мере наводи се врста мере која се захтева као и њено трајање, и средство и предмет којим се она извршава. Привременом мером се обезбеђује новчано или неновчано потраживање, које поверилац учини вероватним. У случајевима неновчаног потраживања поред вероватноће потраживања потребно је да извршни поверилац учини вероватним, да би извршење без привремене мере било осујећено или отежано, или да ће бити употребљена сила или настати ненадокнадива штета. Извршни поверилац не мора да доказује да постоји опасност по потраживање, ако учини вероватним да због привремене мере извршни дужник може претрпети незнатну штету или да потраживање треба да се испуни у иностранству.⁷¹⁰ На основу члана 460. тачка 7. за обезбеђење неновчаног потраживања може се одредити свака мера којом се постиже сврха обезбеђења, а између осталог и привремено уређење спорног односа, ако је потребно да би се отклонила опасност од насиља или веће ненадокнадиве штете. Закон о извршењу и обезбеђењу као једно од средстава извршења ради остваривања неновчаног потраживања у члану 54. став 3. прописује предају детета и извршење других одлука у вези са породичним односима. Уколико предлог за одређивање привремене мере на садржи предмет и средство којим се привремена мера извршава, одбацује се решењем без претходног враћања на допуну.⁷¹¹

---

⁷⁰⁹ Петровић Шкоро, В., 2018, Привремене мере, Зборник радова „Четрдесет година извршног законодавства у грађанским поступцима“, Београд, Правни факултет Универзитета Унион у Београду, стр. 213.

⁷¹⁰ Видети члан 449. Закона о извршењу и обезбеђењу.

⁷¹¹ Видети члан 416. Закона о извршењу и обезбеђењу.

У предлогу се може навести једна претходна или привремена мера или више мера. Уколико је наведено више мера, може се у предлогу навести да се све мере истовремено примене или да се наредна примени, уколико претходна није обезбедила потраживање. О предлогу одлучује суд решењем и предлог може одбацити, одбити или усвојити. Предлог се усваја решењем о обезбеђењу.⁷¹² Жалба на решење не одлаже извршење решења о обезбеђењу. У поступцима обезбеђења није дозвољена ревизија правоснажног решења, иако Породични закон у члану 208. прописује да је ревизија увек дозвољена у поступцима у вези са породичним односима. Став Врховног касационог суда је да ни у породичним односима није дозвољена ревизија решења о привременој мери.⁷¹³ Решење о обезбеђењу има дејство решења о извршењу и извршава се пре његове правоснажности. Привремена мера постаје извршна када се решење којим је одређена достави ономе ко је обавезан да нешто учини, не учини или трпи. Уколико је у решењу којим је одређена привремена мера одређен рок да дужник или неко други нешто учини, решење постаје правоснажно када протекне рок за извршење.⁷¹⁴

Суд може да одлучи о предлогу за обезбеђење и пре него што достави предлог супротној страни и омогући тој страни да се о њему изјасни у следећим случајевима: *„Ако би извршни поверилац због одлагања могао да претрпи ненадокнадиву или тешко надокнадиву штету, ради отклањања непосредне опасности противправног оштећења ствари, или губитка или тешког угрожавања права, ради спречавања насиља”*.⁷¹⁵ *„Ако је предлог за одређивање привремене мере поднет пре, у току или након парничног или другог поступка у коме се одлучује о основаности потраживања чије се обезбеђење тражи или истовремено са покретањем поступка, о предлогу одлучује суд који у првом степену одлучује о основаности потраживања. Ако је предлог поднет пре покретања или у току арбитражног поступка, о предлогу одлучује суд, који би био месно надлежан за одлучивање о предлогу за извршење”*.⁷¹⁶

---

⁷¹² Видети чланове 417-418. Закона о извршењу и обезбеђењу.

⁷¹³ Петровић Шкоро, В., 2018, стр. 214.

⁷¹⁴ Видети члан 422. Закона о извршењу и обезбеђењу.

⁷¹⁵ Видети члан 424. Закона о извршењу и обезбеђењу.

⁷¹⁶ Видети члан 448. став 1. Закона о извршењу и обезбеђењу.

У предмету Томић против Србије, Европски суд за људска права јуна 2007. године донео је пресуду којом је утврђена повреда члана 6, члана 8. и члана 13. Подносиатељка представке је држављанка Србије која је 2001. године отишла код својих родитеља са ћерком, поднела тужбу за развод и захтев да јој се ћерка повери на бригу, чување и васпитање. Отац девојчице је након сусрета са дететом у просторијама Центра насилно одвео дете у Крупањ, где је живео са својим родитељима. Општински суд је пресудио да се старатељство додели мајци, Окружни суд потврдио одлуку, а Врховни суд потврдио пресуду Окружног. Мајка се током 2005. и 2006. године у више наврата због кашњења жалила председнику Општинског и Окружног суда, као и Министарству правде. Од када је јуна 2001. године отац насилно одвео дете из Центра у Смедереву, мајка је могла да виђа дете у Центру у Крупњу. А када је покренула поступак за извршење 2005. године, онемогућен јој је било какав контакт. Центар из Крупња је, где живи отац, јуна 2006. године, предложио да се старатељство додели оцу, уз образложење да отац лепо брине о детету, да се дете навикло на средину где живи и да би предаја детета мајци била трауматична за дете. Центар из Смедерева, где живи мајка, мишљења је да дете треба поверити мајци. Децембра 2006. године Општински суд у Лозници донео је одлуку да се старатељство да оцу и позвало се на мишљење Центра из Крупња и изјаву детета да жели да остане код оца и регулисало контакте са мајком у прва три месеца сваког петка у Центру по два сата, а касније један викенд месечно, 15 дана за летњи и 7 дана за зимски распуст, као и сваки други рођендан. Пресуду је марта 2007. године потврдио Окружни суд. Кривичну пријаву коју је мајка поднела када је 2001. године отац насилно одвео дете је тужилаштво у Крупњу одбацило, јер није постојала правоснажна пресуда о самосталном вршењу родитељског права. Суд је због неизвршења пресуде од фебруара 2004. године до марта 2007. године утврдио да државни органи нису предузели довољно да се изврши пресуда о старатељству због чега је дошло до повреде члана 6. који прописује право на суђење у разумном року као и повреде члана 8. који прописује право на поштовање приватног и породичног живота. Према мишљењу суда „узајамно уживање међусобног контакта родитеља и детета представља суштински елемент породичног живота у смислу члана 8”. Држава има позитивне обавезе, а које треба да омогуће родитељима поштовање овог права, уз напомену да мере нису безусловне, јер се мора водити рачуна приликом остваривања контакта

родитеља са дететом, а где дужи период није било контаката да то буде постепено, као и да уколико контакт угрожава најбоље интересе детета, „да се „обезбеди правична равнотежа”. Да се будући односи не утврђују на основу само пуког протекла времена, као и чињеницу да је отац искористио неизвршавање пресуде и протек времена, за промену одлуке о старатељству. До повреде члана 13. дошло је јер мајка није имала делотворни правни лек да убрза поступак извршења.⁷¹⁷ Поставља се питање шта када су у сукобу два права, ком праву би требало дати предност по питању заштите. Несумњиво да у случају сукоба суд ће увек применити начело најбољег интереса детета.

У предмету Дамњановић против Србије Европски суд за људска права, донео је пресуду којом је утврђено да није дошло до повреде члана 6. и члана 8. Конвенције и да је држава предузела све неопходне мере да се пресуда изврши и да је држава предузела све неопходне мере да се привремена мера којом је одређено старатељство изврши. Подносиатељка представке је мајка две ћерке које су 2003. године када је подносиатељка поднела захтев за развод и старатељство имале 7 и 5 година, и које је отац насилно одвео од мајке исте године, и где је 2004. године донета најпре привремена мера којом су деца поверена мајци, а 2006. године и правоснажна пресуда којом су деца поверена мајци на старање. У том периоду суд је новчано казнио оца, покушао насилну предају деце мајци и том приликом је и отац везан, али је мајка одустала од преузимања деце, јер су деца почела да плачу. С обзиром на то да је тужени официр војске, Војни суд га је због отмице деце осудио на казну затвора од 6 месеци, а условно годину. Тужилаштво је затражило предузимање истражних радњи због непоштовања пресуде о старатељству.⁷¹⁸

У предмету Кривошеј против Србије, Европски суд за људска права, донело је 2010. године пресуду којом је утврђено да је дошло до повреде члана 6. став 1. и члана 8. Конвенције и да држава није предузела све неопходне мере да се изврши правоснажно решење о одржавању контаката подносиатељке представке са дететом. Октобра 2002. године донета је одлука о разводу,

---

⁷¹⁷ ECtHR, *Tomčić v. Serbia*, no. 25959/06, Judgment of 26 September 2007, para. 99, para. 100, para. 116.

⁷¹⁸ ECtHR, *Damjanović v. Serbia*, no. 5222/07, Judgment 18 February 2009, para. 16, para. 54.

старатељству, издржавању и начину одржавања контаката подносиоце и детета. Због непоштовања одлуке подносиоца је поднела предлог за извршење фебруара 2003. године. У том периоду суд је само једном донео решење о новчаној казни од 5.000,00 динара, која никада није извршена, као и надзор над вршењем родитељског права. Изгубљени су списи предмета и никакве значајне активности нису предузимане у периоду од октобра 2004. до октобра 2008. године, а од септембра 2007. до октобра 2009. године дете је отац одвео у Београд на непознату адресу, а што су државни органи утврдили тек октобра 2009. године.⁷¹⁹

У предмету Цветковић против Србије, Европски суд за људска права, донео је 2017. године пресуду којом је утврђено да није дошло до повреде члана 8. Конвенције. Центар за социјални рад из Ниша одобрио је подносиоци привремену меру старања и бриге о детету. Отац је насилно одвео дете из Завода за ментално здравље, где се налазила са мајком због поремећаја изазваних разводом и том приликом ударио подносиоцу. Суд је издао решење о привременој мери старања подносиоце над дететом и наложио оцу да преда дете. Покушано је да се изврши решење у присуству стручних лица, када је дете почело да плаче, одбијајући да се одвоји од оца. Мајка је, и поред отпора детета, желела да дете одведе, али је психолог сматрао да би насилно одвођење детета лоше утицало на психу, а нарочито јер је дете испољило неке знаке аутизма. У октобру су се десила два сусрета мајке са дететом у просторијама Центра и у присуству оца од кога дете није хтело да се одвоји. Од марта до јула 2006. године нису се остварили контакти у Центру јер се отац није појавио или се појавио без детета. На захтев суда Завод за ментално здравље у Нишу дао је Извештај да оба родитеља манипулишу са дететом, као и да би насилно одвајање детета од оца, без претходне психолошке припреме, могло оставити на дете поремећаје. Суд је донео пресуду у корист оца којим је њему додељено вршење родитељског права, а подносиоци право на контакте са дететом сваке суботе у просторијама Центра у Дољевцу, а чије извршење мајка никада није тражила. Подносиоца се марта 2008. године, жалила Уставном суду на неизвршење привремене мере као и на пресуду којим је оцу додељено родитељско право, а којим је касније

---

⁷¹⁹ ECtHR, *Krivošej v. Serbia*, no. 42559/08, Judgment of 13 July 2010, para. 47.

потврђено насилно и противзаконито понашање оца. Због незаконитог одвођења детета из Завода, отац је у кривичном поступку осуђен пред судом на шест месеци, условно на две године. На предлог подносиоце извршен је опозив условне казне, који је накнадно повучено, јер је туженом додељено вршење родитељског права. И у овом предмету смо имали по питању насилног одузимања детета од оца и његове предаје мајци, два супротна мишљења центра, и то Центар у Нишу сматрао је да је то једини начин, док је Центар у Дољевцу сматрао да то није у најбољем интересу детета.⁷²⁰

У предмету Рибих против Хрватске, Европски суд за људска права, донео је 02.07.2015. године пресуду којом је утврђено да је дошло до повреде члана 8. Поносилац је покренуо поступак због пропуштања државних органа да му омогуће контакте са сином. Подносиоц је добио сина 1993. године, а супруга је отишла са дететом три месеца након рођења детета. Фебруара 1996. године супруга је покренула поступак за развод и затражила старатељство и издржавање, пре тога отац је дете видео само два пута, једном 1994. године и једном 1995. године. Током трајања бракоразводног поступка отац је видео дете само једном 2000. године. Суд је после више донетих и поништених пресуда од стране другостепеног суда, донео одлуку да прекине поступак у делу који се односи на сусрете и виђања оца са сином, док се не заврши парнични поступак о његовом лишењу родитељског права који је покренула мајка. У поновљеном поступку суд је донео одлуку о сусретима. Мајка је ометала сусрете и донета је одлука на захтев оца да се дете уз помоћ стручних лица одузме од мајке или било које друге особе у време одређено за сусрете, доведе у Центар за сусрет и врати након њега, али отац није платио предужам за трошкове које је тражио суд и због тога је суд донео решење да се обустави поступак. Отац је поднео жалбу Врховном суду, због повреде права на суђење у разумном року, односно дужине извршног поступка. Врховни суд је утврдио да је дошло до повреде права на суђење у разумном року, досудио оцу новац на име накнаде нематеријалне штете. Син подносиоца постао је пунолетан октобра 2011. године, тако да је извршни поступак „постао беспредметан”, а суд је јануара 2013. године донео решење о обустављању извршног поступка. Због одуговлачења поступка

---

⁷²⁰ ECtHR, *Cvetković V. Serba*, no. 42707/10, Judgment of 07 May 2017, para.60.

доношења и извршења одлуке, отац је своје дете видео само три пута од трећег месеца, када га је мајка одвела. „Стим у вези Суд примећује да ће се вероватност поновног породичног спајања постепено смањивати и на крају престати, ако биолошком оцу и детету није допуштено да се уопште виде или се виде толико ретко да се природно зближавање између њих вероватно неће догодити”.⁷²¹

---

⁷²¹ ECtHR, *Ribić v. Croatia*, no. 27148/12, Judgment of 02 July 2015, para. 99.

ЗАКЉУЧАК

На основу анализе прописа, судске праксе, начина регулисања права на контакт са дететом у другим земљама, анализе поступања запослених у центрима за социјални рад, домовима за децу и судовима, прикупљених података о личним ставовима запослених у центрима за социјални рад, домовима за децу, анализе података судова, центара за социјални рад, казнено поправних завода, других установа и теоријских разматрања у претходним главама, долазимо до следећих закључака:

1. НОРМАТИВНА РЕГУЛАТИВА

Истраживање смо започели претпоставком да важећи законски прописи не регулишу питање одржавања личних контаката, на адекватан начин, односно да су потребне измене и допуне. Анализа прописа делимично је потврдила полазну претпоставку. Утврђено је да у нормативном регулисању овог питања постоје извесни недостаци, као и поједина законска решења која нису у потпуности складу са Конвенцијом Уједињених нација о правима детета.

1.1. Породични закон

Породичним законом у члану 65. став 4. предвиђено је право детета узраста од 10 година да слободно и непосредно изрази мишљење у сваком судском и управном поступку у коме се одлучује о његовим правима. Решење нашег Закона није у складу са чланом 12. став 2. Конвенције Уједињених нација о правима детета, а којом то право није ограничено одређеним узрастом. С обзиром на то да се зрелост деце разликује - некада дете са 7 година може бити зрелије од детета са 10 година, потребно је изменама Закона, без ограничења у погледу одређеног узраста, признати право детета да слободно и непосредно изрази мишљење у судском или управном поступку, у коме се одлучује о његовим правима, а онда ценећи све доказе заједно донети одлуку. Наведеном изменом омогућило би се поступање у складу Општим коментаром број 12: Право детета да буде саслушано (параграф 35), којим се указује да дете треба да одлучи на који начин ће бити саслушано непосредно или посредно, преко заступника или одговарајућег органа и којим се препоручује да се детету, када год је могуће,

пружи могућност да у било ком поступку буде непосредно саслушано (параграф 52).

Спорна је формулација предвиђена чланом 267. ПЗ да старатељ који заступа дете, уколико утврди да је дете које заступа способно да формира своје сопствено мишљење, дужан је да се стара да дете добије сва обавештења која су му потребна, да објасни детету које су последице радњи које предузима, да пренесе суду мишљење детета, ако дете није своје мишљење изразило непосредно пред судом, осим ако то није очигледно у супротности са најбољим интересима детета, формулација да „утврди” да ли је дете способно да формира своје мишљење, оставља широке могућности за поступање старатеља.

Породичним законом је предвиђено право детета да зна ко су му родитељи. У случају усвојене деце ограничено је ово право. Породични закон предвиђа право детета које је навршило 15 година и које је способно за расуђивање да изврши увид у матичну књигу и другу документацију која се односи на његово порекло. Породични закон предвиђа да орган старатељства даје препоруку усвојитељима да детету саопште истину о његовом пореклу, што је пре могуће. Ранијих година се кроз прописе о усвојењу настојало да се постигне што већа интеграција усвојеног детета у породицу усвојитеља и прекид веза између детета и биолошке породице. Потребно је кроз реформу прописа који регулишу област усвојења омогућити детету да сачува контакт са биолошком породицом и након усвојења и предвидети две врсте усвојења, и то отворено и затворено. У отвореном моделу усвојења, уколико се дете, биолошка породица и усвојитељ слажу, дете би остало у контакту са биолошком породицом, а што је битно за дететов идентитет и за превенцију и лечење појединих наследних болести.

Породични закон у члану 321. предвиђа обавезу за орган старатељства да обави разговор са усвојитељима, како би их упознао са правним последицама усвојења, и у истом члану предвиђа да орган старатељства „може” обавити разговор са дететом, ако је то у складу са годинама и зрелашћу детета, како би дете обавестио о предстојећем усвојењу. Формулирања „може” значи да не мора, процена је на њему, а шта са правом детета да буде информисано о одлукама која се тичу детета.

Требало би размотрити могућност да се у Закону формулише право на контакт у два одељка и то као право детета које се налази код другог родитеља, да има контакт са родитељем, сродницима и блиским лицима и други одељак који се односи на децу која су под старатељством државе, право да имају контакт са родитељима, сродницима и блиским лицима. Овакво регулисање допринело би јачању свести запослених у установама социјалне заштите, о обавезности пружања подршке за остваривање права деце на контакт.

Породичним законом Републике Србије је потребно детаљније прецизирати право на контакт и у складу са тим регулисати ситуације: када родитељ касни приликом враћања детета након контаката, ситуација када се контакт није остварио из оправданих разлога и могућности замене пропуштених контаката, одлука о контактима да садржи и обавезу пријављивања одсутности контаката, а чиме би се деца заштитила од негативних последица, које изазива ишчекивање контаката који се неће десити.

Породични закон користи термин родитељска права, који је у већини земаља превазиђен и замењен прикладнијим називом, а којим се акценат ставља на обавезе родитеља и права деце. Адекватнији термин био би родитељско старање, родитељске одговорности, родитељске дужности, јер су у питању дужности родитеља које су у директној вези са остваривањем права детета.

1.2. Закон о извршењу и обезбеђењу

Према последњим изменама Закон о извршењу и обезбеђењу, које су ступиле на снагу од 1. јануара 2020. године, прописује да у поступку предаје детета, дете принудно одузима и предаје орган старатељства уз надзор суда. Према ранијем решењу дете је одузимао суд уз помоћ и уз надзор органа старатељства, а ова измена говори у прилог чињеници да судови у породичним стварима одговорност пребацују на центре за социјални рад, за које се поставља питање да ли могу адекватно да одговоре наметнутом законском решењу, а наше је мишљење да је измена урађена без озбиљне анализе о томе и да је постојала анализа, оправдано је сумњати да би се таква измена десила. Законски рок од 10 дана о обавештавању о поступку извршења психолога органа старатељства, пре датума заказаног за извршење, јесте непотребно дуги рок у овако хитним поступцима.

1.3. Закон о раду

Нашим Законом о раду предвиђено је чланом 77. да запослени има право на одсуство са рада уз накнаду зараде (плаћено одсуство) у трајању од пет радних дана у случају порођаја супруге. Законом би требало, ради омогућавања очевима да се у првим недељама рођења детета, више посвете детету, повећати број дана за рођење детета, по узору на Норвешку у којој очеви имају право породилског одсуства, и то мајке имају право на девет недеља породилског, а очеви имају право на четири недеље породилског. Остали део породилског родитељи су слободни да одлуче ко ће од њих користити или међусобно поделити. Управо такво регулисање би омогућило очевима да се више посвете бризи о детету.

1.4. Закон о наслеђивању

Размотрити могућност утицаја контаката на наследна права, тако да тестватор може да смањи нужни део, уколико никада није постојао близак породични однос, осим уколико је тестватор без оправданог разлога одбио контакт са дететом (аустријско право).

1.5. Закон о социјалној заштити

На основу истраживања спроведеним у појединим центрима за социјални рад (Нишу, Трговишту, Вршцу, Пландишту и Белој Цркви), дошли смо до података да право родитеља на новчану помоћ, односно накнаду за путне трошкове потребне за остваривања контаката са децом која су измештена у друге породице или установе, зависи од финансијских могућности општина и градова, и није регулисано на исти начин на нивоу Републике. Дошли смо до података да у 3 центра (Ниш, Вршац, Пландиште), постоји право родитеља на новчану помоћ за трошкове остваривања контаката са децом која су измештена у друге породице или установе, а у 2 центра (Трговиште, Бела Црква) родитељи немају то право. Законом би требало предвидети право родитеља и блиских лица на новчану помоћ за остваривање права на контакт, и на тај начин би се право регулисало на нивоу државе, а не као досад од општине/града до општине/града.

1.6. Закон о извршењу кривичних санкција

Чињеница да је један од родитеља у затвору не мења право на одржавање контаката са дететом и потребно је и у таквој ситуацији омогућити остваривање одржавања контаката. Деца чији су родитељи у затвору имају иста права као и остала деца и не треба дозволити њихову дискриминацију по питању остваривања појединих права, као што су право на контакт са родитељима који се налази у затвору.

Предлози у складу са Препоруком CM/Res (2018)5, Комитета министара државама чланицама о деци родитеља затвореника од 4. априла 2018. године:

Први предлог је да се Законом/Правилником предвиди да приликом доношења одлуке о месту где ће затвореник издржавати казну или приликом његовог премештања из једног у други затвор, да се води рачуна да буде у близини своје деце, како би се олакшали контакти.

Друго, деци би требало Законом омогућити да посете родитеља најкасније недељу дана након затварања, и након тога омогућити редовне контакте једном недељно или чешће у случају потребе, и у времену прилагођеном дететовим обавезама које има у школи. Уколико није могуће из неког разлога да се посете одвијају једном недељно, већ ређе, требало би дозволити да посете трају дуже. Другим речима управа затвора мора бити максимално флексибилна приликом одржавања контаката затвореника са њиховом децом. Треба омогућити затвореницима, уколико не могу да изађу, да их дете посећује у затвору и приликом одређивања места и времена потребна је флексибилности, како би се контакт остварио. Уместо тачног термина (петком од 12 до 14), значило би да се одреди флексибилан термин, а који према допису који смо добили од управника Казнено-поправног завода у Сремској Митровици, није могуће остварити, јер како се наводи, права осуђених лица су јасно прописана законским одредбама и према свима се једнако спроводе, односно не постоји било каква форма флексибилности или било чега другог у поступању према осуђеним лицима. Уколико дете нема ко да одводи у затвор, држава се мора постарати да обезбеди адекватно стручно лице које ће одвести и вратити дете из посете родитељу. У затворима би требало обезбедити посебну просторију за посете са децом. Та просторија би требало да задовољи потребе деце, као што су грејачи

за флашице, играчке, прибор за писање и цртање и све оно што је потребно да се деца осећају што пријатније и да се контакт одвија што квалитетније.

И треће, о подизању свести о правима деце чији су родитељи у затвору, требало би едуковати и друге органе који су укључени у доношење одлука које утичу на остваривање права детета, полиција, судство, центри за социјални рад. Требало би спровести истраживања која би укључила и децу чији су родитељи у затвору како би се сазнало како на њих утиче боравак родитеља у затвору и чуло њихово мишљење шта би требало променити, као и истраживање рада центара, како би се утврдила добра пракса и пружити финансијску подршку како би се омогућило остваривање права.

На основу података које смо добили у Центру за социјални рад у Нишу, Центру је од стране лица лишених слободе за последње три године од 2017. до 2019. године било упућено 3 захтева лица лишених слободе за стручну помоћ, у циљу остваривања контаката са дететом и на основу података Центра у сва три захтева Центар је пружио помоћ како би се контакт остварио.

У циљу прикупљања података о остваривању права на контакт деце чији су родитељи лица лишена слободе аутор докторске дисертације обратила се и Казнено-поправном заводу у Нишу и Казнено-поправном заводу у Сремској Митровици, као и директору Управе за извршење кривичних санкција. У захтеву су затражени подаци о лицима лишеним слободе која имају малолетну децу, захтев да се спроведе анкета лица лишених слободе о томе у којој мери се остварује њихово право на контакт са децом, лично или путем телефона, разлог непостојања контаката, као и питање Казнено-поправном заводу да ли постоји флексибилнији приступ када је у питању остваривање права лица лишених слободе на контакт са децом, као и да ли постоји специјално опремљена просторија за посете деце родитељима који су у заводу, не мислећи при томе на брачну собу. Одговор смо добили од Казнено-поправног завода у Сремској Митровици да установа не води посебну евиденцију о лицима која имају децу, да не постоји флексибилнији став по питању права на контакт са децом лица лишених слободе, већ „за све важе уста правила” и не постоји посебна соба за контакте лица лишених слободе са децом, али се наводи да је у току реконструкција посетне сале, где ће бити предвиђена и наведена просторија. Планирано анкетирање лица лишених слободе о одржавању личних контаката

са децом током њиховог боравка у Казнено-поправном заводу није спроведено, јер нисмо добили дозволу директора Управе за извршење кривичних санкција.

2. ПРАВО НА КОНТАКТ ДЕЦЕ ПОД СТАРАТЕЉСТВОМ ДРЖАВЕ

На основу података Центра за социјални рад у Нишу у 2019. години од укупног броја деце под старатељством државе њих 167 је смештено у хранитељске породице, а 16 у домове; у 2018. године укупно 180 деце је смештено у хранитељске породице, а 19 у домове, а у 2017. години укупно 198 деце је смештено у хранитељске породице, а 18 у домове. На основу података можемо закључити да се највећи број деце која су под старатељством државе смешта у хранитељске породице (Видети Графикон 10, стр. 215).

Деца која су у 2019. години била смештена у хранитељске породице, у односу на пол била су у 76 случајева дечаки и у 91 случај девојчице, а у 2018. било је 83 дечака и 97 девојчица, а у 2017. било је 98 дечака и 103 девојчице. На основу података можемо закључити да је мало већи број девојчица у односу на дечаке који се смештају у хранитељске породице. У Дому за децу и младе „Душко Радовић” у Нишу у односу на пол деце која су смештена у Дом у 2019. години било је 17 дечака и 11 девојчица, у 2018. години било је 20 дечака и 10 девојчица и у 2017. години било је 10 дечака и 7 девојчица. На основу података можемо закључити да је у Дому смештен већи број дечака у односу на девојчице (Видети Графикон 11, стр. 215).

У односу на узраст деце смештене у хранитељске породице у 2019. години највећи број деце је узраста од 4 до 11 година, тако имамо да је до 3 године смештено двадесет троје деце, од 4 до 7 година четрдесет петоро деце, од 8 до 11 година педесет троје деце и од 16 до 18 година пенаесторо деце (Видети Графикон 12, стр. 215). У дому за децу и младе „Душко Радовић” у Нишу у 2019. години нема деце млађе од 12 година, од 12 до 15 година 3 детета, и од 16 до 18 година 25 деце (Видети Графикон 13, стр. 216).

Дете које је лишено породичне средине или из неког разлога не може да остане у породичној средини, има право на заштиту и помоћ државе и обавеза је државе да обезбеди алтернативну бригу о детету, као и да обезбеди остваривање права детета и права на контакт. Некада није довољно само прописати право на контакт, већ је потребно пружити подршку родитељима у циљу остваривања

овог права, односно објаснити родитељима који значај контакти имају за дете и пружити материјалну подршку родитељима. Једна од замерки из Извештаја Комитета за права детета била је да се у Републици Србији деца измештају из биолошке породице због тешке материјалне ситуације и да претходно није учињено све да се породици помогне и да дете остане са својим родитељима. На основу прикупљених података можемо рећи да је данас мали проценат деце која се измештају због тешке материјалне ситуације. На основу података Центра за социјални рад у Нишу у 2019. години, најчешћи разлог смештаја деце у хранитељске породице или домове су проблеми у понашању и то код 42 деце, следи неадекватно родитељско старање код 37 деце, спреченост родитеља да врше родитељску дужност 22 случаја, умрли родитељи у 14 случајева, напуштена деца 9, лишени родитељског права 4 (потпуно или делимично), насиље 3 (Видети Графикон 8, стр. 212)

На основу података Дома за децу и младе „Душко Радовић” у Нишу у 2019. години најчешћи разлог смештаја деце у Дом су болест детета и то код 9 деце, долазак деце из Завода за васпитање деце и омладине Књажевац 6 деце (због промена у понашању и поласка у средњу школу), проблеми у понашању код 5 деце, неадекватно родитељско старање у 4 случаја, умрли родитељи у 3 случаја, насиље над дететом 1 случај (Видети Графикон 9, стр. 212).

На основу анализе података појединих центара за социјални рад можемо закључити да се приликом смештаја деце у хранитељске породице у великом проценту деца из исте породице не раздвајају, и то у 88, 60%. На основу анализе података центара за социјални рад у Нишу, Вршцу, Пландишту и Белој Цркви утврдили смо да је веома висок проценат да се браћа и сестре смештају у исту хранитељску породицу и да се настоји да се деца не раздвајају, и то: у 171 случају деца нису раздвајана, а у 22 случаја деце су приликом измештања из биолошке породице смештена у различите породице (Видети Графикон 14, стр. 228).

На основу података центара за социјални рад у Нишу, Вршцу, Пландишту, Белој Цркви за период од 2017. до 2019. године центрима је поднет 21 захтев за остваривање права на контакт од стране брата и сестре, са децом која су под старатељством државе.

На основу података центара за социјални рад у Нишу, Вршцу и Белој Цркви, у периоду од 2017. до 2019. године од стране бабе и деде поднето је укупно 23 захтева за остваривање права на контакт са децом која се налазе у хранитељским породицама или домовима.

Према подацима центра за социјални рад у Нишу, у периоду од 2017. до 2019. године није поднет ниједан захтев за остваривање права на контакт блиских лица, садашњих или бивших партнера родитеља (очух, маћеха) са дететом. На основу података центара за социјални рад у Нишу, Вршцу, Белој Цркви о поднетим захтевима за остваривање права на контакт са децом смештеном у хранитељске породице и домове, од стране сродника и блиских лица за период од 2017. до 2019. године, најчешће захтеве подносе бабе и деде, и то: 23 захтева, а затим брат или сестра 21 захтев, док остали сродници и блиска лица нису поднела ниједан захтев (Видети Графикон 15, стр. 243).

Приликом одлучивања о месту где ће дете бити смештено требало би водити рачуна и о томе да дете буде у близини родитеља, јер би то допринело учесталости контаката. Прекид контаката са породицом, отежаће повратак детета и према неким истраживањима деца која су се вратила биолошким породицама, у већем проценту су имала контакте са породицом. На основу података центара за социјални рад у Вршцу, Белој Цркви и Пландишту, у периоду од 2017. до 2019. године у несродничке хранитељске породице смештено је укупно 32 деце, а у 23 случаја као један од разлога приликом избора хранитеља наводи се близина детета и биолошке породице. Што значи да се у 71,87% случајева приликом избора хранитеља водило рачуна и о близини детета и биолошке породице (Видети Табела 1, стр. 164).

На основу података које смо прикупили од центара за социјални рад у Нишу, Вршцу, Пландишту и Белој Цркви, забрана контакта постоји у 8 случајева измештене деце, док у 172 случаја не постоји забрана контаката (Видети Графикон 6, стр. 209). Од укупно 172 случаја у којима је дозвољен контакт, контакт постоји у 145 случајева. Што значи да деца која су издвојена из биолошке породице у периоду од 2017. до 2019. године, имала су контакт у 84,30% (Видети Графикон 7. стр. 209).

На основу података Дома за децу и младе „Душко Радовић” у Нишу од укупно седамнаесторо деце смештене у дому у 2017. години њих девет је имало контакт, у 2018. години од тридесеторо деце смештене у Дому двадесет једно је имало контакт, у 2019. години од двадест осморо деце смештене у Дому њих двадесет је имало контакт са биолошком породицом. На основу наведених података можемо закључити да деца смештена у Дому у мањем проценту имају контакте са биолошком породицом у односу на децу смештену у хранитељске породице. Подаци показују пораст контаката од 2014 до 2018. године за 5% и то у последње две године. Подаци о контактима са децом која се налазе у домовима воде се прецизно на нивоу Републике, док са децом у хранитељским породицама то није случај (Видети Табела 8, стр. 210).

И поред значаја који контакт има за повратак детета у биолошку породицу, у ранијем периоду у нашем систему социјалне заштите, није се о овом питању водило рачуна, тако да према подацима из ранијих истраживања, у евиденцији о деци која се налазе у хранитељским породицама или у домовима, у малом броју случајева постоје подаци о контактима. Данас шест година након тог истраживања, на основу истраживања спроведеног у појединим центрима за социјални рад (Нишу, Вршцу, Пландишту, Белој Цркви и Трговишту) и Дому за децу и младе „Душко Радовић” у Нишу, као и извештајима Републичког завода за социјалну заштиту, можемо закључити да се подаци о контактима са децом која се налазе у домовима воде прецизно, док са децом у хранитељским породицама то није случај. На основу података које је аутор добио од Републичког завода за социјалну заштиту, установе за домски смештај за децу и младе и установе за васпитање деце и омладине редовно информишу о динамици контаката деце на смештају са породицом, али од истих смо обавештени да немају податке о контактима деце смештеним у хранитељским породицама. Подаци показују пораст контаката од 2014. до 2018. године за 5% и то у последње две године (Видети Табела 11, стр. 224). И ако је на основу података утврђено да је за последњих пет година повећан број контаката деце смештене у установама за домски смештај, то повећање односи се на број контаката који спада у ређе или контакте путем телефона (Видети Табела 12, стр. 224).

У Републици Србији проценат деце код које је дошло до престанка потребе за породичним смештајем у односу на разлоге, у случају створених услова за

усвојење је у 2018. години 18,18%, док је повратак у биолошку породицу 36,16%. Ако упоредимо са подацима из 2015. године, када је 23,9% деце прекинуло породични смештај због усвајања, а 33,5% због повратка у биолошку породицу, можемо закључити да је смањен број усвојене деце за 5,72%, док је повећан број деце која су враћена у биолошку породицу за 2,66%.

На основу истраживања спроведеног у центрима за социјални рад у Нишу, Трговишту, Вршцу, Пландишту и Белој Цркви од укупно двадесеторо деце која су за последње три године враћена у биолошке породице, сва деца су имала током боравка у хранитељске породице или домове контакт са биолошком породицом, што значи да је контакт 100% постојао у случајевима где је дошло до повратка деце у биолошке породице.

На основу података Центра за социјални рад у Нишу за последње три године само шесторо деце је враћено у биолошку породицу. Од укупно шесторо деце колико је враћено сва деца имала су редован контакт са биолошком породицом. На основу података Дома за децу и омладину „Душко Радовић” у Нишу у последње три године ниједно дете није враћено у биолошку породицу. Контакт је јако битан за повратак детета у биолошку породицу и потребно је у наредном периоду више пажње посветити афирмацији контаката са децом која су под старатељством државе.

3. КОНТРОЛИСАНИ КОНТАКТ

Стиче се утисак да Србија касни у односу на неке земље, тако да је тренутно код нас стање по питању одржавања контаката, на нивоу које је у неким земљама постојало 80-тих, а то је да постоји апсолутна претпоставка о добробити контаката, а да се недовољно води рачуна о безбедности детета.

Занимљиво је да у ниједној од пресуда не можемо наћи примедбе родитеља на услове у Центрима, односно на просторије где се одвија контакт. Да ли су то просторије које омогућавају пријатну атмосферу, прилагођену деци, опремљену играчкама или другим предметима прилагођеним узрасту деце. Какав је намештај, да ли је као у службеним канцеларијама, канцеларијски сто и столице, што доприноси хладној атмосфери. Несумњиво је да се мора приликом сваког контакта водити рачуна о осигурању безбедности деце, али је потребно и водити рачуна о квалитету односа и достојанству странака. Суд приликом доношења

одлуке води рачуна о времену и месту где ће се одржавати контакти. Место треба да је прикладно за дете, а приликом одређивања времена требало би водити рачуна и о просторним и временским могућностима детета.

Анализирајући судску праксу, могли смо утврдити да места односно објекти где би се требало одвијати контролисани контакти често представљају проблем, јер у центрима и саветовалиштима често не постоје просторије за ту сврху, па се дешава да се контакти одвијају у канцеларијама или просторијама које нису прикладне за ту сврху. То нису просторије које омогућавају пријатну атмосферу, прилагођену деци, опремљену играчкама или другим предметима прилагођеним узрасту деце. Приликом упућивања у центар судови би морали да имају податке да ли у центру постоји просторија за контролисани контакт и да ли је осигурана безбедност. Не може се неко упућивати у центар ради контролисаног контакта, а да у центру не постоје услови који омогућавају контролисани контакт. На основу Обавештења које смо добили од Министарства за рад запошљавање, борацка и социјална питања, као надлежног министарства обавештени смо да Министарство нема евиденцију у којим центрима постоји специјална просторија за контролисане контакте. У наредном периоду морало би да се обезбеде средства за опремање таквих просторија, које ће омогућити пре свега безбедност, али и пријатну атмосферу за дете и особе које имају право на контакт. Аутор докторске дисертације је у току спровођења истраживања боравила у Центру за социјални рад у Нишу у коме се реализује више од 100 контаката у контролисаним условима годишње, а у коме је просторија за контролисане контакте, који се одвијају викендом, опремљена конференцијским столом и столицама и подсећа на канцеларију за састанке, а томе и служи радним данима. Несумљиво је да се мора приликом сваког контакта водити рачуна о осигурању безбедности деце, али је потребно и водити рачуна о квалитету односа и достојанству странака.

4. ПОСТУПАЊЕ И УЛОГА ЦЕНТРА ЗА СОЦИЈАЛНИ РАД

Поред евентуалних проблема узрокованих нормативном регулативом, једна од полазних претпоставки је била и да проблем у остваривању права детета на контакт може настати и због неадекватног поступања запослених у установама социјалне заштите. Полазна претпоставка је била да узрок

евентуалног неадекватног поступања може представљати недостатак потребног знања запослених (курикулум наставног плана и програма на основним студијама за образовање социјалних радника, надоградња стеченог знања и стицање новог, кроз усавршавање запослених), али и недостатак потребних финансија и људства, у установама надлежним за поступање. Анализа података и рада центара за социјални рад потврдила је претпоставку да у поступању надлежних органа постоје пропусти, настали кривицом система (колективна кривица), али и пропусти настали услед поступања, односно не поступања појединаца запослених у органима надлежним за поступање (индивидуална кривица).

Некада је потребно да запослени у центрима, родитељима објасне да измештањем детета, не губе право на контакт са својим дететом и објасне колико је контакт важан за дете. Период измештања за дете представља промену средине и може бити стресан за дете, јер одлази у другу средину, школу, одваја се не само од родитеља већ и од брата и сестре, осталих блиских лица и може стећи утисак да је напуштен, а што ће се негативно одразити на дететов психички развој. Чак постоји мишљење да код усвојења, а можемо га применити и на одлазак детета у хранитељску породицу, да дете уколико има контакт са родитељима лакше прихвата нову породицу и средину, под условом да је у питању контакт који је добар за дете. Упознавање родитеља о утицају контаката са дететом, на правилан развој детета, са могућношћу тражења и добијања материјалне помоћи за трошкове у вези са контактом. Многи родитељи чија су деца измештена, имају само основно образовање и потребна им је како материјална, тако и саветодавна помоћ, како би се упознали са својим правима и обавезама, а управо центри су ти који би требали да пруже ову врсту помоћи. Постојање плана о повратку детета у биолошку породицу, подразумева и предузимање мера како би се циљ предвиђен планом остварио. Помоћ је битна не само пре већ и током контакта, како контакти не би узнемирили дете и тако створили утисак да контакти нису добри за дете.

Обавеза је државе да предузме све што је наопходно како би установе које воде бригу о деци испуниле све прописане стандарде у области сигурности, здравља, подобности и броја запослених, и стручног надзора. Што се тиче обавезе државе да обезбеди стандарде по питању запослених у установама које

се брину о деци, према Извештају Комитета за права детета, једна од замерки је била увођење забране запошљавања у Републици Србији, у установама које воде бригу о деци, што може утицати на квалитет бриге која се деци пружу у њима.

У оквиру истраживања у циљу прикупљања података за израду докторске дисертације, спроведена је и анкета стручних радника (социјални радници, педагози и психолози), запослених у појединим центрима за социјални рад и Дому за децу и младе „Душко Радовић” у Нишу, којом су поред осталог испитивани лични ставови запослених о усклађености одобрених финансијских средстава са потребама рада центара, колико број запослених одговара потребама центра, о утицају забране запошљавања на квалитет услуга у центрима за социјални рад. Свако од питања вредновало се тако што се заокруживала, оцена од 1 до 5 (1 – незадовољавајуће; 2 – задовољавајуће; 3 – просечно; 4 – врло добро; 5 – одлично).

Табела 15. Резултат анкетања стручних радника (социјални радници, педагози и психолози), запослених у појединим центрима за социјални рад и Дому за децу и младе „Душко Радовић” у Нишу

Укупно испитаника	76

	Валидни одговори	Аритметичка
Колико је образовање социјалних радника (педагога, психолога социјалних радника и других) прилагођено потребама праксе?	76	2,98
Колико програм усавршавања социјалних радника задовољава потребе праксе?	76	2,80
Колико су одобрена финансијска средства у складу са потребама рада центара?	74	1,88
Колико број запослених одговара потребама центра?	76	1,55
Каква је сарадња са другим установама/органима (суд, полиција, тужилаштво) у поступцима остваривања права родитеља и блиских лица на контакт са дететом и вршења родитељских права?	76	3,12
Да ли сматрате да је забрана запошљавања негативно утицала на квалитет услуга у центрима за социјални	ДА 63 НЕ 13	

Најслабије је оцењена тврдња о томе колико број запослених одговара потребама рада центара за социјални рад и Домова за децу и младе, и то: од 1 до 5 средња вредност је 1,55. На питање да ли сматрате да је забрана запошљавања негативно утицала на квалитет услуга у центрима за социјални рад чак 63 испитаника је одговорило са ДА, док је 13 испитаника одговорило са НЕ. И поред препоруке Комитета за права детета да Република Србија укине забрану запошљавања у установама које се брину о деци, због квалитета услуга, то до данас није учињено и на основу личног става запослених у центрима, можемо закључити да забрана јесте утицала на квалитет услуга (Видети Графикон 17, стр. 283).

Када је 1. јануара 2014. године ступила на снагу забрана запошљавања у центрима за социјални рад у Републици Србији било је запослено 1.915 стручних радника запослених на неодређено време, да би тај број у 2018. години износио 1.707 што је за 10,86% мање у односу на 2014. године. У истом периоду број корисника услуга центара за социјални рад у Републици Србији повећан је за 9,52% тако да је број корисника у 2014. години био 682.172, а 2018. године број корисника центара за социјални рад био је 753.996 (Видети Графикон 18, стр. 283).

Компетентности социјалних радника мора бити на изузтно високом нивоу с обзиром на значај одлуке у чије доношење учествују, односно чак можемо рећи да доносе нацрт пресуде о начину вршења родитељског права. На основу извршеног анкетања стручних радника запослених у центрима за социјални рад, на питање колико је образовање социјалних радника (педагога, психолога, социјалних радника и других) прилагођено потребама праксе, оцењујући од 1 до 5 (1 – незадовољавајуће; 2 – задовољавајуће; 3 – просечно; 4 – врло добро; 5 – одлично), добијена је *средња оцена 2,98*. Резултат указује да стручни радници у већини сматрају да градиво на факултетима за образовање стручних радника није довољно прилагођено потребама праксе и на потребу разматрања могућих измена у плановима и програмима и њихово усклађивање са потребама рада у пракси.

Програми усавршавања стручних радника у центрима за социјални рад су од стране стручних радника оцењивани оценама од 1 до 5 (1 – незадовољавајуће; 2 – задовољавајуће; 3 – просечно; 4 – врло добро; 5 – одлично). *Средња оцена је*

2,80 што значи да стручни радници у већини сматрају да програми усавршавања нису у довољној мери прилагођени потребама праксе.

Анализом судске праксе можемо утврдити да центри различито тумаче најбољи интерес детета, када дају предлог са ким би дете требало да живи, и то често зависи да ли је у питању центар са територије општине мајчиног боравишта, који предлаже да се дете ипак повери мајци или центар са територије општине оца, који сматра да дете треба поверити оцу. У ситуацијама када је процена да су оба родитеља подједнако подобна да се старају о деци, дискреционо право о тумачењу стандарда најбољег интереса детета, доводи до различитих мишљења центара, стиче се утисак да је увек могуће наћи разлог да се предност да једном или другом родитељу, иако је чињеница као и у другим земљама да се најчешће мајка одређује за примарног старатеља.

У неким пресудама можемо приметити да постоји попустљив став према насилним родитељима појединих центара. Тако у једној од пресуди имамо мишљење једног од центара да би требало променити одлуку којом је дете поверено мајци, јер се навикло да живи у средини код оца, и ако је неспорно да отац не дозвољава детету да комуницира са мајком, да дете мења понашање према мајци када је отац присутан, да је отац одвео дете из куће мајке тако што је упао преко ноћи у кућу мајке са још две непознате особе и ударао и шутирао мајку пред дететом. Законом и међународним инструментима прописано је да се не може позивати на промењене околности, родитељ који својим понашањем спречава извршење пресуде и на тај начин привремено стање промени у трајно решење. Поставља се питање да ли нарочито у мањим срединама постоји страх радника центара од насилника. Чињеница је да су запослени у центрима за социјални рад, под великим притиском и да им је често угрожена безбедност, због које би требало више пажње посветити обезбеђивању услова рада, који гарантују безбедност за све учеснике у поступку. Приликом прикупљања података за израду докторске дисертације у Центру за социјални рад у Нишу, у разговору аутора рада са запосленима, једна од примедби је и стални притисци којима су изложени од странака у породичним споровима, а до којих долази након увида у мишљење центра од стране адвоката, а на основу захтева о доступности јавних информација, након чега се дешава да странке физички или вербално нападну запосленог, уколико су незадовољни мишљењем. Управо због

тога како наводе у Центру у Нишу, заузет је став да на захтев суда поднесу Извештај о процени родитељских компетенција, а не и мишљење коме би требало поверити децу.

5. ПРЕВЕНЦИЈА СПОРОВА И ЊИХОВО РЕШАВАЊЕ САВЕТОВАЊИМА ИЛИ МЕДИЈАЦИЈОМ

На основу података добијених од Републичког завода за социјалну заштиту број упута Центара за социјални рад за коришћење медијације у периоду од 2014. до 2018. године се смањивао из године у годину тако да је у 2018. години само 246 упута центара за коришћење медијације, а што је 54% мање у односу на 2014. годину када је број упута центара за социјални рад износио 550 (Видети Графикон 19, стр. 303). Ови подаци нам говоре да и поред предности које има медијација, у Републици Србији занемарује се њен значај и допринос који може имати у поступцима решавања међусобних сукоба родитеља и на пружање помоћи за успостављање контаката. Трбало би размотрити могућност формирање радне групе, која ће дати препоруке о начинима на који начин увећати примену медијације и саветовања. Како би се штетни ефекти развода на децу свели на најмању меру, потребно је предвидети обавезно саветовање за све који имају малолетну децу, као што је то случај у појединим савезним државама у САД.

Аутор рада обратила се мејлом Регионалној канцеларији посредника у Нишу за податке о броју посредовања/медијација у породичним споровима, у вези успостављања контаката са дететом за период од 2017. до 2019. године за град Ниш. Од Регионалне канцеларије добијен је одговор да канцеларија посредника у Нишу није имала ниједно посредовање/медијацију у породичним споровима у вези успостављања контаката са дететом за период 2019. године за град Ниш, а Канцеларија није постојала у 2017. и 2018. години.

6. ПОСТУПАЊЕ СУДА

У Републици Србији је број развода у сталном, благом порасту, тако да је у 2015. години разведено 9.381 бракава, а 2018. године разведено је 9.995 бракава, што је за 9,9% више. Ако изузмемо разводе у којима нема деце, добијамо податке да је у 2018. години у 5.301 донетих одлука о разводу

одлучивано и о начину вршења родитељског права, а у 2015. години у 5.288 донетих одлука о разводу одлучивано је и о начину вршења родитељског права (Видети Табела 3, стр. 181).

У Србији је 2018. године од укупно 5.301 случаја разведених бракова у којима се одлучивало и о начину вршењу родитељског права, број одлука у којима су деца додељена оцу износио је 734, мајци 3.742, оцу и мајци 742 и установи или другим лицима 83. Ако то претворимо у проценте добијамо следеће податке, у 70,59% случајева деца су додељена мајци, а у 13,84% оцу, оцу и мајци у 13,99%, 0,15% другим лицима, 0,09% установи и остало 1,32%. На основу наведеног можемо закључити да се деца у највећем броју додељују мајкама на самостално вршење родитељског права (Видети Графикон 1, стр. 169).

Ако упоредимо са подацима за град Ниш, у коме је у 2018. години од укупно 349 разведених бракова у 210 случаја одлучивано и о начину вршења родитељског права, број одлука у којима су деца додељена оцу износио је 27, мајци 153, оцу и мајци 26 и установи или другим лицима 4. Самостално вршење родитељског права у корист очеве у 2018. години за град Ниш је износило 12,86%, а што је мање за 0,99 % у односу на републички просек (Видети Графикон 2, стр. 170).

У Републици Србији је и поред законске могућности заједничког вршења родитељског права, која постоји од 2005. године, мали проценат пресуда у којима је на основу споразума родитеља, који одобрава суд водећи рачуна о најбољем интересу детета, одређено заједничко вршење родитељског права. У 2018. години у 742 случаја је одређено заједничко вршење родитељског права, а у 2015. години у 585 случајева је одређено заједничко вршење родитељског права. Ако упоредимо са укупним бројем разведених бракова у којима се одлучивало о начину вршења родитељског права, приметимо да сваке године се бележи благи пораст заједничког вршења родитељског права, у просеку око 1% годишње. Ако упоредимо са земљама западне Европе у којима је заједничко родитељство правило, а самостално изузетак, јасно је да у Републици Србији заједничко родитељство и поред законске могућности и 15 година након увођења у правни систем, постоји у далеко мањем проценту у односу на друге

земље у којима постоји заједничко вршење родитељског права (Видети Табела 5, стр. 189).

На основу података за град Ниш, о томе коме су деца након развода додељена, можемо закључити да заједничко вршење родитељског права, бележи благи пораст тако да је у 2018. години, у односу на 2015. годину повећан за 5,33%. Процент деце која се додељују оцу је такође у благом порасту, тако да је 2018. године већи у односу на 2015 годину за 3,22%

Уколико упоредимо Републички просек о заједничком вршењу родитељског права са подацима за град Ниш, уочићемо да је у Нишу у 2018. години у 26 пресуда одобрен споразум о заједничком вршењу родитељског права, а што је 12,38 од укупног броја пресуда у којима се одлучивало о начину вршења родитељског права, а што је мање за 1,62 % у односу на републички просек. Уколико упоредимо републички просек о заједничком вршењу родитељског права са подацима за град Врање, уочићемо да је у Врању у 2018. години у 6 пресуда одобрен споразум о заједничком вршењу родитељског права, а што је 13,04% од укупног броја пресуда у којима се одлучивало о начину вршења родитељског права, а што је мање за 0,96% у односу на републички просек.

Табела 6. Процентуални приказ заједничког вршења родитељског права за поједине градове и општине у односу на републички просек⁷²²

Година	2015.	2016.	2017.	2018.
Процент заједничког вршења родитељског права на нивоу Републике Србије	11,06%	12,88%	13,43%	14,00%
Процент заједничког вршења родитељског права на нивоу града Ниша	7,06%	11,58%	10,36%	12,38%
	-1,00%	-1,30%	-3,07	-1,62
Процент заједничког вршења родитељског права на нивоу града Врања	4,26%	14,70%	11,11%	13,04%
	-6,80%	+1,82%	-2,32%	-0,96%
Процент заједничког вршења родитељског права на нивоу општине Зрењанин	8,45%	10,37%	10,53%	7,09%
	-2,55%	-2,51%	-2,90	-6,91%

⁷²² Подаци за град Ниш, град Врање и општину Зрењанин, базирају се на основу последњег заједничког пребивалишта супружника, или пребивалишта тужене стране, односно пребивалишта тужиоца, према подацима добијеним од Републичког завода за статистику.

На основу података не можемо закључити да је заједничко вршење родитељског права у већем проценту присутно на северу земље или југу, једини закључак је да се бележи благи раст заједничког вршења родитељског права на целој територији Републике Србије, а који је и после 15 година од увођења у правни систем низак.

Анализа података и рада судова потврдила је да у поступању надлежних органа у поступцима остваривања права на контакт, постоје пропусти. На основу анализе судске праксе у предметима одлучивања о контактима стиче се утисак да судови избегавају да преузму одговорност за одлуку и сами тумаче шта је то најбоље за дете након што добију потребне податке од центара. Као да је лакше само преписати оно што је центар предложио, са образложењем које је такође преписано из мишљења центра. Разумљиво је да судије користе мишљење вештака и стручњака из одређених области, али тумачење стандарда најбољег интереса детета требало би да преузму судије, јер као особе под заклетвом имају већу одговорност од радника центра.

Још један у низу послова које судови преносе на центре за социјални рад, у поступцима који се тичу регулисања родитељског права, јесте и поступање по питању права детета да изнесе своје мишљење, слободно и непосредно у судском и управном поступку, а где је утврђено да се мишљење детета старијег од 10 година увек или често утврђује на основу мишљења органа старатељства, у 81,2%. На основу истраживања које је реализовао Центар за права детета у оквиру пројекта, добијени су резултати да се мишљење детета старијег од 10 година увек или често утврђује на основу мишљења органа старатељства у 81,2%, док се у случају деце млађе од 10 година мишљење детета увек или често утврђује на основу мишљења органа старатељства у 91,3%. На основу података можемо закључити да се одредба закона о непосредном изражавању мишљења у судском и управном поступку ретко спроводи у пракси и да одлуку о непосредном учешћу доноси суд, а не доноси дете. Начин на који се узимање мишљења детета у пракси спроводи искључује контролу суда у односу на сазнавање мишљења детета, па зато кажемо да суд мишљење сазнаје посредно, а не уз помоћ стручних органа. Суд нема могућност да постави питања.

У нашој судској пракси имамо случајеве где се изриче мера забране приближавања мајци, а са дететом постоји контакт, не само да је насиље

постојало у прошлости већ и у тренутку одржавања контаката отац представља опасност за мајку. Код нас преовлађује мишљење да само насиље над дететом може утицати на контакте са дететом. У великом броју пресуда где је утврђено да је један од партнера вршио неки од облика насиља, изриче се мера забране приласка партнеру, али се односи између деце и насилног партнера остварују без надзора најчешће викендом од петка до недеље или сваког другог викенда. У нашој судској пракси, у случају навода о постојању насиља, судови стране упућују на кривични поступак, а који најчешће још увек траје и након доношења пресуде о начину регулисања контаката.

Углавном је видљиво колико деца учествују у доношењу одлука о томе са ким ће живети и у доношењу одлуке о контактима, када дође до спора, али поставља се питање колико деца учествују у доношењу одлука са којим ће родитељем живети и како ће одржавати контакт са другим, када постоји споразум родитеља о начину вршења родитељског права. Да ли би требало размотрити обавезу давања мишљења детета о споразуму родитеља и тек након тога да суд одлучи да ли ће дати сагласност на споразум, а на тај начин би се испоштовало право на сопствено мишљење и деце чији су се родитељи споразумели како ће вршити родитељско право. У случају постојања споразума, наши судови не траже мишљење детета, и ако се доноси одлука која утиче на његов живот, и право детета на изражавање сопственог мишљења не зависи од тога ко доноси одлуку, родитељи или суд, дете има право да се чује његов глас. Мишљење детета и разматрање тог мишљења се изоставља када постоји споразум родитеља, па се поставља питање које то радње суд предузима, када проверава да ли је споразум у најбољем интересу детета. У већини земаља судови не омогућавају детету да изнесе своје мишљење, када постоји споразум родитеља.

Мада и споразум родитеља подлеже провери суда, у циљу утврђивања да ли је споразум у најбољем интересу детета, и суд може да не одобри споразум, уколико сматра да он није у најбољем интересу детета, али је у тим ситуацијама интервенција државе, мања него када постоји спор између родитеља. У првом случају и поред обавезе да примењују у свакој ситуацији истражно начело, мала је вероватноћа да суд не одобри споразум родитеља, и у пракси јавља се пасивност државних органа у поступању, док се у случају непостојања

споразума, очекује активна улога и предузимање мера како у доношењу одлуке тако и приликом њеног извршења, очекује се примена истражног начела, како би се донела одлука која највише одговара интересима детета.

Када постоји споразум родитеља, једина обавеза суда је да испита да ли је такав споразум у интересу детета, али чињеница је да се суд не упушта у детаљну истрагу, да ли је стварно такав споразум у најбољем интересу детета. Суд не тражи мишљење детета чиме се доводи у питање и право детета на сопствено мишљење.

На основу података Основног суда у Бујановцу у периоду 2017-2019. године, поднето је 44 споразума о начину вршења родитељског права, у 42 случаја је споразум одобрен, а у 2 случаја није одобрен споразум, што значи да само у 5% случајева споразум није одобрен (Видети Графикон 3, стр. 184). У Основном суду у Нишу број одобрених споразума износи 181, а неодобрених 5, што значи да само 2,69% споразума није одобрено (Видети Графикон 4, стр. 184). Подаци потврђују нашу претпоставку да судови углавном прихватају споразум родитеља, са малим изузецима. Свега 4,5% споразума у Основном суду у Бујановцу није одобрено.

Према подацима Републичког завода за социјалну заштиту центри за социјални рад су у 2018. години на захтев суда вршили процену споразумног предлога родитеља за вршење родитељског права у 3690 случајева, а у 2017. години 3379 процене споразумног предлога родитеља за вршење родитељског права. Ако упоредимо са подацима Републичког завода за статистику о разводима у којима се одлучивало о вршењу родитељског права, а то је у 2018. години 5301 пресуда, а у 2017. години 5117, добијамо податке да је у 2017. години од укупног броја пресуда у којима се одлучивало о начину вршења родитељског права у 66,03% постојао споразум, а у 2018. години у 69,60 % случајева постојао је споразум (Видети Табела 4, стр. 183).

7. ИЗВРШЕЊЕ ОДЛУКА О ПРАВУ НА КОНТАКТ

Некада и поред законских гаранција за остваривање права, у пракси се дешава да се контакт са дететом не остварује, отежано се остварује или се остварује на начин којим се не остварује циљ овог права, а то је пре свега добробит детета. Један од проблема представља и знатно дуже трајање поступка

од оног који прописује закон. У великом броју случајева реализација пресуде о начину одржавања личних контаката са дететом, наилази на опструкцију, и зато је извршење одлуке о праву на контакт са дететом једно од најважнијих и најтежих у поступку остваривања права на контакт.

Судски поступци који трају и по неколико година доводе до тога да се дете још више везује за родитеља код кога се налази, а са друге стране емоционално се удаљава од родитеља са којим није у контакту. У таквим случајевима најчешће се у корист родитеља са којим је дете до тада живело доноси одлука о самосталном вршењу родитељског права. Други родитељ поред немогућности да дете виђа дужи временски период и патње кроз коју пролази на крају се и кажњава да се дете поверава другом родитељу.

У случајевима када је утврђено да је кривицом једног родитеља дете отуђено од другог родитеља, поставља се питање шта предузети против родитеља који је отуђио дете од другог. Казна којом се најчешће само прети, промена пребивалишта детета, у већини случајева није у најбољем интересу детета. У малом броју случајева суд може применити ову меру уколико је сигуран да то није стресно за дете и да ће дете без проблема прихватити и навићи се на нову средину. У већини случајева то само представља меру заплашивања родитеља са којим дете живи. На основу анализе судске праксе можемо закључити да наши судови у случајевима непоштовања одлуке о одржавању права на контакт, најчешће изричу новчане казне и да се казна затвора за примарног старатеља са којим дете живи не изриче, или ако се и изрекне не спроводи се. Промена пребивалишта детета је мера која се не изриче и више служи за застрашивање родитеља код кога се дете налази, да уколико не поштује право на контакт детета са другим родитељем, дете ће се предати другом родитељу. Анализом судске праксе наишли смо на један пример, али у страној судској пракси, тако да одузимање детета због непоштовања права на контакт служи само за заплашивање и како је неко рекао представља „*пуцањ у празно*“.

Упркос хитности поступања, најчешће поступак доношења и извршења одлуке о контактима прелази све границе разумног рока, и поред хитности поступка за регулисање одржавања личних контаката са дететом, у пракси поступак доношења пресуде о одржавању личних контаката траје дуже од рокова прописаних законом. И поред прописане хитности у поступању, честа је

ситуација да се рокови извршења одлуке о виђању рачунају годинама, а не данима, недељама и месецима. Уколико се одступа у времену може тренутно противправно стање постати трајно и може доћи до отуђења детета од родитеља са којим нема контакт. У нашој судској пракси честа је ситуација да након дуготрајних поступака неуспелог извршења одлуке о одузимању и предаји детета родитељу, који је одлуком суда одређен да самостално врши родитељско право, долази до промене одлуке и дете се поверава на старање родитељу који је годинама одбијао да поступи по одлуци суда и спречавао било какав контакт детета са другим родитељем. Често наши судови након више година неуспелих покушаја да изврше пресуду прибегавају промени одлуке и дете додељују родитељу који је кршењем закона на крају стекао старатељство над дететом.

На основу података основних судова у Бујановцу, Врању, Новом Пазару и Зрењанину у периоду од 2016. до 2019. године поднет је 61 предлог за извршење пресуде о праву на контакт са дететом (Видети Графикон 26, стр. 331).

Полазна претпоставка да се повреде права на одржавање личних контаката родитеља, сродника и блиских лица са дететом, најчешће дешавају због неизвршења донетих пресуда о контактима, је потврђена, а о чему сведоче и пресуде донете од стране Европског суда за људска права у Стразбуру против Србије.

На основу података основног суда у Врању извршни поступак у поступцима извршења права на контакт у 2019. години просечно је трајао 3 месеца и 19 дана, а на основу података основног суда у Зрењанину 1 месец и 20 дана. Ако упоредимо податке о поднетим предлозима за извршење у 2019. години, основних судова у Врању и Зрењанину, видећемо да је суду у Зрењанину поднето пет предлога, а суд у Врању један, и поред тога поступање у Врању је трајало три пута више у односу на Зрењанин. Основни суд у Зрењанину и поред тога што има већи број поднетих предлога за извршење у овим поступцима има знатно краће поступање у поступцима извршења. У Врању је у 2017. години поступак извршења пресуда остваривања права на контакт трајао 3 године у просеку, а у 2018. години трајао је 2 године, што представља рок који несумњиво крши право на породични живот и оно што је добро је да је тај рок у 2019. години сведен на оно што се може назвати поступање у разумном року (Видети Табела 16, стр. 334).

Често држава мора да пронађе равнотежу у заштити права појединих лица и одмерити који је интерес значајнији. Та дилема се често јавља када је потребно спровести принудно извршење по питању контаката детета и родитеља, када постоји одбијање детета, због протеча времена или неког другог разлога, који није скривио родитељ који покушава да оствари право на контакт. У таквим ситуацијама чак и Европски суд за људска права, заузео је став да власти треба да предузму све неопходне мере у складу са разумним очекивањима у датој ситуацији, што значи да у неким ситуацијама може доћи до одлагања извршења, како би се избегле негативне последице по развој детета. Али можемо исто тако поставити питање, зар негативно не утиче на развој детета, одрастање без контаката са родитељем. Можда би извршење оставило тренутне последице, а одвајање детета од родитеља који је заинтересован за вршење родитељског права оставиће трајне последице, које се не могу надокнадити каснијим контактима, јер се пропуштено време не може надокнадити. Управо то је поступак успостављања равнотеже и постизања најбољег интереса детета у свакој одлуци која се тиче детета.

ЛИТЕРАТУРА

Монографије

- Bakker, W., 2015, Post-separation families: Residential arrangements and everyday life of separated parents, Amsterdam Institute for Social Science Research, University of Amsterdam.
- Boele - Woelki, K., 1997, The Road Towards a European Family Law, Electronic Journal of Comparative Law, vol. 1.1, (<http://www.ejcl.org>, 13.10.2019.).
- Бркић, М., et al., Права детета у Србији 1996-2002, Центар за права детета, Београд,
- Влашковић, В., 2014, Начело најбољег интереса детета у породичном праву, докторска дисертација, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу.
- Вучковић Шаховић, Н., 2001, Права детета и Конвенција о правима детета, Београд, Југословенски центар за права детета.
- Гајин, С., 2012, Људска права, Правно-системски оквир, Београд, Правни факултет Универзитета Унион, (<http://iup.rs/wp-content/uploads/2017/10/S.-Gajin-Ljudska-prava-pravno-sistemski-okvir.pdf>, 12.6.2018.).
- Деца у систему социјалне заштите, 2018, Републички завод за социјалну заштиту, (<http://www.zavodsz.gov.rs/media/1420/deca-u-sistemu-socijalne-zastite-u-2017-lat.pdf>, 15.02.2020.).
- Деца у систему социјалне заштите, 2017, Републички завод за социјалну заштиту, (<http://www.zavodsz.gov.rs/media/1874/deca-u-sistemu-socijalne-zastite-2018.pdf>, 15.02.2020.).
- Doughty, J., 2011, The functions of family courts, PhD Thesis, Cardiff University.
- Драшкић, М., 2020, Коментар Породичног закона, Београд, Службени гласник.
- Драшкић, М., 2016, Породично право, Приручници за полагање правосудног испита, Београд, Службени гласник.
- Драшкић, М., 2015, Породично право и права детета, Београд, Правни факултет Универзитета у Београду.
- Други и трећи алтернативни периодични извештај о примени Конвенције о правима детета у Републици Србији (2008-2014), 2015, Београд, Центар за права детета у Републици Србији, (http://cpd.org.rs/wpcontent/uploads/2017/10/Drugi_i_treci_alternativni_periodicni_izvestaj_o_primeni_Konvencije_2008_2014_sr-latin.pdf, 16.08.2019.).
- Жегарац, Н., 2014, У лавиринту социјалне заштите: Поуке истраживања о деци на породичном и резиденцијалном смештају, уредила Невенка Жегарац, Београд, Центар за истраживања у социјалној политици и социјалном раду, Факултет политичких наука Универзитета у Београду.
- Жегарац, Н. et al., Смернице за планирање сталности у центрима за социјални рад, Београд, Удружење стручних радника социјалне заштите.

- Жегарац, Н., 2004, Деца која чекају – Изазови и трендови професионалне праксе у заштити деце од злостављања, Београд, Save the children UK, Центар за права детета.
- Југовић, А., Пејаковић, Ј., Стевановић, И., 2013, Место за мене - деца на хранитељству у Србији, Београд, Центар за права детета.
- Ковачек-Станић, Г., 2014, Породично право: партнерско, дечје и старатељско право, Нови Сад, Правни факултет Универзитета у Новом Саду.
- Ковачек-Станић, Г., 2002, Нови Сад, Упоредно породично право, Правни факултет Универзитет у Новом Саду.
- Љубичић, М., et al., 2019, Истраживање тешкоћа породица услед којих долази до одлука органа старатељства о издвајању деце из породице и анализа стручних поступака центара за социјални рад у том поступку, Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета у Београду & Завод за социјалну заштиту РС.
- Марковић, Л., 1920, Грађанско право II-Породично право, Београд, Геца Кон.
- Милаш, Н., 1902, Православно црквено право, Мостар, Издавачка књижарница Пахера и Кисића.
- Милосављевић, Б., Поповић, М. Д., 2015, Уставно право, Београд, Правни факултет Универзитета Унион & ЈП Службени гласник.
- Митић, М., 1983, Римско статусно и породично право са елементима процедуре, Београд, Светозар Марковић.
- Neil, F., et al., 2004, Grandparenting in Divorced Families, The Policy Press, Bristol University.
- Николић, М., Шаркић, Н., 2018, Коментар закона о извршењу и обезбеђењу, Београд, Службени гласник & Правни факултет Универзитета Унион.
- Панов, С., 2010, Породично право, Београд, Приручник за полагање правосудног испита, Пројурис.
- Пантић, Д. 2006, Питање унификације породичног, наследног и задружног права у Краљевини Југославији (СХС) 1919-1941, магистарска теза, одбрањена на Правном факултету Универзитета у Београду 1981. године, Источно Сарајево, Правни факултет Универзитета у Источном Сарајеву.
- Петровић, М., et al., 2015, Како до правосуђа по мери детета: Положај детета у грађанским судским поступцима у Републици Србији - поштовање и остваривање права на партиципацију и најбоље интересе детета у судским поступцима, Београд, Центар за права детета.
- Петрушић, Н., et al., 2016, Смернице за поступање центара за социјални рад у контексту грађанских судских поступака који се тичу права детета и интереса детета, Београд, Центар за права детета.
- Петрушић, Н., Константиновић, С., 2010, Породичноправна заштита од насиља у породици у правосудној пракси Србије, Београд, Аутономни женски центар Београд & Женски истраживачки центар за едукацију и комуникацију Ниш.

- Поповић, М. А., 1926, Ручна књига о браку, Београд, Штампарије „Уједињење“.
- Почуча, М., Шаркић, Н., 2020, Породично право и породичноправна заштита, Београд, Правни факултет Универзитета Унион & ЈП Службени гласник.
- Права детета у међународним документима, ур: Вучковић Шаховић, Н., 2011, Београд, Заштитник грађана & Повереник за заштиту равноправности, (http://www.unicef.rs/files/Publikacije/PDFPrava_detet_u_medjunarodnim_dokumentaF.pdf, 13.02.2019.).
- Смернице за сродничко хранитељство, Група аутора, 2009, Београд, Покрајински завод за социјалну заштиту.
- Taplin, S., 2005, Is all contact between children in care and their birth parents ‘good’ contact? Centre for Parenting & Research.
- Timonen, V., Doyle, M., O’Dwyer, C., 2009, The Role of Grandparents in Divorced and Separated Families, School of Social Work and Social Policy Trinity College Dublin.
- Trinder, L., et. al, 2013, Enforcing contact orders: problem - solving or punishment? University of Exeter, Exeter.
- The Law Reform Commission of Hong Kong, Report Child Custody and Access, 2005, (<http://www.hkreform.gov.hk>, 13.11.2018.).
- Hawthorne, J., Jessop, J., Pryor, J., Richards, M., 2003, Supporting children through family change A review of interventions and services for children of divorcing and separating parents, Centre for Family Research, University of Cambridge.
- Шаркић, Н., Николић, М., 2013, Коментар закона о извршењу и обезбеђењу, Београд, Параграф.
- Würtz Rasmussen, A., Stratton, S. L., 2012, How Distance to a Non-Residential Parent Relates to Child Outcomes, The Institute for the Study of Labor (IZA) in Bonn.

Чланци

- Аврамовић, С, 2014, Српски грађански законик (1844) и правни трансплати – копија аустријског узора или више од тога? Српски грађански законик – 170 година, Београд, ур: Полојац, М., Мирковић З., Ђурђевић, М., Београд, Правни факултет Универзитета у Београду, стр. 13-45.
- Antokolskaia, M., 2000, The Process of Modernisation of Family Law in Eastern and Western Europe: Difference in Timing, Resemblance in Substance, Electronic Journal of Comparative Law, vol. 4.2, (<http://www.ejcl.org>, 13.12.2018.).
- Арсић, Ј., 2018, Надзор над вршењем родитељског права. Породични закон – дванаест година после: тематски зборник радова. Приредили: проф. др Марија Драшкић, проф. др Небојша Шаркић и доц. др Јелена Арсић, Београд, Правни факултет Универзитета Унион & Службени гласник, стр. 265-281.
- Арсић, Ј., Банић М., 2018, Анализа проблема у заштити најбољег интереса детета у извршењу судских одлука у породичним стварима, Зборник

стручних анализа правних аката у области људских права, Београд, Кућа људских права, стр. 236-251.

- Arsić, J., 2016, Families and Mediation: The Impact of Various Mediation Styles in Child Custody Cases, *Facta Universitatis, Law and Politics*, Vol.14, No 4, pp. 515-529.
- Арсић, Ј., Банић М., 2016, Заштита најбољег интереса детета принудним путем: проблеми у погледу извршења судских одлука у породичним стварима, Општи оквир за спровођење права детета у Србији и положај посебно осетљивих група деце, *Зборник, ур. Саша Гајин, Београд, Центар за унапређивање правних студија*, стр. 170-197.
- Арсић, Ј., 2006, Вршење родитељског права након развода: медијацијом до плана родитељства, *Медијација: концепти и контексти, Зборник, (ур) Тамара Џамоња Игњатовић и Невенка Жегарац, Београд, Центар за примењену психологију*, стр. 90-110.
- Amato, P., 2014, The Consequences of Divorce for Adults and Children: An Update *Друштвена истраживања: часопис за општа друштвена питања, Загреб, Vol. 23 No. 1, pp. 5-24.*
- Amato, P., Bruce, K., 1991, Parental Divorce and the Well-Being of Children: A Meta-Analysis, *Psychological Bulletin* 1991, Vol. 110, No. 1, pp. 26-46.
- Bainham, A., 2003, Contact as a Right and Obligation, у: *Children and their Families: Contact, Rights and Welfare*, приредио Andrew Bainham, Bridget Lindley, Martin Richards, Hart Publishing Oxford and Portland, England, pp. 61-88.
- Благојевић Хјусон, М., Милиновић, Ј., 2012, Самохрани родитељи у Републици Српској: мало подршке, велики проблеми, „Права дјетета и равноправност полова – између нормативног и стварног“, *Правни факултет Универзитета у Источном Сарајеву*, стр. 578-599.
- Boele - Woelki, K., 2005, The principles of European family law: its aims and prospects“, *Utrecht Law Review*, Vol. 1, Issue 2, pp. 160-168.
- Bruch, S. C., 2001, Parental Alienation Syndrome and Parental Alienation: Getting It Wrong in Child Custody Cases, *Family Law Quarterly*, pp. 527-552.
- Бордаш, Б., 2012, Признање и извршење одлука у стварима родитељске одговорности према Уредби 2201/2003 (БРИСЕЛ II BIS)1, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, 1/2012, стр. 239-260.*
- Влаовић-Васиљевић, Д., 2001, Злостављана и занемарена деца и домски и породични смештај, *Срна, Ј. (уредник), Од групе до тима-Мултидисциплинарно усавршавање стручњака у систему заштите деце од злостављања и занемаривања, Београд, Центар за брак и породицу*, стр. 223-231.
- Влашковић, В., 2017, Право детета на мишљење и најбољи интерес детета са тежиштем на приступу Комитета за права детета, *Зборник радова Правног факултета у Нишу, бр. 75, стр. 183-202.*

- Вујачић, В., 1973, Смисао патријархалног породичног континуума у Црној Гори, Социологија простора: часопис за истраживање просторнога и социокултурног развоја, бр. 40-42, стр.108-109.
- Голубовић, З., 1996, Породица као људска заједница : између еманципације и прилагођавања, Реформа породичног законодавства, Зборник радова за научни скуп 25. и 26. септембар 1996, Београд, Правни факултет у Београду & Удружење правника Србије за социјално право, стр. 11-22.
- Делибашић, З., 2012, Права детета у спору за заштиту права детета и у спору за вршење односно лишење родитељског права, (<http://www.bg.ap.sud.rs/cr/articles/sudska-praksa/strucni-radovi-i-izlaganja/>, 12.12.2018.).
- Деспотовић, В., 2014, Медијација и социјални рад у Србији: Области примене и законска регулатива, Српска политичка мисао, бр. 4/2014, стр. 49-68.
- Драшкић, М., 2015, Шта је стварно ново око Породичног закона, у књизи „Перспективе имплементације европских стандарда у правни систем Србије“, књига 5, Београд, Правни факултет Универзитета у Београду, стр. 45-66.
- Драшкић, М., 2014, Усвојење и хранитељство – добра традиција Српског грађанског законика? У: Српски Грађански законик – 170 година, ур: Полојац, М., Мирковић З., Ђурђевић, М., Београд, Правни факултет Универзитета у Београду, стр. 127-143.
- Драшкић, М., 2012, Обавезно лишење родитељског права приликом одлучивања суда о вршењу родитељског права: спорно становиште Врховног суда Србије, Анали Правног факултета у Београду, 1/2012, стр. 366-381.
- Драшкић, М., 2011, Право детета на одржавање личних односа са блиским особама, у књизи „Перспективе имплементације европских стандарда у правни систем Србије“, књига 1, Београд, Правни факултет Универзитета у Београду, стр. 89-106.
- Драшкић, М., 2009, Право детета на сазнање порекла, у: Правни капацитет Србије за европске интеграције, ур: Лилић, С., Београд, Правни факултет Универзитета у Београду, стр. 37-50.
- Драшкић, М., 2006, Усклађеност домаћег права са стандардима Европског суда за људска права у односу на члан 8. Европске конвенције о људским правима, пројекат "Правни капацитети Србије за Европске интеграције", Београд, Министарство науке и заштите животне средине, стр. 64-111.
- Dunn, J., 2003, Contact and Children Perspectives on Parental Relationships, у зборнику Children and their Families: Contact, Rights and Welfare, приредио Andrew Bainham, Bridget Lindley, Martin Richards, Hart Publishing Oxford and Portland, England, pp. 15-32.
- Eekelaar, J., 2003, Contact and the Adoption Reform, у зборнику Children and their Families: Contact, Rights and Welfare, приредио Andrew Bainham, Bridget Lindley, Martin Richards, Hart Publishing Oxford and Portland, England, pp. 253-274.

- Жегарац, Н., Бургунд, А., Милановић, М., 2014, Подршка ЦСР детету и породици пре издвајања, У лавиринту социјалне заштите: Поуке истраживања о деци на породичном и резиденцијалном смештају, уредила Невенка Жегарац, Београд, Центар за истраживања у социјалној политици и социјалном раду & Факултет политичких наука Универзитета у Београду, стр. 151-207.
- Жегарац, Н., Вујовић, Р., 2011, Интервенције центра за социјални рад у заштити детета од злостављања и занемаривања, у: Заштита детета од злостављања и занемаривања – Примена Општег протокола, ур: Ишпановић-Радојковић, В., Београд, Центар за права детета, стр. 99-141.
- Жегарац, Н., 2001а, Изградња мултидисциплинарних тимова – садржај и процес рада, у: Срна, Ј. (уредник) Од групе до тима- Мултидисциплинарно усавршавање стручњака у систему заштите деце од злостављања и занемаривања, Београд, Центар за брак и породицу, стр. 320-332.
- Жегарац, Н., 2001б, Поступак вођења случаја злостављања и занемаривања деце у центрима за социјални рад, у: Срна, Ј. (уредник) Од групе до тима- Мултидисциплинарно усавршавање стручњака у систему заштите деце од злостављања и занемаривања, Београд, Центар за брак и породицу, стр. 211-222.
- Игњатовић, Т., 2018, Деца која су сведоци насиља у породици: Могуће импликације на поступање образовноаспитне установе, Зборник Института за педагошка истраживања, број 2, стр. 286-306.
- Игњатовић, М., Наумовски, Г., 2005, Старатељство над малолетницима. Правни живот, бр. 9/2005, стр. 1237-1249.
- Ишпановић-Радојковић, В., Жегарац, Н., 2011, Дефиниције злостављања и занемаривања детета, у: Заштита детета од злостављања и занемаривања – Примена Општег протокола, В. Ишпановић-Радојковић (ур.) Београд, Центар за права детета, стр. 11-20.
- Ишпановић-Радојковић, В., 2001, Одакле смо пошли, докле смо стигли и куда идемо у заштити деце од злостављања и занемаривања, у: Срна, Ј. (уредник) Од групе до тима - Мултидисциплинарно усавршавање стручњака у систему заштите деце од злостављања и занемаривања, Београд, Центар за брак и породицу, стр. 340-347.
- Јанић, Љ., 2016, Право детета на слободно изражавање мишљења у поступку за лишење родитељског права, Зборник радова студената докторских студија, 1/2016, Правни факултет Ниш, стр.177-191.
- Јањић-Комар, М., 2006, Криза правног модела породице у породичном закону Србије, у монографији са научне конференције „Новине у породичном законодавству”, Ниш, Правни факултет Ниш, стр. 1-6.
- Јањић Комар, М., 1996, Трансформација породичног права-криза концепта породице, Реформа породичног законодавства, Зборник радова за научни скуп 25. и 26. септембар 1996, Београд Правни факултет у Београду & Удружење правника Србије за социјално право, стр. 39-49.

- Јовић, О., 2012, Право детета на контакт са родитељем са којим не живи, Права дјетета и равноправност полова - између нормативног и стварног, ур: Г. Марковић, Зборник радова са међународног научног скупа одржаног 29. јуна 2012. године на Палама, Источно Сарајево, стр. 102-115.
- Јовић, О., 2010, Право на поштовање породичног живота у светлу Конвенције о заштити људских права и основних слобода, Зборник радова Правног факултета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, стр. 75-88.
- Kaganas, F., Sclater, Sh. Day, 2004, Contact Disputes: Narrative constructions of 'good' parents, *Feminist Legal Studies* 12, Kluwer Academic Publishers, Netherlands, pp. 1-27.
- Китановић, Т., 2011, Заједничко вршење родитељског права после развода брака, Тематски зборник радова „Заштита људских и мањинских права у европском правном простору”, Ниш, Правни факултет Ниш, стр. 413-426.
- Ковачек - Станић, Г., Самарџић, С., Ковачевић, М., 2017, Развод брака и заједничко родитељско старање као последица развода брака у теорији и пракси, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, бр. 4/2017, стр. 1285-1303.
- Ковачек-Станић, Г., 2014, Битна питања везана за дете: Одлучивање и решавање конфликта, Хармонизација српског и мађарског права са правом Европске уније – Тематски зборник, књига II, вол. 2, Нови Сад, Правни факултет у Новом Саду, Центар за издавачку делатност, стр. 157-172.
- Ковачек-Станић, Г., 2013, Породичноправни односи родитеља и деце у Србији (Војводини) кроз историју и данас, Нови Сад, Зборник радова Правног факултета, вол. 47, бр. 2, стр. 107-129.
- Ковачек-Станић, Г., 2012, Породичноправни аспекти међународне, родитељске отмице деце, *Анали Правног факултета у Београду* 2/2012, стр. 74-79.
- Ковачек-Станић, Г., 2008, Анализа судске праксе у Војводини из области односа родитеља и деце у двадесетим и тридесетим годинама XX века, Зборник Матице српске за друштвене науке, бр. 125, стр. 109-120.
- Ковачек-Станић, Г., 2001, Утицај развода брака на родитељско право, Зборник Матице Српске за друштвене науке, 110-111/ 2001, стр. 181-192.
- Kotilaine, J., 2014, Children and Families Act 2014 - A Guide for Public Children Lawyers, (<https://www.familylawweek.co.uk/site.aspx?i=ed129056>, 12.03.2019.).
- Cowan, F. L., 2007, There's No Places Like Home: Why the Harm Standard in Grandparent Visitation Disputes Is in the Child's Best Interests, pp. 3137-3186, (<https://ir.lawnet.fordham.edu/flr/vol75/iss6/16>, 13.12.2019.).
- Crawford, M., 2017, The revised Practice Direction 12J: Child Arrangements & Contact Order: Domestic Violence and Harm, (<https://www.familylawweek.co.uk/site.aspx?i=ed182955>, 02.02.2020.).

- Крстић-Мистрицеловић, И., 2014, Закон о старатељству из 1872. године – једна епизода декодификовања СГЗ-а , у: Српски грађански законик - 170 година, Београд, Правни факултет Универзитета у Београду, стр. 417-436.
- Lamont, R., 2013, Children’s Rights in the European Union: Evaluating the Role of the European Court of Justice, International Family Law, Policy and Practice Child Law in an International Context A Commemorative Collection of Articles Based on Themes from the University of Tromsø’s International Conference 21-25 January, Volume 1, Number 1, pp. 65-70.
- Лукић, М., 2005, Заштита деце у контексту вишеструког насиља у породици, Правни живот, бр.9/2005, стр. 1263-1272.
- Марковић, Г., 2012, Уставноправни основ остваривања права дјетета у Босни и Херцеговини, Зборник радова „Права дјетета и равноправност полова – између нормативног и стварног“, Источно Сарајево, Правни факултет Универзитета у Источном Сарајеву, стр. 249-258.
- Maclean, M., Mueller-Johnson, K., 2003, Supporting Cross-Household Parenting: Ideas about ‘the Family’, Policy Formation and Service Development across Jurisdictions, у зборнику Children and their Families: Contact, Rights and Welfare, приредио Andrew Bainham, Bridget Lindley, Martin Richards, Hart Publishing Oxford and Portland, England, pp. 117-132.
- Miles, J., Lindley, B., 2003, Contact for Children Subject to State Intervention, у зборнику Children and their Families: Contact, Rights and Welfare, приредио Andrew Bainham, Bridget Lindley, Martin Richards, Hart Publishing Oxford and Portland, England, pp. 223-252.
- Митић, М., 1986, Поверавање деце након развода брака, Зборник Правног факултета у Нишу, бр. 26, стр. 5-26.
- Митић, М., 1981, Закон о браку и породичним односима СР Хрватске и СР Србије, Зборник Правног факултета у Нишу (1981), стр. 59-77.
- Митић, М., 1974, Развод брака и правне последице развода по Закону о браку Црне Горе, СР Македоније и СР Србије, Зборник Правног факултета у Нишу, бр. 13, стр. 51-71.
- Mickovik D, Ristov A., 2016, Family Law in the Civil Code of the Republic of Macedonia, J Civil Legal Sci, pp. 1-6,
- Мораит, Б., 2006, Осврт на нове одредбе породичног закона у Републици Српској, у монографији са научне конференције „Новине у породичном законодавству, Ниш, Правни факултет Ниш, стр. 39-49.
- Somers, A., 2014, Head of Family Mediation at Goodman Ray, asks what can be done to increase the take-up of family mediation, (<https://www.familylawweek.co.uk/site.aspx?i=ed136933>, 13.06.2019.).
- Neil, E., 2003, Adoption and Contact: A Research Review, у зборнику Children and their Families: Contact, Rights and Welfare, приредио Andrew Bainham, Bridget Lindley, Martin Richards, Hart Publishing Oxford and Portland, England, pp. 275-298.

- Новаковић, У., 2017, Вршење родитељског права у случају оспоравања/ утврђивања очинства детета-три приступа немачког, енглеског и српског права, *Анали Правног факултета у Београду*, бр.2/2017, стр. 131-161.
- Новаковић, У., 2015, Социолошки и правни аспекти личних односа детета и родитеља који не врши родитељско право, *Српска политичка мисао*, бр. 2/2015, стр. 295-311.
- Новаковић, У., 2014, Вршење родитељског права, преношење родитељског права и лични односи детета, сродника и блиских особа у немачком, француском, руском и ирском праву, *Зборник радова Перспективе имплементације европских стандарда у правни систем Србије*, приредио Лилић, С., књига 1, Београд, Правни факултет Универзитета у Београду, Центар за издаваштво и информисање, стр. 223-235.
- Новаковић, У., 2012, Право детета на изражавање мишљења, *Зборник радова "Права дјетета и равноправност полова - између нормативног и стварног"*, Источно Сарајево, Правни факултет Универзитета у Источном Сарајеву, стр. 183-199.
- Новаковић, У., 2010, Старатељство за посебне случајеве, *Анали Правног факултета у Београду*, бр. 2/2010, стр. 187-212.
- Обретковић, М., 2001, Друштвена реакција на злостављање деце и улога правне интервенције, у: Срна, Ј. (уредник), *Од групе до тима- Мултидисциплинарно усавршавање стручњака у систему заштите деце од злостављања и занемаривања*, Београд, Центар за брак и породицу, стр. 55-62.
- Пајванчић, М., 2012, Посебна права детета у компаративној уставности, *Зборник радова*, у: *Права дјетета и равноправност полова – између нормативног и стварног*, Источно Сарајево, Правни факултет Универзитета у Источном Сарајеву, стр. 203-212.
- Палачковић, Д., 2013, Најбољи интерес детета – "изјава тежње" или дужност?, у: *Усклађивање правног система Србије са стандардима Европске Уније*, (ур) Влашковић, Б., Крагујевац, Правни факултет, Институт за правне и друштвене науке, стр. 263-279.
- Палачковић, Д., 2006, Конвенција о правима детета, *Научна конференција „Новине у породичном законодавству“*, Ниш, Правни факултет Универзитета у Нишу, Центар за публикације, стр. 23-38.
- Параграфова збирка судских одлука судова опште и посебне надлежности: одабране сентенце: са тематским додатком, *Разумни рок у судској пракси*, 2015, Београд, Параграф.
- Петровић Шкоро, В., 2018, Привремене мере, *Зборник радова „Четрдесет година извршног законодавства у грађанским поступцима“*, Београд, Правни факултет Универзитета Унион у Београду, стр. 209-230.
- Петрушић, Н., 2013, Аустријски модел помоћи и подршке детету у поступку за уређивање родитељског старања и личног контакта, Ниш, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, бр. 65, стр. 161-180.

- Петрушић, Н., Арсић, Ј., 2013, Нови закон о медијацији - путеви и странпутице једног законодавног процеса, Новине у законским решењима, Зборник радова, Редактор: Шаркић, Н., Београд, Глосаријум, стр. 196-221.
- Поњавић, З., 2017, Право сродника на поштовање породичног живота, у: Зборник радова, Пети међународни научни скуп, Дани породичног права „Одједи праксе Европског суда за људска права у националним породичним правима“, Мостар, Правни факултет Универзитета “Џемал Биједић“ у Мостару, стр. 86-100.
- Поњавић, З., Палачковић, Д., 2017, Право на анонимни порођај, *Становништво*, 55(1), стр. 21-40,
- Поњавић, З., 2015, Породична права деде и бабе према унуцима, Зборник радова Правног факултета у Нишу, бр. 70, стр. 535-553.
- Поњавић, З., Влашковић, В., 2014, Концепт најбољег интереса детета унутар Хашке конвенције о грађанскоправним аспектима међународне отмице деце, Зборник радова Други међународни научни скуп Дани породичног права „Најбољи интересе дјетета у законодавству и пракси“, Мостар, Правни факултет у Мостару, стр. 32-49.
- Поњавић, З., 2013, Извршење одлука у вези вршења родитељског права, Зборник радова "Усклађивање правног система Србије са стандардима ЕУ", Крагујевац, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, стр. 283-293.
- Поњавић, З., Палачковић, Д., 2012, Прекогранично одвођење деце и породично насиље, у: Права дјетета и равноправност полова – између нормативног и стварног, Источно Сарајево, Правни факултет Универзитета у Источном Сарајеву, стр. 47-71.
- Почуча, М., 2018, Извршење одлука у породичним стварима, Четрдесет година извршног законодавства у грађанским поступцима, Зборник радова, Београд, Правни факултет Универзитета Унион, стр. 269-279.
- Почуча, М., Шаркић, Н., 2013, Извршење одлука из породичних односа, у зборнику Примена новог закона о извршењу и обезбеђењу, редактор: проф. др Шаркић Небојша, Београд, Глосаријум, стр. 152-184.
- Pryor, J., 2003, Children’s Contact with Relatives, у зборнику Children and their Families: Contact, Rights and Welfare, приредио Andrew Bainham, Bridget Lindley, Martin Richards, Hart Publishing Oxford and Portland, England, pp. 47-58.
- Rausch, R., 1980, Unwed Fathers and Adoption Process, William & Mary Law Review, 85 (1980), Volume 22, Issue 1 Article 4, pp. 85-140.
- Ристов, А., Кочковска, К., 2012, Кратак преглед законодавства у Републици Македонији и Конвенције о правима дјетета и тренутни правци развоја македонског породичног права, у: Права дјетета и равноправност полова – између нормативног и стварног, Источно Сарајево, Правни факултет Универзитета у Источном Сарајеву, стр. 116-137.
- Roustit, C., et al 2009, Exposure to interparental violence and psychosocial maladjustment in the adult life course: advocacy for early prevention. Journal of

Epidemiology and Community Health, BMJ Publishing Group, 63 (7), pp. 563-568.

- Saunders, H., 2004, Twenty-Nine Child Homicides: Lessons still to be learnt on Domestic Violence and Child Protection, Women's Aid Federation of England, (http://familieslink.co.uk/download/jan07/twenty_nine_child_homicides.pdf, 10.06.2019.).
- Simpson, B., Jessop, J., McCarthi, P., 2003, Fathers after Divorce, у зборнику Children and their Families: Contact, Rights and Welfare, приредио Andrew Bainham, Bridget Lindley, Martin Richards, Hart Publishing Oxford and Portland, England, pp. 201-220.
- Skjørten, K., Barlindhaug, R., 2007, The Involvement of Children in Decisions About Shared Residence, International Journal of Law, Policy and the Family, Vol. 21, Issue 3, pp. 373-385.
- Сладовић Франз, Б., 2004, Одабир изванобитељског смештаја дјече угроженог развоја у обитељи, Загреб, Љетопис социјалног рада, бр. 11 (2), стр. 215-228.
- Срна, Ј., Жегарац, Н., 2011, Интервенције за заштиту детета од злостављања и занемаривања, у: Заштита детета од злостављања и занемаривања – Примена Општег протокола, В. Ишпановић-Радојковић (ур.), Београд, Центар за права детета, стр. 83-98.
- Станимировић, В., 2014, Снага обичаја – породица у Српском грађанском закону између старог и новог, у: Српски Грађански законик – 170 година, ур: Полојац, М., Мирковић З., Ђурђевић, М., Београд, Правни факултет Универзитета у Београду, стр. 145-166.
- Станивуковић, М., Ђундић, П., 2010, Право на виђање детета и Хашка конвенција о грађанскоправним аспектима међународнеотмице деце (1980), Правни живот, бр.10/2010, стр. 25-45.
- Стјепановић, С., 2009, Потпуно и дјелимично лишење родитељског права, Правни живот, бр 10/2009, стр. 973-984.
- Taylor, N., 2013, Relocation Following Parental Separation: International Research, Policy and Practice, International Family Law, Policy and Practice, Vol. 1.1, pp. 90-98.
- Trinder, L., Firth, A., Jenks, Ch., 2012, So presumably things have moved on since then? The management of risk allegations in child contact mediation”, International Journal of Law, Policy and the Family, pp. 29-53,
- Trinder L., 2003, Introduction, у: Children and their Families: Contact, Rights and Welfare, приредио Andrew Bainham, Bridget Lindley, Martin Richards, Hart Publishing Oxford and Portland, England, pp. 1-14.
- Цвејић-Јанчић, О., 2017, Повреда права на суђење у разумном року у области породичноправних односа у судској пракси Србије и његова заштита, у: Зборник радова, Пети међународни научни скуп, Дани породичног права „Одједи праксе Европског суда за људска права у националним породичним

правима“, Мостар, Правни факултет Универзитета “Џемал Биједић“ у Мостару, стр. 9-28.

- Цветановић, К., 2015, Правни положај родитеља који не врши родитељско право након развода брака, Зборник радова студената докторских студија, Правни факултет Ниш, стр. 169-183.
- Торац, С., 2018, Незаконито прекогранично одвођење/задржавање деце од стране једног родитеља са аспекта праксе Европског суда за људска права, Правни записи бр. 2 (2018), стр. 244-258.
- Торац, С., 2016, Биолошка истина versus законски установљене везе у контексту заштите права на породични живот, Страни правни живот, стр. 215-228.
- Торац, С., 2014, Право детета на изражавање мишљења у судском поступку, Зборник радова Правног факултета у Нишу, бр. 66, стр. 325-342.
- Harrison. R., The Views of Children in Child Abduction Cases under the Hague Convention, (<https://www.familylawweek.co.uk/site.aspx?i=ed248>, 04.02.2020.).
- Herring, J., 2003, Connecting Contact: Contact in a Private Law Context, у зборнику Children and their Families: Contact, Rights and Welfare, приредио Andrew Bainham, Bridget Lindley, Martin Richards, Hart Publishing Oxford and Portland, England, pp. 89-116.
- Hughes, C., 2003, Making Children and Breaking Relationships, у зборнику Children and their Families, приредио Andrew Bainham, Bridget Lindley, Martin Richards, Children and their Families: Contact, Rights and Welfare, Hart Publishing Oxford and Portland, England, pp. 33-46.
- Hunter, R., Barnett, A., Kaganas, F., 2018, Introduction: contact and domestic abuse, Journal of Social Welfare and Family Law, Vol 40, No 4, pp. 401-425.
- Hodson, D., 2005, Brussels II Encore - A summary of Brussels II bis, (<https://www.familylawweek.co.uk/site.aspx?i=ed347>, 16.10.2019.).
- Furniss, C., 2000, Research: The Process Of Referral To A Family Contact Centre: Policies And Practices, Child and Family Law Quarterly, Volume 12/Issue 3, pp. 255-281.
- Freeman, M., 2013, Abduction and Relocation – Links and Messages, International Family Law, Policy and Practice, Vol. 1.1, pp. 99-104.
- Шаркић, Н., Почуча, М., 2020, Овлашћења органа старатељства према изменама и допунама Закона о извршењу и обезбеђењу (2019), Право – теорија и пракса, вол. 37, бр. 1, стр. 21-33.
- Шаркић, Н., Почуча, М., 2018, Извршавање одлука у породичноправној заштити према одредбама новог закона о извршењу и обезбеђењу Републике Србије, Породични закон-дванаест година после: тематски зборник радова, приредили: проф. др Марија Драшкић, проф. др Небојша Шаркић и доц. др Јелена Арсић, Београд, Правни факултет Универзитета Унион & Службени гласник, стр. 379-389.

- Шаркић, Н., Почуча, М., 2012, Приказ одредби Закона о извршењу Србије у споровима из породичноправних односа, Правна ријеч: часопис за правну теорију и праксу, бр. 32 (2012), стр. 401-423.
- Шаркић, Н., Николић, М., 2009, Извршење судских одлука у споровима из породичних односа, у: Систем породичноправне заштите у Србији, Зборник радова, Београд, Глосаријум, стр. 259-284.
- Шаркић, Н., 2001, Породичноправна заштита деце од злостављања – улога породичног правосуђа, Срна, Ј. (уредник), у: Од групе до тима - Мултидисциплинарно усавршавање стручњака у систему заштите деце од злостављања и занемаривања, Београд, Центар за брак и породицу, стр. 251-255.
- Шаркић, Н., 1996, Извршење судских одлука у споровима из породичних односа. Реформа породичног законодавства, Зборник са саветовања, Београд, Правни факултет Универзитета у Београду & Удружење правника Србије за социјално право, стр. 447-458.
- Wilson, T., 2015, Greater Transparency in Children Proceedings: A Note of Caution, (<https://www.familylawweek.co.uk/site.aspx?i=ed145745>, 15.6.2019.).

ПРАВНИ ИЗВОРИ

Домаћи правни прописи

- Устав Републике Србије, Сл. гласник РС, бр. 98/2006.
- Закон о извршењу и обезбеђењу, Сл. гласник РС, бр. 106/2015, 106/2016 – аутентично тумачење, 113/2017 – аутентично тумачење и 54/2019.
- Закон о социјалној заштити, Сл. гласник РС, бр. 24/2011.
- Породични закон, Сл. гласник РС, бр. 18/05, 72/11 - др. закон и 6/15.
- Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, Сл. гласник РС", бр. 85/2005.
- Кривични законик, Сл. гласник РС, бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019.
- Правилник о организацији, нормативима и стандардима рада центра за социјални рад, Сл. гласник РС, бр. 59/2008, 37/2010, 39/2011 - др. правилник, 1/2012 - др. правилник, 51/2019 и 12/2020.
- Закона о посредовању у решавању спорова, Сл.гласник РС, бр. 55/2014.
- Правилника о упућивању осуђених, прекршајно кажњених и притворених лица у заводе за извршење кривичних санкција, Сл. гласник РС, бр. 31/2015.
- Закон о браку и породичним односима из 1980. године, Сл. гласник СРС, бр. 22/80, 24/84, 11/88, 22/93, 25/93, 35/94, 46/95, 29/01.

- Основни закон о браку, Службени лист ФНРЈ, 1946.
- Поступак за судове у Српској православној Цркви, Српска манастирска штампарија, Сремски Карловци, 1934.
- Брачна правила Српске православне Цркве, објављена први пут у “Гласнику”, службени лист Српске православне Патријаршије од 7 септембра (25 август) 1933, број 34-35, Свети Архијерејски Синод, Српска манастирска штампарија, Сремски Карловци, 1934.
- Брачна правила Српске православне Цркве, објављена први пут у “Гласнику”, службени лист Српске православне Патријаршије од 7 септембра (25 август) 1933.
- Српски грађански законик (СГЗ) из 1844. године.

Међународни инструменти

- Конвенција за заштиту људских права и основних слобода, Сл. лист СЦГ - Међународни уговори, бр. 9/2003, 5/2005 и 7/2005 - испр. и Сл. гласник РС - Међународни уговори, бр. 12/2010 и 10/2015, (European Convention on Human Rights, Rome 4. November 1950).
- Декларацији о правима детета из 1959, усвојена Резолуцијом 1386 (XIV) Генералне скупштине УН, 10. новембра 1959. године, (*Declaration of the Rights of the Child*).
- Конвенције о грађанскоправним аспектима међународне отмице деце од 1980. године, *Сл. лист СФРЈ – Међународни уговори”, број 7/91 (Convention on the Civil Aspects of International Child Abduction, 25/10/1980).*
- Конвенција Уједињених нација о правима детета из 1989. Усвојена на Генералној скупштини Уједињених нација 44/25 од 20. новембра 1989. Ступила на снагу 2. септембра 1990. *Сл. лист СФРЈ (Међународни уговори), бр.15/1990 (Convention on the Rights of the Child).*
- Европске конвенције о остваривању права деце из 1996, (*European Convention on the Exercise of Children's Rights, ETS No.160, Strasbourg 25/01/1996).*
- Конвенција Савета Европе о контактима који се односе на децу (*Convention on Contact concerning Children, CETS no. 192, Strasbourg 15. maj 2003).*
- Европске конвенције о признању и извршењу одлука о старању о деци и о поновном успостављању односа старања, *Сл. лист СРЈ - Међународни уговори”, бр. 1/2011 (European Convention on Recognition and Enforcement of Decisions concerning Custody of Children and on Restoration of Custody of Children, ETS No.105, Luxembourg 20/05/1980).*
- Смернице за алтернативно старање о деци (Резолуција Генералне скупштине бр. 64/142, анекс).
- Уједињене нације, Општи коментар број 12: Право детета да буде саслушано, УН, ОСРС/С/ГС/12, (20. јул 2009. године).

- Уједињене нације, Општи коментар број 14 (2013) о праву детета да његови/њени интереси буду од првенственог значаја, УН, CRC/C/GC/14, (29. мај 2013. године).
- Закључна запажања о комбинованом другом и трећем периодичном извештају Републике Србије, Комитет за права детета, Усвојена од стране Комитета на његовој 74. седници (16. јануар - 3. фебруар 2017. године).
- Препорука CM/Rec (2018)5, Комитета министара државама чланицама о деци родитеља затвореника (Усвојио Комитет министара 4. априла 2018. на 1312. На састанку заменика министара).
- Упуство 2008/52/EЗ Европског парламента и Савета од 21. маја 2008. године о појединим аспектима медијације у грађанским и привредно правним стварима.
- Смернице за боље спровођење препорука у вези са породичном медијацијом у грађанским стварима, СЕРЕЈ(2007)14, усвојене 7. децембра 2007.
- Препорука REC(2002) 10 Комитета министра државама чланицама о медијацији у грађанским стварима, усвојена од стране Комитета министара 18. септембра 2002.
- Препорука REC(98)1 Комитета Министара државама чланицама о породичној медијацији од 21 јануара 1998.
- Уредба Већа (ЕЗ) бр. 2201/2003 од 27. новембар 2003. године о надлежности, признавању и извршавању судских одлука у брачним споровима и стварима повезаним с родитељском одговорношћу (*Council Regulation (EC) No 2201/2003 of 27 November 2003 concerning jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in matrimonial matters and the matters of parental responsibility, repealing Regulation (EC) No 1347/2000*).

Страни правни прописи

- Породични закон Северне Македоније, (Закон за семејството) Сл. гласник на РМ, бр. 80/92, 9/96, 38/2004, 33/2006, 84/2008, 67/10, 39/12, 44/12, 38/14, 115/14 и 104/15.
- Породични закон Федерације Босне и Херцеговине, Службене новине Федерације БиХ, бр. 35/05 и 31/14.
- Породични закон Републике Српске, Сл. гласник РС, број 54/02, 41/2008, 63/2014.
- Породични закон Хрватске, (Обитељски закон), NN. 103/15 и 98/19.
- Закон о браку и породичним односима Словеније (*Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih*), Uradni list RS, št. 69/04 – uradno prečiščeno besedilo, 101/07 – odl. US, 90/11 – odl. US, 84/12 – odl. US, 82/15 – odl. US, 15/17 – DZ in 30/18 – ZSVI.
- Грађански законик Мађарске, <https://net.jogtar.hu/>

- Породични законик Руске Федерације, Семейный кодекс Российской Федерации от 29.12.1995 N 223-ФЗ, http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_8982/
- Француски Code civil, <http://ceflonline.net/country-reports-for-france/>
- Грађански законик Холандије, <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Netherlands-Parental-Responsibilities-Legislation.pdf>.
- Немачки Општи грађански законик, BGB, Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland, <https://www.gesetze-im-internet.de/gg/BJNR000010949.html>
- Енглески Закон о деци из 1989 (Children Act), <https://www.legislation.gov.uk/>
- Енглески Закон о усвајању и деци из 2002, (Adoption and Children Act 2002), <https://www.legislation.gov.uk/>
- Енглески Закон о деци и породици из 2014. године (Children and Families Act 2014), <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2014/6/contents/enacted>,
- Аустријски Општи грађански законик, *Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch*, skraćeno ABGB, <https://www.jusline.at/gesetz/abgb>,
- Белгијски грађански законик, Belgium-Belgian Civil Code (2007) <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Belgium-Parental-Responsibilities-Legislation.pdf>.
- Дански Закон о старатељству и посети, Act No. 387 of 14.06.1995 with the following amendments No. 752 of 15.08.1996, No. 416 of 10.06.1997, No. 147 of 09.03.1999, No. 461 of 07.06. 2001 and No. 446 of 09.06.2004, <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Denmark-Parental-Responsibilities.pdf>.

СУДСКА ПРАКСА

Пресуде домаћих судова

- Општински суд у Новом Саду *P-4236/00*, од 03.04.2002. године.
- Апелациони суд у Новом Саду бр. *Гж2 95/11*, од 16.02.2011. године.
- Апелациони суд у Новом Саду бр. *Гж2. 47/12*, од 31.01.2012. године.
- Апелациони суд у Новом Саду *Гж2. 187/12*, од 20.03.2012. године.
- Апелациони суд у Новом Саду *Гж2.348/12*, од 04.06.2012. године.
- Апелациони суд у Новом Саду *Гж2.476/12*, од 24.07.2012. године.
- Апелационог суда у Београду *Гж2.1078/12*, од 31.10.2012. године.
- Апелациони суд у Новом Саду *Гж2. 690/12*, од 07.11.2012. године.
- Апелациони суд у Новом Саду *Гж2.790/12*, од 31.12.2012. године.
- Апелациони суд у Новом Саду *Гж2. 83/13*, од 19.02.2013. године.
- Апелациони суд у Новом Саду *Гж2. 149/13*, од 19.03.2013. године.
- Апелациони суд у Новом Саду *Гж2. 157/13*, од 20.03.2013. године.
- Апелациони суд у Новом Саду *Гж2. 413/13*, од 09.05.2013. године.
- Апелациони суд у Новом Саду *Гж2. 346/13*, од 14.06.2013. године.
- Апелациони суд у Новом Саду *Гж2. 306/13*, од 19.06.2013. године.
- Апелациони суд у Новом Саду *Гж2. 372/13*, од 26.06.2013. године.
- Апелациони суд у Новом Саду *Гж2. 375/13*, од 28.06.2013. године.
- Апелациони суд у Новом Саду *Гж2. 436/13*, од 29.07.2013. године.
- Апелациони суд у Новом Саду *Гж2. 561/13*, од 01.10.2013. године.
- Апелациони суд у Новом Саду *Гж2. 747/13*, од 19.03.2014. године.
- Апелациони суд у Новом Саду *Гж2. 285/14*, од 05.06.2014. године.
- Врховни касациони суд *Рев. 608/2014*, од 11.6.2014. године.
- Апелациони суд у Новом Саду *Гж2. 529/14*, од 15.10.2014.године.
- Апелациони суд у Новом Саду *Гж2. 285/15*, од 15.07.2015. године.
- Закључак који је донет на седници Грађанског одељења Врховног касационог суда 18.09.2015. године Спп 11/15.
- Апелациони суд у Новом Саду *Гж2. 44/16*, пресуда од 21.01.2016. године.
- Апелациони суд у Новом Саду *Гж2. 89/16*, од 11.02.2016. године.
- Апелациони суд у Новом Саду *Гж2. 120/16*, од 22.02.2016. године.
- Апелациони суд у Новом Саду *Гж2. 99/16*, од 25.02.2016. године.

- Апелациони суд у Новом Саду Гж2. 168/16, од 23.03.2016. године.
- Апелациони суд у Новом Саду Гж2. 211/16, од 07.04.2016. године.
- Апелациони суд у Новом Саду Гж2. 326/16, од 01.06.2016. године.
- Апелациони суд у Новом Саду Гж2. 49/16, од 14.07.2016. године.
- Апелациони суд у Новом Саду Гж2. 594/16, од 19.10.2016.године.
- Апелациони суд у Нишу 28 Гж2. бр. 465/16, од 01.11.2016. године.
- Апелациони суд у Новом Саду Гж2. 660/16, од 30.11.2016. године.
- Апелациони суд у Нишу бр. 27 Гж2. бр. 102/17, од 29.03.2017. године.
- Апелациони суд у Нишу 28 Гж2. бр. 313/17, од 30.08.2017. године.
- Апелациони суд у Нишу бр. Гж2. 254/18, од 05.07.2018. године.
- Апелациони суд у Нишу Гж2. 432/2018, од 30.10.2018. године.

Пресуде Европског суда за људска права

- *Marckx v. Belgium*, no 6833/74, Judgment of 13 June 1979.
- *Johnston and others v. Ireland*, no. 9697/82, Judgment of 18 December 1986.
- *Hokkanen v. Finland*, no 19823/92, Judgment of 23 September 1994.
- *McMichael v. United Kingdom*, no. 16424/90, Judgment of 24 February 1995.
- *Glaser v. the United Kingdom*, no. 32346/96, Judgment of 19 September 2000.
- *Mikulić v. Croatia*, no. 53176/99, Judgment of 7 February 2002.
- *Karadžić v. Croatia*, no. 35030/04, Judgment of од 15. December 2005.
- *Jevremović v. Serbia*, no. 3150/05, Judgment of 17. July 2007.
- *Tomić v. Serbia*, no. 25959/06, Judgment of 26 September 2009.
- *X v. Croatia*, no. 11223/04, Judgment of 17 July 2008.
- *Damnjanović v. Serbia*, no.5222/07, Judgment 18 February 2009.
- *Felbab v. Serbia*, no. 14011/07, Judgment of 14 September 2009.
- *Krivošej v. Serbia*, no. 42559/08, Judgment of 13 July 2010.
- *A. v. Croatia*, no. 55164/08, Judgment of 14 October 2010.
- *Gluhaković v. Croatia*, no.21188/09, Judgment of 21 April 2011.
- *Krušković v. Croatia*, no. 46185/08, Judgment of 21 June 2011.
- *A.K. and L. v. Croatia*, no. 37956/11, Judgment of од 8 January 2013.
- *Kruškić v. Croatia*, no. 10140/13, Judgment of 25 November 2014.
- *Ribić v. Croatia*, no 27148/12, Judgment of 2 April 2015.

- *Vujica v. Croatia*, no. 56163/12, Judgment of 08 October 2015.
- *Zdravković v. Serbia*, no. 28181/11, Judgment of 20 December 2016.
- *Cvetković v. Serba*, no. 42707/10, Judgment of 07 May 2017.
- *K.B and others v. Croatia*, no. 36216/13, Judgment of 14 March 2017.
- *Grujić v. Serbia*, no. 203/07, Judgment of 28 August 2018.
- *Grujić v. Serbia*, no. 203/07, Judgment of 28. August 2018, Dissenting Opinion of Judge Serghides.
- *Adžić v. Croatia*, no. 19601/16, Judgment of 02 August 2019.
- *Milovanović v. Serbia*, no. 56065/10, Judgment of 08 January 2020.

Пресуде страних судова

- Royal Courts of Justice, *H & A (Children)* [2002] *EWCA Civ 383*, London, 21 March 2002.
- Royal Courts of Justice, [2007] *EWCA Civ 873*, London, 25 July 2007.
- Royal Courts of Justice, [2019] *EWHC 132 (Fam)*, London, Judgment of 29/01/2019.
- U.S. Supreme Court, *Stanley v. Illinois*, 405 U.S. 645 (1972), no. 70-5014, 3 April 1972.
- Royal Courts of Justice, [2017] *EWCA Civ 2164*, London, 20 December 2017.
- Royal Courts of Justice, *A v B u C* [2012] *EWCA Civ 285*, London, 3 February 2012.
- Royal Courts of Justice, (2006) *EWCA Civ 1765*, London, 28 November 2006.
- Court of Appeal, [1993] 3 *WLR 369*, London 28 February.
- Family Division, *Re O and J* [2000] 1 *FLR 418*, London, 24 January 2000.
- Family Division, *Re L* [2007] *EWHC 1771*, London, 20 July 2007.
- Supreme Court of New Jersey, *Moriarty v. Bradt*, A-145-01, 14 July 2003.
- Supreme Court of Washington, *Troxel v. Granville*, 530 U.S 57, (2000), No. 99-138, 5 June 2000.
- Court of Justice of the European Union, Case C-403/09 PPU, Judgment of the Court (Third Chamber) 23 December 2009.
- Court of Justice of the European Union, Case C-491/10 PPU, Judgment of the Court (First Chamber) of 22 December 2010.

ИЗБОРИ СА ИНТЕРНЕТА

- <http://ceflonline.net/country-reports-by-jurisdiction>.
- <https://www.gesetze-im-internet.de/gg/BJNR000010949.html>.
- <https://www.familylawweek.co.uk/site.aspx?i=ed347>.
- <https://www.ljudskaprava.gov.rs/sr/node/143>.
- <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-156522>.
- <https://www.unicef.org/serbia/media/3186/file/Konvencija%20o%20pravima%20deteta.pdf>
- <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A62009CJ0403>.
- https://e-justice.europa.eu/content_parental_responsibility-302-hr-hr.do?member=1.
- <https://dijete.hr/>.
- http://cpd.org.rs/wp-content/uploads/2017/10/Drugi_i_treci_alternivni_periodicni_izvestaj_o_primeni_Konvencije_2008_2014_sr-latin.pdf
- <https://www.cafcass.gov.uk/about-cafcass/>
- <https://www.mpravde.gov.rs/tekst/848/medjunarodna-otmica-dece.php>.
- <https://net.jogtar.hu/>.
- <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Netherlands-Parental-Responsibilities-Legislation.pdf>.
- file:///E:/Download/Code_22.pdf
- <http://ceflonline.net/country-reports-for-sweden/> (25.11.2019.).
- [http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Denmark-Parental-Responsibilities-Commission-on-European-Family-Law\(20.10.2019.\)](http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Denmark-Parental-Responsibilities-Commission-on-European-Family-Law(20.10.2019.)).
- <http://ceflonline.net/country-reports-for-france/>.
- <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Belgium-Parental-Responsibilities-Legislation.pdf>.
- <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/105/signatures>.
- http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_8982/.
- <https://www.legislation.gov.uk/>.
- <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2014/6/contents/enacted>.
- https://www.justice.gov.uk/courts/procedure-rules/family/practice_directions/pd_part_12j
- https://www.ombudsman.rs/attachments/2145_PDFPrava_detet_u_medjunarodnim_dokumentimaF.pdf

- <http://www.thecustodyminefield.com/flapp/caselaw/2002-ewca-civ-383.html>.
- <https://www.familylawweek.co.uk/site.aspx?i=ed787>
- <https://hrcak.srce.hr/>
- <https://hudoc.echr.coe.int/>.

ТАБЕЛЕ И ГРАФИКОНИ

Табеле

- Табела 1. Број одлука о избору хранитеља у којима је као један од разлога избора хранитеља наведена и близина детета и биолошке породице, у центрима за социјални рад у у Вршцу, Белој Цркви и Пландишту од 2017. до 2019. године
- Табела 2. Приказ појединих градова и општина у погледу права на накнаду путних трошкова за остваривање права на контакт са дететом смештеним у хранитељске породице и домове у случају удаљености.
- Табела 3. Подаци о броју развода у Републици Србији од 2015. до 2018. године
- Табела 4. Упоредни приказ броја процена центара за социјални рад (ЦСР) споразумних предлога родитеља за вршење родитељског права и броја развода у којима се одлучивало о начину вршења родитељског права
- Табела 5. Приказ броја заједничког вршења родитељског права за период од 2015 до 2018. године
- Табела 6. Процентуални приказ заједничког вршења родитељског права за поједине градове и општине у односу на републички просек
- Табела 7. Табеларни приказ смештаја деце из исте породице у исте или различите несродничке хранитељске породице у ЦСР у Нишу, Пландишту, Вршцу, Белој Цркви од 2017. до 2019
- Табела 8. Број деце смештене у Дому за децу и младе „Душко Радовић” у Нишу која имају контакт са биолошком породицом
- Табела 9. Број деце упућене у васпитно-поправну установу у Крушевцу од 2014. до 2018. године
- Табела 10. Број деце упућене у васпитну установу (Књажевац, Београд и Ниш) од 2014. до 2018. године
- Табела 11. Процент остваривања контаката деце на домском смештају у Републици Србији у периоду од 2014. до 2018. године
- Табела 12. Учесталост одржавања контаката деце смештене у домовима са биолошком породицом
- Табела 13. Приказ упоредно-правне анализе права на контакт са бабом и дедом
- Табела 14. Резултат анкетања стручних радника (социјални радници, педагози и психолози), запослених у појединим центрима за социјални рад и Дому за децу и младе „Душко Радовић” у Нишу
- Табела 15. Број деце која су у тренутку доношења пресуде по жалби имала 10 и више година
- Табела 16. Упоредни приказ броја поднетих предлога за извршење пресуда о праву на контакт и просечно трајање поступка извршења пресуда о праву на

контакт пред основним судовима у Врању и Зрењанину за 2017, 2018. и 2019. годину

Графикони

- Графикон 1. Процент деце у Републици Србији која су након развода додељена оцу, мајци, оцу и мајци у 2018. години
- Графикон 2. Процент деце која су након развода додељена оцу, мајци, оцу и мајци у 2018. години за град Ниш
- Графикон 3. Број одобрених и неодобрених споразума о вршењу родитељског права пред Основним судом у Бујановцу
- Графикон 4. Број одобрених и неодобрених споразума о вршењу родитељског права пред Основним судом у Нишу.
- Графикон 5. Подаци о броју деце која су додељена мајци, оцу, односно мајци и оцу у 2018. години
- Графикон 6. Забрана контаката деце са родитељима у односу на број дозвољених контаката на основу података ЦСР у Нишу, Вршцу, Пландишту и Белој Цркви
- Графикон 7. Процент деце која имају контакт на основу података ЦСР у Нишу, Вршцу, Пландишту и Белој Цркви
- Графикон 8. На основу података Центра за социјални рад у Нишу у 2019. години најчешћи разлози смештаја деце у хранитељске породице или домове
- Графикон 9. Разлози смештаја деце у Дому за децу и младе „Душко Радовић” у Нишу у 2019. години.
- Графикон 10. Број деце смештене у хранитељске породице и домове у 2017, 2018. и 2019. годину на основу података Центра за социјални рад у Нишу
- Графикон 11. Пол деце смештене у хранитељске породице на основу података Центра за социјални рад у Нишу и пол деце смештене у Дому за децу и младе „Душко Радовић” у Нишу
- Графикон 12. Деца смештена у хранитељским породицама према узрасту на основу евиденције Центра за социјални рад у Нишу
- Графикон 13. Деца смештена у Дому за децу и младе „Душко Радовић” у Нишу према узрасту на основу евиденције Центра за социјални рад у Нишу
- Графикон 14. Процент нераздвајања браће и сестара приликом смештаја у несродничке хранитељске породице
- Графикон 15. Сродници и блиска лица као подносиоци захтева за контакт са децом под старатељством државе
- Графикон 16. Подаци ЦСР Ниш о разлозима стављања деце под старатељством државе

- Графикон 17. Лични став стручних радника о томе да ли је забрана запошљавања негативно утицала на квалитет услуга у центрима за социјални рад и домовима за децу
- Графикон 18. Упоредни приказ броја запослених стручних радника у односу на број корисника услуга центара за социјални рад у Републици Србији за 2014 и 2018. годину
- Графикон 19. Број упута центара за социјални рад за коришћење медијације у периоду од 2014. до 2018. године
- Графикон 20. Процент деце додељен мајци, оцу, мајци и оцу од 2015-2018. године у Републици Србији
- Графикон 21. Процент деце додељен мајци, оцу, мајци и оцу од 2015-2018. године у Нишу
- Графикон 22. Процент деце додељен мајци, оцу, мајци и оцу 2015. године у Бујановцу, Врању, Нишу и Зрењанину
- Графикон 23. Процент деце додељен мајци, оцу, мајци и оцу 2016. године у Бујановцу, Врању, Нишу и Зрењанину
- Графикон 24. Процент деце додељен мајци, оцу, мајци и оцу 2017. године у Бујановцу, Врању, Нишу и Зрењанину
- Графикон 25. Процент деце додељен мајци, оцу, мајци и оцу 2018. године у Бујановцу, Врању, Нишу и Зрењанину
- Графикон 26. Број поднетих предлога при основним судовима у Бујановцу, Врању, Новом Пазару и Зрењанину за извршење пресуде о праву на контакт са дететом у периоду од 2017. до 2019. године